

Pavle GORANOVI

TIN UJEVI I CRNA GORA

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske
Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Zagreb, 2008.

Pavle Goranovi :
TIN UJEVI I CRNA GORA
- „Do dna srca rasplakano zvono“ -

Hvaljen i ismijavan, obožavan i osporavan - reklo bi se na prvi pogled - uvriježena predstava o pjesniku. No, Tin Ujevi nije uobičajeni pjesnik, naprotiv, njegovo je pjesništvo iskustvo, i danas više nego aktuelno, a dijelom i izgledno i neistraženo. Tako su mahom ostale neispitane, gotovo i nepoznate, brojne veze velikog hrvatskog pjesnika sa Crnom Gorom, njenom kulturom, intelektualcima onoga vremena, u kome je Tin uglavnom bio površno nazivan „kraljem boema“, a i crnogorska literatura, opet je pogrešno i površno, najčešće smatrana tek provincijalnom. Mnoštvo predrasuda je tako pratilo stvarno pjesništvo i Tina Ujevića, baš kao što je i crnogorska književna scena, kako prošlih vremena, tako i ova današnja, ostala nepoznanica u svom okruženju, a kamoli u širim okvirima.

Brojne su i veoma složene, mahom dostojne poštovanja, crnogorsko-hrvatske kulturne veze. One književne su tako i snažne – nije Mažurani slučajno bio inspirisan crnogorskom borbom za slobodu, kao što ni Njegoš nije pisao banu Jelačiću bez razumijevanja i uvažavanja. Eto, na najsvetijem mjestu Crnogoraca, Lovćen koji simbolizuje crnogorsku slobodu i nezavisnost, stoji djelo najuvenijeg hrvatskog vajara Ivana Meštrovića. Valtazar Bogišić gradi temelj crnogorskog pravne države, Vlaho Bukovac oslikava Crnu Goru jednog vremena.

S druge strane u novije vrijeme, brojni su stvaraoci i umjetnici koji su jednako doprinikli razvoju i crnogorske i hrvatske kulture. I to u gotovo svim oblastima umjetničkog izraza. Primjera radi, oskarovac Dušan Vukotić u filmu,

Dimitrije Popovi u likovnoj umjetnosti, Mirko Kova u književnosti... Njihova djela služe na rast dvaju kultura i zemalja.

Samo je igra sudbine spriječila i Tina Ujević da dio svog života ne provede u Crnoj Gori, tamo gdje je još za života bio izuzetno cijenjen i gdje interesovanje za njegov opus traje do današnjih dana. No, i ovako je veliki hrvatski i južnoslovenski pjesnik ostavio snažan pečat u Crnoj Gori. Osim što je na određeni način inspirisao mnoge crnogorske pisce različitih generacija, Tin je, kao malo koji pjesnik, poznat i u poklonicima poezije, itaalcima, sabratima po patnji, poetskom i ljudskom senzibilitetu. Na žalost recepcija njegovog stvaralaštva do danas nije sistematizovana, pa su i bogate veze Tina Ujevića i Crne Gore, kako rekostmo, nepoznanica, jednako u Crnoj Gori, kao i u Hrvatskoj. Zato se ova knjiga javlja iz te želje da te veze u ovom pristupu nijim kritici i bližim italima koj publici.

Ovdje se tako po prvi put na jednom mjestu našla građa koja dokazuje postojanost različitih veza. Rukopis koji je pred vama je prije svega objedinio tekstove koje je Tin Ujević objavio u Crnoj Gori; potom, na jednom mjestu su se našli okupljeni i radovi o velikom pjesniku koje su stvorili crnogorski pisci, kritičari, novinari, hroničari... Bibliografija „Tin i Crna Gora“ sada je definitivno uređena, što će, po našim nadanjima, biti od koristi budući da istraživači ima ove teme, možda na neki način i narednim književno-teorijskim i književno-istorijskim tumačenjima djela Tina Ujevića.

U „Pravici“, 03.IV 1940. Ujević piše: „... 1914. desio se u meni preokret.“ Slučajno ili ne, te godine Tin boravi

na Cetinju. Prvi je put, a kako se ispostavilo i jedini put, Tin Ujević došao u Crnu Goru te 1914. godine. U svom lutalaškom periodu, stigao je na Cetinje, zanesen jugoslovenskom idejom. Bilo je to iste godine kada se, sa deset pjesama, pojavio u „Hrvatskoj mladoj lirici“. No, o čemu da mladom Tinu pjesništvo tada nije bilo baš u prvom planu. Crnogorcima se predstavio kao autor političkih tekstova antiaustrijske orijentacije u „Dnevnom listu“.

Gotovo svaka stranica u njegovom životu je apsurdna, pa tako je i sa onom crnogorskom. Na Cetinju, u crnogorskoj kraljevskoj prijestonici, Tin se sa društvom srijetao u hotelu „Beograd“, gdje se okupljala opozicija kralju Nikoli. Istom onom suverenošću koja ga je Vlada stipendirala, čak i poslije ukidanja države. Nikola I Petrović Njegoš, nazvan „carom junaka“, jedini je među pobjednicima I svjetskog rata koji je izdan i ponižen, i koji je, i sam pjesnik, umro u samoubojstvu, u egzilu.

Udruženje je simbolika i Tinovog i crnogorskog usuda. „Car junaka“ i „kralj boema“!?

Tin Ujević na Cetinje ne dolazi kao pisac. Podsjetimo da je te godine stupio dobrovoljno u ratnu mornaricu Francuske. U Crnoj Gori boravi kao prevodilac sa francuskog jezika, sa podoficirskim činom, jer su se, kako navodi i Ante Stama, „Francuzi htjeli iskrcati u Crnogorskom primorju te potaknuti podizanje ustanka protiv Austro-Ugarske.“

Pjesnik, student i legionar (!) u zapisu „Mrsko ja“ saopštio je: „Iz Dvojne Monarhije nisam izašao za vrijeme rata... Osim jednoga teferića na Cetinju u početku rata, i osim jednoga kratkoga boravka u Londonu u maju god. 1915., nisam se uglavnom više micao iz Pariza.“

Ma koliko da je u tom razdoblju Tin zapostavio svoje pisanje, godine 1914. zbilja se dešava određeni preokret u

njegovom životu. U feljtonu „Predstavljam se itacioma“ piše: „Došle su godine balkanskih ratova i op e konfagracije, kada nije ovjek mogao da o književnoj i duhovnoj temi vodi najpotpunije knjigovodstvo. Premda su me, za udo, baš u tim godinama, a naro ito u eposi 1914-1918, najviše obuzele flozofske, socijalne i književne sanjarije“.

U Parizu, Tin bezuspješno pokušava studirati, i jednako bezuspješno se bavi politikom, u misiji „pravednog“ ujedinjenja južnoslovenskih naroda. U komunikaciji je i sa politi arima, revolucionarima, kao i književnicima, svakojakim umjetnicima. Pariz je prona eni zavi aj mnogih buntovnih i odisejstvu privrženih Crnogoraca. Sa nekima od njih Tin se naravno u tom razdoblju upoznaje.

Ubrzo ga stižu posljedice nepromišljenog politi kog djelovanja. Piše da mu iz srpskog poslanstva u Parizu „prave najbezo nije intrige koje sabotiraju svaki moj intelektualni rad“. U itavoj storiji, svakako je zna ajnu ulogu odigrala neuspjela ljubavna epizoda sa k erkom srbijanskog diplomate. Tek, 04.07. Tin u pismu Ivi de Giulliju saopštava: „Vratio sam danas srpski pasport g. Vesni u iz odli no promišljenih i apsolutno uvjerljivih razloga.“ O igledno je skrhan i izgubljen.

Potom, više puta se obra a crnogorskoj Vladi: Tinova pariška adresa Bul. d. Monparnasse 155, nije nepoznata inovnicima zemlje bez adrese. Crnogorska administracija je tada, naime, smještena u mjestu Neji kod Pariza. Tin ak traži državljanstvo, tj. prijem „u podanstvo“. Nimalo slu ajno nije obra anje Tina Ujevi crnogorskoj Vladi. Uostalom, i pored politi ke naivnosti, Tin se kre e u obaviještenim kružocima, stiže do Trockog, piše Musoliniju...

Dragovan Šepi u tekstu „Augustin Ujevi u Parizu“ primje uje: „Potkraj 1916. zaoštavaju se odnosi izme u srpske i crnogorske vlade. Crnogorska vlada nastoji pridobiti za sebe jugoslavenske omladince ... Nakon februarske revolucije i pada carizma me u jugoslavenskim studentima u Parizu šire se republikanske i socijalisti ke ideje, i Ujevi , kao i mnogi ostali omladinci, sve se otvorenije izjašnjava protiv politike srpske vlade i Jugoslavenskog odbora...“ U istom tekstu, Šepi naglašava: „Ujevi evo držanje izaziva sumnje u srpskom poslanstvu u Parizu i u Jugoslavenskom odboru, i oko njega se pletu razne intrige kojima esto i sam daje povoda svojim izjavama i istupima. Bio je ak i tvorno napadnut i dva puta izveden na policijski komesarijat svoga kvarta.“

Mogu se nazrijeti razlozi njegovog obra anja crnogorskim vlastima. Crna Gora mu, ipak, izlazi u susret - 26.09. te za njega dramati ne 1917. godine odobrena mu je pomo od Kraljevine Crne Gore, koja nestaje sa mape nezavisnih država svijeta (Crna Gora je, podsjetimo, me unarodno priznanje stekla na Berlinskom kongresu 1878. godine). Od 01.10. Tin prima crnogorsku stipendiju, u iznosu od 200 franaka, kao i pomo za odijelo. Pomo je primao otprilike godinu dana. U dokumentu jasno piše: „Augustin Ujevi , knjiž. Na osnovu riješenja Min. Savjeta od sept. 1917 br. 2698 odobrena mu je pomo od 200 fr. mjese no po evši od 1 oktobra 1917.“

Tako su se kona no pronašli bezdomni pjesnik i bezdomna zemlja.

Boemski život i potucanje kafanskim Beogradom, u osnovi je Tinove naredne životne i umjetni ke faze. U tim (po)no nim magnovenjima i mamurnim jutrima,

pjesnik „Kolajne“ je nerijetko u društvu sa mnogim Crnogorcima.

U Beogradu, ini se, bijaše više poznat, nego cijenjen. Crnogorski pjesnik i Tinov pjesnik i kavanski sabrat, Risto Ratković označava njegov prijem u toj sredini: „Poznavala ga je u nekim ulicama čak i de urlija, a u Skadarliji su ga razlikovali od drugih posetilaca čak i vrapci. Uvek je bio odeven nekako nenormalno: u društvu gospode, priznatih književnika ili trgovaca ličio je na odrapovca; u prisustvu nosača, u pr varnicama, izgledao bi kao neki udan i tajanstven gospodin. Pod trulom košuljom zaključano srce – ključevi bačeni u more.“

I pored toga što je umjetnik atrakcija Beograda iji se stihovi naizust znaju, on je i tu, opet, samo stranac. Tako će napisati: „Moja dušo! moja dušo! ti ne misliš samo na Rijeku i Marseille, na Genovu i Alžir; ti se sjećaš i Perzije gdje se uvijek klanja vatri nafte i petroleja, i na Indiju gdje fakir zuri u svoj pupak; a svuda, svuda nalaziš dobro voćke i grane pune milosrđa (...) – vresove na liticama Crne Gore.“ („Bor zeleni“).

Njegova poetika se opet profliše, ali ni izdava i ni urednici se ne utrkuju za objavljivanjem njegovih radova. Naprotiv, u pismima taj problem navodi kao bolan.

Dogodio se priličan broj napada na Tina Ujevića, kao ličnost, i kao književnika u dvadesetim godina prošlog vijeka. Prije nego što je uslijedilo policijsko progonstvo, nastupilo je književno. Mnogi, u nerazumijevanju njegove genijalnosti, zacijelo nijesu bili oduševljeni Tinovim odista posebnim književnim svijetom. Tako Ljubomir Micić u svom „Zenitu“ objavljuje „Otvoreno pismo izgubljenom pesniku i pajacu buržoazije Avgustinu Ujeviću“. Ovaj ga napada da svojom pojavom kompromituje pjesnike (zanimljivo, skoro tri decenije kasnije zbog toga ga proganja i Radovan Zogović, koji kasnije, i sam biva

progonjen), optužuje ga, interesantno, i za evropejstvo – „pljunite u lice toj evropskoj kulturetini – vaskrsnite jedne no i opet kao Balkanac i Varvarin“.

Neko ga je već označio i na ovaj način: „Jedan sasvim običan pjesnik“. Nije bilo lako ranjivom Tinu da se u takvoj klimi oslobodi etiketa i pogrešnih dešifrovanja. Doduše, i on je svojim načinom života i predstavljanja u javnosti u mnogome, doprinisio takvoj slici. „Drugi se bore s demonom, a ja sam s mojim demonom, jedino s njim – u savezu“, iskreno saopštava u tekstu „Moj demon je svira“.

Kako odlično primjećuje Jasen Boko, Tin Ujević je, u tom razdoblju: „Pjesnik bez knjige, ljubavnik bez žene, političar bez karijere i filozof bez sustava...“

Tumačenje Tinovog opusa nužno je opterećeno biografskim pristupom tekstu. Uzalud i sam pjesnik, na tragu savremenih književno-teorijskih istraživanja, u jednom radu naglašava da kritika ne bi trebala da se bavi ličnošću u večinom djelom. I pored toga, njegovo djelo nerijetko prožimaju zahvalni autobiografski pasazi, autopoetički stavovi i opisi iskušavanja života samog. Ispovijedni tonovi doista su česti, no da li i dovoljni za smještanje njegove poetske kosmogonije u određenu, striktno datu, definiciju.

injenica je da, usljed toga, Tinova poezija bila u drugom planu u odnosu na bavljenje njegovom ličnošću. On sam je rado držao neformalna predavanja, zabavljao i obačavao publiku u kafanama. Ni kritika tako nije mogla biti slijepa pred njegovom ekstremnom boemijom, ustvari pred njegovim stvarnim i istrajnim neprihvatanjem svijeta kao takvog.

Sve to su, u krajnjem, estice koje su oblikovale njegovo djelo. I njegovu ličnost, dakako. Kafane koliko biblioteke. Boemi, koliko erudite. Osobenjaci, koliko mudroslovci. Njegova genijalnost nikako ne može biti izuzeta iz tih okvira. On je tako, najviše za života a dobrim dijelom i nakon smrti, nepravedno ostao robom svoga na ina života. I nije to bila boemska izolacija, kako pojedini tvrde, nego boemska komunikacija, naj eš e bolna za same protagoniste, upe atljiva za njihove rukopise.

U zbiljskom životu, Tin je možda i zapušten, ali ne i u svom obrazovanju i književnom izrazu. Kontradiktorna pjesni ka fgura izazivala je kontradiktorne stavove i tumačenja. Poznato je da srodnike u svojim idejama, neprilago enosti svakodnevnici i istinskoj pripadnosti umjetnosti nalazi me u Crnogorcima tog vremena.

„Ponosan, osamljen ovjek progovara iz stihova „Kolajne“ i „Leleka sebra“. Pjesme samo e, napuštenosti, o aja, ali i snage. Pjesme plavetnila, tuge i ljubavi; ežnja za zaboravom; pjesme daljina i djetinjstkih snova. Pjesme ovjeka koji negira svijet i sebe, da bi se pokušao vratiti i svijetu i sebi.“ - dirljivo i precizno primje uje Stanko Lasi , i dodaje: „Tin Ujevi rano je po eo vi ati, šta se zapravo sa ovjekom doga a.“

Kritika 30-ih godina govori o dominaciji pesimizma u njegovoj poeziji. Ili je ipak ovdje rije o rezignaciji!? Iz o aja se ipak ra a neka vrsta energije. Sopstvene patnje on stavlja u funkciju jednog uopštenog rezigniraju eg svjetnazora.

Iz Beograda odlazi ponižen i neshva en. Prognan kao ličnost. Nakon novih lutanja, Sarajevo postaje njegov izbor. Sedam sarajevskih godina donijelo je odre enu autopeti ku redefniciju. I nova prijateljstva sa

crnogorskim umjetnicima, kulturnjacima, intelektualcima, ugostiteljima, prolaznicima...

Bio je usamljenik koji je svuda lako nalazio dvojnike. Za sarajevskog razdoblja, prvi put se ra a intenzivna saradnja sa crnogorskim intelektualcima i ličnostima koje kreiraju crnogorski kulturni identitet. Tin po inje objavljivati u Crnoj Gori, gdje ga primaju sa razumijevanjem i poštovanjem.

U Sarajevu je od 03. septembra 1930. godine, a ve u aprilu naredne godine povjerava se (o igledno i lomi?) da mu se nudi posao i stan u Crnoj Gori.

Tin je opet nigdje. Sarajevski dani su u mnogo emu nalik beogradskim. U „Centralu“, gdje ga služi Nikšić anin Nikša Kokolj i drugim zadimljenim mjestima, esto sjedi sa novinarom Nikom Jović em, Stojanom Cerović em i Markom Kavajom, Miljkom Bulajić em i Petrom Komnenić em, Dušanom urović em... Oni mu nude konkretan posao, pominje se mjesto dramaturga u pozorištu „Zetski dom“ na Cetinju, a situiranost u Nikšić u ne dovodi se u pitanje.

Ipak, nikšić ka inicijativa završava Tinovom neodlučnošću. Nije bio spreman da napusti kakvu-takvu poziciju u Sarajevu. Najavljeno je da dolazi u Nikšić , ali se to nije dogodilo. Uglavnom, potkraj oktobra 1931. godine Cerović u i Kavaji, koji u Nikšić u štampaju veoma zanimljiva i kvalitetna književna djela, kako doma a, tako i prevedena, Tin predaje rukopis knjige koju naziva „Auto na korzu“. Tin jeste pokazao neodlučnost po pitanju dolaska u Crnu Goru, ali i nestrpljivost kada je rije o pojavljivanju njegove „crnogorske“ knjige.

Opet ne slu ajno, „Auto na korzu“ je knjiga koja je skromno, ali veoma efikasno odštampana. U januaru 1932. zbirka izlazi, sa reprodukcijom Tinovog malo poznatog portreta, rada Mirka Kuja i a.

Izašla je prva knjiga velikog Tina na ijekavskom!

U ovom izdanju našla se i jedna od najpoznatijih i najuspjelijih njegovih pjesama „Visoki jablani“, s kojom je s Mirogoja ispraćen u vječnost.

„Auto na korzu“ izaziva određeno interesovanje: o knjizi je objavljeno ukupno 13 prikaza i kritika i to „3 u Beogradu, 1 u Zagrebu, 2 u Sarajevu, 2 u Nikšiću, 1 u Skoplju, 1 u Smederevu, 1 u Novom Sadu, 1 u Banjoj Luci i 1 u Tuzli“. Kritika je ipak imala niz, doduše veoma različitih, reakcija na nikšićko izdanje.

Iako nikad nije došao u Nikšić - grad svoga „Autu na korzu“, zacijelo bi mu odgovarala tadašnja živost i kulturni procvat grada. Ali i vesela atmosfera brojnih autentinih kafana potpuno nalik onim u Vrgorcu i Imotskom („O kafano! Panoramo intuicije naše, kafano naših sutrašnjica, u maglenim noćima tvoji su lampioni naši svijetljaci“). To je grad u kome se vam, i pored nedostatka dokaza, tvrditi kako je Tin godinu - dvije bio građanin Nikšića.

I danas je u Nikšiću, u kulturnim i boemskim krugovima, dok zaneseni dvojnici i oni koji esto zapjevaju „Zelenu granu s tugom žuta voćna“, i druge pjevljive stihove („Tamo, tamo da putujem...), gotovo jeres pomenuti da tog književno-povijesnog podatka nema, iako ovaj autor u svom dugogodišnjem istraživanju nije naišao ni na jedno približno pouzdano svjedočanstvo da se takvo što odista i dogodilo. Tin i život definiše kao „kratak refleks svjetla u bešćutnom staklu“, a što bio tek bio taj trenutak?

Ma šta bio, Nikšić jeste na njegovoj imaginarnoj mapi, ali nije onaj Mistički grad Tina Ujevića?

„Autorov negativni stav prema gradu neposredno izbija iz svake citirane riječi, kao i iz mnogih drugih

njegovih stihova. Grad je ponekad neizdržljiva mora, od koje pjesnik mora pobjeći, ali od koje on niti uspijeva niti zapravo želi pobjeći. Imao je jednu priliku, jedan poziv da se iz Sarajeva skloni u mnogo mirniji Nikšić, pod okrilje prijateljske pažnje i simpatije, osiguran potpuno unaprijed, za nekoliko mjeseci života, ali on tu priliku nije iskoristio; našao je izliku u objektivnim preprekama, iako je prava prepreka bila subjektivne prirode, u njemu samome.“ - piše Vlatko Pavlečić u kapitalnom djelu „Ujeveri se u raj u svoga pakla“.

Tin je tada ipak još uvijek osvajao književni prostor, pa mu je „Auto na korzu“, donio bar dio izgubljenog literarnog samopouzdanja, tako da ga u pismima, esto spominje i predlaže na čitanje svojim kolegama.

Crnogorski pogled na djelo Tina Ujevića uglavnom se podudara sa pogledima kritike 30-ih godina prošlog vijeka. Kritika se tako „kreće od izrazito nepovoljnih ocjena nekih konzervativnih kritičara ...“, preko nešto povoljnijih, ali još uvijek dosta kritičkih ocjena predstavnika tzv. socijalne literature (Dorote Jovanović, Milovan Đilas, Janko Prvanović, itd.) do izrazito i bezrezervno afirmativnih sudova nekih kritičara ideološki bliskih ljevici (Novak Simić, Stanislav Šimić i Rizo Ramić).“ - piše Dragomir Gajević.

Bliskost sa Crnom Gorom s druge strane je neupitna. Svoj zavjaj Tin određuje kao kraj „bogat historijom, a pogotovo nejasno ama historije“.

Kao da je Crnu Goru opisivao.... „Planino, tvoj sam i tvojega neba“, na drugom mjestu usklikuje pjesnik. Neobično je bliska atmosfera Tinovog zavjaja sa pojedinim djelovima Crne Gore, pretežno onim iz kojeg potiču njegovi iskreni prijatelji. Da li je po srijedi slika na senzibilnost ili karakteristike takozvanog dinarskog mentaliteta, manje je bitno pričinjenici da je Tin uvijek

izazivao odredeno divljenje posvećenika poezije u Crnoj Gori.

Nikšić, nesu eni Tinov grad, u doba objavljivanja „Auta na korzu“ bio je sami centar kulturnog života Crnogoraca, prije svega zahvaljujući i agilnosti tamošnjih intelektualaca, urednika, štampara... U katalogu objavljenih izdanja Knjižare „Braće Kavaja“ među i danas zanimljivim publikacijama je i Krležina knjiga pjesama.

Izlaženje „Slobodne misli“, pod kojim je potpisom i objavljena Tinova knjiga značajno je unaprijedilo kulturni život ne samo u Nikšiću i Crnoj Gori, nego i šire. Mnoštvo saradnika sa izuzetnom intelektualnom reputacijom, i publikovanje brojnih domaćih i inostranih knjiga bilo je pravo bogatstvo tadašnjeg Nikšića.

časopis „Slobodna misao“ je imao rubrike: Politički dnevnik, Književni život i književni pregled, Borba za kulturnu i socijalnu obnovu, Crna Gora u prijedelu i anegdota i dr. Stojan Cerović, ugledni intelektualac, na neki način bio je ne samo promotor, nego i zaštitnik mlade crnogorske književne scene, koja se surovo borila sa epskom sviješću i nipodaštavanjem crnogorskog književnog i uopšte kulturnog i nacionalnog izraza.

Nakon zabrane izlaženja „Razvršja“, mladi crnogorski pisci nastoje da potraže novi časopis koji će afirmisati njihov rad, pa dolaze prirodno - u Nikšić, kod Stojana Cerovića. Iz njegove štamparije uskoro izlaze „Valjci“, gdje se opet neizostavno pojavljuje Tin Ujević. Uglavnom, u „Razvršju“ objavljuju Milovan Đilas, Janko Đonović, Stefan Mitrović, Muzica Radović, Nikola Lopić, Risto Ratković. Na likovnim pregledima sarađuje Mirko Kujačić. U „Valjcima“ se opet pojavljuje Tin Ujević, zatim i sam Stojan Cerović, Sait Orahovac...

„Crna Gora nije imala, niti joj je u meuratsnom periodu bilo dozvoljeno da osnuje ni jednu višu školu, ili univerzitetsku jedinicu, ni jedan institut ili naučnu ustanovu...“ – piše Rajko Cerović. Tako je isti rekao: „Nestankom viševjekovne crnogorske države 1918. godine nastupa potpuna provincijalizacija Crne Gore, praćena preimenovanjem svih njenih prosvjetno-kulturnih institucija, ili znatno oštrije njihovim gašenjem.“ Te procese prate i obavezne materijalne teškoće, plansko raseljavanje crnogorske inteligencije i sl.

Profesor Stojan Cerović imao je znanje i vještinu da okupi stvaraoce koji afirmišu posebnost crnogorskog izraza i koji su tada veoma aktivno učestvovali u kreiranju kulturnog ambijenta i strategije otpora režimu koji je gušio ne samo pojedinačne glasove nego i čitave kulturne ideje i projekte. Režimska cenzura pomno je pratila sve časopise koji su stvarani u cilju promovisanja kulture Crnogoraca, a u kojima je Tin agilan saosnivač.

Iz takvog miljea nastaje takozvana socijalna literatura koja objavljuje raskid sa matricama prošlosti. Književnici poput Mirka Banjevića, Janka Đonovića, Milovana Đilasa, Rista Ratkovića i drugih predstavljaju „rodonačelnike modernog crnogorskog književnog izraza“. Meuratsna crnogorska književnost vjesnik je emancipacije crnogorskog literarnog, pa ako hoće biti dijelom i intelektualnog i nacionalnog iskustva. Uz to, ta scena je okupljala ne samo darovite pjesnike i tvorce prvih romana, nego jednako i talentovane kritičare, istoričare književnosti, teoretičare. Oni su otkrivali vrela crnogorskog jezika i književnog mikrokosmosa i pokušali ga učiniti univerzalnim. Oni su uspjeli od provincijalnosti sačuvati crnogorski jezički izraz. Socijalna literatura ipak predstavlja skup zanimljivih književnih individualnosti, donosi raskid sa tradicijom, ili kako bi rekao Rajko

Cerovi – „silazak sa mitskih herojkih visina na tlo grube, ne samo socijalne stvarnosti koju su na vlastitjkoj koži surovo iskušavali.“

Svi ti pisci (interesantno je da je ve ina tih autora objavila tekstove o Tinu) u manjoj ili ve oj mjeri posve eni su i zavi ajnom i univerzalnom. Otuda možda i razumijevanje Tinove pjesni ke osobenosti. Crnogorci su, u onom eliotovskom ali i svakom drugom smislu morali (iznova) osvojiti svoju tradiciju.

Zna ajna je uloga asopisa i njihova kulturna misija posebno u periodu šestojanuarske diktature koja je zabranjivala slobodu i duh Drugoga, naravno i afirmisanje crnogorskog identiteta. U toj periodici dogodila se ipak promocija takozvane nove književne Crne Gore. Ne emo smatrati pukim slu ajem što se Tin pojavljuje upravo u onim asopisima koje pokre u i ure uju predstavnici takozvanog pokreta socijalne literature - odreda književne figure koje e u narednom periodu biti veoma zna ajne u prof lisanju crnogorske književne scene.

U tim se asopisima, vrijedi napomenuti, ne pojavljuju samo tuma enja opusa Tina Ujevi a, nego i drugih hrvatskih pjesnika – piše se o Vladimiru Vidri u, Dobriši Cesari u, Miroslavu Krleži, Augustu Cesarecu, Dragutinu Tadijanovi u... Isto tako, prostor se posve uje književnim i kulturnim revijama u Zagrebu.

Veoma je raznovrsno interesovanje crnogorskih autora za književno djelo Tina Ujevi a. Eto, i u ovoj knjizi, u odjeljku izbor tekstova crnogorskih autora o Tinu, prvi tekst datira još iz 1929. godine, dakle prije objavljivanja „Auta na korzu“, a posljednji iz 2006. godine. O ito da su trajne veze Tina Ujevi a i Crne Gore.

Radovi koje su crnogorski stvaraoci objavljivali o književnim djelima Tina Ujevi a, posebno oni objavljeni 30-ih godina prošlog vijeka, imaju vrijednost i stoga što, kako to isti e i Gajevi : „Naša književna kritika dvadesetih godina nije studioznije prou avala pojedine vidove duhovnog života Tina Ujevi a“. Tadašnja kritika se, rekosmo, više bavila li noš u i ostala umnogome nedore ena.

Kao što je raznoliko bilo Tinovo djelo, tako su raznoliki bili i pristupi njemu - od ozbiljnih studioznih istraživanja i kvalitetnih kritika do senzacionalisti kih novinskih tekstova, anegdotskih prikaza... Takva je onda morala biti i ova knjiga, u onom dijelu koji donosi tekstove koji se bave Tinom, kao fenomenom.

Treba, naravno, uzeti u obzir i vrijeme u kome su oni nastajali, kao i razli ite društvene i kulturne okolnosti. O Tinu su, uglavnom, pisali najzna ajniji crnogorski pisci svoga vremena. Tako e treba dodati da crnogorska književna kritika nije, posebno u Tinovo vrijeme, bila dovoljno razvijena, i koriš ena je ne baš složena kriti ka aparaturna, pa je utoliko interesovanje koje je Tin izazivao možda i zanimljivije. Valorizacija Tinovog opusa kre e se tako od anegdotskog pristupa, biografskog do socio-kulturološkog, pa i soc-realisti kog, komparativnog i dr. I ova knjiga se tako doti e mnogih kulturoloških i socioloških faktora.

Dakle, knjiga „Tin Ujevi i Crna Gora“ donosi prili no heterogen materijal. Naravno da ima i ideološki prili no optere enih tekstova. Pojedini kriti ki osvrti crnogorskih autora o Tinovoj poeziji na tragu su tadašnjih kriti kih misli, ali su nerijetko i refleksije tih vremena. Tinova prisutnost u tadašnjoj crnogorskoj periodici svjedo i o vrstoj, plodnoj i kontinuiranoj saradnji. To je bilo razdoblje kada je crnogorska literatura, ali i kultura

uopšte, pokušala da pronađe sebe, da se trajno ne izgubi. Tinove književne portrete ispisuju upravo najznačajniji me u pripadnicima generacije crnogorskih pisaca posvećene socijalnoj literaturi. Riječ je o generaciji koja je bila spona između u tradicionalizma i kasnijeg modernog izraza.

Tinov slobodni duh o čemu je imao mjesto među stranicama njihovog nikad ispisanog manifesta. Nema sumnje da je Tin na njih uticao, kao pjesnik novoga, kao jezički rizničar, kao elitni poetski glas.

S druge strane, „Osloboditelji u sebi i za sebe jezik sopstvenog naroda – crnogorski meštarski pisci su zaorali novu brazdu u ukupnom književnom naslijeđu u vlastite nacionalne literature, ali istovremeno širom otvarali vrata kasnijim poslijeratnim modernim strujanjima i rezultatima...“ – izričito je Rajko Cerović u tekstu „Tvornici moderne“.

Zemlja koja je stipendirala darovitog pjesnika izgubila je svoje ime u troimenoj diktatorskoj monarhiji. Ali, tridesete godine proteklog stoljeća su godine bunta i obnove samosvijesti Crnogoraca, time i crnogorske kulture. Takozvana socijalna literatura sa svojim izrazitim predstavnicima bila je, pogotovo za ono vrijeme, vrlo solidno organizovana, imala je svoje tribine, izdava i časopise. Tin Ujević je bio na istim tim kodovima, svoje crnogorske kolege pomagao je pokojim prilogom – najviše u „Slobodnoj misli“, koja ga kao pojavu glorifikuje, ali i u drugim publikacijama, poput „Granita“ ili „Razvršja“, u podgori koj „Zeti“ objavljuje redovno.

Ova knjiga je i svjedočanstvo i o Crnoj Gori jednog doba.

U crnogorskim časopisima Tin se iskazivao višestruko, prvenstveno kao pjesnik, no, također, i kao vrstan

esejista i polemizar! I, što je, također, bitno, Tin je veoma prisutan u Crnoj Gori u raznim razdobljima svog života i stvaralaštva – od književnih poetika, boravka u Parizu, svakojakih odisejstava, burnog beogradskog i nešto mirnijeg sarajevskog razdoblja, pa čak i u posljednjim godinama, praktično sve do smrti.

Kad gotovo niko Tina nije htio, Crna Gora je bila otvorena prema njegovom djelu. Decenije pouzdano svjedoče, a čak i nakon smrti, bilježi se: „Povodom izlaska pjesničke zbirke „Izabrane pjesme“ Tina Ujevića, objavljena je samo jedna kritika, i to u titogradskom listu „Pobjeda“ (Gajevići).

Nekad je crnogorska kritika bila suviše oficijelna i kruta prema opusu autora „Auta na korzu“. Nekada su gloriifikacije prevladavale. Ali, zanimanje za Tinov književni svijet je zacijelo neprolazno.

Mnogi su se bavili Tinovom ličnošću, njegovom boemijom, kompleksima i strahovima i otud pokušavali da proniknu u njegovu poetiku. Ali, malo ko od njih je obratio pažnju na to da mnoštvo ima iste te osobine, ali da je taj dar jedinstven. Svakako da njegove najbolje stihove ne možemo i objasniti osvrćući se samo na njegovu osobnost.

„Približite se ljudi mojoj samoći, pa onda da govorimo! – ili, bolje, nemojte, jer me strah da se opet ne možemo razumjeti.“ – poručivao je!

Njegova jezička riznica je rijetko bogata, poznavanje jezika i erudicija za pjesnika tog i ovog vremena – vrijedna je svakog respekta. U njegovoj usamljenosti i neobitnosti ne leži samo neprihvatanje regula okoline, već i težnja za znanjem, za definisanjem stvari i pojava što podrazumijeva određena odricanja. Druga je stvar što je Tin otišao u krajnost. Njega još uvijek smatraju samo, ili prvenstveno, „boemom“, iako bismo, kako to

sjajno Pavleti objašnjava: „me u tadašnjim njegovim kolegama književnicima jedva našli duh jednako prožet voljom za rad i obuzet smislom za red i odgovornost spram pisane, poetske rije i, kakav bijaše Tin Ujevi“. Tin je bio prilično strogo kritičar, oprezan prema novotarijama i eksperimentima i poznao je suštinu literature kao malo koji književnik njegovog vremena. Uz to, on je u brojnim tekstovima nudio objašnjenja svoje poetike, utemeljena i maštovita, što je težak čin za onoga koji se bavi sobom. Tin je sam dao dobra uputstva za odgonetanje njegove pjesničke kosmogonije. Njegovi stihovi po sebi zahtijevaju fusnote, a one se nalaze u autobiografskim spisima, pismima, polemici, kritici i drugim tekstovima.

Malo ko je od tumača uspio da pronikne u samo biće njegove poezije. Otuda bismo možda rekli da je najbolji tumač njegove poezije – sam Tin Ujevi. Opsjednutost sobom je podrazumijevajuća. On je pisao Pismo sebi, slično Vitmenu koji je stvarao „Pjesmu o sebi“. On jest pjesnik samo po sebi, ali koja to poezija nije nastala iz samoće?

„...ovdje sam, budi sam“, njegova je parola. „U samoći sam dozreo“, pjeva u naslovu „Panika samoće“. Usamljen je Tin, „pod zatvorenom plaveti / pred zamračenom nepukom“. No, vjeruje, „Dobro je za uvijek da bude sam“ („Celibat beskućnika“).

(Auto)ironični su Tin, u enigmatičnom pjesniku, izuzetno bogatiji nika, sa neviđenom duhovnom dramom uvijek je u akciji. „...Na dan kada umrem ostvarit će se naglo sve što nije moglo za mojega života; zavladat će ista ljubav, bratstvo ljudi i apsolutna pravda. Zbog te blagoslovljene slobode ovdje anstava ja sam već na vrijeme kušao da ubijem samoga sebe. A što bih jedino potomcima htio namrijeti u baštinu – bila bi: VEDRINA. Kristalna kocka vedrine... – nije preskromno ispisan maltene testamentarni „Proslav pred otkrivanjem“.

Traje veliki anstveni Tinov jezik koji umnogome nije odnjoegovan kasnijom poezijom.

„Ranjenu pjesmu sutonskoga sjaja
povjerih moru muzikalna bola;
i talas vidje da, uim ubih zmaja,
ja volim nebo i spas alkohola.“

Njegova tajanstva i težnje i danas su i te kako aktualni. „Suza virtuozna“ je satkana od „sladogorkog“ iskustva. Svu tugu njegovog trajanja, za udo, prati i određeni vitalizam. On označava jadikovku kao svakidašnju temu, ali istovremeno iskazuje se kao pjesnik ogromne životne energije, pa je, usred patnje, saopštiti: „A ja bih htio juriti u život“, ili: „I zavoljeh taj beskonačni život“. On jeste uvijek suludih životnih postupaka, ali je i umjetnik mudrosti. On je taj koji se olako povodi za emocijama, ali i ratio vlada njegovim stvaralačkim bićem.

Opet uenije, opet apsurd... Evo boema koji afirmišerad: „Treba raditi za volju rada, za nehotični rezultat koji se se iz toga roditi“.

Kao da je neko drugi o stvarnom svijetu: „Pjesnik je dirnut vidljivim svijetom; ta je ganutost sve što je natprirodno (...) Pjesnik treba da zna da stvarni svijet postoji, on treba i da prizna taj stvarni svijet, zemaljski svijet, makar ne priznao njegove okove...“ („Izvori, bit i kraj poezije“).

Ovijek koji je bio istinski erudita, koji je znao za Hamsuna i Bodlera, Špenglera i Prusta, Helderlina i Dostojevskog, Remboa i Stendala, naravno da je znao i za „djevijansku misao Petra Njegoša“. Raznovrsnih interesovanja i zadivljujućih znanja, poznavalac različitih religija i filozofija, Ujevi, recimo, zna i da: „Pedeset

godina od postanka ve se bogumilstvo pojavljuje u Duklji (kasnija Crna Gora, Kotor, krajevi Hercegovine i Arbanaske). („Komentari bogumilstvu“).

U „Oporuci pjesnicima“ doziva „Gusle suverene!...“, a pjesmi „Poglavlja mogega života“ ispisuje:

„...modro me oko svijeta op inilo,
i otkrio sam kao gusle More,
to zna i jecaj dje ji,
i ljubav za more, gore, zore.“

Nekad ga sna e osje aj autenti nosti, a nekad je svjestan one malarmeovoske ideje o ispisivanju jedne te iste pjesme. „Ja ne kradem no ja živim / svih pjesnika stare sne“. Eto smisla misije modernog pjesništva. Eto bratstva pjesništva svih doba.

Vlatko Pavleti u tekstu „Kaos na pragu idealnoga“ znala ki objašnjava Tinovu književnu misiju: „Doživljavaju i sudbinu „liš a, što ga vir vije,, u teškim prilikama, u sredini, koja ne podnosi nikakvu prakti ki beskorisnu opsesiju, pa bila ona i poetska, koja mrzi i osu uje sve, što ne razumije, sve što odudara od nje i njenih siromašnih predo aba, daleko i od užeg intimnijeg društva, koje nije nestalno i zlobno kao kavansko, prevr u i iz dana u dan folijante patnje u knjizi života i hlepe i to usrdnije za sadržajem stranica u knjigama ljepote i mudrosti, Ujevi je ustrajnoš u i intenzivnoš u samotni ke uobrazilje gradio svijet od krvi i od simbola, od života i od literature, od sebe i opet, od – sebe!“

Nije li i danas pozicija pjesnika manje više identi na ovoj? Nijesu li ovo obrisi pjesnikovog suštinskog trajanja na svijetu? Na kraju, ne govori li ovo o aktualnosti, ne samo Tina Ujevi a, nego i ovakvog pogleda na samu poeziju i njenu funkciju?

Dakle, ova knjiga pokazuje Tina ne samo kao vrhunskog pjesnika, ve i kao odli nog kriti ara, polemi ara, proznog pisca... S druge strane, nažalost, neravnomjernog su kvaliteta i Tinovi tekstovi. (Neujdna enog su kvaliteta i tekstovi njegovih tuma a.)

I ovdje se reflektuje nedostatak zaokružene poetike: vlada jedinstveni pjesni ki osje aj, ni sa im uporediv. I pored toga što je poznavao, ili se mjestimi no oslanjao, na poetike velikih pjesnika svoga i prethodnih vremena, nije se predao regulama bilo kog poetskog sistema. Njegovao je, nejednako uspješno, potpunu slobodu iskaza. Pa „Pjesnici su ljubavnici samo“, re i e.

Kao takav, bio je i ostao aktuelan. Recimo, mnoge misli iz zaboravljenog „Nedjela maloljetnika“ iz 1930. mogu i danas služiti kao unaprijed vi eni pregledi dijela, ma koje, književne scene. I danas je stepen identi fkacije s njegovim senzibilitetom i te kako mogu .

On je zagonetni pjesnik osame, ije djelo nije baš pristupa no, ali jeste popularno. Opet rijetkost.

Njegova uzaludna misija je jasna:

„Jer meni treba mo na rije ,
jer meni treba odgovor,
i ljubav, ili sveta smrt.“

Sa lako om je Tin spajao li no i opšte, oni su u istom ritmu. Njegova unutrašnja drama morala je biti opšta. Svuda je ku i, svuda tu inac! I pored te nekad nerealne pjesni ke zanesenosti, prvenstveno tjeskobom i osje ajem samo e objašnjava se njegov poetski put. I sam se, moglo bi se re i, uhvatio u zamku odre enih predstava o pjesniku. Ne udi, ako je u središte skandala došao neko ko je bio sklon samo i! No, jasno je da se Tinovo

djelo ne može objasniti njegovim životom. Ipak, mnoge su šifre za odgonetanje poetskog kosmosa smještene u njegovim uzaludnim lutanjima i beznadežnim traganjima za sobom, za domom... Brojni simboli stanuju u Tinovoj poeziji. Stari je sanjar znao da e biti pjeva a dok ima svijeta; nikad nije odustao od eznu a za idilama. Priroda, suncokreti, cvr ci. Kod njega prevladava klasi ni i zamalo zaboravljeni osje aj prema Lijepom.

Zavi aj i Djetinjstvo možemo smatrati posebnim amblemima koji ga obilježavaju. Vežanost za zavi aj ogleđa se npr. u sljede oj re enici „ ovjek je kao biljka, i otkineš li ga od rodne grude, vene“. I na samrti e izraziti želju da ode u Vrgorac. A u pjesmi „Put u planini“, posve enoj „Zagori, Dinari majci“ odlazi u „bezdane praznine“ i zaklju uje „Bježim u tebe, vra am se u maglu / u grob - u te.“ Krug se zatvara, lutala ki ciklus mora okon ati u zavi aju. Kud god se ide, u zavi aj se mora sti i. Bez obzira na sva odisejstva koja je odabrao ili na koja je bio primoran. „...u grob - u te.“

Iako nije esto obilazio mjesta djetinjstva, Tinova je poezija esto smještena u sje anjima, me u onim malenim mjestima u srcu. Bezdomni pjesnik ro en je, opet paradoksalno, u kuli, ne Jejtsovoj, ali „prepukloj od groma i starinskoj“.

I Pavleti smatra da je „Ujevi evo korijenje u djetinjstvu nesumnjivo predodredilo itav njegov budu i emocionalno-misaoni rast.“ Sam e Tin: „rano me obuzeo osje aj samo e, patnje i sažaljenja“. Prisutan je neprestani sukob sa spoljašnjim svijetom. Progovara besku nik: „Nikad u domu, nikad s adresom, ni u svojoj ku i“ („Selidbe“). Besku ništvo je kod Tina egzistencijalni a ne socijalni motiv –ispravno misli Pavleti .

Nakon svega, svakako da je neuhvatljivo Tinovo pismo, ma koliko razli iti bili metodološki prilazi njegovom djelu.

U razjašnjavanje uticaja zavi aja i djetinjstva na Tinovu poeziju uklju uje se i Vujadin Joki . „Iskonska selja ka gorostasnost dalmatinskog krša, o inska strogost duha, koja se i te kako manifestovala i kod pjesnika, jer je i on sebe najstrožije sudio, blago a, živost i preosjetljivost ostrvskog žitelja i, na kraju, uda ka nastranost u pojedinim radnjama. To su njegove nasljedne osobine, koje e ponijeti sa sobom iz zavi aja i nositi tokom itavog života“ – piše Joki , govore i da se njegov poetski duh formirao u djetinjstvu.

A Tin? On piše: “Mi! Mi nismo imali djetinjstva“ – „Trebā se vratiti u godine djetinjstva i vidjeti za šta su i vidjeti zašto su nas one predisponirale.“ Joki je pažnju zapravo potrošio na tuma enje fenomena genijalnosti. On tvrdi da je u Ujevi u „iskonski usa ena pjesma“. Ipak, njegov pristup nije književno-teorijski, budu i da se on bavio prevashodno Tinovom osobenom li noš u, socijalnim kontekstom, bio-psihološkim karakteristikama i sl. Ali svakako da je vrijedan poštovanja Joki ev trud i posve enost Tinovom djelu. On je o ito bio opsjednut njegovom literarnom fgurom i njegova tuma enja su od velike koristi za istraživa ki rad. U „Genezi stvaralaštva Tina Ujevi a“ naglašava se vizuelni i melodi ni kontekst u imaginativnim predstavama velikog pjesnika. On zaklju uje da Tin nije samo pjesni ki živio u povijesti, nego i flozofski.

Mnogovrsni su crnogorski pristupi velikom djelu Tina Ujevi a. A ko su bili Tinovi crnogorski prijatelji? Kakve su bile njihove sudbine, zanimljivo je upoznati se s njima (pogledati: Biografje i Hronologiju odnosa). Kroz te teške i nevjerovatne životne staze naziru se koraci nepredvidljivog Tina.

Otklonimo onda sliku o Tinu kao samo o neurednom boemu, ridikulu, pozeru i pjesniku iz anegdota. Višeslojna je njegova ličnost, i čini se još nedovoljno istražena.

Poetika Tina Ujevića? Teško je razaznati ko je sve uticao na pjesnika. Obično se u prvom redu pominju Dante i Petrarka. „Od ostalih pjesnika koji su, manje ili više, uticali na Ujevićevu pjesničko djelo, savremena kritika pominje više imena od srednjovjekovnih trubadura do modernih romantičara, simbolista, ekspresionista, dadaista, unamunista, futurista, nadrealista, itd, kao što su Vijon, Marulić, Poe, Hajne, Nerval, Bodler, Rembo, Mallarmé, Verlaine, Rilke, Matoš, Verharen, Apollinaire, Valéry i Breton.“ (D.Gajević).

Njegovo djelo jeste neuhvatljivo, u dobroj mjeri nezavisno od uticaja i lektire. Njegova pjesnička vještina je gotovo autentična. Stanište njegove poezije jeste i mistika i hermetika, a on ostaje kult sam po sebi. Mediteranac, poliglot, mistik, eklektik... I prije svega možda lirik. I pjesnik jezika, njegovog otkrića. Ne samo sebar i rab, ne discipulus, nego maestro. Pjesnik demona i životnosti, erosa i tanatosa, grijeha i dobra, ideala i skarednosti. Učenik i samouk. Pjesnik bola i zadovoljstva. Bez zavijanja. Isto nježno ke mudrosti i zapadnjačkih habitusa. Boem koji dane provodi u biblioteci. Duhovnik koji stanuje me u profanima. Pjesnik vječitog me u trivialnostima. Pjesnik tlapnji i žrtva stvarnosti. Pjesnik sna u surovom svakodnevlju. Pjesnik zanosa i rezignacije. Optimizma i očajaja. Vjere i odustajanja. Čulni pjesnik bez čulnog ostvarenja. Mistik bez iskustva. Pilac, a ne pijanac, Pjesnik, a ne onaj koji piše stihove. Ushićen i razoran. Onaj koji brine svjetski bol, a ne i patnju svojih najbližih. Romantik bez dana romantike. Knjigoljubac bez vlastite biblioteke. Smiren i uznemiren. Star na početku, na kraju

mlad. Pjesnik ežnje bez ežnje. Svjež i umoran. Altruista i egoista. Sva i ni i ni. „obnoviti se ili umrijeti“. Onaj koji mijenja dan za noć, život za smrt. Onaj koji meditira i profaniše se. Pjesnik bez kuće i sa rafiniranim osjećajem za sudbinu ovjeh anstava. Idol koji je prezirao uzore. Ljubavnik bez žene. Pjesnik slave koju nikad nije osjetio. Kozer sa tremom. Ideolog bez ideologije. Pjesnik koji je vodio brigu o drugima, ne i o sebi. Nasljednik bez imanja. Ontolog bez kuće.

Na kraju, ipak, prorok sopstvene besmrtnosti.

To je Tin. Veliki Tin!

Ovu knjigu autor, izmeću ostalog, smatra i, kako bi Tin rekao, „Ispitom savjesti“ crnogorske kulture. Crna Gora je, bar dijelom, sačinjavala u duhovnoj drami neponovljivog hrvatskog pjesnika. Na brojnim adresama njegovog drumovanja, Crna Gora je jedna od neprolaznih tačaka. Kroz Tinovo drumovanje prošla su mnoga njegova crnogorska sabranja, a kult njegove poezije još stanuje me u crnogorskim posvećenim literaturama. Tragaju i za „pobratimstvom lica u svemiru“ Tin je susreo mnoge Crnogorce („A oko mene ljudi svi zemljaci“).

Nadam se da će ovaj pristup doprinijeti daljem istraživanju djela ovog velikana hrvatske književnosti. Svakako je za jednu kulturu kakva je crnogorska, važno prikazati odnose koje je jedan značajan pjesnik južnoslovenskog prostora gradio s njom.

A Tin? On bi sa „buntovna krsta“ vjerovatno uzviknuo „Sve su ovo prazni jauci iz knjiga!“

Tin Ujević

AUTO NA KORZU

reprint

POLIHIMNIJA

I

Ko li e od nas re i kroz sirime
talas života, buran, što himnodija?
Ko li e od nas žene serafme
da pjeva, i da ljubav psalmodija?

Ko li e dahnut dušu u sestine,
dati sirventi krepost radija?
Ko li e sliti u nove kvartine
madrigal ežnje, plam Saadija?

Gdje emo na i pjesni ke zlatare,
gdje emo na i raj (in folio)?
Gdje emo na i u taj raj vratare,
i suze što ih alem prolio?

Ko li e dati pe at – ko forinu –
suhomu zlatu naših vizija?
pružiti kupu našem ja em vinu
prosutom nad vijek hipokrizija?

Ko li e re i vješti trud muziva
i posve eni znak drvoreza?
pokazat gdje se u brokate šiva
krik duša naših, jauk poreza?

Ko li e od nas da s oltara skine
bogate slike? i odgoneta
oluk ožive, tajnu traverzine,
mrak naše gospe i marioneta?

Ko li e ulep i hipokras liti
u kovne lonce, remek pehare?

Ko li e vijence nad naš uzdah viti
i, drijemne, le i nas u behare?

Ko e da složi u najljepše metre
jasmin i ežnju rosnih sjenica?
Ko li e unijet oluje i vjetre
u red kancona, sklad re enica?

Ko bi da dune muzikalni vihor
u orgulje i pjanost mješina?
Ko li e vratit heroi ki ihor
mrtvomu cvijetu naših lešina?

Ko li e od nas re i zrik cikada
i ishitriti cilik kovine?
izvikat dušu ljubavnoga jada
svih patnja što su još Polovine?

Ko li e slavit velike agape,
i, ako ikad, sre ne epinicije?
Ko e ovjen at šešire i kape
ružom i snom u vedre auspicije?

Ko e da pjeva bure i samune,
jazove svijeta kud sam ronio,
vatru i žagor naše mlade bune
i tvoju žarku dušu, polifonijo!

Ko li e re i rondelskim baletom
sazvjež a zvuka, mjesec i vragolije,
obesmrtni zlom i sainetom
lijepe balkone, dah magnolije?

Ko e da slavi vrsti otpor ku a
i izrezano drvo sedija?

a, usred šuma, igru drva, pru a
i tešku amu sveštenih acedija?

Ko e da kaže let s aerodroma
povrh tornjeva ludih zvonjava,
i borbu ljudi protiv munje groma,
i znoj nas usred plijesni ponjava?

Ko e da kaže nad sramotom hidre
duboku našu svu potresenost?
Ko e da pjeva tromosti Klepsidre
i našu ljubav, gr , zanesenost?

Ko li e re i polomljene lance,
ko li e na i dušu Stvorenu?
Ko li e vesti tance i romance
što tresu bi e u svom korijenu?

Ko li e re i breme naše kripte
i mu eništvo kišnih žitija?
i okruniti sindžir i Egipte
vijencima slave, rugom litija?

Ko e da kaže, rasut kao a u
nad stolje ima, strah Milenija
i našu želju, uvijek mla u, sla u
pod strelicama cijjenih Ksenija?

– Još jednom da nam Ljubav aleluja
rije o cvasti duha i o cvatu tijela;
još jednom da se uzdah zaleluja
raširenim krilom dobrog Arijela.

II

Brak zaljubljenika treba predstaviti brakom dviju komplementarnih boja. Pokušao sam da sa crvenim i zelenim izrazim strahovitu strast ljudi.

V.v.G.

Pod zlatnim ključem u skupom okviru
srce sam dao na dar Amoru;
sa fligranom na kićenom kviru,
krvavom suzom na mom tamoru.

Na bastionu vječni dažd romori,
i voda teče u vječnom tin-tin.
Kladivac srca na šetnju me goni,
ja ištem sebe, zabludjeli sin.

Hoće li doći Agnes sa sokolom
da joj na šarca pružim plavi laj?
„Presit satena sa visinom holom
kroz plaširete ja veli am raj.

Hoće li doći za sreću ulara
kroz varku oka, bljesak alegorija
da, kao Hristos nad kasom ulara,
proneseš bodru trubu borija?

Hoće li proći po pustoj komarci,
zelena i crvena, Ti, kabanice,
prije nego prah mi u kamenoj arci
zgasne za sunce i zar danice?“

III

Trak sunca na mistinom rozasu!
Moje žedne usne evo ulepiju.
Bleje jaganjci! A goveda pasu;
u daljini o i Egbatane zriju:

vratiti se možda naše teške riječi
jeka, vradžbinama, iz nekih dolina.
Urvina se spasti što nam grudi gnječi,
utiemo opet cilik violina.

Zalećene negdje slovke u uzduhu
opet se da svrate u naše samoće;
ali one žene u svećanom ruhu,
više ne doći.
Ili možda hoće?

Pjesma se nastavlja i svršava s odama u čast Dionizija i Marsije. Uvijek da bude Bog! Himne Erosu i Ramin pjesmotvor, gizda sa krajnjeg Istoka, i mnoge druge lijepe, obnovate pjesme i arije osvijetljene bengalskim vatrama, zaglušene nastrojenim dobošanjima, gimnastikom šarenih pelivana, plesom derviša oko ognja, nalijevo fenjerskim očiukanjem automobila, dok drugi strunjači gutaju vatru i zabadaju mačeve u bijele neuzbudljive grudi.

Teški sukobi sa tri Sile bivaju,
purpurni se eteri razlivaju
nad grudi što dobro sakrivaju
pokolje što se zbivaju,
požare što umivaju...

Ja slušam, sam bez jedinstva
u gr u polimetrija,
Gr ku sa tri jedinstva,
Kinu sa sedam simetrija.

IV

Djevojko iz moga kvarta koju sam gledao kako
stopama košute tijesnom pobožnom ulicom hrli,
meni je naraslo srce, jer sam se smatrao Mako,
tebi je bolest dala Osmijeh, ve neumrli.

Da te vajarstvo spasi, il strofa, Ines de Luna,
o za ta skladna ramena, o za te obraze roza!
Kad budem motrio Goje, na žaru ponovnih buna,
svrat e i pjesmu moju, i tebe, Tuberkuloza.

Odista, takav sam no nik što tragiku svijeta pije,
Ali za kupom ja pre esto gledah i bez dvije suze
gdje se u ponor mnogi meteor ruši i vije;
tako u žaliti možda dvije naše pokojne Muze.

Ne e sa raspetih platna Naša Tuga da bljesne,
stare su slike itanke, s malo jeze i groze;
bolest je beskrajno lijepa; daljine koje Vas tijesne
lome mi srce, od gvož a, prstima vje ite Proze.

UZVIŠENJE

I

Ne gledati više u zjenice dana,
ne kazati lica tuge u mjesecini!
Izvan vlažna groba, od sto ljutih rana,
ne izađi više, ili mi se prikloni.

Neoprano lice, kosa raskuštrana,
dugi zvjerski nokti, hrip što grudi kuni
ne okretni i dušu plaćena razderana
koliko sam mrtav u pljesnoj dubini.

Pomiluj me, podragaj me, dobra Smrti!
Svi mi ljudi svijeta u prikloni krivo,
a ja pak na kugli što se skladno vrti

prostio sam svima (ljubim ja sve živo)
te se samo pitam, da li ne sagriješih
kad se na vid cvijeća a nevino nasmiješih.

II

Blagoslov moga bola, evo, tu je.
Konačno suza jest uzveli anu.
Vjetrovi hladni kroz kapute uje,
od teške studije prelama se grana.

Pozivam mnoga lica izbrisana
i mnoge žene nježne ko slavuje.
Uzorna ljepota duhom obasjana
izliva na grud mirisave struje.

Slava vam budi, krte keri Eve,
za svu tegobu i jad pustolovni
moja zahvalnost slaže hvalospjeve.

Al nema vijenca za nju, sličinu dovnih,
što pronije mrakom tanan proflekovnih
i uzvinu se uvis krilom ševih.

III

Nisam li krivac smrti svetih lica,
da li ne bijah surov protiv nježnih?
Sje am se naših mladih mučenica
srdaca toplih, ali grudi snježnih.

Umriješe duše lednom smrti ptica
kroz golih drva tugu, neizbježnih.
 čemer vremena i kletva posmica
oganj srdaca, sre u nedosežnih.

Ljubavi kojim nema uskrsnuća.
 — — — Planuše ploti u Krijes Idealu,
a sada drš e kao čemer pru a

sve što u vrelu bi a kli e hvalu,
sve što vapije probu enja vruća,
što sni bolesnik, smanjen, u kloralu.

IV

Znate li, znate, kad se udo desi?
Iz vilina carstva neke zore si e
ona, kojoj nema ravne na nebesi,
te je iz daleka moje oko vi e,

te je iz blizine moje oko vi e.

.....
Bijela ruka hljebac otkupljenja mijesi,
a na cvjetnu usnu kao leptir pri e
osmijeh što sve kaza o njenoj karesi.

Trebala je si i tako prije groba
da je smotre žedne oči, da je vide,
i da padne mržnja, i da svisne zloba,

a usta nju taje; a lica se stide
što je do ekasmo još u pozno doba,
kada crnom zemljom božji Sin ne ide.

V

Pristupa, evo, slazi Uzvišenje!
Ropske te ruke biti razriješene,
i past te s oka sudbonosne mreže,
a zapjevat te drve te i stijenje.

Kada nam sašlo pjano Uznesenje,
omami usta žarom bijele pjene.
Možda te slovka idealne žene
da makne dveri u Bogojavljenje.

— — — Tako je prosnih Marka amotinjom
gdje s konja kune crnu kob (zlo inku);
smišlja, jezde i hridi i gloginjom,

da nekom r i skine svetu krinku,
da hulju ljudski lupim demeskinjom,
ili da ljubi lijepu Morozinku.

ROBOVANJE

Spono vasioni! Vje nosti sindžira!
Uzaludne ežnje vezem u spirale.
Dokle dažd rominja, ja iz sobe male
slušam kako na ulici vjetar svira.

Prošao sam svijetom. Sad sam opet tu.
Sô vlastitih suza žvatam u zlom hljebu.
I sje am se da sam na dalekom nebu
gledo kako, redom, jasne zvijezde mru.

No sad olujina što me nije takla
sipa teška zrna, lije ko iz kabla,
mo i i zeleni zaprašena stabla,
zvoni ritmom bune na odjeku stakla.

Ne mogu da slomim taj željezni krug.
No do ju e, oho, nisam imo bra e.
Ponizna i smjerna svaka patnja znat e,
sad me svaki putnik motri kao drug.

Spokojan sam danas. Ja sam ju e psovo.
Sada ho u, svjestan o teškome lancu,
da izbjegnem smrti u hajdu kom klancu
i da s dušom sanja živim svoje Novo.

Ljubav biva tiha. Strast se do ima.
A kad idem putem, ja bih rado znao
da li na susretu, dobar ili zao,
plam poznanstva gori u snim o ima.

PROTIV MILOSTI VIJEKA

Lovorovo liš e žene iz Trecenta
nude ulnom rukom; kli u: svijetli ma u!
Druge bengalije moga transparenta
licemjernom suzom uzaludno pla u.

Sve bi mirisale taj aromski korijen,
ili da me grle na preranom lijesu;
zašto li sam tako sudbonosno stvoren
da potresi srca tu e živce tresu?

Duvaju kroza me sile nepoznate
kao vjetar no i koji gasi svije u.

Ja sam crnom rije i užasn timer
i kazao pravdu vodi i drve u.

Na dalekoj zvijezdi žude moje srži.
A sve o i što me prona u iz bliza
znadu da e vlastit požar da me sprži,
da u planut kao baklja ovog niza.

Ne žalimo ove snage što se troši.
Vitez duha prima ma em žene udar;
a za uzvišenje gordijom raskoši
u dubinu slazi kao crni rudar.

NOSTALGIJA SVJETLOSTI

Danas sam zgnje en veli inom neba.
Bojim se: plavi val e da ponese
slabo u moju u vis što me vreba.

Da l' sunce žeže ili zima trese,
osje am mra no ilova u uda,
i uvijek slabe kosti pune truda.

A oko mene ljudi svi zemljaci,
tjelesa žena još od stare gline,
likovi stvari, kocke, kugle, valjci,

a sve su o i pune guste tmine.
Ta patnju svoju, svu, na mesu голу,
što uzaludno ište melem vrela,

dugujem rani, uvrije enu spolu,
što vele: „Srcu ranjenom od strijela“.
Kinji me briga: kakva li e ruka,

kakva li e ruka da me spase
od mojih crnih beznadežnih muka?
Ta zar i ljubav nije (ljubav, zna se)

za krotku djecu izmišljena gatka?
Sô suza pijem u plamenoj aši,
um dere tkivo što ga mašta satka,

a kada desna za zvijezdu se maši
znam da e sunca kojim ne znam ime
prije da me zgrabe u svoje visine

no što u ikad spustit u nizine
života Suncâ što im na znam ime.

SUZA VIRTUOZA

I

Pjesnik sjenke plaše za zelenom granom
što joj cvijeće pokri prašina sa prahom;
svi se snovi bude neznutljivim dahom,
a sve čežnje, dockan, žarkim olibanom.

Uzdišem za svojim maminim alezanom
što me istavljaše ljudskom gužvom plahom,
dokle uzaludno klicah smrtnim dahom
za već izgubljenom vilom Orijanom.

... Sve su ovo prazni jauci iz knjiga!
Da imadem barem sviralu pod dudom,
pa da sve težina zakašnjelih briga

vrne u eznu u, u poletu ludom
gore povrh stidnih nametnikih igala
i da stignem u vis, u slobodu, u dom!

II

esto u bašti pijah okom vasku
nad kojom pršte bijeli vodokoci.
Ja prema Bogu (vrele su svjedoci)
licem u lice, s lica skidoh masku.

Osudih, odbih svaku tu u pasku.
Ne u da volim što već znahu oci.
A ne plaše me konopci i koci,
dok javljam zoru svijeta, drugu Pasku.

U mojem srcu sviraju viole
pobjedonosne požare slobode;
a čelo blaže mirisne fole,

ko zelen lista ili žamor vode;
na južnom valu s gusarske iole
usrkah krepke ozone i jode.

III

uste li kako melodi ka jata
kriknu u suton kao bone lire!
Da l' Vam se vinu u bagrene spire
o aj sa loga od skupa brokata?

Znate li emer starinskih palata
što možda kriju duši eliksire?
labu e pjesme u zadnje ze fre
s crvenom piknjom povrh bijela vrata?

Sniste li zvuke svetog olifanta
i ljubljaste li samet i hermine?
Da l' Vam se usni udesna infanta

nježna i blaga ispod hermeline?
Da l' na Vas spusti strasna Violanta
iz gorda oka prošjev kornaline?

IV

Moja se ežnja penje serpentinom
u plave vise tajna i sibila.
No odstojanje zanosa i sila
gasi mi suze darovanim krinom.

Ka cvilim s morem ili s klavecinom.
Osje am kucaj pobratimskih bila.
Nada mnom su se teškim skladom slila:
i no sa svjetlom i dan svojom tminom.

Gutam nepente, žvatam, sam, nelumbe,
i snatrim esto daleke Kambodže.
Altare vijeka ja strovalih tumbe

i obrazinu strgnuh s lica hodže,
pa ipak, dolje, uz starinske tumbe
cjelivah dvorce i mleta ke lodže.

V

I tako bijahu u plavome laju
ovjek s dva mača i sa dva idola;
no dugo vrijeme spah u dnevnom gaju,
krvavi junak pored brida gola.

Ranjenu pjesmu sutonskoga sjaja
povjerih moru muzikalna bola;
i talas vidje da, im ubih zmaja,
ja volim nebo i spas alkohola.

O ženo, s tijelom udnim kao samet,
ako sam ikad bio menestrelom,
sjeti se da sam žrtvovao pamet.

I da sam samcit u svom letu smjelom,
u tvojoj robi, bez stra senešala,
crnu dostojnost gledao katedrala.

VI

Svirah na harf, roti i vijeli
u tvoju slavu. Sve zelene jasphe
pred tvoje noge neka ruka saspe,
a tad nek planu bijeli Tintangeli.

– Mene, za eta u zlu, razveseli!
Slomljeno srce htjelo bi da zaspe,
i cijelo bi e da se u prah raspe,
da ga ne bude tvoji Gabrijele.

Što punom kupom med i vino piše,
znadu da lasta pram zlat ti donese
nad moju knjigu i da ne snim više,

hisopska dušo svete Ijoese!
No podno tvoje misaone niše
ja patim ljubav iskapljene smjese.

VII

Nemaš imena za višnju ljepotu,
tvoja ramena rese sve dragulje.
Postidjela ti zvu na rije slavu je,
a krotkost oka Boga i Dobrotu.

Tvoj pogled kazni, i prašta, sramotu.
Svi vjetri nada zlatnom kosom uje;
a vje na milja djevojaštva struje
u tom osmješku i nježnom potu.

Kad tvoje tijelo iza tankih tkiva
ritmi ki diše, ja u snenoj šumi
sje am se daha probu enih iva.

Jecaju vode. Slaze veleumi:
alejom naših duša senzitiva
kora aš, sestro, u božanskoj glumi.

VISOKI JABLANI

Oni imaju visoka čela, vijorne kose, široke grudi;
od gromora njina glasa šuma i more se budi,
a kada rukom mahnu, obzori svijeta se šire
i bune, i prodiru uvis, u etire.

Ali, za svoju snagu oni su zahvalni patnji,
bijedi, sužanjstvu, gladi i njinoj crnoj pratnji.
Oni imaju snagu vjere što živi u smaku
i vrelo svjetlosti što tinja u mraku
i sunce u oblaku...

Oni imaju polet orlova, srčanih zračnih ptica,
oni poznaju pjesmu naših najdubljih žica,
uzdušni piloti, nebeski piloti,
za svijet u slobodi, za svijet u ljepoti,
ljudi svojih djela, djeca svojih ruku,
rođena u plavu, sazrela u muku.

Njina muška desna neprestano zida
dvorogovještva. Dom Prometeida!
I gdje tinja savjest, kao iskra sveta
oko njih se kupi orijaška četa
za slobodu prava.

Ali u samoći njihova je glava
ispravna i ista povrh mračne rulje
gdje ih ne razumiju glupani i hulje,
kao vršak divnih, zelenih jablana,
režu i do munje vedri obzor dana.

Tako, uistinu do njih vode puti,
gdje se pojas rijeke u dolini sluti,
gdje se sitno cvijete plavi, ruži, žuti;
nagnuti u ponor nebeskoga svoda
dok crvena jesen drumovima hoda.

Mi stupamo bijelim dolom u tišini,
oni, sami, gordi, dršku u visini,
muče žednu zjenu ili revnu opnu;
što ne mogu, što ne mogu da nas u vis popnu.

Povrh njina vrška gdje se pjesme gnijezde
samo vile lete, ili bure jezde;
a nad njima sunca: samo zvijezde, zvijezde!

DESETGODIŠNJICA VLAŽNOG HUMKA

Patnje moga mozga još od malih nogu,
rezanoga makazama!
Glava je otpala od tijela, ja ekam smrt na pruzi.

Izvjesno dolje pjevaju majevi
i gora miriše,
dok Ti, Nemogu a, Nepostoje a, TLAPNJO,
vje ita obmano svih vremena,
od Kartage do Zipanga
nada mnom (geografski protegnutim lešom)
pružaš milostive balzamske ruke, kao Majin Veo,
besmrtna Dušo Sanjarija Stolje a,
Salambo, Amaterasu.

Više je vozova prostrujalo kroz moj mozak
prepun zemljotresa
sa zahuktalim lokomotivama.
Mirišu zelene šume rubom ljubi astih brda,
no ja eznem samo tvoje mitske prste od vate ili
magle,

Roso, Misti ka Ružo,
i kolut dima aromske cigarete, pramen vrlo blag.

Odje e nordijskih lira,
osvajaju me tropska mora puna zvijezda,
a zdrave blistave ptice.

Duboko, duboko, duboko,
eznem strepiti u ljepoti
i umrijeti u eminu, pred ve e,
dok su šipci jarki kao rujne strasti
na ivici bogatih bašta.

Ne e li se roditi mermer na dogledu voda
i lovorovi pružiti glane listove?
Ne e li proroci viknuti rije ljubavi
u jeke dugih dubodolina
punih glasova prirode?
Ne e li ritmovi sklada provrcati
u zatravljene panorame svježih obronaka?

Zdravstvuj, velika obmano prirode,
na dohvat masline i smokve,
laži bogova bez života!
Nad glavom klonulom nauznak
vrte se kota i vasiona i pijani lazuri.

Meni ne li i društvo lijepih djevojaka,
ali Ti, Frio ili Afrodito,
Vje ita Sanjarijo,
razgali se kao nimfa samo e
sa riznicama Mira
kroz ruke orhideja što draganjem lije e
spojene bolesti duha i tijela.

Tvoje u ruke urezati u hrastu
prije nego krenem putovati
za Teherane i za Ispahane.
Ti imaš blagoslov prstenja
i obajanje dragulja sa svetim talismanima.

Ti si ona koje nema,
a ja sam onaj koji nije ovdje:
ja sam uzdušni zmaj na vjetru i pod kišom,
jeza žutih odsustava.

Pomiluj, Majko, tvoga grešnog sina,
jer je veliki lu ak!
Podragaj, Majko, vragoljasto dijete,
jer je željno lijeka i oproštenja
vradžbinama mirisnoga Srca.
Pocjeluj! Dodirni! Oprosti!

Ja sam ve desetlje e mrtav,
ali trebam jednu mirisnu vlagu
da mi pokvasi o i, kao maj ina suza
puna udesne mo i
Svetog Istoka.

Ja sam ve desetlje e mrtav,
i otada živim u grobu
sa smislom, i s bolom, i s dušom,
u grobu moje vatre.

IN SPUTANIH RUKU

U noćnim tramvajima, kroz rane metropolitene,
sa žuljnim cipelama, no srcem ispod plavih bluza,
odlaze šutljive sjene na posle ostavljene,
s usnom od rakije vlažnom, i tihom slutnjom suza,

Nadesno i nalijevo, kamo potreba ište,
sa djetetom i ženom kroz pospana predgrađa,
i tek su u hrpi stigli na tamno rvalište,
eno se iza stakla blijeda krvavo sunce rađa.

Svi oni obaraju bore čela ponižena,
svi nude djelu ruke hrapave, uprljane.
Oko njih bruji orkestar kolesa i sirena,
u njima šapu u riječi buntovne, tmaste i sane.

Oni slušaju žarko pjevanje pećni, i
i kaiše remena, i previranje kotla.
Oni gledaju: gle, duvar biva tež i veći,
a jeza robovska pada s plafona do tla.

Oni drijemaju uz dernjavu hiljada grla rada;
onda se bude: na šini željeznica hukti,
otkucaj čeki a kreše u njima ritam jada,
dok tuga polja i tvornica u dnevnoj strasti bukti.

Ova je srca tesalo hiljadu kladvaca,
ove je mozgove pretrglo hiljadu rasprskanja!
Crveno željezo, zapaljen ugalj na čela odsjev baca,
petrolej i benzin na prašnom potiljku sanja.

Rastu u prostor vrcane pilane i talione!
Zvonca i maljevi i pipci bude tonove mnogobrojne
u mnogozvučju zapaljene i zahuktale vasionne
nad tjemena frenezije i nad šije već znojne.

Bruje u šire protege užurbanosti snaga.
Struje od crne zemlje, streme do lampiona Sunca
sa ognjem, sa meljanjem crnoga zemljina blaga;
sve pišti, sve kriješti, sve vrišti, sve kli e i bunca.

Blažena Himno napora ljudi, da nisi toliko skupa,
bila bi najljepša pjesma i muzika vascijelog svijeta!
Visoko povrh dimnjaka, daleko od parnih rupa,
puca šum rabotanja poput prebogata zvukovna
cvijeta!

Grme i gromore potmule oblasti suterena
u žustro razgorenje i ak u raspraskanje.
Iz toliko vrenja, plamena, gasova, vonjeva i pjena,
sukljaju oblaci dima i rijeke magle! U SANJE.

U ovom glasu zavija, kao da orguljaju grobovi
i je i nešto sumorno, strahovito i muklo.
U ovom glasu kao da preklinju robovi:
„O rasti, Srce Svijeta, crveno, samo da ne bi puklo!“

U labirintu panike duž acetilena
nešto svirepo monotno, s provalom Nadahnu a,
preta e se u gvož e; paralelno, desnica zaposlena,
mozak brojeve misli, a srce kovanja vru a.

I tako, po oproštaju od vreve radione,
na brodovima teškim od ve ernjega hlada,
spuštenih ela, kao na povratku iz kaznionice,
klipšu hrpe u bijedu skrovišta velegrada:

a da im tamo barem, pored zdjele supe,
daruje doma a svjetla još probu ena Vesta!
I da se ku ne nade za prisne sinije skupe
za ljubav i snagu trudnoga Hefesta!

IZ GOSPO E TLAPNJE

I

Ne e li si i iz okvira slika
ko vjerenica Duha sa oltara
da bi u hodu ežnje umjetnika
išetala se arolija stara?

Ne e li isti mramor kovna lika
i alabastar ple a da do ara
u o ajanje bespomo na krika
barokan pristup u tivih gospara?

Moje su želje gospe starog sloga
u neoskvrnjenim bijelim haljinama
sa šuštom tkanja i duga kim repom.

Dostojni oblik zorno slavi boga,
dokle bi jasno što je stavom Dama
i umiranje u ponosu slijepom.

II

Ako si dala rukoveti cvije a
da bude život umjetni ko djelo,
moj te se sok eznu a, Divna, sje a
kao dlan ruke ispružen pred vrelo!

Iz tebe crpim. Dvorove umije a
blagosiljem ti vrenjem, srce vrelo.
Ko kadionik pred redove svije a
nudim pred noge udivljenje zrelo.

U polonezi, valsu, menuetu
izu en korak, kad na sagu ežnje
stupaš u nove svetkovine oka,

ne opovrgnu, meto suncokretu,
ti obesmrta djevi anske gležnje
u taktu pored mlaza vodoskoka.

III

Zar nisi tanka uvezana sveska
u zlatan povez i fnoga lista?
Ko zelen trak što rodi grana reska,
o uzaludni idealu kista,

o vješalico sanih arabeska?
Na svježoj koži ružica je ista
što se u nježnim odrazima bljeska,
pod raširenim zjenicama blista.

O da bi cvala u besmrtnoj odi,
zaboravljena u mirnim dvorovima,
gdje glas od srebra u samo i zvoni,

fatamorganska vizijo na vodi
pod empresima i u borovima
gdje žal na plavom rubu, tih, romoni.

IV

Okrunjena draži i milostima,
ko da u pari ružica se za e,
i dahom stvaraš milja što se ra e,
stupaš nad himbom, gnjevom i nad zlostima.

Ti širiš jeze leda trudnim kostima
ako na harfu slutnjom prsta ta e.
I ja ih gasim pored oknja klekova e,
skitnica pjesnik, zadnji me u zadnjim gostima.

Izme u nas i svijeta rupa nepremostiva.
Za dobre volje što još neoprostiva
ima, kad je java oprostiva?

Ti si u vijencu snova sva dobrostiva,
budi da ini ruku širiš, o Radostiva,
budi da tajnu suzu brišeš, o Žalostiva.

TRAŽENJA NA MILJOKAZU

Isprazne svemirske štrcaljke
ispuštaju u prostor plahovite oblake
s odre enom po etnom brzinom;
oblaci su mjehuri od sapunice u bojama
i nose mirise iz strasnoga srca žutih zvijezda.

Plove oblaci u prostore s bojama i mirisima.
Šire ufanje da im se napiše strofa
i udnu jezu nevidljivih katastrofa.
Svod iskre e na nas ventilatore i projekte;
uda su zviznuta s katapulte gore.

Nebesa mi govore da bih otpisao
što šutim nebu.
Iz nizine na visine
odgovaram im bez govorenja.

— — — Oblaci putuju u praznine,
bare e progutati oblake,
pojest e ih žabe u mlakama
za jedno vokalno nadahnu e.
Strovalit e se tanki pramovi u jaruge,
a mirisi i boje bit e malari ni zvuci
u vlazi sjetnih ve eri za sijerkom.

Nemam u sebi pri uva
za nova razo aranja.
Ne e u me lahor iz granja
da darne u sijelo duva.
Ne e da se pjesma rodi.
Oblaci šire groznice. Ja imam u sebi munja.

Boravi sre om cigana na drumovima.
Uštopski mjesec, veliki balon, slikani lampion,
a u širini neba rasprostranjen halo
rijetko vidljiv samo za prostrane pute.
Navalit e u grad skitnice da motre s plo nika
što bilježe kružna gibanja svjetala
bljesak kroz znojna stakla sre nih kafana;
onda e rubom parka spavati na klupi
koju obuzima inje.
Vrtlog modrih plo nika zalašten odbljeskoma ulica,
put iz groba u ludnice svijeta,
vjetrenaste ruže vjedogonja kružno nad asfaltom.

Privu i e ekstaza stanare periferija
i poljske spava e iz tišine ferija
ravno u hipnozu neba:
o cigani, oni govore nebu i nebo izravno njima.

Cigani, bra o, molite za me;
u dnu zemlje, dijelim tamni život ruda;
ventilator anagramske misli.
Sipam ekolalije, kakofonije, onomatopeje
u no obe anja;
halo, jedan taksi,
promaših intervju s nomadskim bogom.

Gradovi budu i golemih predgra a
sazdani itavi po jednome planu
kada e vas biti? da li e vas biti?
Ne u kriti. Osje am vašu manu,
znam da se danas veliki kuhar ra a,
što se svima zbrinu za stan i za hranu!

O! Oblaci su dje ji, papirni zmajevi,
o! oblaci su opijumski rajeji:
na miljokazu, ve u brašnu puta,
jutros ne u biti gdje ve eras sjedim,
ni istih oblaka,
ni istih oblika.

ITULJA BUDU EGA

Iz dna ovih udnih, pijanih ve eri
kroz nikotin i kroz živac kofeina,
svjedok i posmatra raskalašnih bina,
misao o smrti iz kuta se ceri.

Gong i bendžo: zar moram umrijeti?
o dancingu svijeta; htjedoh se oprijeti.
Kada sklopim vje e, zna ajno i teško,
magla smrti bit e brdo ve viteško.

Past e krv u pljusku dažda crvenoga,
smežurane lepirice vit e.
Stropoštanje meteora sti e
usred lijesa požar leša moga.

U provali gnjeva trest e zemljotresi,
preplavit e mora plo nik velegrada.
Kamenje e pu i, te e da se desi:
gutat e vulkani arhipelag pada.

Ko e re i: Nisi morao umrijeti?
Ali nisam, asno, u ime kometa!
Tek me primoraše drugi ljudi svijeta
da bih bio sli an, pri istoj pameti.

Na dan kada za em, preminut e svijet,
popadat e cijelo nebo zvijezda,
ubit e se ulne pjesme gnijezda,
na vjetru e mu en izdisati cvijet.

S mojim zadnjim dahom odletjet e bog.
Oti i e sa mnom
od žalosti za mnom;

priroda e popustiti od svog.
Torpeda, elise re i e mi hvala.
Nage rije i bit e ve oslobo ene.
Nosioci vijenca na grob ideala
znat u da su slutnje ta no obo ene.

Svijetlo lice Dobra javit e se danu;
a da ga je bilo, ostao bih živi.
Za smrt, nepravilno, mnogi e da krivi
u ban enju no i mladost pro erdanu.

Odahnut e polje, javit e se bolje;
a misao da sam morao umrijeti
s onu stranu groba mir e da remeti
ko upitnik jedne osmrtnice volje.

BEZNADNI POVRATAK

Ja nisam božji oblik; bog je dio mene,
a drugi dio sve ono ostalo
što se razvija ak iza koprene
i gdje je staklo i najbolje stalo
i samog neba o i zamagljene.

U meni vode šume, oblaci putuju,
od udnog smijeha pucaju ludaci,
za maglama se propinju udaci,
na mramor vodoskoci tuguju.

U meni ključa izvora, plamsa zvijezda,
i tužnih šuma diše, cvjetnih livada.
O, u meni je naslada od jada,
u meni grož a; oh! u meni mijeha
s kliktanjem ve im od cvrkuta gnijezda.

U meni nema jednog: nema grijeha!
I ja sam star za eone stvorenja,
za neizmjernost vorasta korijenja.

Ne, kada zvijezde panu, svemir pukne,
i u prsnu u i eter izgori,
i kada dah svijeta posljednji umukne,
si u iz smrti u toj prvoj Zori;

u Zori što je sakrita u lijesu
danom od sila što ni žive nijesu;
jer moj je život tek u pravoj crti
– život u danu poslije svake smrti.

Ako se niko sa mnom ne probudi
u raskuženom grobu vasseljena,
o blago nikom! ne e da ga udi
nevinost bi a na kraju vremena...

RAZAPETA AFRODITA

Ovo tijelo svjetlosti koje ljudi mrze
razapeli su, jedino pravo, na krstu.
U bezbroju bi a, do kraja vijeka, uzalud,
uzalud vjeruj u vrstu.

Ti, glase etera povrh morske pjene.
Ti, kolo apsara u hramu i u snenoj magli,
ne uvenoj pjesmi nau ili ste mene,
danas se tek razglasila.

Ja znadem, ljubavi, da nije tvoje krivice
i krv je u tvom logu potpuno lilijalna,
a duh je u tvom bogu maj instvo žensko samo,
ti si nevina rosa.

Sa srcem kupanim u medu stvorenja,
da bi tajinstven bio život na putu beskona nih meta
ja podla ki ljubim i grlim sam sebe, skota,
i dvaput darivam tebi blago cijeloga svijeta.

Iz mojih krajina suvišne boje cure,
ko mlijeko i tamjan, i ja u zarobiti zvijezdu.
Nemogu e ispovijesti ve sapinjem, i strepim da nije
otac Lu onoša s poslom ve na redu.

AUTOM KROZ KORZO

U otmjenom krugu snobova šeta a
i mnogih ljepota nadražajnih ari
javlja se sirena:
ja pjesni ki gonim etiri kota a
vulkanizovana.

Malo kau uka i željezni pancir,
ogradiвши srce od umrlog mesa
ja odbijam polet životnih tjelesa;
najzad postah svoj vlastiti bankir
i movam po asfaltu srca
elektromagnetizovana.

Asfalte! asfalte!
glavna sirovino moga rodnog sela,
gusto se rastapaš ispod hoda vrela,
ti si samo nova pjesma gradu.
Ja se danas gordim, vlasnik rudokopa,
milionerski kupac bioskopa,
po maštinskom inžinirskom radu,
za najve u mogu u nasladu:
sazdao sam više nego proste ku e,
ja paklinom saših zglobove ulica.
Nisam stvoren ni ro en od zemlje
i osje am kako za mnom pilji
maturantica s okom elektri ne kruške
hipnotizovana.

Bogovski znamo: malo srdaca kuca
u originalu prave ljubavi, po propisanom tempu;
ali tišina tali salo u vru inu.
Vatroglaš e duha! pazi da vatra bude
lokalizovana.

Slobodan VUJA I : TIN UJEVI U CRNOJ GORI

U trajnim stvarala kim tokovima i procesima
crnogorskog naroda i njegove države, kroz cijelo prošlo
i u prvim dvijema decenijama ovoga stolje a, prisutne
su i brojne li nosti iz drugih zemalja i naroda, koje su
doprinosile prosperitetu kulture i prosvjete, posebno na
afmativnim relacijama književnosti i jezika, žurnalistike
i raznih vidova periodike, pravne, istorijske i vojne nauke,
te na unapre ivanju likovne i scenske umjetnosti.

Iz zemlje Hrvatske, od primorskih krajeva pa
preko Slavonije ka Zagorju i Zagrebu, na Cetinju i u
Crnoj Gori bili su, da ih sve ne kazujemo, Ljudevit
Gaj i Anton Mažurani , a posredno prisustvo Ivana
Mažurani a, veoma inspirisanog Crnom Gorom i njezi-
nom nacionalnooslobodila kom misijom, ima izuzetan
zna aj. A u okvirima pravne misli i nauke, što je, onda,
podrazumijevalo bitne komponente na ina života,
mišljenja i ponašanja crnogorskog nacionalnog bi a,
blistavo mjesto u evropskim i svjetskim razmjerama
zauzima Imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru,
iji je kreator Valtazar Bogiši . Tako su se, u jednom
dugu intervalu, tkale mnoge i vrste sponse, koje je, na
svoj na in, nastavio i oja ao veliki pjesnik Augustin Tin
Ujevi .

Tina srije emo u Crnoj Gori, na Cetinju, ve 1914.
godine, u ulozu žurnalista. U cetinjskoj dnevnoj štampi
prezentuje ciklus aktuelnih priloga. Ti prilozima, nastali u
vrijeme teška i neizvjesna rata, bliski su karakteru ve ine
sadržaja u toj štampi, upravo su zasnovani u sklopu
najvažnijih pitanja ondašnjeg politi ko-nacionalnog i
vojnog stanja na Balkanu. Na primjer, u prilozima iji je
Trst, Slavenska Austrija, Italija i Dalmacija, Ujevi je na

jasnim antiaustrijskim pozicijama i protivu neosnovanih koncepcija i akcija njema kog imperijalizma i talijanske iredente. Na Cetinju se, kako znamo, Ujevi isklju ivo oglasio novinarsko-politi ki, ali je, još više, zašao i u kulturne i književne realitete Cetinja i Crne Gore. U cetinjskoj odnosno crnogorskoj književnoj i drugoj periodici toga vremena, neposredno pred balkanske i prvi svjetski rat, i tokom njih, nalazimo imena Gorkoga, Jana Nerude, Turgenjeva, Ljermontova, Tolstoja, Vazova, Rišpena, Hamsuna, Uspenskog, Mopasana, Jokaja, Bajrona, Oskara Vajlda, Bodlera, L. Andrejeva, pored Njegoša, Veljka Petrovi a, I. Vojnovi a, M. Boji a, M. Raki a. asopis „Dan“, koji je izlazio neposredno prije Ujevi eva dolaska na Cetinje, posjeduje dragocjene priloge iz oblasti literature, flozofije i politike ekonomije, istorije i prirodnih nauka. Razumije se da je mladi Ujevi , koji je tada pomno slijedio i znanju i obrazovanju, kao i uvijek uostalom, ušao u ove tokove, jer su mu bili bliski svojom sadržajnoš u i otvorenosti prema modernim premisama i imperativima stvaralaštva, a istovremeno ovo je bio i nastavak na za etna interesovanja za Crnu Goru, tokom njegovog prvog boravka u Beogradu, 1912, gdje se družio i radio sa mladim crnogorskim intelektualcima.

U Parizu Ujevi nastavlja službene akcije i u estoj vezi je sa Crnogorskom vladom, koja je tada boravila u Neji, kod Pariza. Iz najnovijih dokumenata saznajemo kako je tražio crnogorsko podanstvo odnosno kako je dobio crnogorsku stipendiju. Crnogorske vlasti, u tadašnjoj izuzetno teškoj situaciji za Crnu Goru, nijesu mogle potpunije i pažljivije da se pozabave pitanjima pjesnika i studenta Ujevi a ali mu je ipak odobrena stipendija. Crnogorskoj vladi bilo je poznato Ujevi evo angažovanje na Cetinju, što bi bio samo jedan od razloga da mu se pomogne; onaj, glavni, sadržan je u duhu ve poznate

prakse da se sposobnim i smjelim stvaraocima, bez obzira odakle su, pomogne kao i samim Crnogorcima.

Tin je, borave i u Beogradu, 1920-1925. i 1926., dolazio u dodir kao i ranije, sa crnogorskim intelektualcima. Godine 1926. portretisao ga je slikar iz Nikšića, Mirko Kuja i , koji je kasnije, na likovnim relacijama, veoma prisutan u pokretu socijalne literature i u Crnoj Gori i šire. Taj portret bi e reprodukovan u Tinovoj tre ojoj knjizi poezije, AUTO NA KORZU, koja se pojavila 1932. godine, u Nikšiću.

Od 1930. do 1937. Tin je u Sarajevu. U tom periodu, pogotovu do 1936. uslijedi e njegova bogata i stalna saradnja sa crnogorskim listovima i asopisima, a isklju ivo onima koji su predstavljali crnogorsku socijalnu literaturu ili bili opozicionog, nezavisnog i vanpartijskog profila.

Knjiga Tinovih stihova, AUTO NA KORZU, nije se slu ajno pojavila u Nikšiću i Crnoj Gori, zahvaljuju i „slu ajnim“ susretima ili pak zbog Tinovih fnansijskih nevolja. Jer Tin je, i do njezine pojave, i sve do kraja života, bio veoma emotivno privržen Crnoj Gori, poštuju i i uvažavaju i njenu mo nu slobodarsko-demokratsku i kulturnu tradiciju. Mirko Kuja i nam saopštava, kako je „opet zastao u Sarajevu“ i priredio (1931) izložbu i kako mu je bila „naro ito draga što je otvorio veliki Tin Ujevi “. Tu, u Sarajevu, Tin je naj-eš e u društvu crnogorskih novinara i književnika. Nesporno, njegovoj komotnoj i široko otvorenoj li nosti, veoma je odgovarala epska širina i smjelost drugova iz Crne Gore, me u kojima mu je bio naro ito blizak radnik iz Nikšića, Nikša Kokolj. vrsto poznanstvo sklopio je sa Miljkom Bulaji em i profesorom Petrom Komneni em,

poznatim intelektualcima i komunistima iz nikši kog kraja, koji su tada živjeli i radili u Sarajevu. Ove veze, kao i one ranije, nastavljene poznanstvom sa Stojanom Cerovi em i Markom Kavajom urodile su bogatim plodom, pojavom AUTO NA KORZU, u Nikši u. Knjiga je štampana irilicom, a ne latinicom, kako je Tin želio, zbog pomanjkanja latini nih slova u štampariji lista „Slobodna misao“, kojeg je ure ivoao Stojan Cerovi . O svemu ovome detaljnije nas obavještava ugledni novinar Marko Kavaja.

AUTO NA KORZU, uslijedio poslije „Kolajne“ i „Leleka sebra“, toplo je primljen u Crnoj Gori. Jedan od protagonista pokreta socijalne literature, Janko onovi , prikazuje novu Tinovu knjigu i u listu „Slobodna misao“ i u asopisu „Razvršje“, koje su, kao i asopis „Valjke“, u Nikši u, pokretali i ure ivali pripadnici Komunisti ke partije i opozicione Zemljoradni ke stranke, formiraju i snažan front MLADE KNJIŽEVNE CRNE GORE odnosno pokret socijalne literature. (Osnovna obilježja „Razvršja“ i „Valjaka“, kao i podgori kog „Granita“, u kojem se, ve u prvom broju, javio Tin, tuma enje je glavnih pojmova i smjernica socijalne literature, to jest odre ivanja smisla njezine idejne i umjetni ke platforme. Ovi, i jedini asopisi toga POKRETA, upravo njegovi udarni iskazi, okupili su poznate saradnike, me u njima i Tina Ujevi a, a u prijevodu, najviše pak u „Valjcima“, nalazimo Trockog, Valerija, Rasla, Babelja i druge stvaraoce ija je djela izdavao beogradski „Nolit“. U ovoj periodici, kao i ina etada, u širim areama, jugoslovenskim, bilo je i razilaženja i sukoba – generacijskih, ideoloških i estetskih naro ito, pa i drugih.) J. onovi , dakle, predstavljaju i AUTO NA KORZU odmah i eksplicitno akcentuje kako je Tin najtalentovaniji jugoslovenski pjesnik, i da u njegovoj knjizi nadja avaju individualni

krikovi i mo na rije , kao i univerzalna koncepcija svijeta koja se djelimi no zasniva na konservativnoj i idealisti koj osnovi, te religiozni i klerikalni akordi. Ipak, veli onovi , Ujevi se „unekoliko otrže“ metafzi kom zahvatu, pa, u ponekom uznemirenijem odlomku ulazi u „vrtlog modrih plo nika“ i da je za žaljenje što se njegova pjesni ka snaga nije „usmjerila u ovom pravcu“. Puno kasnije i Mirko Banjevi govori o trajnim vrijednostima i AUTO NA KORZU i drugih Tinovih poetskih ostvarenja. Nesumnjivo, protagonisti pokreta socijalne literature u Crnoj Gori nijesu prihvatili „cijela“ Tina, ali, on je bio, snažno, sa njima, i, opet, snažno, van njih. On je bio Tin Ujevi .

O knjizi AUTO NA KORZU uslijedili su prikazi Eli Fincija, Borivoja Jevti a, ura Gavele, Gustava Krkleca, i drugih, a o Tinu piše i slovena ki kriti ar Tine Debeljak, koji je bio profesor u Nikši u.

Za crnogorsku književnu klimu posebno zna enje imala je pjesma VISOKI JABLANI. Oni, jablanovi, imaju visoka ela, vijorne kose, široke grudi, i:

Povrh njina vrška gdje se pjesme gnijezde
samo vile lete, ili bure jezde;
a nad njima sunca: samo zvijezde, zvijezde.

Tin je objavio više priloga u nikši kom nedjeljnom listu „Slobodna misao“ od 1931. do 1934. Pjesma „Dušin šipak“, prvo objavljena u ovom listu, elna je pjesma u „Oja enom zvonu“. Veliko interesovanje pobudili su i njegovi polemiki prilozu u „Slobodnoj misli“ i „Valjcima“ – Diktatura kritike, Tri pogleda na vrijeme duhovne krize, Protiv poezije i flozofje hipnoti ara, Tamo gdje sve zapinje, Povodom kongresa PENA na kojem nisam bio, a naro ito prva dva, jer se odnose na Bogdana Popovi a i djelimi no na Rada Drainca i Ljubomira Mici a. Pokretu

socijalne literature u Crnoj Gori, i ne samo u njoj, sigurno da su doprinijele Tinove teorijsko-polemi ke rasprave, za bržu konfrontaciju prema sljedbenicima B. Popovi a, u duhu ijih su nazora izlazili cetinjski „Zapisi“, ina e veoma ugledan asopis, zatim prema zenitizmu i drugim literarnim strujama i pokretima u nas, koji su tretirani kao dekadentni. Tin je, u tim priložima, uglavnom odre en svojom flozofskom koncepcijom, odnosno književnom politikom i estetikom, koja je, razumije se, imala razli ite varijabilitete, i tada i sada manje ili više prihvatljive, ali – i onu duboku notu odgovornosti za misiju i akciju pisane rije i. Za napis, Tri pogleda na vrijeme duhovne krize, Tin kaže da je bio podstaknut samim Lj. Mici em, koji je, uz omalovažavanje Erenburga i Krleže, napao i samog Ujevi a. Vo a zenitista, Mici , apostrofra da smo žrtve kolektivnog egoizma, ali su njegovi pogledi malogra anski i provincijski, dakle, ni mondeni, ni snobovski, ni proleterski, ni umjetni ki, zaklju uje Tin.

U „Valjcima“, od sedamnaest pjesni kih priloga, Tinovih je pet, koji su književnoj dimenziji asopisa dali važan pe at. Ovdje Tin svoj defetizam najavljuje latentnije, pa drame izgubljenih, poraženih i otu enih ljudi nijesu dominantne, i, kako to ve Tin zna, pjesme gradi cjelovito i vrsto, sa duhom one fne i fluidne lirske kontemplacije. Madrigalski pravi vez od ljubavnih ari vje nih djevojaka i razvigor prepuna istote i ljepote. Mijena je uvijek na putu – gradi i razara bedeme i kule, ona je i u tmni i mjese ini. U harmoniji haosa, nješkoševski kaže Tin, sve luta i pravi spojeve i sudare, ali to nije pomahnitalo batrganje ruku, nogu i glava, kako je, još davno i ubije eno mislio Empedokle, živ ska u i, zbog toga, u grotlo Etne. To je neko, Tinovo, dijalekti no poprište, ujedno gubilište i pobjede i poraza, u kojemu je on „isprebijan“ kao „proleterski pas“.

Cetinjski „Zetski glasnik“, 15. maja 1932., donosi Tinov lanak u kojemu objašnjava zašto nije mogao da otputuje u Nikšić i da nije, od planiranih prijevoda, izradio samo Ibzenov PERR GYNTA; tu pjesni ku dramu trebalo je da objavi u Nikšić u. A u toku 1934. i 1935., Tin je uspostavio redovnu i plodnu saradnju sa Podgoricom (Titograd), pa je u nedjeljnom listu „Zeta“ objavio pove i ciklus pjesama, koje bi mogle da sa injavaju obimniju knjigu. „Zeta“ je bila vanpartijski list, u uredništvu Jovana R. Vuk evi a, otvoren za pripadnike svih politiki h stranaka koje je ukinula šestojanuarska diktatura.

O Tinu i njegovu životu i djelu pisali su, i u Crnoj Gori i drugdje, brojni crnogorski autori. Potonje njegove stihove u Crnoj Gori nalazimo 1954. godine, u asopisu „Stvaranje“.

Mi, ovom prilikom, ne govorimo o karakteru i vrijednostima pjesama u knjizi AUTO NA KORZU, jer one same sebe predstavljaju, ve , uglavnom informativno i hronološki i s dužnom pažnjom predstavljamo Tinovo prisustvo u Crnoj Gori. Spone Tina Ujevi a sa Crnom Gorom su mo ne i trajne. On je, i po njoj, hodio blizu pola vijeka, sa dubokim ranama i tamama, ali – i sa zvijezdom na elu i iskrom u oku.

POVODOM OVOG IZDANJA

Ovo izdanje AUTA NA KORZU je prvo ponovljeno i samostalno u nas, poslije onoga 1932. godine. Do sada, dio pjesama iz AUTA NA KORZU, uvršten je u Pjesme (1937) i Rukovet (1950), a zbirka, kao potpuna cjelina, ušla je u Sabrana djela Tina Ujevića (knjiga I, 1963, „Znanje“, Zagreb), iza HRVATSKE MLADE LIRIKE (pjesme dvanaestorice autora iz 1914. godine: Iva Andrića, Vladimira Ćerine, Janka Polića Kamova, i drugih), LELEKA SEBRA i KOLAJNE. Mi nijesmo mogli da ovom, ponovljenom i prepravljenom izdanju, damo formu iz 1932, što bi predstavljalo bibliofilsku vrijednost, prije svega sa razloga tehničke prirode. I Ujevićeve stihove nijesmo prenijeli prema prvom izdanju zbog mnoštva jezičko-štamparskih grješaka. Tamo je, čak, jedna pjesma bila podijeljena i imala dva naslova, pa ih je u zbirci 16 a ne 15, kako je u Tinovu rukopisu. Potom, u sravnjivanju pjesama za ovo izdanje, prevashodno smo se oslonili na izvanredno precizne i neophodne korekcije i intervencije za I knjigu Sabranih djela, u uredništvu Vladimira Popovića, odnosno uređivačkog odbora na čelu sa Dragutinom Tadijanovićem i saradnicima među njima – Miroslavom Vaupotićem, Nedjeljkom Mihanovićem i Dubravkom Jelčićem. Tako je nijesmo, ovdje, s obzirom i na svega karakter izdanja, prezentovali hronologiju nastanka i objavljivanja pjesama (i njihove varijante) koje sa injavaju ovu zbirku. Najkraće: sve su nastale od 1922. do 1931, i bile objavljene u različitim našim publikacijama, izuzev pjesme AUTOM KROZ KORZO, po kojoj je zbirka dobila AUTA NA KORZU. U izdanju iz 1932. nema nikakvih bibliografskih podataka, niti je notiran urednik knjige. Svi podaci (ime autora, naziv

zbirke, naziv štamparije i godina štampanja) su na naslovnoj strani (i identični na unutrašnjoj), koju mi donosimo za ovo izdanje. Naravno, i pjesnikov portret, rad Mirka Kuja i a.

Ovo, drugo, izdanje AUTA NA KORZU pojavljuje se na desetogodišnjicu NIKŠIJIH KNJIŽEVNIH SUSRETA.S.V.

**RADOVI TINA UJEVI A
OBJAVLJENI U CRNOGORSKIM
ASOPISIMA**

DIKTATURA KRITIKE

*Ujević o Bogdanu Popoviću
„...Dok on dotera i izglati rečenice,
jedan će svemir pasti u ruševine...“*

Kada sam godine 1920. spremao prikaz o Bogdanu, više da odredim razliku stanovišta nego iz prave potrebe da govorim o toj ličnosti, nisam imao pod rukom izdavača, jer sam izgledao suviše revijalan. Mislio sam što i sada mislim, ne pišu ni mirnije ni pribranije, po glavama. Zato neka mi se oprostite ako ovdje, s ovakvim zakašnjenjem, pišem malo temperamentnije, manje akademski. Moglo bi se misliti da se dockan tamo vraćati. Bogdan nije duhovni miljokaz da ga ne bismo mogli preskočiti, zaobići. Ali danas, u općem skorom kaosu, imamo starih razlika i neriješenih pitanja za više nego jedno desetljeće nazad. Stoga ću, na drugom mjestu, još o Bogdanu pisati, s više obrazloženja. Imao sam iskrenosti da, osamljen s početka, gorko i jetko kažem izvjesnim „maloljetnicima“ ono što im niko nije tako rijetko kazao. To me ne može lišiti prava – radije me utvrditi u njemu – da otvoreno razgovaram sa sijeđim autoritetom u njegovoj 62. godini.

G. Bogdan Popović je papa dobrog ukusa, prvosveštenik ljepote. Ali Afroditu je njegova bezopasna, riješena neudorednih stvari. On za sve svojata nepogrešnost. Nepogrešnost je u stvari njegov bitan rekvizit, jer mu zbilja ne uspijeva da se istakne drugim atributima. Nepogrešan! Premda „na svetu nema neta njih mišljenja“. U svoje vrijeme, koje je doduše prošlo, prijetio je da će da ostvari diktaturu kritike. On je unio u svijet stvaralaca nemilost cilindera, gordost fraka, distanciju rukavica. On je bio estetičar sve anih manšeta, krutosti ovratnika, tvrdo i mermerno plastroniranih prsa. Još malo, uveo bi nas u

carstvo perika, ako ne i kitajskih perikina. Vremena su se promijenila. Doživjeli smo jednu Englesku, boljševi ki odjevenu, razbarušenost g. Macdonalda, i Francusku u narodu lišenu otmjenosti i kroja. Bogdan je ostao gdje je bio. Od njegova stvaranja vije zadržava mrtva nica, luda kastrava grobnice. Po sebi je neaktuelan kako je sam moguće. On se rodio da fazonira glave. Da soli pamet. Da reglementira, da andoktrinira. Da bude regulator ukusa, upravitelj u svijesti. Diktatura kritike ipak je u raspadu. Tek nesreća je u tome što je uzdrmana i vlast uma. Bogdan je papa u raspravama koje ne trpe pontifeksa. Recenzent cenzorinski. Uprkos tome, on za me ne postoji. Nije nikad ni postojao. Za druge, za revnosne „djake“, za takve jadnike koji po uvjerenju i zanimanju ne mogu biti drugo nego pacijenti, bio je potrebna duhovna faza. Iako da je i ta faza prolazna, šteta ina, ali pogotovo kad faze nema nego samo zastoj: Bogdan je za me legendarna ličnost. Potomci do tri, četiri naraštaja složili se sa mnom. On je fukcija Visoke škole. San, mōra, inkubus k tomu, jako gospodin, Gospodin s velikim G, G. Bogdan Popović.

Njegovo trajanje u kultu zvani njih pseudointeligenata prijeti da će da se izvrgne u stvaranje nove povlaštene kaste inteligenata, tako da jedni ne bi smjeli da pišu, govore, i misle kako bi i drugi smjeli. On je težnja k umnoj eksploataciji. Prosvjeta bi morala postati privilegij, društvena nadmoć, a ne opće dobro. Tako originalni duhovni ne bi imali isto pravo na zaradu, na sinekure, na stipendije, na mjesta za dobar glas, na izražavanje misli. Što je uostalom prastara ljudska praksa.

On je estetičar zakopan, a ne fuidan esteta misli u progresu, osjeća u procesu. Njegova je estetika prilagođena za udžbenike, lišena životnoga poleta i zamaha, sraunata na sitne školske potrebe kao papirnice preporučenice uenicima.

Ne, on ne govori ni koliko jedan saksofon, ni koliko neznatni klakson ili triangl. Uzmimo da nije gramofon. Ali što je u njemu dinami na, žilava, praskava, pjenušava? On se upinjati da piše savršene rečenice koje imaju subjekt i predikat, ne prezirati ni vještačkove retorike da bi nam dao analizu – uzornih djela poznatih cijelom svijetu. Traže i kao bajagi i precizne termine, ali ne pregnantne, svježe, herojske smislove. Što mogu da mislim o okretnosti duha i pera jednoga doktrinaera koji i najmanji esej piše dva desetljeća? (Kod „Bomaršea“ se zadržao 36 godina!) Taj bi trebao metuzalemski život da nešto isteše.

Povodom studije Sime Pandurovića u izdanju Braće Kavaja još u pisati. Pandurovićev donekle markira jedno odstojanje prema njemu. Ali treba i i dalje. Hrabrije. Što Bogdana veže sa savremenim životom? Ništa. Ništa, mada je lani sarađivao u „Politici“. Duhovni smjerovi nove Evrope prošli su mimo njega, a da ih nije ni opazio. Da je sva svoja djela napisao pred četrdeset godina kada je počeo, ni onda ne bi znao napredak.

Naite mi u Bogdanu nešto telegrafsko, električno, fluidno, nešto radioaktivno! Badava, toga nema. Ukočeno mozga, bez dinamičnog momenta. On nije klasik, on je pseudoklasik, da ispustim tu mrsku riječ. Nema incidenta, prekida, elipsa, skokova, potrebnih hiperbola. On misli da su jasno a i razumljivost isto, a velikani ne bi postojali - bez njegove sankcije.

On sebi samo utvara da predstavlja evropsku kulturu na balkanskoj aršiji. Evropa, pored svih rak-rana, pored senilnosti, ipak, ovdje-ondje, stvara: on može biti konzervator starina, muzejski kustos. Italijani smo i mi te Engleze i Francuze, i još druge, pa još nismo avlu zapisali dušu. Ko ima duše i soka u sebi, umio je da ostane samostalno. Mi nismo imali predrasudu kulture nego stvarnu ljubav kulture. A on je uvijek etiketa, enumeracija

i u najboljem slučaju analiza. To je stvaranje žive plati ljudske u epruveti.

Beskona nima komentarisanjem i riepilogizacijama ne dolazi se na trag ni najmanjoj duševnoj i potresnoj istini. Jalovi posao nižih glosatora. Život te e pored Bogdana Popovića, a on nije u talasu života, niti život struji iz njega. On nema asne i viteške simpatije za novo, originalno, stvaralačko, za božansko bivanje. On zijeva na stolici pored zbirke fosila.

Znam kako je Karl Bücher znao da porazno rašlanin novinarska pera. Pa ipak, u najobičajnijoj dnevnoj štampi da vrcne pokoja iskra, pane pokoja dobra došjetka. A Bogdan treba beskonačan ekanja i spremanja. On prekuha stvari i onda kad su prestale biti zanimljive. Od prirode on je jalov. On redovno govori jednu stvar kad je prošlo vrijeme da se pristojno kaže. Njegove pohvale to su, u suštini, nehote nečitulje palim ljudima i odbijanim idejama. On nema jezgra, niti klice od njega kličaju.

Talenat nadasve formalan. U njemu nema otkrića, pronalazaka, domišljatosti, dakle ni čarizma. Nema ni naročite vještine izlaganja, zagubljen od mehaničke vještine kompozicija. Neki tromi red pod teretom nepomičnosti mrtvih stoljeća. Proglasio se neizbježan, ali je uvijek kakvih ima mnogo. U kulturnim sredinama takvi se ljudi sreću na svim ulicama i trgovima, ali ne ljute ih toliko „skorojevići“. Dakle, ovo je velika, nikomu ne može izbjeći i lokalno odmjereni značaj te veličine. A ima i veći od njega. Njegovu je problematiku slavu istesala opotreba za zaglupljivanjem. Genije, na podlozi naše ošamućenosti.

Profesor. Pedagog koji ne vidi starost ovjeh anstava, i tretira ga kao djetešce.

Njegova je uloga, i skoro da kažem karijera, bez pravde nesrazmjerna s njegovim idejama, radom, ličnosti

i zaslugama. U književnom smislu, on je i ljenstvovao. Osim toga, stekao je laku aureolu ovjeka „koji sprema“, koji piše misteriozna djela što e do i, koji radi polagano, ali temeljito. Bila je tromost, spojena s vještim sugeriranjem gomila.

Akademija, sa svim r avim klišejima skolastike. Nema u njemu topline krvi ni pulzacije. Retorika za raspli avanje obi nih stvari. Nedostatak pokreta, slikovitosti, vrtoglavih sadržaja zbivanja. Ni human zapravo nije, jer ne osje a ovje je. Onda: njegova razvijanja idu u dužinu, u jednolikost dosade. Ne umije da bude spontan, neposredan, nego izu en, težak, otužan. Nema ni osmijeh dragosti, nego masku krilatica. Po mogu nosti samo, njegov duh zbilja nije erotski stimulant. Shematizam parazitstva duha. Arhitektonika koja premara dok ho e da je impozantna, konstrukcije koje izražavaju nemo . Nedostaje mu lako a pera, brzina. Znam svu bijedu novinara, pa opet esto najskromniji lankopisac (od toga sitnoga i prezrenog roda) jednostavnije i ljepše kaže misao nego dokoni „u enjak“ i predava . ast i društvenim askalima, kozerima! Pun je tehni kih predrasuda i predostrožnosti, no svejedno postignuti dojam nije nikakav. Njegov esej ima spomeni ke pretenzije, ali nema vrijednosti dobrog feljtona. Ovo brzo pisanje, protkano sjevovima i maštanjima, esto bolje izražava iskrenost ovjeka i tempo vremena. Hrabrost mu nedostaje, a tako i boja.

Doduše smo proživjeli epohu infacije nuliteta. Ali i u takvoj periodi pometnje, jednostrane i uskogrude formule popovi izma nisu od koristi, jer ne trebamo monopola razuma ni akaparijanja. Jer on je odricanje od muškosti, od suradnje živu ih sila, težnja za vra anjem u stara vremena u svijetu svemo ne profesorštine, težnja za diktaturom suhoparne i plitke kritike.

A tu težnju ne e odobriti nijedan pravi pjesnik, nijedan romanopisac ni dramati ar. Jer oni znadu da poezija može ono što kritika ne može. Jer oni znadu da je dogma bez duha jedna žalosna okolina. Jer oni ho e naprijed: samostalnoga, originalnoga, novoga, onoga što stvara, ne onoga što razvrstava i uzaludno rastvara. Kriti arima ne smijemo prepustiti zemljište koje su flozof dosta davno izgubili!

Za me je Bogdan mitos, ali ne mogu da kažem da je sun ani mitos. Njegove organizatorske i nastavni ke sposobnosti sudaraju se s našom predilekcijom za duhovnu slobodu i bujan razvitak. Dok on dotjera i izgladi re enice koje je bacio na hartiju, jedan e svemir pasti u ruševine, rosa pjesni kih osvita e da ishlapi, a stara njegova istina bit e predmet koji je, na ratištu svijeta u bivanju, ve odavno bezutješno pao u antikvarnicu.

Dotle, vozovi proljeću, a zakašnjenja se ne mogu ni suzama oplakati!

Slobodna misao , X, br. 43, str. 3; Nikšić, 25.10.1931.

TU GDJE SVE ZAPINJE

*Omladinska književna čarkanja - Sudija g. Milenković-
Tošin modernizam i Drainčev Zapad-
Rehabilitacija bez rehabilitacije*

Pišemo samo i dalje, gospodo. Služimo se sve ozbiljnije divitom i hartijom. Na kraju ćemo sve izraziti. Poglavitito ono što smo htjeli sakriti. Naše zablude, našu umišljenost, našu glupost. Jer su, po staroj riječi, pravi glupani istom oni što sebe utvaraju da su pametni.

Za sposobnog su se doduše borili biološki principi, ali ne ota ki hereditet ustremljen uvijek protiv najmlađega i najsposobnijega. Ja znam zemlju u kojoj se talent kažnjava i izlaže svakodnevnim torturama. U njoj je jedna klika tradicionalista pomutnji i konfuzija oglasila kao znak modernosti.

estiti doktor Milenković! Trznuo se i on u Valjevu. Ubolo ga što je i on pjesnik, ali ne u struji. Ni pô zla što se pobunio na anomalije, perverzitet, jezični i misaoni kaos! Ali kakav je to razlog za vraćanje u bogdanizam? Valjda je Bogdan uslijed svoje nemoć i oličenje zdravog smisla i stvarala kog instinkta? I otkuda to da on kod mene ono što sam uvijek branio i zastupao definiše kao preokret, kao preobrat? Veliko je čudo u tome što sam jednoga dana u januaru ove godine napisao što sam godinama i godinama prije branio?

Jest, našao je g. Milenković opasnosti i dinamita kod senilnoga dobrićine Toše Manojlovića! (i kod mene koji sam mu, još uz to, klerikalac!!) Uzbunili su g. Milenković a ovi strašni revolucionarni Tošini stihovi:

„Sporija množina zaostade iza nas daleko- da li nam(?) sledi? da li će nas stići? voćena znacima koje urezasmu duž puta u stene i jele? il' nam već izgubi trag? i napusti nas i naš smeli pohod?

Neka ostanu! šta će nam tromi? šta će nam strašljivi? šta će nam pesme od jučer? radosti, boli od jučer? Već e nas radosti, već e nas kobiljeka jučer na belu blistavih gora. Nas koji pokušamo da uberemo zlatne jabuke hesperijskih bašta, uprkos mrskim aždajama.

Uzdignutih ruku i oči, pišemo, crtamo po beskrajnoj tabli neba udesne snove i šare, nevidljive ljudima koji se zato prezrivo smiju našem poslu i zanosu.“

Tromi Toša je tako postao sinonim modernosti i revolucije, kao da već Gundulić nije ubrao „zlatne jabuke hesperijskih bašta“, a nenadoknadivi g. Drainac postao je, da ne prsnemo od smijeha, zastavonoša - zapada. Tu bismo upitali i g. Milenkovića: a gdje je on svršio svoje medicinske studije? Na zapadu u Centru, ili inače? I po kakvim metodama i u čitljivima?

Da sam upao u promet s Tošom i Draincem, blagodarimo samo valjda Bogdanovim spasonosnim doktrinama. Za g. Milenkovića „poezija podleže samo i jedino zakonu razuma“, a taj plik dokazuje tako, jer bi, veli, inače svi idioti i kreteni bili prvi književnici i umjetnici!!

Zdrav razum g. doktora ne kaže mu da poeziji nije potreba zdravoga razuma nego jedne, doduše veoma rafinovane i procijenjene, biološke potrebe. Zdrav razum g. doktora ne kaže mu da zdrav razum ne stvara život nego i njemu prilagođuje i kuša da ga shvati. Zdrav razum g. doktora ne kaže mu da razum, i ondje gdje može biti inhibicija, jedan negativan uslov ne mora biti i nije uzrok ni stvaralac. Eto dotle nas je dovela i akademska kultura jednog doktora: do čuda logike, do revolucije Toše Manojlovića, do zapada Rade Drainca, do boeme Tina Ujevića i zdrava razuma Bogdana Popovića! Kada se g. doktor ovako ležerno odnosi s običnim logikama, ne razumijem što ga tako čudno epatiraju neobičajni drainizmi u kojima, ipak ima nešto bratskoga!

Bijedni su mi u odnosu prema doktrini ti doktrineri, „jedini pravi nosioci tradicije“, koji su htjeli sprije iti da se išta novo stvori. Razumijemo se: išta dobro, plemenito, izvan natje aja. Ako je razvojni tok drmao vašim zastarjelim ukusom i navikama (i koji put pradjedovskim dadaizmom), osim vatrogasaca je svakako trebalo da žurno pozovete u pomo - i zdrav razum! Ali prvi savjet njegov bio bi da razlikujemo i da ne miješamo.

Poslijeratna buka ka revolucija u suštini nije iskrena. A nije zato, jer dok pro forma polemizuje s Bogdanom, u suštini onemogu uje izraz živim savremenicima. Proces je trebao da se zaustavi na jednoj ta ki, a trenutni pro fteri mogu održati trajna vrela eksploatacije. Zainteresovani ljekari mogli su se na i ruku pod ruku sa svojim pacijentima koji su dolazili kao poru ena. Uloge su bile podijeljene, a tipi ne ljevice i desnice mogle su da dogovorno ograni e svoje uticajne sfere. Slobodan je ovjek imao da ratuje sa svima, i op e je slobode bilo toliko koliko ju je bilo u pojedincima.

Premda je gutao vatru sa dva ili više lažnih položaja, ovjek se održao, a slabo su ga zbunili smetenjaci, tako i pristalice razuma u poeziji. U budu nosti, kada progovori, pomo i e mu i njegovi subesjednici koji e se i nehotice ispisati.

Slobodna misao, X, br.47, str. 3; Nikšić, 27.II.1931.

DUŠIN ŠIPAK

Nevjerovatne raskoši života
razgaljivala je priroda u blistavom ruhu.
Sve što može da do ara ljepota
uživao sam više oko sebe no u duhu.
A ona prava sre a, sladostrasna nota,
prije svega, javila se njuhu.

Ja sam bio mlad, opet ustavši jednom
kao mrtvac iz dna groba poslije duga mira.
Jer umijem osje ati, što ne stoji bijednom,
razbludu neba i strasno draganje etira.

Pio sam nasladu snijega i zelen lipovih grana
i u aši motrio miris smrti karan fla.
Požuda svjetla s krvlju šipkovih rana
bje radost poslije sutona aprila.

Da sam zbilja blažen meni biva jasno
od ljubavi što mnogo volim neizmjereno stvari.
U meni kuca srce, a u njem biva glasno
tepanje duboko bezimene tvari.

O dragosti što su djevojke redom lijepe
pod empresima mojeg skorog groba!
I što e biljka nadživjeti doba.

Slike mi poklon svoje slike nude.
Prolaznosti na moj duh se lijepe,
moje se o i zatravljeno ude
i, izvan mene, misle: još da bude
pa da se takve više ne probude.

Slobodna misao, X, br.48, str.3; Nikšić, 29.II.1931

BRDO ŽIVOTA

(Najnoviji interview)

Stanka.

Okrenut u se dalje.

Ne mogu da se penjem.

Jedan e poto i da šumori malo niže.

Ja u su sjetiti da su zime beskona no duge.

I da je jedna zima sposobna da me slijedi za više godina.

Da me okameni.

A ja sam se nadao da e samo preko mene ton film postati
umjetnost.

Osje am da me godine mijenjaju strahovito. Vijenci poraza.

Dan je neprijatan. as je ne ujan.

Ali su godine strahovite, i njihove e groznice biti
zapisane u knjigu vje nosti.

Mene godine mijenjaju strahovito.

Kao s kraja na kraj, s kopna na kopno, s mora na more
mene mijenjaju, ali ja ne starim.

(Rijeka te e, a šušti i vodopad u bijelu pjenu.)

Stare oni koji se ne mijenjaju. Stare oni koji jesu stari.

Koji su vje ito isti. U njima je vrijeme oskudno.

O brdo je strašno. Ja u umrijeti na vrhu brda.

Pitajte me što je u meni iskreno kada ne mogu biti sre an.

Samo krvarenje na trnu Puta.

Da bih šaptao rije i kao kumanska sibila, potrebna mi je
bar kita ruža i laske cvije a.

Potrebno mi je oksigenskih sela i mijenjati sredine.

Putovanja! Vas su uhapsili u kameru opskuru mojega
mozga.

Prekomorja! Nemam li dosta prijekora i bruke za vas.

Dokle e rakija da hrani u meni gluma ku umjetnost, i
da lirski uzdah ide prženoj ribi i obroku pasulja?

Gdje je arheolog da mi pro ita natpise s lijeva i desna
i da odgonetna knjigu glupa ke sudbine?

Gdje je arheolog da me poklopi bi em statistike?

udno je ovo ne mo i plakati, ta suho a mojega srca!

U životu ne mo i plakati! Pod bi em i krstom ne

plakati!

Vi ete drugi da sam r av re i!

Ja sam ve i! Ništa me ne može obvezatno že i:

jedno je suza, a drugo problem nutrine i mnogo

spominjana duša, nadahnu e s kvalitetom pera.

Ali ja mogu plakati pred platnom neslane flmske

drame

I ja mogu plakati na zvu noj plo i izabrane drame

i ja mogu plakati, ulan, pred orguljama tame.

udno je ovo što je život naopako

i što me je samo isprazni zvuk i isprazni znak takô

s krilima sjene, jer tako ne pla e svako.

Tada pla em lako.

O ja sam dijete kad padnem na lijepak umjetnosti,

a ovdje ja sam zemlja, živac i kosti.

Mene plaše groblja. Pod stravom zvonova ja bolujem
bolest mojih snova.

Ja volim hridine, kakav goli rt i raskošni posvemašnji
vrt; ja volim život, izbjegavam smrt.

Mene mijenjaju godine. Daj mi doline. Planine.

Prošla me je ežnja romantike, spala s mene spona

antike.

Ja sam danas osun an i prav, i ne pitaj: bolestan il

zdrav.

Daj mi sunca! Daj mi zraka! Daj mi da legnem na

travi!

Daj mi budu nost! Uštrcaj serum zaboravi!

Radosti oko sebe, i da se slegne talog

nemira mojeg iz svemira palog!

Daj mi hiljade cvjeti a na grani,
daj mi hiljade cjelova na strani,
daj mi cjelinu iluzija zdravih,
dokle zemlja žudi, a nebo se plavi!

O kad do em svijesti, željet u dalje u radosti što ih
svjetlost šalje i što bivam tako opet izvan svijesti.
Život je brdo,
a brdo je tvrdo
i raste. I diše ovo brdo.
Radosti moja na preskoku uma,
kroz obru e drumu,
radosti laste i lisnatih šuma.
Ja pitam eter i maglu Kozmosa, i sve je u redu!

Kad mahnitam, moje savršeno zdravlje
svim zvoncima nagoviješta slavlje
i ja tražim rosu za uzglavlje
s nogom protegnutog u božansku maglu!

Slobodna misao , X, br.49, str. 3, Nikšić, 6.12.1931.

TUMARANJA BEZAZLENOGA SRCA

Moje goru e srce strepi pred živicama,
na domaku lijepa bunara ono plahovito vrišti.
Besposleno se vere ivicama
ponora, i smišlja: kao ovaj snijeg planinski mi
smo isti.

U njemu mlaz žamori nesmiljen poput leda.
Ono je dobro i sveto, i rijetko pri pameti.
U šarenilo dana vrlo bezazleno gleda
kao u ilim s o ima eda,
te veli: na kraju zlo a, mi smo sveti.

O, nešto svjetlomrca i opet svijeti!
Moje srce, da li mu ostaje ikakvih nada?
Zašto da zagluše njega u ove no i krute?
Ja sam ga našao opet pred pjenom vodopada
i zaboravio vrsto sve pjesme dotle ute.

Mom srcu dajte da bere jagode i cvije e,
mom srcu mušmula i mirodija smreke.
Mom srcu dajte da legne pod lisno drve e,
na zelenu travu u pamik zore daleke.

Moje je srce biljar, a biljka pali ko sunce
zgusnutom uspomenom popijenoga žara.
Moje srce nije šapta ka rupa za glumce,
ono je jasno i bistro, no opet katkada vara.

Golotu prirode, i zoru, i rosu, i inje
srce valja u sebi, i blagodati meda.
Moje srce i muku i vrevu i jecaj spinje,
ono je vatra ledenija od leda.

U njemu caruje bono ludilo umjetnosti.
I ono po svijetu u krugu samo sebe traži,
a sebe, to zna i tebe, u grešnom mesu i kosti,
i odaziv kože za takvo srce važi.

Jer luta ovo srce, a ono ne zna puta.
Vrlo nestašno pati na dohvatu zvjezdanih sanja.
Ne kaže bratsko srce: ukloni mi se s puta,
ali se sâm katkada zaplete usred granja.

Srce o ajanja i srce spominjanja,
ali srce putni ko, srce bez stanja.

Slobodna misao, X, br.51, str. 3, Nikšić, 20.12.1931.

KAVANSKA SOFA

Dok ti ulu laska havajska gitara,
u krilo te prima mekoputna sofa.
A opijum no i raskošno te vara
za svete istine hladnih flozofa.

I ti si mi neka vrsta gramofona
u krugu papiga i kelnera mrkih.
A sanjaš da jašeš vrlo rasna konja
što je zadnji puta dobio na trki.

Zvijezde su daleko i duboka mora,
gore su daleko i glasovi šume.
Na te pada teret dugih razgovora
kao sadržina pogriješne sume.

O dosado sinja! Bol je jedna slovka,
a ovdje je pao usov, golem, rije i
i ples je života kao džigitovka,
razularen cimbal sve do strave je i.

Duh se tvoj za eo u šalici kave,
a sjeta u plavom dimu cigarete.
Ti plutaš na rubu bunila i jave,
u mozgu ti jošte zvr e kastanjete.

Ti gajiš u bi u vrline jogina
u dvorcu gdje žive bos flozof.
I biti e tvoja tragi na sudbina
danas spavat, sutra umrijeti u sof.

U tebi je žudnja raja na Ceylonu
ili proljetnoga sunca na Havani.
Još postoji kovčaga neba u Jerdanu,
Ali ti si dušu zapisao kavani.

Slobodna misao, XI, br.1, str. 5; Nikšić, 6.1.1932.

ZIMSKI UTISAK

Radujte se kad popada snijeg.
U svom dobrom srcu, ljudi, radujte se.
I po noći jošte sijati i brijeg,
na tramvajskom staklu slikati i se rese.

U noćnu mutnu stijenku i zvuci okarine.
Listati i samotar album s missovima.
Dok se u lokalu cere violine,
lomiti i se kam na visovima.

Krugom past i srebro na tanjire,
a tekuci zlati u prahu i me strti.
Kad padnem najmiti u s preostatkom lire
kakav zadnji fujaker s konjem na samrti.

Slobodna misao, XI, br.2, str. 3; Nikšić, 17.1.1932.

ME U PJESNICIMA U SARAJEVU

Jedna ispravka

Na lanak pod gornjim naslovom, koji je, u dobronamjernom duhu, štampao u broju od 30. aprila u Zetskom glasniku g. Dragoljub Maji, molim ugledno uredništvo da u duhu zakona donese ovu ispravku.

Živio sam zadnjih godina u Supetru (na Bra u), Splitu i u Sarajevu. U Nikšiću su me doduše više puta pozivali, ali iz raznih razloga nisam mogao da otputujem. Poslije Leleka sebra (1920) i Kolajne (1926, oboje u Beogradu) štampao sam 1932. Auto na korzu u Nikšiću o kojem su pisali Gligorić, Krklec, Čonovići, Jevtić i neki drugi. Razasutih ali veštampanih pjesama imam toliko da bih mogao izdati kudikamo veštampirku. Neka bi se od mojih stvari mogla naći u Pregledu, Književnoj krajini (Banjaluka), zagrebačkom Savremeniku itd., katkada i po dnevnoj štampi u kojoj sam u Splitu radio sedam mjeseci 1930. kod Jadranske pošte.

Od prijevoda nisam izradio samo Ibsenova Per Gynta nego i prvi dio Gasa Georga Kaisera. Za moj prijevod Flaubertova Novembra napisao je prije desetak godina Vinaver da je najbolji što postoji. Prevodio sam i Michaleta, Dostojevskoga, Pirandella (prvi), Damaschkea i još druge pisce, tako Pija Baroju, ali nisam uvijek imao izdavača. Nedavno je g. Nikola Andrić u Zagrebu izdao moj prijevod Zato ene ljubavi od Albert-Jeana kao knjigu 520. Zabavne biblioteke. Ovih dana završavam prijevod romana Lucinde, nažalost dovoljno nepoznatoga remek-djela romantike od Friedricha Schlegela, koje je jedinstveno u njemačkoj književnosti u svojoj svrsi, a onda u se dati na prevođenje Cervantesovih Uzoritih novela. Do jeseni bih mogao napisati debelu knjigu o

historiji indijske flozofije i kulture, ali tada ne znam da li u imati izdavača. Uostalom, prilike me nukaju na rad na tome polju.

Moj drug u gimnaziji nije bio samo uro Vilovi nego i Glovanni Maver koji predaje slavistiku na rimskom univerzitetu i pisac je knjige o Juliji Slowackome. Uostalom, ne stoji da sam ikada bio i vaspitanik u novom franjevačkom manastiru u Dalmaciji. Naprotiv, ta no je da sam uio gimnaziju u Splitu i maturirao 1909. Do moga vremena gimnazija je bila svjetovna, a klerikalne gimnazije još nije bilo. Ja sam doduše od drugoga do šestoga razreda bio u katoličkom sjemeništu (ne gimnaziji ni samostanu), i tada sam ga ostavio svojom voljom, dok je Vilovi nastavio, pa tako i teologiju apsolvirao.

Što se tiče boemstva, ako nisam tražio slavu putem poezije, još sam je manje tražio u boemstvu. Moji duhovni kapitali daju mi milijardersko osjećanje ljepote bezgraničnog života, a žao bi mi bilo kada bi to skućeni umovi pokvarili. No, možda posljednja pjesma u Autu na korzu nije puka ironija. U Milnu na Bra u stigla je vijest da je u Salamanci u Chileu umro moj ujak Ivan Markusovi Liva i ostavivši mi kapital od preko milion dinara. Ako dobijem nasljedstvo, odnosno boemstva ostatak mi još samo da mu priredim oprosno veće, a onda u postati što se grčki kaže „aoinos“, jer pošto sam uživao glas boema dosta dugo, ne žalim da uživam onaj, još gori, rasipnika.

Primate, poštovani gospodine uredniče, izraz mojih najodličitijih osjećanja.

Zetski glasnik, IV, br.36, str. 2; Cetinje, 14.5.1932.

TRI POGLEDA NA VRIJEME DUHOVNE KRIZE

Mici : spiritokracija protiv mašinizma i kultura ankskih vrlina; - Tokin: sport i sportomanija; - Radica: pokušaj pomirenja antagonizma putem sra unate mjere - dilema istoka i zapada, trilema i ukidanje alternativa

I

G. Ljubomir Mici izdao je do sada na francuskom ove stvari: *Hardi! A la barbarie!* (12 fr.), *Zeniton* (15 fr.), najzad *Les chevaliers de Montparnasse* (12 fr.). G. Mici je još 1930. napisao jednom prijatelju da »voli Tinovu kritiku nego sve ostale pohvale». Ali ako je kritiku Zenitona progutao, on ne može da mi oprostí osudu Vitezova sa Montparnassea (1933). On tako sumnja da sam i bio u Parizu. Da sam bio u Saint-Michelu i oko Rotonde posvjedo it e moje adrese od 1913-1919:

13, rue Royer-Collard;

39, rue Delambre;

155, bd. du Montparnasse.

Svejedno. U okolini (bd. Raspail 242) stanovao je nekada cuveni Evnio Azev, a na bulevaru smo vi ali Bronsteina, Martova, Talova, Jacquesa Ehrenburgea i razne druge. Ehrenburg je stanovao u mom tre em hotelu, neko vrijeme sa poznatom dražesnom plavojkom. A evo šta danas izdava »Zenita: (1920-1926) kaže o Ilji:

»Onaj je ruski proizvođilac knjiga njušio po »Zenitu», po mom duhu i mom stilu mnogo pre nego je objavio ijednu knjigu na ovoj strani Evrope.«

Ako se pravo sje am, Ilja je ve do 1918. izdao bio u Parizu zbirku stihova; od tada je preveden na 14 ili više jezika : no od tada nije živio ni u Beogradu ni u Zagrebu nego naizmjenice u Moskvi, Berlinu, Pragu i Parizu. Bit e da je izraz naro ite simpatije za nj što ga Mici

smatra »ruskim pesnikom sa Monparnassa s buldoskom glavom«.

A evo šta Mici sada kaže o Miroslavu Krleži: »Što se ti e duga onome proizvođiocu iz Zagreba, po pismenosti i najbližem srodstvu sa pismoš u ondašnjih nema koma arskih trgova kih preduze a, to je - da prsnem od smeha.«

Tako danas Ljubomir sudi o Ilji i Miroslavu. To na mene spada. Ta ne kaže li o meni da je moja »pismenost najsumnjivija u zemlji«?

Podsjetio sam Mici a da su o Montparnasseu pisali romane, kao Charles Louis-Philippe i Michel Georges Michel, da ga je epizodski dodirnuo Albert Jean, da su ga u novinama napadali Clement Vautel i Alex Small (Chicago Tribune) itd. Mici se sada poziva na pismenu pohvalu, D'Esparbesa, ne vide i da mu se taj slavni pisac ruga. Mici i ina e rado iznosi atestate Victora Marguerittea i dr., kao da moja kritika uzmi e pred francuskom kriti noš u, pa makar ova bila odštampana u 200.000 primjeraka. Ako je Montparnasse »sastajalište ološa i me unarodnih špijuna«, zar se na Montmartreu nijesu esto odigrala gora apaška zlodjela i gr e kulturne podvale uz ve u cijenu. Evo što danas Max Jacob piše o slavnom Montmartreu Jeana Grosa, Picassa i Apollinairea:

»Što se ti e samoga Montmartrea niti sam ga ikada volio, niti ga volim. Živio sam tu sa svojim prijateljima, ali sam uvijek više cijenio radni ki gra anski Pariz koji mi se ini humaniji. Užasavao sam se nad malim razbojnicima Montmartrea, mizerijama, nad malim krivotvoriteljima, nad malim, sasvim malim bledunjavim makroima koje romani blesavo poetizuju. Stalno smo bili do njih per tu, u ali smo za istim stolovima. Zbog navike nisam se gnušao, ali sam se za njih mogao interesirati samo za možebitne romane.»

Dakle, Mici je bacio anatemu na Montparnasse u opreci s ostalim Parizom. U reklamama izdava ke ku e Mici se ovako predstavlja itaocima: on je mo na li nost, izvrstan opaža koji odli no piše francuski. »Smatraju ga najreprezentativnijim od srpsko-hrvatsko-slovena kih pisaca Jugoslavije, a u nckim krugovima prolazi kao jedan od najve ih Balkanaca. Stvarno on je poslije rata stajao na elu srpske književnosti i djela, jer on nije znamenit samo kao pjesnik ili pisac, kao esejist ili umjetni kknjiževni kriti ar, za teatar ili bioskop: s revijom »Zenit« i zenitisti kim pokretom, on se nametnuo kao u itelj i tvorac sasvim nove epohe koja e nesumnjivo ostati historijska u kulturnim godišnjacima njegove zemlje.« Ovakve pohvale koje Mici upu uje samom sebi zgodne su da se ovjek nasmije poslije ru ka (pretpostavljam da je ru ao). Ali oprostite mi ovaj uvod; ho u da kažem kamo je Mici danas došao.

On smatra da smo danas žrtva kolektivnog egoizma. Dok je individualni egoizam duha (?), kolektivni egoizam je izraz materijaizma i sudbonosno uzrokuje standardizaciju ljudstva. Šoferi i mehani ari zapisali su ljudsku dušu kao industrijski artikl na taksimetrima. Vratimo se duhu. I materijalizam je doduše proizvod duha, grubog i odro enog; zato se treba obratiti elementarnom i barbarskom duhu. Više nemamo sunca, jer ga je elektrika zamra ila. Sport poživin uje nove naraštaje. Brzina je bolest današnjeg ovje anstva: što je gore, postala je manija gonjenja. Društvo strahuje od pjesnika i umjetnika, ono tilraniše i progoni novine (zato se Ljubomir »u Elisiumu« okomio baš na Montparnasse!). Velikan biva kažnjen svakoga trenutka, jer ima više genija nego ostali. Civilizacija je slavlje novca i mašinizma, a treba razvoj intelekta, oslobo enje duha. Potrebna je spiritokracija, a ekonomskih žala oslobodit emo se, ako se odre emo niskih naslada i zagledamo u svoju dušu.

Što je u ovom »revolucionarno«, a što je »reakcionarno«. neka italac sam izvoli rasuditi. Ina e je pogled Mici a obi no malogradjanski, provincijski; dakle ni mondeni, ni proleterski, ni snobovski, ni umjetni ki. Što bolje ne kaže, polupajmo mašine. A kakve veze imaju opet te mašine s fenomenom boeme, naoko najkapricioznijim? Mici nam prigovara što ga vjerno citiramo. Dakle bi trebalo da, po obi aju, falsifikujemo? Završimo, za inat, jednim zna ajnim citatom:

»Tako je željkovano zna enje francuske kulture esto sarno rezultat hiljada uzajamnih najžalosnijih nesporazuma: (str. 161).

II

Boško Tokin u romanu Terazije (Geca Kon, 1932) kaže: »Nemamo etike ni estetike, ali imamo životne snage. Možda e seksus da nas spase (tako je pok. Lawrence napisao, u Obrani Lady Chatterley, lozinku: preporod Engleske seksualnoš u).« Možda e nasljednici da iz eroti kih momenata, što zna e i zdravlje, da stvore i etiku. A možda e nas sport spasti. Možda e sport donijeti spiritualizaciju. Gdje se Tokin tako protivno Mici u, oduševio za sport? Jesu li na nj utjecale stranice Henry de Montherlanta, poneka Paula Moranda, ili Tererov panegirik Pierreu de Coubertinu?

Postepeno Tokinov zanos za sport raste sve više. On vidi praznine mase oduševljenih navija a. Seksus sve više gubi od zna enja. Sportska solidarnost predstavlja novo bratstvo ljudi.

Sportski su termini izraz novog esperanta. Sport je najja a internacionala. Conan Doyle je napisao da su Anglosaksonci dali svijetu sport, parlamentarizam i kriminalni roman. No sportovi su postojali ve u starom Orijentu, a tako u Gr koj i Rimu. Danas indijski derby sabire ve e pare nego onaj u Epsomu.

Sportske emocije imaju svoju mistiku. One osposobljuju za druge emocije. Stvaraju i malo hysterije. Ali, tipski savršene, igra utakmica približuje harmoniji. Sport ima kvalitetu i ljepotu. On je u razvoju, te vodi novom tipu ovjeka.

Sport ima svoje pionirstvo. On ne odbija od književnosti, ve joj služi ako odbija od knjiške književnosti i artifi cijelne umjetnosti: mladi barbari samo e se ostreti pseudokulturnoga vernisa.

Sportisti su zdraviji od sociologa, profesora, književnika. Prvoklasne sportiste esto su dobri ljekari, inžinjeri, radnici. Sportska utakmica u i nas da u takmi enju budemo džentlmeni. Svrha je ipak intelektualno-sportska etika, a ta do danas ne postoji.

I u malom klubu sportsman može da nešto u ini. Kultura treba treninga.

Lažna balkanska gospoda trebala bi da se oslobode primitivnih atavizama.

Tako, izme i pasatizma i futurizma, veliki Balkanac Mici bliži je prvomu, a uvjereni zapadnjak Tokin drugomu. Sada je prvi na putu odricanja, a drugi na putu utakmice. Prvi, iz Pariza, sanjari o asketizmu Azije; drugi, s Terazija pozdravlja filmska poprišta raznih Amerika. Mici je danas za kulturu duha, Tokin uslovno za nadobudnu barbariju. Istok i Zapad s raznolikim licima opet se na osebujan na in ukrštaju. A u emu vidi Tokin taj idealni Zapad?

U tome da se izgradi što ve i broj ku a, da one budu što prostranije i što udobnije. Jer Zapad je arhitektura.

III

Bogdan Radica raspravlja (dvobroji 4-5, 6-7) u atenskom asopisu »Les Balkans« o tragi nim kontrastima balkanskoga duha. To je dopuna i kruna njegovih razgovora, intervju a i itanja na evropskom Zapadu.

Balkan još nije rekao svoju rije u kulturnoj historiji svijeta. Od Evrope se ju e odmetnula Rusija zahvaljuju i svojem geografskom položaju, dok to fašisti ka Italija, na Medliteraniji, ne može. Evropsko se zlato izigralo i. posvuda ina e Evropa je u likvidaciji. Ona je izvršila svoje revolucije i »otpjevala svoje sonete«.

Evropa se raspada. Balkanska duhovnost ne postoji, pa ipak (ili: zašto?) se posvuda kopiraju oblici Evrope. Kako u gradovima svake no i neko »omrkne a ne osvane« može da govori o Gideu i o Proustu (bolje je bilo re i o »socijalnoj knjizevnosti«)? Balkan nije dao ni svojega Ibsena, Pierrea. Dostojevskoga ili Tolstoja. Rusija je svoje dala. Naša su djela importirane kopije klasike, romantike i naturalizma. Danas vjerujemo u Paula Moranda, a zaboravljamo da u blizini ima ljudi koji žive skoro kao trogloditi.

Nismo ni zreli, a poziramo kao gnjili; posve ujemo se sitni avoj analizi, a milijuni ljudi izražavaju ljubav bez artikuliranoga govora. Krivo je misliti da je rasni elemenat duha vezan uz Balkan; veliki Rusi to demantuju. Balkanu nedostaje sinteza, a tu ne može na brzu ruku dati ni socijalna umjetnost ni kozmopolitsko globtroterstvo, pošto ne dolaze odozdo.

Narodna pjesma, Njegoš i Meštovi prvi su kušali dati istine slavenskoga juga, ali i ovi su samo nedovršeni fragmenti izraza. Križani je uzaludno pokušao pomiriti Rim i Slavenstvo. Drugi naši pokušaji bili su žurna asimilacija evropskih vrijednosti. Danas Zapad sumnja o sebi, a ta se skepsa prenosi i k nama. Pored Meštovi a, Krleža predstavlja pokušaj da se oslobodimo od Evrope. Krleža je za g. Radicu najzna ajniji predstavnik novoga naraštaja (drugi su Cankar, Radi , Nazor, itd.). itaoci nam ne e zamjeriti ako spomenemo da ne dijelimo optimizam g. Radice o samorodnosti genija Meštovi a

i Krleže. Njih spaja izvjesna divljina, nasilna dinamika i trik brutalnosti, koji se od svetoga Jeronima preko izvjesnih umjetnika talijanske renesanse vuče do Nikole Tommasea i još dalje do danas.

Me u balkanskim književnostima nema stvarne veze, tako da ni pojma nemamo o Bugarima, Grcima, Rumunjima, Arnautima i Turcima u književnosti. Balkan se naprotiv živo zanima za Evropu, zadnja izdanja Pariza i uopće Zapada jesu ures i snobovska moda salona, a pisci koji se itaju ne moraju u pravilu biti Remarque ili Gläser. Pojedine balkanske zemlje dalje su me usobno nego razni kontinenti, tako da smo i za Istratija doznali samo preko Francuske. čak i bore i se protiv zapadnjaštva i provincijalnosti uvijek ostajemo lokalni. Balkanski je književnik osamljen, tragi na figura, a knjiga je bez kontinuiteta i tradicije. Nigdje nije borba Mladih i Starih tako ogorčena, a ona je ovdje permanentna.

U balkanskom društvu nema vještine komplimenata, hijerarhije suda, uloge žene i ženstva, ni podrazumijevanja (sous-entendus). A jedan pisac kaže: »U zemlji gdje nema podrazumijevanja uvijek tvrdoglava i očajna prepirka oituje samo u ljudi. Sastajališta, zborovi jesu estapozornica strahovitih gužva ... «

Tako g. Radica, žaleći za nedostatkom sinteze slavenske i helenske jasnoće, vidi na Balkanu samo vještite ratne frontove, neprekidne borbe, beskonačne juriše. Ne može ulaziti u analizu pojedinih stavaka g. Radice. Ostavit će po strani vještinu komplimenata i ulogu ženstva. Ali jasno je da nema »hijerarhije suda« ondje gdje se ljudi dijele isključivo na genije i glupane (uz uzajamnost pošte), gdje nedostaju tananija razlikovanja, jednom riječju: nijanse, no se sve siječe nožem opih mjesta. A što se tiče »podrazumijevanja«, za razvijeni duh je bitno da osjeća finese, eventualno da u tome ima i

malo ironije ili humora, a ne nepokretne, slljepe, naučene dogmatike. Pokretom se uči hodati. A kod nas se suptilniji duhovi izvrgavaju ruglu kao - zadocnjelu markizu iz 18. vijeka ...

IV

Ova tri suda o prolaznom vremenu skraćujem ovako:

1. Mici želi introverziju putem kulta duha i gajenja primitivnih vrлина (= Istok?);
2. Tokin želi ekstraverziju putem sportskog antagonizma (= Zapad?);
3. Radica sintezu tradicija i originalnosti, dubine i jasnoće, sintezu mjere (= Istok- Zapad?). Razumije se da je moj komentar njihovim mišljenjima provizorna geometrijska shema, jer –
 - niti postoji Istok;
 - niti postoji Zapad;
 - niti što treće.

Ljudska historija sva je u procesijalnom toku neprestanoga talasanja, a ovi pojedinačni pogledi na svijet služe nam samo kao refektori da osvijetlimo naročite strane univerzalnoga fenomena mijene i zbivanja, raznolike temperamente i mentalitete (ako ne karaktere).

Valjci, I, br.1, str. 30-36; Nikšić, juni 1933.

POVODOM KONGRESA PEN-a NA KOJEM NISAM BIO

*“Da se piše slobodno, trebalo bi da ništa od onoga
što se piše ne povlači nikakve posljedice“*

Renan

Sarajevo, 24. maja (1933)

Javljaју da e talijanski dramski pisci tražiti od vlade da se kritike drame i flma ne smiju štampati prije nego iste e petnaest dana od predstave. A ja mislim, bitnu kroniku kongresa PEN-kluba mogao bih napisati za 15 dana ranije nego se on održi. Neminovno, pisci se sastaju da se sami sva aju oko onih stvari u kojima ho e da ujedine publiku.

Doduše, ovo stanovište može da izgleda uskogrudno, jer ne predvi a mogu nost pokreta unaprijed. Ali u tim pokretima, terminima-vremena, odsje ena je njihova apscisa i koordinata. Liberalni pisci imaju svoje euharisti ke kongrese s ograni enim jemstvom.

PEN-klub je imao, sјajne sastanke u Parizu, Varšavi, Pešti; PEN-klub, osnovan je 1921, 1925-8. oboga en pristupom mnogih nacionalnosti. Ali što PEN-klub zna i, za male zemlje naro ito, nego: vašar svijeta?

Treba da se rojevi malih pisaca sjate oko tih etiri poznata velikana. Treba da se da zadovoljština mjesnim profesorima, sekretarima, konzervatorima starina. Treba da se pokaže ko zna neki strani jezik. Treba de se pokupe autogrami i da se paradira s fotografjama. Ukratko: treba da se dokaže kako su neki mali provincijalci dio velikog svijeta. Lokalne se veli ine pravdaju svojom svjetskom samo om. Zakupnici kulturnog monopola ho e da pograbe u ruke slobodu kritike i stvaranja. Ako sam se rukovao s Thomasom Mannom, zna i da sam ja on... To je pravo lešarstvo, let ptica grabljivica na kulturnu strvinu.

PEN-klub služi i turizmu. On je i društvo za me u-sobno ka enje, mada se toga odri u. (Upravo: ja u vas po astiti svojim di nim prisustvom, a vaša je dužnost da me reklamirate.) Nije loše da se, za njegove svrhe, priredi antologija ove ili one lirike ili proze na stranom jeziku. Ali da se svjetskim veli inama pera dijele „brošure za propagandu“, to je prili no neukusno, jer bi to spadalo u program kakvog gimnazijskog ili pjeva kog izleta. A upravo je smiješno da se uz to serviraju svi lokalizmi, etnografje, kampanilizmi.

Prire uje se kao izložba, bazari vezova, a na mjestima bit e aš enje „tradicionalnim rahatlokumom“. Kao Jozefna što je bila po aš ena evap i ima, te Kuprin klekova om. Posvuda, osim toga, treba dati satisfakciju mjesnim „odborima“ i mjesnim „vlastima“, tj. provodi ima stranaca. Prilagodljiva republika duha!

A onda: ne treba zaboraviti bankete. To je, uostalom, sasvim u stilu današnjeg Sarajeva gdje su ve ere i ve erinke jedna kulturna manifestacija književnika. Govoriti na me narodnom banketu, to je danas za nekoga uspjeh, kakav je nekada bio za pjeva a da se pojavi na milanskoj Scali ili njujorškom Metropolitanu.

Vašar svijeta! Kandidati književnosti, misle i na nj, produžuju sebi život za godinu dana kao udava a što erotiku, nervozu, utažuje misle i na plesne svjetlosti zimskih sezona. To je uvijek ugodno pro itati: H. G. Wells i Dušan Ž. Mila i (ili Sibe Mila i)...

25. maja

Spasov-dan (za katolike i pravoslavne). Ta no dvadesetogodišnjica samoubistva pukovnika Alfreda Redla. Danas se otvara jedanaesti kongres PEN-kluba u Dubrovniku.

Grad pjesnika! Rodio se s Gundulićem. A umro 1929. s Ivom Vojnovićem. Danas je i grad „gospara“. A stvarno, veliki su gospari i oni drugi što dolaze; ili barem „gose“.

PEN-klub je osnovan s ovim opširnim i rastegljivim programom: pacifizam, zanimanje za strane kulturne vrijednosti i pravo književnika na izraz svojih misli. Dakle: sloboda stvaranja i slobodna kritika. Premda je muško govoriti o slobodi kritike ondje gdje nema slobode stvaranja.

Ne teško će biti govoriti o moći književnika da pacifizam provedu u djelo, ono što efikasno nisu mogli ni haške ni druge konvencije. Zato oni bojažljivo dodiruju i izbjegavaju ovaj predmet. Glavno je mir duša i prijateljstvo odabranika. Program može da ima svoje maksimalno i svoje minimalno značenje. Idealni minimum ne bi bio meunarodnoga nego isto nacionalnoga značenja, a značilo bi pravo pisaca da iskoriste slobodu štamparerije i. Praktički minimum bio bi daleko ispod idealnoga. On bi značilo samo: za velike i produktivne, da nađu nove kupce za svoja djela; a za male i nikakve, da se prođu, da zadovolje svoju sužet.

Klasna borba pušta se redovito iz vida. Neki od članova gleda i s malo gospodarskog prezira na „manuelne radnike“. Crémieux ipak kaže: „Ondje gdje se sve pokorava državi, ondje gdje nema slobodnog mišljenja, tu nema života za PEN-klub.“ A Dragutin Čonović dodaje sa svoje strane: „Treba svoju domovinu voljeti i preko granica njene kulture.“ Nego ove suprotnosti u klici ne treba razvijati pred velikom svjetlošću dana, jer bi to bilo politika. A s politikom društvo nema veze. No kao da za nekoga baš književnost nije politika, i to najgora, daleko najopasnija politika. Takvi prostodušno smatraju da su, bez obzira na ekonomiju i policiju, pismenjaci i književnici skrivili sve katastrofe, sve revolucije.

No dakle, da li su uvijek i svi članovi PEN-kluba sami slobodni od svakoga duha i mržnje i nesnošljivosti. Da li i oni klasnu nadmoć, ne trpe i nasilje u meunarodnom poretku, ne žele da katkada ostave ili održe, kao sistem privilegija, u domaćoj sredini? Nije riječ o tome da negira cjelokupnu kulturu (i u svakom smislu) bilo kojem narodu; to bi bio vrlo rijedak slučaj ili, ta nije, mislim da ga nema. A stvar je u tome: kako se ta kulturna saradnja u praksi provodi? Tu se stvara veliko pitanje ta njihov razrađivanja vrijednosti, jaz varijacija u sintezama.

Internacionalizam je internacionalni fakat, kao što su svakodnevna ograničenja (oblasti, jezika, rase, sredine, vjera, tradicija, grupa) svjetska pojava. Internacionalizam može da bude prihvaćen u vrlo različitim tumačenjima, a ta shvatanja mogu biti takorekven da i prefiks „inter“ postaje suvišan. Ako je neko šovinist obzirom na svoje seosko porijeklo i malu općinu, drugi je kulturni tip šovinist samo obzirom na veliku globalnu koaliciju ideja i interesa, ili na svoju filozofiju o planetarnoj organizaciji moći i poretka. Velika imperija može da sebi podredi i proguta mnoge jednostavne i naoko nesvodljive nacionalizme i plemenske osjećajnosti.

U historiji društva sumnjat ćemo(!) sve češće o ostenzivnim fenomenom kopolitizma modernih ljudi, „lijepih duhova“ koji su utoliko veći što su barem dvojezični i gdje se moda i manira odudaraju od narodnih navoda. Postoji jedan univerzalizam ponosnoga revolucionarnog duha koji mašta jednu svoju geografiju i ideološku metafiziku; ima jedan ekskumenizam engleskog tipa koji se proteže barem zaposjednute i uplivišane dijelove kontinenta; ima jedna ideja o svjetskom poretku po jedinstvenome njemačkom planu; a ima i jedna ruska, moskovska internacionalna, različita i od I i od VI, ukoliko ima uporišta na svojem prostranom teritoriju.

Me unarodni PEN-klub uvjeren je, misli Crémieux, da odgovara i treba da odgovara „sadašnjem stanju zapadne kulture“ (napukle rascjepom i otpadima). Ali, prikrivaju i aktuelne antagonizme Zapada, i ne mogu i da preko njih sasvim pre e, on prema svojoj meti ostaje na pola puta i žrtva je izvjesne neodre enosti za koju se baš duh tre e internacionale unaokolo pokazuje sudbonosan. PEN usvaja, ublažuje rije i, ono protiv ega se bori.

Me usobni sporazum lanova PEN-a uživat e, dijelom, blagodati raznoraznih nesporazuma ovje anstva. Da ostavimo što naroda ima velikih i malih, a k tomu i ve ih i manjih. Ali ti narodi nisu jednako orijentisani, niti su na istoj razini kulture, u svakome nema književnost jednako zna enje ni težnje, a pogotovo broj i raspored talenata, te mogu nost ekspanzije i procvata književnosti ne predouju nikakve simetrije ni analogije. Ovdje je književnost stvarala ka, ondje epigonska; ovdje ima priliku za slobodan razvitak, ondje je pod svakovrsnim neknjiževnim uticajima; ovdje ima ve u trgova ku pro u i uspjeh, ondje ra una mecenatstvom, potporama ili prosja enjem, ili je ina e sporedno zanimanje opskrbljenih inteligenata. Prema tome, problem P-S je ve i nego se vidi iz njegova programa. Taj program samo zaobilazno dvozna no rješava taj problem. Posljedica: pojedine nacionalne reforme P-S teško da e za dugo i dugo vremena imati odjeka na me unarodnome polju.

G. Wells danas kaže: za dogodine da li emo naprijed ili u srednji vijek, to emo vidjeti druge godine! avolu uvijek treba ostaviti njegove rokove! Kao : danas plati, sjutra mukte; I, kroz dvanaest godina, koliko se pred tim «alternativama» zakora ilo naprijed? – A Wells zna da današnji svijet pati od raširene nezaposlenosti; no zaboravio je da spomene orave besposlice koje su svakako još fatalnije.

Japan ima svoj imperijalizam, izvjesno i najbudniji, ali nema i svoje internacionale. Kongresu nijesu predstavljeni veliki ljudski kompleksi kao Rusija, Kina, Indija, Turska, Perzija. Od zemalja španskog jezika jedino Argentina, svojim diplomatskim punomo nikom. (Uzged, ipak, Katalonija!) Internacionala hramlje. Možda još više internacionalisti. Nema ni Australije. Predstavljeni su Irak, Južna Afrika, SAD, Finska, Holandija, Belgija, Švajcarska, Ma arska, Rumunija, Pruska, Estonija. . . . Palestina telegrafše da ne dolazi, ali tu je Šalom Aš, pored Romainsa i Marinettija. Najviše Poljaka i Engleza. Za publiku je aktuelan odnos Hitlera prema Jevrejima, ali neki Austrijanci kao da se boje da Hitler ne progoni njema ku književnost uop e. Jedan bi nacionalni socijalista progovorio banketu o intimnom Fireru, da se naglo nije pojavio Ernst Toller. Boje se prepirki, ali zvani no je stanovište: izbjegavati politike razmirice i oštru polemiku. Dubrovnik je tako «skladan»! Za trenutak se inilo da su Jevreji središte svjetskoga zanimanja. Zbog novoga reda pod Hitlerom. Pa ipak, jevrejsko pitanje pada u pozadinu; a za slobodu njema ke književnosti najgrlatije ustaju dva Francuza, a ne Austrijanca. Drugo je borba oko rezolucija. Došlo je do uvi avnosti da oštre osude treba odložiti za drugu godinu, i traži se samo zaštitu djela koja ine «op e dobro ljudskoga duha.» Jao! Koliko djela koja se pišu tvore op e dobro ljudskoga duha? A kad ve do e do toga priznanja, djela su obi no pala u prašinu. No sama geneza djela teža je no njihov uspjeh . . .

Kažu da je PS Društvo Naroda književnosti. To ne stoji sasvim. Jer ako je i DN krnja me unarodna organizacija, platonska akademija za me unarodno pravo bez zakonodavne mo i i izlišne sile, PS ne može da odre eno bude ni predstavnik zvani ne politike ni zvani ne umjetnosti svojih zemalja. Ukratko PS nije

organ ni vlada ni stranka, makar paktirao s prilikama odustaju i od umjetni ke intranzigencije. S druge strane, pravo razo arenje za mlade pisce bio je slabi odziv na raspisanu nagradu društva i dosljedno ukidanje te nagrade. Za nekoga (a razumijemo se), zadovoljstvo sujete je ništavno kad nema zadovoljstva u materijalnom priznanju. Svjetska «elita» nije za godinu dana pronašla - jedan roman dostojan nagrade.

Ne, nisu se ova dvojica-trojica slavni književnika pojavila preko doppelgängera nego autenti no. Nego, njihov dolazak je bio demagoški, u zakašnjenju. Svi su bili iskreni, a možda im niko nije vjerovao. PS s glasanjima po «delegacijama». Kao da slijedi diplomatsko mišljenje, pa ipak se ovdje ulo rije i kakvih se na drugom mjestu ne uje. Samo, dajte vi odredite prave razmjere svih tih katastrofa, i prenosite prilike iz zemlje u zemlju . . .

Jer, glavno da je šaren. Nijemci su izišli, osim Tollera, koji se trudio da postigne najviše govorni ke efekte. Ali, oni su se udaljili samo zbog «povrede poslovnika». Jer, kad bi se Nijemci defnitivno udaljili, PS bi uop e prestao da odgovara svojoj svrsi i ubudu e, da bi jedva imao razloga da postoji. Osim, možda, kao ženevska Liga i u prvoj fazi ostvarenja?

27. maja

etnaest godina što je T.G. Masaryk biran za doživotnog predsjednika ehoslovaka. etiristo i osamdeset godina od pada Carigrada. Kongres u Dubrovniku završio.

28. maja

Još je posljednja utjeha za mene,
Bosno, tvoja rakija što se sa suzama ispija.
Danas se uve e vratio Novak Simi . Pjesnik ponosne

apostrofe bosanskoj rakiji u zadnjem Hrvatskom kolu kaže da nije u životu pio takvoga vina kao na banketu dubrova ke op ine. Izostala su najavljena predavanja o individualizmu i kolektivizmu, o književniku i slobodnoj štampi. Me unarodnu solidarnost duha zamijenila je me unarodna kurtoazija. To je malo. I sve krnje PS nam nudi gotovu robu, konfekciju. A svaki od nas žudi da skroji svoje vlastito odijelo. Me unarodni klubovi donekle oponašaju narodne: svaki za istim stolom misli drugoja ije. Zato su neki napustili Dubrovnik s utiskom praznine, ništavila, razo arani.

29. dolazi grupa stranih delegata u Sarajevo. I ovdje e biti banket.. Ne idem tamo. A još prije toga govori, u «Benevolenci», Šalom Aš. Ne idem ni tamo. Zna i, kiša, kiši. Pijmo. Pijmo rakije.

Slobodna misao, XII, br.21, str.3; Nikšić, 1.6.1933.

te prima sve samo u vezi s tim „Ja“. Svijest uopće cijepa; no samo u snu stupamo u dubljeg, opet ijega, vječitijega i istinitijega ovjeka, koji još stoji u sumraku iskonske noći, kada je on bio cjelina, a cjelina u njemu u bezrazličnom, cjelovitom jastvu prirode.

Tako je Jung govorio ove godine. Ali tako su Upanišade govorile prije 4500 godina. Ali i taj „opet i, istiniti“ uvijek ima u Indiji svoje ime i zove se Puruša!

Nego da upitamo, bez svake zlobe, da li je to što poznati psiholog Jung veli a zapravo „san“ ili ta nije „spavanje“? Jer Jung i sam ta noć vidi da san može biti „djetinjast, groteskan, nemoralan“. Jung po duši priznaje da veliki „sveti mogu imati pustopašne snove“. Dakle? Ako iz snova eliminiramo djetinjasti, groteskni, nemoralni elemenat, ako izbacimo pustopašne ili smiješne snove, ovaj san koji vodi do dna i srca stvari, najdublji san, ostaje bez sanja: to je kozmički san ovjeka, objektivno ravan – spavanju.

A to je već znao i slavni braman Ladruavalkija: samo je to možda ljepše rekao s mnogo više lirizma i vasijske ljubavi.

emu spavati? To upola skraćuje život. No, emu sanjati? To obogaćuje obmane, a one su već pravo bogatstvo. To vodi i do psiholoških besposlica.

No da se zaustavim o emu najviše sanjam. To je dati i moj prilog psihologiji sanja. Najčešće je, ali ne i najradije. Jer ja ne sanjam nikada rado, a najviše bih volio kada nikako ne bih sanjao. Meni je i najteža stvarnost milija i ljepša nego i najzamamniji san. A osim toga, moram priznati, moji snajobi nije nisu ni lijepi ni dražesni. U svakom slučaju nezvani gosti, ne mogu reći da mi donose kakvu utjehu ili okrepu. Prije bih rekao da su razlog ljutnje ili nezadovoljstva, te ako imam kakav iracionalan osjećaj, ja bih ga odbio na snove. Ni književnost snova ne volim,

premda je ona prastaro nasljedstvo ljudskoga roda. („Svi su premda zatajeni jer“ napisao je neko.) Ali i odnosno jave same, budno treba udvostručiti, pojačati policiju; a san je neiscrpan izvor zabluda i prevara.

Doduše moglo bi se reći: ako negirate san, negirate i poeziju. Ali poezija kao pojava nije lišena smisla, dok je san kao pojava psihički besmislica. San može da bude elemenat poezije (san? u najlakšem ruhu snatrenja ili vidovitoga obuhvatanja bližih i daljih stvarnosti). Ali taj se elemenat kroz prošla stoljeća toliko otrcao i došao na ropotarnicu općih mjesta, da danas oslobodjen od sna može značiti samo put na bolje ili povratak progresu. No najgore je kada poezija sna prelazi u moralnu ili mističnu filozofiju. Kada bi san bio događaj, uživanje, umirenje, zašto da od njega na elno gradimo nesnosnu i nasilnu dogmu? Ko smije mjerodavno reći da u snu opet i s višim bi imao, da san budi griznju savjesti kod zločinca, a pravedniku savjetuje prijatelja ili otkriva ko mu zločini? Ko može da po savjesti kaže da san predskazuje budućnost, da nas opominje čak i na neposrednu opasnost.

U Upanišadi Brhadâranjaka već je petsto godina prije Krista data klasična apologija sna. Klasična, jer bi joj se i danas imalo malo šta dodati u raznome smislu. No i Upanišadski mislilac ili teolog govori o snu bez sanja, o dubokom snu u kojemu se gube prividna, zabluda, želje i pohote. Jednom riječi, fiktivna nagrada za hrapavu i kompleksnu stvarnost. Kako bismo danas imali prost komentar C. G. Junga tu su vrata na kozmičku pranu koja je bila duša kada još zadugo nije bilo svijesti i koja je biti duša preko onoga svega što bi mogla da dostigne li na svijest. Zato je njena koncepcija drugačija, viša nego ova modernih hipnotičara. Upanišada je htjela dosegnuti jedinstvo vasijske ili, da govorimo kao Jung,

„op u povezanost tamne duše“. To je nešto drugo nego sebi nost ili li na infatuacija. Ali metafizika sna vodi do introvertita koji sanjaju pri otvorenim o ima, koji somnambulski žive na javi dok današnji grubi život kriza i materijalne brige s neumitnom borbom trpi samo extravertite, koji se umiju sna i i okrenuti, koji smiju i jurišati, koji su budni i ak u drugom smislu nego je htio neprijatelj sna Budha („probu enim“).

San u sebi nije povezan; sa svim tim mogu imati impresiju da se sni kroz više no i vežu u serije kao u nastavcima flmskih romana, a može mi se i initi da se isti san ponavlja dva-tri puta. Pjesma i pri a zna za isti san „kroz tri no i“: Nemam sposobnosti da se sje am podrobnosti sna, sne ne pamtim vrlo jasno, ali kroz maglu slutnje ili obmane ini mi se da bi se sli ni moji sni, u nekoj vezi, mogli nastavljati i kroz šezdeset no i. Na to se ne bih mogao na sudu zakleti, štaviše, domišljam se da je i nastavak jednoga sna kroz dvije no i anomalija. Zato dopuštam da bi to mogla biti obmana usljed nejasno e uspomena. Što je zna ajno vrlo rijetko u snu dolazi do svoje misli, do svoje samosvijesti i zaključa; pa kada se to doga a, taj moj li ni stav odaje samo neko stanje duha koje je odavno postignuto, za me neaktuelno i skoro zaboravljeno (i u snu aktuelna formula ne služi praksi, ona je ekser rememorisanja). Pa i tada to u meni budi u enje: u snu me skoro plaši. U dubokom snu: ne sanjam; erotski sni su rijetki i upu uju da je san lak; eroti ar prevla uje u polusnu (ho u da se probudim, ili nisam sasvim zaspao; domišljam se; u inak alkohola ili duhana). Tjelesno sne osje am kao nelagodu, dosadu, umor; sni su mi teški, a ja se u snu osje am kao sasvim pasivno bi e. San obi no ima uslova da me preplaši, rje e sam uznemiren, nestrpljiv, gnušam se. Nestrpljivost je možda jedina moja autenti na crta koju osje am u snu. Nikada nisam sanjao

da sam dobio veliku sumu novca; nikada nisam sanjao o novcu. Nikada da sam kupio ku u, oženio se, dobio namještenje. Nikada nisam sanjao da sam potpuno bez brige (možda me san sam ini brižnim?). Nikada nisam sanjao da ležim od odre ene bolesti. Nikada nisam sanjao da sam izdao knjigu, dobio nagradu, bio uhapšen, držao predavanje. Nikada nisam sanjao da govorim ili pišem o politici. Bilježaka sam u snu imao itave arhive, a jedanput sam sanjao uniformisanog policajca. Glavni je motiv moga sna: strah, strava, nespokojstvo, nestrpljivost, o ekivanje, žurba, gusta mistika. Samo u trenucima kada sam bio vrlo gladan sanjao sam o sjajnim objedima: to me mu ilo. Sanjao sam opasnost na željezni koj pruži, u ratu od mitraljeza i aviona. Ali glavna strava koja me je stezala bila je misti ka, demonska, vampirska, za logiku neobjašnjiva. U Vrgorcu kao dijete od tri godine vidio sam sebe u snu u dva primjerka i poplašio se: jedan mora da je zao duh! Koji? Sanjao sam da putujem u Nirvanu (kroz prazan prostor svemira), vrlo esto da letim i padam, sanjao sam i da spavam i dosljedno – sanjam. Nekada su mi sni sli ili ne na proživljeni život nego potpuno na flmsku umjetni ku sliku. Rijetke sne sam vidio ja e kolorisane, u jakim bojama. U snu, pored oka, kao da važnu ulogu igraju senzacije opipa. Kažu da olfaktivnih (mirisnih) senzacija nema. Ipak, ako se ne varam, imao sam prije sedam godina par sasvim olfaktivnih snova (miris cvije a). Oluju ili ružno vrijeme, kišu, nepogodu, sanjao sam u vezi s plovidbom po moru ili Oceanu; jer sam ve putovao u Ameriku i dalje, kao što sam se jednu no , za malo sekunda, odveo iz Pariza i Basela u Berlin, zatim u Oslo. Vjetar s prašinom, esto vlagu; nikada pravo prolje e, ljeto, sunce ili zimski snijeg, pravu jesen kako se osje a u šumi ili po brežuljcima. Nedavno sam u snu itao tobož novu brošuru Luje Vojnovi a u kojoj je pisalo da je

„A. G. Matoš bitno uticao na unutrašnju i vanjsku politiku dvojne monarhije u svim njenim dijelovima“. Prije par dana sanjao sam kako u rijeci gledam tanke, prozirne „duhovne ribe“ (duhove koji su postali ribe).

Ukratko, u snu se sve događalo bez moje volje; ja sam žrtva fatalnosti i ne odlučujem ni o čemu. Fatum, a onda sve ono u što ne vjerujem, demoni, aveti, fetiši govore o snu i vladaju prilikama. Moj je san fatalistički i fetišistički (neka to istuma i ko zna; ja ne znam). Filozofija koja se u snu ispoljava to je animizam kao filozofija, filozofija primitivca. I kad bi san nešto bio, bio bi prelogi kao misao onih koji su živi; a nikako misao onih što će biti. Nikada u snu nisam tražio nadahnuće za poeziju ili rad. Zašto u pijanstvu, ludilu, organizmu bolesti uopće ne bismo vidjeli isto božansko otkrovenje kao i u snu?... Zdravom uvijek ne treba sanja, ni zdravom pjesniku.

Problemi matematike i metafizike, brojni citati i zapisi, predavanja, fragmenti nesvršenih djela, znoj kandidata na ispitima, udvostručene ličnosti, demonska sila u uvijek, seminari i popovi, katakombe i trula prošlost, kloake, močvare, psi, zmije, univerzitet pored lumperaja, misteriozni drugovi na spavanju – to je što sam izvjesno najčešće sanjao. Neka to protumači ko umije: ja ne umijem, ja se svemu tome odim i snobivam. Nije od mene.

Slobodna misao, XII, br.28, str. 3; Nikšić, 30.7.1933.

ULICA FANTOMA

Ulicom, pored ljudi, lutaju brojni fantomi:
jedni idu iz grada, drugi listom iz groba.
I tako, pored novog, traje i staro doba.
Tek što svih tih sablasti ne vide naši trahomi.

Ulicom, osim ljudi, mi u se brojne sjene.
(Strepim da nisam obmanut, taj put, za sama mene.)
I tako u mraku grada vladaju uspomene,
i tako na suncu jave strahuju ta ne zjene.

Samo se odim kako usudno sliče
živi na mrtve, a mrtvi opet na žive.
I kad se život dosadno i jednolično mi čine
pitam se koji od njih krvavo, ljudski žive.

Dani su naši u smradu davno strunulih era,
no i su naše u hladu opasne mrtvačke strave.
Na javnom trgu tišti grobišna atmosfera,
a noću u postelji spavae vampiri dave.

Leš kaže živom: „Šuti, i triput šuti,
za novo doba stare su riječi uzaludne;
i čekaj nužnu uru: mi ćemo uskrsnuti,
tek tad će i za vas uskršnja zora da budne.“

Valjci, I, br. 3-4, str.148; Nikšić, august-septembar 1933.

SAVREMENE GOSPODJICE

Madrigal drugi

Tako sam prošao mimo taj
prozor u starinskom luku,
i tu sam vidio raj
i svu beskona nu muku:
djevojku vilinskih ruku.

Da su u modi gitare
i kao nekad serenade!
Ali nas boeme stare
starinske stvari ne slade
i patnje imamo mlade.

Njen me pogled golica
i u krvi me pali
nevinost njenoga lica:
zar nisu to ideali
i nadahnu e žica?

Slika je velikog stila
u zidanom gradu u ramu
i u hladu kampanila
i kiti peristila
prizora ko za dramu.

Al eto: ne pjevam vje ne cure
ni vje ite ljubavne ari.
Druge su naše ure,
u stihu mi smo zidari,
peku nas druge stvari.

Zbogom, djevojko! Mnogo se divim
zdravlju, veselju i snazi.
Nad horizontima sivim
(za ruglo ja te ne krivim)
Moje te oko pazi,
moja te ežnja mazi.

Al emu više laži?
U vjetru, u kiši, u moru
ima bisernih draži
više no u kojem stvoru
i slatkom razgovoru.

Ima preda mnom put.
A on je blažen i dug
Pa bio ma kako žut,
u ruci imam prut:
s njim u da ispunim dug.

Ostaj ko nimfa, ko niksa
na žalu mrtvih sirena
predraga uspomena.
Ja žurim do mojega Iksa
u dnu plavih vremena.

Ne, ljubav mi ne e dati
iskrene radosti bi a,
ako mi život krati
na putovanju otkri a
i zagonetke pri a.

Ti si pod lukom prozora
doživljaj snene mašte

u ostvarenju pozora;
ali su gizde tašte
uz bujne životne bašte.

Ludoga srca se stidim,
ja sam u vulgarnoj prozi,
ja druga ije vidim,
a ti mi, cesto, pomози:
k metama, morima, hridim...

Nisam Villon ni Lelian.
Ja sam proleterski pas
i da ovako isprebijan
pazim na dobar glas
i valjda slavim – Vas?

Nisam trouver ni trubadur,
ne žudim za Matom Hari
ni gospodjom Pompadour,
pompoznom plotskom stvari
i za raskošnom ari.

Ja sam boem i skitnica
takav prezreni vagabund.
Ljubav je alem, sitnica,
u rijetkoj zbirci korund
vrijedan ko gradska mitnica.

I zato, ljubavi, na put!
Put pod nove likoj meti.
Ako sam sasvim caput,
djavo me drži za kaput.
Sve emo još doživjeti.

Sve, osim ljubavne sre e,
sve, osim srda nih laži;
jer što e mi povelо cvije e,
jer što e mi mrtva ke svije e,
jer što e mi makijaži.

Što e mi vidik na plaži
i Manonini ekipaži?

*Valjci, I, br. 3-4, str. 164-165,;
Nikšić, august-septembar 1933.*

VASIONA MIJENA

Ja sam svemo na mijena: bremena
vremena,
imena,
sjemena,
stijena
i sjena;
ja sam plodna žena
nabreklih vimena:
mijenjaju se utrine
mijenjaju se nutrine.
Ja sam uvijek na putu
i sa mnom je sve u toku;
sa mnom je sve na putu
do u budućnost duboku
sakritu živom oku.
Ja gradim i rušim kule
ulijevam duše glini;
ja glo em bedeme trule
i bajnu no na mjese ini.
Ja sam sve što se ini
i ono pod tim u tmini
i u tišini.
I nema na svijetu do mene,
prostrane, svemo ne Mijene,
ve e od uspomene,
dublje od same pjene:
jedina ja sam stvarnost, a sve su drugo sjene.

*„Valjci“, I., br. 5. – 6., str. 226.;
Nikšić, oktobar – decembar 1933.*

DVOSTRUKI UBOJICA PRED ROBIJOM

Stari oficir pokazivao je znakove rastrojstva
(nisu pomagala odli ja ni medalje),
na licu mu je izraz nespokojstva,
uskoro je s groznicom stigao i dalje.
I digao je ruke, i pustio da ga vežu.
Nije pucao, taj put, ni u se ni u žandarma.

Osjećao je da ga lanci stežu
gori no ropstvo i opasnost rova stara,
povikao je rumeno sa krova:
„Ja koji sam bio u ratu,
koji se gušim u zlatu,
ja sam ubio
podlo
ženu koju sam ljubio.
Vodite me dželatlu.“

Dotle, iskao je crkve i manastire,
da se smiluju njemu, da ga smire,
a sad je sazivao sindžire.

On je bio star, a ona mlada.
Voljeli se od nekad, od vajakada.
Kad je stigla iz daljine iznenada,
pred popom su bili prava slika sklada.
Volio je rosnu mladu ženu
kao svijetu nerješivu sjenu,
ko do smrti nerazdvojnu sponu.

I klanjao se svojem milionu.

No jednog dana iš eznu toplina,
ishlapi milina.
Sa iš ezlom ženom nije htio sina,
no mu udnu inila se hladna.

Motrio je dnevno za prostrtim stolom:
zašto nije tako, pitao se s bolom,
ljuto zaljubljena kako biva gladna?

Strast je nezasitna: divna, jer je gadna.
Zašto ljubav nema svu svirepost gladi?
U njoj bjelodano ve se vatra hladi,
no u njemu grije
kao ve i prije.

Ispod sijedih kosa lijepila se bora,
na san no ni opadala mora.
On je stao da je motri, da je vreba,
i da misli svašta, - ono što ne treba.

Da tu nije drugi?
Da nije posrijedi premac?
Ko je? Ko bi bio? Brinuo se, nijemac
roptao u tugi!

Ljubomora.
Uzalud je vodio do mora.
Pozno je otkrio tajna putovanja
i na njima strasna milovanja:
ljubavnik je bio znatno mladji,
i krep i, i sladji.

Kakve fajde još za ofcira
od bogatstva i blaga ofra?

Staroš u se slabo ženama ho fra,
ljubav se dva puta rdjavo kopira.
Našao je pismo
(svoji više nismo)
otkrio i pisma
(sad je ljubav pizma).

I žena je najzad kušala da bježi.
Priznala je: krivo ne priseži!
Mislio je: sa uvaj je, bolje, veži,
i strože steži.

Buk je bio teži.
I ve jednom, na stranu,
sami riješe da se rastanu.

U satu oprosta, kod posljednjeg jela
naglo ga je opet ljubav zaboljela,
latio se votke.
Latio se motke.
Palio je, mahnit, sad iz revolvera.
Ubio je ženu, ubio je taštu.
Za samoubistvo izdala ga pera
i obje žene pokopao u baštu.

Nevremenska grozna no na atmosfera
poje pucanj koji niko nije uo.
A traga ki dio
sada je sakrivo širom hemisfera.
Detektivi tražili su žrtve,
niko nije znao da su, tužno, mrtve.

Minuli su mjeseci i ljeta.
Starac pokazivo znakove rastrojstva.

Ne mogu ordeni da spase od vojstva.
Izdao se starac pred obrazom svijeta.

„Ženu sam i taštu
ukopao u baštu,
sudite me. Uputite Bogu.
Ne mogu,
ja koji sam bio u ratu,
ja sam ubio na svojem spratu
sve što sam ljubio.
Um sam izgubio.
Ja koji sam bio u ratu
osjećam užu o vratu.
Vodite me dželatlu.“

Leševi su strunuli.
U zemljici našli kosture
i brže munuli
do prosekture:
plave vlasi bjehu besprijekorno plave
vrh lubanje gole nekadašnje glave.

Predao je ruke da lisice stave.
A onda je mirno i pognute glave
otišao do strane
s onu stranu brave.

Do i e sud, okovi: tamni ka vlaga;
do i eš, Tugo;
hladovina ne e biti blaga,
ali nije zadugo,
nije zadugo.

Stari dani još se malo broje,
smrt e do i po svoje
kako bi i ina e došla
smrt što je sto puta prošla:
ne treba ženskih suza,
groblje je pored uza;
groblje gdje nema šuma
i gdje je pokoj uma.

Smilujte se robijašu,
za djecu vašu
za sre u našu.

*Slobodna misao, XII, br. 38, str. 3-4,
Nikšić, 8.10.1933.*

VJETRU RAZVIGORCU

Razvigore,
razvij gore,
razvij gore
dolje.
Pomiluj golje.
Razvij polje
da gore
zore,
da klasi zore.
Razvigore,
razvij gore,
razvij bolje,
razvij gore:
sve što je u klici,
u tmici,
da jekne na žici,
da svane na sun evom traku.
Daj lepršanja znaku,
slatkog otrova maku,
daj pravo i pjesmu ptici,
daj bogovima na rijeku,
daj zelenila livadama
i boemi da uteku,
pozajmi krila nama.
Vjetre, budi klice,
budi ptice,
budi žice.
Vjetre, tjeraj tmice.
Vjetre, daj mi što zanima:
boje i sjaja pod danima.

Vjetar prirodu plodi.
Kao oguljeno sjeme
da majka zemaljska rodi
gizdu i bogovsko vrijeme,
tople oblake i nevine,
i žita i pjesme ševine,
i da se oslobodi.

Razvigore, ne donesi samo kitu
ljubi ica i ruža na toplom dahu prolje a.
Probudi tromu mladost i svu svitu
vrelih sila u nadi novog stolje a.
Toplinom budiš zemlju i zemaljsko sjeme.
Šire život kao slavlje proljetni bacili.
Razvigore, daj nam novo i oholo vrijeme,
da budemo gordi kako nismo bili,
da budemo živi i živu i ili.

Valjci, II, br. 1-2, str. 296; Nikšić, januar-februar 1934.

ISKUSTVO DOKTORA FAUSTUSA

- Daj mi u široki svijet! –
I doktor s latinskim imenom
obišao je svijet
s radoznaloš u, krimenom.

I on je otkrio Jug,
i Zapad i Istok dug.
Ve i je svijet no rug,
nebo, planina, more i lug.

A kad je bio star,
izgubio je mladi mar,
ohladio se stari žar,
pa da po ine bar.

U dom otaca žure i,
zaželio se le i
jednom u redu do pe i
i više ni rije i ne re i.

Što su to zvijezde na moru
i u pustinji žuti prah?
Liš e u vjetrenom žamoru,
svjetlo i kozmi ki dah?

Na polju luduje snijeg.
Snijeg, snijeg e nas sve pokopati:
on postaje mrtva ki brijeg
neprobojan i lopati
gdje usnuše svi, i opati.

Tad je ugasio svije u,
i pe i otvorio vrata:
plamen je bio u cvije u
i slavlju predikata.

Sjaj:
pakao ljepši no raj.

On otkri udesni znak:
po sobi arobnno pleše
mahnuti plameni trak,
kroza nj se lica smiješe,
a snovi i sanje driješe,
vile i demoni griješe.

I doktor je vidio: camera
puna je raskošnih slika,
raskoš od poganskih namjera
ja ih od molitvenika.

Vatra je u strasti rije i,
puna je razblude boja,
praska, i puca, i je i
davnašnja cvjetna hvoja.

Doktor se sjedi: zalud je put,
zalud je svijet do ognjišne vatre!
On nema više do doma i kut
od pola do Sumatre!

U vatri žive povjesma sanja
prokadjena u mirisu smola;
njišu se ko ptice sred granja,
bez znanja,

pjane pod laskom Eola.

Doktor se riješio le i
do basnoslovne pe i
i svoje spise saže i
i nikom ni rije i re i.

Neka govori pe
kako je bio star,
batalio je mar,
rashladio žar
i otkrio samovar.

Slobodna misao, XIV, br. 1, str. 3, Nikšić, 6.1.1934.

BEZAZLENE ZASLUGE

Golubice na dlane mi slije u,
leptiri mi prema prstu kre u,
bogovi se na mom putu sre u,
gušim se u žaru, u cvije u.

Veli ajnu izmišljenu sre u
do pokoja u sam grob donijet u.
Dobio sam i ono što ne u,
plave vile san na elo me u,
jorgovani slažu se na ple u.

Desnom mojom do sunca dose u
da dohvatim kap krvi vise u
i krv srca svojega uže u:
zajam zlata sa zvijezda uzet u.

Onda više zbogom mom raspe u.
Umrijet u, umrijet u
u sre u
pate u:
po svom srcu iskreno po et u.

Slobodna misao, XIV, br. 13, str. 4, Nikšić, 6.4.1934.

GRANE PUNE BOGATOG SMISLA

Neizmijerna ežnja svu je zemlju stisla
kao krv i vino sladostrasnih ruža.
Misaono stablo u lahore pruža
grane ispunjene svim bogatstvom smisla.

No as zvijezde nisu samo zlatnožute.
Ima ih u sjaju svih dragulja boja.
A oblaci sivi osjetljivo šute.
Zrak je sav zasićen odisanjem znoja.

Te bezbrojne zvijezde lagano e za i
kad se ples produži u azurnu zoru.
Gdje e se sve zvijezde na okupu na i
nego u dalekom, vilinskome moru.

Da je mjesec sfera vidim prostim okom,
mjesec zadnji lump na neizvjesnom danu.
Zadnji bijeli lik na obzoru dubokom
što se udnovato kesi na kavanu.

No as su u bašti djevojke sve slane,
i u slasti svoja ogledala vade.
No je bila slatka, od mirisne grane,
A od puta dana dobili samo jade.

Zora je naše rane
vrstom rukom stisla;

krune
boga toga
grane
pune
bogatoga
smisla.

Zeta, V, br. 27, str. 3, Podgorica, 8.7.1934.

SPOMENI KI PARAGRAF

(Kletva jedne boemske duše)

Ne asti me travaricom,
jer dok sam živ plaćam svoju jednu sobicu i krevet
a kad umrem,
mene će spremiti strvoderi u šinterska kola
da me bace na bunište kao poganu strvinu,
jer nemam troška za pogreb
ni za pogrebnu liturgiju
ni za vlasništvo grada.
Ko će po smrti plaćati moj stan?
Da li će me pojesti crvi ili jastreb?

Ne asti me travaricom,
jer alkohol kosi divlju rasu, gore nego mitraljez.
Nego ako mi zahvalna zajednica digne spomenik,
moj avetinjski lik
podijeliće se noću iz groba
i u noćno vrijeme
odgristi spomeniku nos.
Neću spomenika ja što hodah bos,
ni slavoluka ni mauzoleja.

Nisu si flis, tuberkuloza i rak
najgore bolesti,
jer se za njih još nađe lijeka,
nego je prazan džep najgora bolest
jer za nj nema lijeka.

Taj prazan džep,
otvara ep
i on vodi u raku.
Slava ti, razapeti Sofisto, u mraku!
I ti si pio s Mandaljenom
vino sa krvi crvenom...

„Zeta“, V., br. 28., str. 3.; Podgorica, 15. 7. 1934.

„Zeta“, XI., br. 15., 16. i 17., str. 17.;

Podgorica, 28. aprila 1940.

STAROVREMENSKI LIKOV I PJESNIKA

Vi ste galerija portreta predaka, ali i snimci bra e,
snimljeni kao vjesnici ideala, ali ne uvijek sebi ravni;
vi ste naviještali da slobodno sunce sjat e,
ali ja vidim da ljudski obzor tamni.
Niste mrski kao ideolozi vampiri,
ali koliko gnusnih me usobnih nesporazuma,
koliko kri avih boja miri i piri,
i odvija nas od zajedni kog uma!
Nekada ste bili apostoli, sveci mada i skeptici,
a sad ste udne statue sfnga u kateptici.
Bili smo isti razred, ali iznutra bušen i trovan;
da sam, s vama, za li no srce bio bih požrtvovan.
Nekada ste bili glasnici proro anstva,
a danas ste u šupi kamo su snijeta božanstva.
Bili ste moja bra a. No kivna bra a što se piru,
Apoloni koji Marsiji kažu zaradu.
Vi ste me vukli za jezik. No niko nije kazao moju
rije .
Svi nismo vršnjaci duha, te je isprazan i naš me .

Likovi pjesnika, vi ste kao protivni vojskovo e
plemena,
ništa ne dijeli duše više od vaših imena.
Premda ste svi htjeli dati taj zajedni ki znamen,
htjeli dijeliti dušu i bijesni dušin plamen.
U vašoj duši ima ludila, groznice na jeziku van
svraba,
u vašoj nauci hiromantije i astrolaba,
i okultizma i fetiša što je u prozi bijesnih,
a što je ar i dražest samo u sanjarskoj pjesmi.
Pjesma, to je san i ludilo. I svaki napon što luta,
i san ideal što nije odabrao pravoga puta.

Pjesma je groznica, prokletstvo. Ona je ljubav što
grize,
te žudnja za boljim svijetom što tjera svemir u krize.
Pjesma je jezik onih što ne znaju stvari re i,
pjesma je ferment vještica što nas je po eo pe i.
Ako su dva-tri stradali zbog pjesni ke životne groze,
kakve sve pjesme krvave ne usmo od svirepe proze!
Pjesma je paranje trbuha nemilosrdnim nožom,
ona je svjedo anstvo da smo svi krvavi pod kožom.

Pjesnici prošlih stolje a, ja nisam s vama!
Da ste Homer, Pindar, Virgil i Euripid drama,
da ste Taso, Corneille i Wieland, zbogom dušo:
ja bih se svima divio, ali opet i gnušo;
vaše su pjesme prangija, one su rakija – bomba,
no meni je daleko pre a mozgovna hekatomba;
mnogo je pre e meni traženje mojega vijeka,
kad nemam ni hljeba, ni krova, ni lijeka.
Vi ste mi zakonodavci, vojvode i sve enici,
prije ste heroji gordi no jadni pa enici;
vi ste gra a historijske eli ne kosti,
a niste u svijetu drage i naivne samilosti.
Da vas listam ko psaltir, s vidljivim defektom boga,
kao martirologij, ali pun sentimentalnoga,
kao historiju koja je teorija laži,
kao spomenike žena bez prisnih ženskih draži,
kao fragmente duha u borbi s patnjom duha,
kao ekonomiju sitih i nepotrebnih kruha.
Pjesnici, vi ste kolosalni budu nosti nosci,
vi ste s petom u prošlosti, vi izigrani prosci.
Vi ste s bron anim grlom, don, don, ovo i ono,
sve, samo ne grlato i neukro eno zvono.

„Zeta“, V., br. 30., str. 3.; Podgorica, 29. juna 1934.

ŽU OD PONIŽENJA DOBRO INSTAVA

Sje am se na jedan protekli život siv i bez boje,
sli an na lokve, mlake i uli ne poto i e,
sli an na cipele kad zagaze u baruštine,
na brda bjelkaste zemlje.

Sje am se po etka gimnazije kad sam posu ivao
knjigu
od druga na klupi, dok me profesor ispitivao
i s jedne strane ispisane hartije na kojoj sam ispisivao
zadatke;
sje am se zavoda gdje nisam imao dovoljno košulja
i marama,
niti sam vratarima davao poželjan bakšiš.

Sje am se mladosti kad nisam znao vezati kravatu,
kada su mi arape visjele kao nezgrapnom ocu,
kada sam mahao rukama na prolazu izme u redova
klupa u crkvi,
kada sam se bojao tjelesne nespretnosti
i injenice da se možda ne znam ponašati za stolom,
da krivo baratam nožem i viljuškama.

Jest, iz toga bola rodila se u meni visoka ideja o
u tivosti,
iz tih je muka i bojazni izrastao proleterski ponos,
u vrijeme kad sam strahovao da se ne znam služiti s
titulama
i kada me avolski smijeh hvatao u nevrjeme,
u razgovoru s matorom ozbiljnoš u.

Kako me pe e rukopis koji nije bio vrlo itljiv
(rukopis genija, rugaju se, ili pa ija noga),

listovi zada a koje sam zamrljao kapima mastila,
poderane teke i masne oguljene knjige.
Koje dangube kad sam spavao u toplini biblioteka.
Moja dje ja briga da izu im Galateo
i strah da Knjige više vrijedi nego sve knjige;
pa onda sram što mi je ir rastao pod pazuhom,
što sam na licu imao bobuljica i prišteva,
što su mi se djetetom jednom u kosi zakotile gnjide,
što su vlasii padale, i uvijek ostala masa peruta u
ešlju.

Sre om, nisu se dugo noge znojile, a pojam o
necivilizaciji
dobio sam od drugova kojima su mirisale noge,
prije nego sam naišao na one što sipaju psovke
i izravne izraze o stvarima za koje ne znaju an eli:
zar me nisu boljele kafane gdje sam pio ašu vode
i itao šarene rubrike u novinama na desetak jezika?
Zar me nije oblijala rumen što sam konobara smatrao
dobrotvorom aka i pjesnika grabancije,
zar nisam znao da velikani žive od njegove bijele
kafe
a drugi su mu dužni kapitale, ta strašna zloupotreba
veresije;
zar se nije pri alo da mi u kafani vrebamo na stražnja
vrata,
ne plativši ceha,
da studenti moraju imati meke gazdarice ako ne e u
bolnicu
jadno odrijemavši u parku, u crkvi i po nužnicima?
Zar nisam pod stablima jeo darovane safalade,
pošto sam nedjeljama zna ajno gladovao od stida,
i mislio da mi glad pali na licu ružicu tuberkuloze
i da me prenosi u transu spiritualnih ekstaza,
s kojom je lijepa jedino bolest i nezadovoljstvo?

Zar nisam patio od onoga što tišti Parsa: biti dužan,
i od bijede neštampanoga pisca koji gnjavi po
predsobljima
i moljaka predujam?
Zar nisam dobio savjet da pišem molbenice,
najjadnije od svih spisa?

Zar nisam odbio nekupljenu ulaznicu za bioskope
i kazališta, bilets de faveur,
zar se nisam gnušao na povlaštenu vožnju
i tužio: ne u li cijeli život s darovanom ulaznicom
ili uz pola cijene,
i da sve bude tako polovno i otrcano,
nikada od svojih žulja i nikada novo?

Zar nijesam znao da mi odijelo presudno prije i
ljubav i razni drugi ideal
kao i zanos nestašica istog elementa vode,
sapuna i kolonje i parfema?

Jest, iskreno: mnogo sam puta odbio milost,
mного sam se puta odrekao zabave i putovanja,
a kadkada i kore hljeba i nužnih povlastica.
Jest, iskreno: mene su vijali vjetri i mo ile kiše,
ja sam spavao u gaju, za kafanskim stolom i u
zemunicama bez poda
(a možda i u jaslama gdje marva troši zob i sijeno).
Jednom sam u strahu legao u tu i vinograd,
i tu je neko došao – da me spasi.

Nije me obuzela misao: bolje krasti no moliti,
i u policijskim kvartovima sirotinja divno po iva,
a tako blaženo mirišu hapšeni ke supe
za onoga ko je prezreo udobnu hranu sanatorijuma
i trpezu lakomca u opulentnim manastirima?

Pa zar ipak nisam pružio mršavu ruku za milostinju,
zar nisam prosja io kao skitnica sa šeširo m u ruci
po bijelom svijetu?
Zar nisam jeo do zadnje mrve i lakomo lizao tanjire
da drugi put vrebam na ostavljeni obrok tu eg
zalogaja
i da dijelim s klatežem par e maslaca s kruhom,
dok me u nosu golicao miris kuhinja s toplim
ponudama?

Zar nisam okusio sva poniženja odijela zbog kojih bih
morao me u pravednike na drugom svijetu
da sam i po inio najgora opaka djela;
zar se nisam bojao da stupam u zaraženom ruhu po
kraju

pokojnika druge tjelesne gra e,
– preusko ili preširoko, –
ljeti nosio zimska odijela, a zimi ljetna;
zar pakosni reporteri i solidni buržoe nisu vrebali na
stražnja oka na mojim trulim akširama,
zar moj šaljivi polucilindar nije privla io trijeske?

Zar nisam osjetio kužni dah neopranih arapa i
bosonog prošao nasred korza,
zar mi ekseri u cipelama nisu mu ili ranjenu nogu,
zar mi cipele nisu mrcvarile kurja oka i tjeskobu nogu,
zar se kajiši i podveze nisu udruživali u sveto
sebastijansko tijelo,
kao kakav krst u trapnji bandaža?

Zar mi profesor nije ismijavao poderane lakte,
zar mi no ni gosti nisu u razgovoru upali dugmeta,
zar sam nisam od srdžbe na sebi parao aljkave haljine,
zar nisu uglavili da ne znam za etke i kefe, kremu
za cipele i pastu za zube?

I uvijek druga slova, puna mira,
kao svjedodžba o dalekom nekom...

On dijeli pisma, pakete i karte,
i novine i telegrame,
i svako pita: «Nešto za me?»

Je li buknuo novi rat
u daljini poput vulkana,
je li se rodio mlađi brat
i zacijelila stara rana;
i veliku krizu na berzi,
i sretan ispit na univerzi,
poštar jednako dijeli
što boli i što veseli.

(Kad se Antinous utopi u Nilu,
on je draga žrtva prvom krokodilu;
Spas i Natovjek jesu dva rođena
brata,
oni su nas doveli do opsežnog rata.)
... Ja znam što pjevaju telegrafske žice
i donosim pozdrav iz kavane,
Gdje stolovi turista potpisuju dopisnice;
i nosim vijesti s puta,
iz kasina, s blaženih plaža
gdje se kotrlja ruleta ...

I neki trlja ruke kad primi
(ljubavni dopis? foto?),
a drugi revolver hvata,
jer ga odbija draga.
Poštar je svijet fakata
i nekad sunce zimi,
i razlog delikata,
statistika emera i sreće.

On donosi ljubav i smrt,
a mnoge su površne riječi
i smisleni procvati vrt,
i jesu u stilu depeša,
većinom suzama zalite,
kratke i gorko salite.

Radujte se pismošišu,
on uči: pismu i slovu,
on dijeli eru novu
i srca troši.
Srca su sitni grošići
na plavom i bijelom listu što
vjetar nosi ...

Zeta, V, br. 32, str. 3, Podgorica, 12.8.1934.

RASULO POEZIJE BEZ LJUBAVI

Svijet je život dok ga vole sokovi i žlijezde griju.
Pasu se o i na livadi života,
sladi se uho zvukovima svijeta,
nosnice njuše mirisave strasti,
a ruka pipa oblike i ište dodir.
Svijet je duša poklonjena ulu,
neki tamni neiskazani bog,
neki slap sa bjeli astom pjenom,
vlažna naslada dok ne bjesmo u rasulu.
Pjesma je draganje, pospanost i drijemež,
ali prije svega pjeva ljubav:
kobnu stvar: ljubav zasjedu, i ljubav stradanje.
Što ćemo mi pjesnici kad ne budemo voljeli žensko
tijelo,
kad ne budemo dragali prirodu kao ženu?

Pjesnici su ljubavnici samo.
Pjesma je zaneseni stav.
Strasni ljubavnici kada su nevini;
ali kivni, zlikovci i budale bivaju,
poezija je za in krimena i perverzije.
Priroda je snošljiva majka s kojom uzimamo sve
slobode.

Velika je pjesma razbluda kao slap,
kao bašta zapaljenih ruža;
ona je u bi u što bi uje: naprijed!
ona je u toku krvi željne slasti,
ona je u divljem nabreklome spolu.

Daj mi da budem lud! Da pla em! Da se ritam!
Da grizem!

Da jednom ne bih bio odgovoran za vjetrenaste udi!
I tobože i „sam svoj“ kad me spopane demon!
Ne: od dana otkako sam postao pametan ne u dugo
ostati pjesnik,
ne živi poezija bez obmana i smutnja i gr a stihija;
ubit e me neumitna stvarnost,
ve punoljetnoga, kad sam otvorio i duhovne o i.
Ne slaže se ljubav s redom injenica.
Nismo još mladi da spavamo na otvorenim
balkonima,
a zvijezde smo ostavili Flammarionima.
A onaj koji nema ra una da se zavalu u travu
i da zaspe pored puža, govnovalja, gušterice,
taj valaj ne e u pjesni ku slavu
ni za živu glavu.

Ne prija gradski uzduh istim pjesnicima.
Da, pronašli smo nebudere i plo nike,
žarulje, izloge, afše, plakate,
pronašli smo auto i eksploziv,
ali smo izgubili dobro i grešno srce,
izgubili prvobitnu dušu,
u kojoj buci svjetlosti i vode
i nemirnih pokreta prirode.
Pomažemo se gitarom, mantiljom,
brkom konduktera i rukavicom kau uka,
iskoristili smo manekene i arti oke,
no sve su žene s glavom od jaja
a muškarci s likom idijota,
sudbonosni kao kugle na biljaru,
maske od gipsa ispunjene smolom.

Nikada više ne u biti zaljubljen,
niko me više ne e prevariti.

I teško mi je biti blagorodan,
krv posuđivati za tuđe operacije,
kad mi ta krv navire u oči i lomi srce.
Ja sam gladan. Trebam abakusa.
I danas-sutra, bez ikakvog uda,
moja je muškost biti neutralna,
razlupat u starovremensku liru.
Ne pjevam više. Jer došao sam sebi.
I istinu sam razveo od ljepote
na dan kad se život lišio ljubavi.

*„Zeta“, V., br. 33., str. 3.;
Podgorica, 19. augusta 1934.*

LIK NO NIKA U PELERINI

Ova no se zgusnula zato,
jer se njome šeta
jedna tragična crna figura u pelerini
do bez kraja beskraj svijeta
neznanoga mekaša.
I kao gusjenice
grizu zeleno lišće i glomazvo e,
njega svrbi šuga njegove zloće
i svrab tjelesne neistote.

Je li on zao,
sâm ne zna, demon bi ga znao.
On zna da je bio krasnik
mlad
i glasnik
rad
odmornih rumenih zora.
A sad ga grize jad,
on je Vještiti Žid,
on gubi vid
i traži zid
kojega nema.
Poema, boema.
Vještice ravnaju vrijeme,
dijele sunce i kišu,
i tu u snijeg,
i o oblaku se njišu.
Bez kraja je kraj beskraj svijeta,
a on se ne ušeta
i u mamurluku kisne.
Zadugo neće da svisne.

U no i nema plamenih zora,
ali ima mora,
ima snova od mora do mora,
drugo se ne traži i ne o ekuje.
 emu ašica onom ko je pijan?
On se sje a (vidio je u baru)
u redu etiketa na kalupu faša
Chateau-Yquem.
Sijaset lijepih žena,
i plesa
i crnaca
i tri harmonike
(a Kalvarije
sa tri Marije?).

Ne o ijukajmo s ljubavi nikako,
ondje gdje je zabranjeno sladi.
U no i je debeo novi sâd,
sâd na puti crvene, bijele, i tmaste.
I u no i sâd raste:
crvene pete,
svilene arape,
draženje.
No putopis no i ne pišu
mokre duše pale na kišu.
Da rješava rebuse, šarade, ukrštene rije i
skupne enigmatike u albumu?

Željeznice fju u u no i
sablasno,
nema cika iz auta tre eg kilometara
u prahu.
Ova no se zgusnula zato,
jer se njome šeta

(i da se njome šeta)
jedna crna tragi na fgura u pelerini
do bez broja kraja beskrajna svijeta
neznanoga me aša,
ali istim putem,
bez stopa na stazi.

No gazi,
koga no gazi,
i koga avo no i pazi.

Zeta, V, br. 34, str. 3, Podgorica, 26.8.1934.

USPAVANKA IZ KRIVODOLA

I.

Ti spavaš, dijete. U snu eš da grliš stabla sa zlatnim granama. Velike bašte od stakla i nemirne vode od žive zagolicat e te.

Ti spavaš, dijete. U snu e da panu na te debela i gusta bremena omorike, a povrh ljubi astih hridina izliti e se nebesa sa hiljadu odbljesak.

Nevinost ula razvezat e nepoznate mogu nosti stvari. Nosnice e da usru u se ognjevitija saznanja nego kad šuma, od vreline akacija i drugoga bilja, nego kad klis od zapaljene kadulje zatrepti i zamiriše.

Ljudska bi a pretvoriti e se u eternu bajku genija i an elu, u kojima e da zadrhti iznevjereni san slikara i vajara, i ljepota cijele one umjetnosti koje nema.

Glas ežnje izliti e, kroz svoja vajkanja, onaj nepoznatu ton pijanstva u kojem e, sau esno, da zajecaju i zapla u i da se oglase Lovre i Cista, Lokvi i i i Tamnice, Krivodol i Poljica, Zagvozdi i Proložac.¹

Jer tu sam, iz duduka gajde, uo radosnu vijest da Veliki Pan nije mrtav.

Razriješena stvarnost obogatiti e se od svojih živopisnih, naglih nemogu nosti. Kroz novu ljestvicu naslada pipati eš, kušati eš, gutati eš pomorandže, smokve, šipke i roga e.

Od korena stabala pa do vrha krošnje provaliti e sokovi i zapjevat e živodajne mezgre: – Ja sam majka hraniteljica i oda zla braniteljica – – –

Vjesnici prolje a dalekih objaviti e svoja zagonetna prisustva. Vrela e da zarominjaju na sve strane, kao na povjetarcu ponornih muzika stotine srdaca, povorke samotnih duša –

Zrak e da se potrese na novim prozra nostima i drhtajima iskri avih voda. Kroz visove e da prolete slutnje ritmova i nova vrcanja idealne svjetlosti.

Vidjeti eš kljunove i repove i krila kako, lepetom bez ra una, uzrujavaju prostore sa zna ajnim odjecima. Oblik e, ve sin duha i stvari, da navijesti svoje vrhovno udo.

Ali najve e udo, ljepota, ljepota, to e biti djevi anska svetkovina zastajalih voda. Od blata, potoka, kanala, rijeka, jezera zasjati e odsjevi arobnih ogledala, vidovita isparavanja u svijet halucinacija, preobraženje protega u svijet višeg iskustva.

I, pošto si sa sviješ u dobre i duboke životinje, gledao prve bademe u kruni bijeloga cvijeta, doznati eš za pijanstvo bolje od vina i duhana;

Sjetiti eš se prve no i kada si, pod borom i hrastom, uz listak grabova grma što u vatri mirisavo dimi, premda, nije empres, iz blisko odsje ene daljine, pod najve im brojem zvijezda,

preko brda i polja, kao basnu pravog Istoka, ugledao i posmatrao Imotski u vidu nage ljepotice protegnute na logu od leopardova krzna i mirisa, posute biserjem po raskošnom tijelu;

i znati eš da si tada otkrio vile i vilenjake, ali da vještica, vukodlaka i vampira još nisi upoznao.

II.

Ti si ve gledao kako, iz visina u praznine pljušti snijeg u bezbrojnim pahuljicama, i kako izvrcava i kovitla se slijepo bijela vijavica.

Vidio si sive krajine i tla vlažna od kiše, – i doznao da magla protan ava mozag i popravlja loše perspektive brda i dolina.

Ali trebao si da sa ekaš za arana i u se povu ena

¹ Sve sama imena sela u Imotskoj krajini.

jutra da vidiš kako se najmla e sunce, još sasvim nevini božanski sin prirode, razgaljuje kroz mlije ne visove u smislu obe anja;

najmla e sunce u žaru i srcu plamenog suncokreta, da prospe plave, plave ljubi ice i plave, plave, rasplinute, – upave? – ka una.

Eto iz vreloga bedra i usijane ki me stara Majka s djevi anskim likom htjede da najavi bogatstvom sirotinje i blaženost onih što ni ega nemaju (pa im ipak pripada i nebo i zemlja);

jer je htjela da opiše zna enje i silu sitnih vlati i trava, i da vrati sok izgubljenih stvari kakve jesu: Ljubav i Dobrota.

III.

Iz aški, evo, ve p ele ispijaju srž raslina. Putem koracaju krotki magarci, a mnogi snažni parip i mazga strpljivi su za ljudsku korist.

Spavaj, spavaj, dijete. Sre e eš ionako imati samo dok spavaš; a srca i duše samo bezazlenoš u.

Jer evo si vidio vile i vilenjake, ali vještica i zlođuha nad kolijevkom nijesi vidio. I snatrio si Gospe s o ima iz tvojega sela i stasom iz kola na sajmu u Podbablju.

Ne e te razmaziti med i svila iz Bagdada i Damaska; nego eš sa žuljevitim rukama da se znojiš za hljeb od kukuruza i za svakodnevnu puru.

Vidjet eš djevojke koje gaze, sudbonosno nagnute pod naramcima drva, i starice prignjene od punih vjedara vode.

Ozbiljnu rabotu tebi e da najavi škripanje kola i pometnja u mlinicama. Pa utješi se da je most u patnju staza oslobo enja.

Pjesma života je teža od sna ali je dublja i krep a.

Slabo je hvajde od an elskih mašta i od uroka zlih zjena kneginjica;

tebe e da probudi plast na gumnu, stoka u pojatama, sjetva, kosidba, vršidba, tovari grož a u budu im berbama, kliktava pjesma polja;

jer treba da se snaga vrši: da se lomi kamen, da se kr e grudi zemlje, jer treba da se kopa, da se sije, da se ore, da se žanje, da se sadi;

jer treba da se mu i i kinji, da se satire i sadire sebe, da se bude, da se dube, da se gradi. I još tako kukavno...

Jer treba da onaj koji je dao patnju dade i istinu našu, istinu motike, maškлина, lopate, rala, poluga, kota a, mlina, ba ve sa moštom i kotla gdje se rakija pe e.

Treba da utremo nove utrenike i da otvorimo svježe brazde; jer je daleko od sna do jave; jer ima milja od Jadrana do Pacifka.

IV.

Ti spavaš, dijete. U snu eš da vidiš stabla sa zlatnim granama, velike bašte od stakla, nemirne rijeke od žive.

Htjeti eš da grliš neizmjernost, da letiš do San Diega i San Franciska, dok ne polomiš krila ovdje niže ovdje, svakako još bliže od Jauka ili Runovi a.

„Zeta“, V., br. 35., str. 3.; Podgorica, nedjelja, 2. septembra 1934.

HOJA, LERO, DOLERIJA

Hoja, Lero, Dolerija,
mra ni bogovi maskerate
gospodarskog Dubrovnika
kao maske se klate
u no i razvratnika
i orgijskih misterija
u bljesku ferija.

Tu su maske u poklade
ko Turica, aroje, Vila
i služe se vražje oklade
o kobi slomljenih krila.
Nisu prava božanstva,
ali je milo ure i
zlim predskazanjem tajnstva
zanesen let prema sre i.

Kre u se mahnite maskerate,
ciganske karte vuku,
bijes je u smijehu serija,
a kao klopot kaskate
sluh udne slovke tuku:
Hoja, Lero, Dolerija,
- rug na poštenje ruku.

Zeta, V, br. 36, str. 3, Podgorica, 9.9.1934.

OTPAD OD ROMANTIKE

...I moja lira u autodaféu,
de Turre Cremata!

Ne, nisu gorjeli papiri,
gorjela je duša,
gorjela je savjest.
O i su izgorjele drage.
Tijelo je bilo na loma i.
Nije rije žena,
nepijateljstvo je me u njima.
Mi nemamo što dobiti na svijetu.
Uzalud smo grijali školske klupe,
uzalud tražili zaklona po bibliotekama,
uzalud trudili o i
i iskapali ih,
uzalud prebili gnjate.
Uzalud rad i znanja.
Drugi su pre i,
nama se sanja.
Muški su drugog zvanja.
Mi smo mjese ari
i fantaste što valjaju srce po travi.
Nas ho e da vratite u stare romantike
s o ajanjem kobi
i tragikom pjesnikova poziva
da bi za se našli opravdanja
u našoj labavosti,
mekuštvu,
u neprakti nosti,
u nesmislu za život.
A mi ho emo zdravlja i rada,

krep ine, vedrine,
hljeba u znoju lica svoga.
Mi smo prokleti u ukovima
i šišmišima,
i mi mu imo no
i neshva ene genije
i promašene ljude,
tu bu avu ropotarnicu.
Nismo htjeli biti beskorisni,
paraziti,
na teret,
-ali ni da služimo.
Zašto samo su uti za ljude?
Zar pravda nije više?
Zašto dobra djela mjesto pravih zdjela?
Zašto u domu sirotinjskom udjela?
Zar pjesnik samo pumpa iskrnjega,
piše sonete muževima za zakonske žene,
traži samilost kelnera,
veresiju u restoranu,
i samo pije
i lo e?
Te ga lije i kupelj u berzi rada?
Zar on traži da mu se dive
I da ga ponavljaju papagaji?

Prošlo je sto godina od romantike,
ali me od nje dijele ne stolje a:
svjetovi.
Sve su to bili nježni cvjetovi,
a onda snježni smetovi.
Meni treba proza ovoga vijeka
i da odgovaram svom zadatku,
kad ga sâm mrko odaberem.

Što ste skrivili meni nisam kriv ja,
ni sudba i geniji zla;
suvišno je duže obrazlagati:
krivi ste vi,
vaša r ava ljudska volja
i pojam o meni.
Krivi pojam o poeziji.
Parole.
Šlageri. Krilatice.
Volja da nas šaljete na posao
Kojega se poslije odbacuje i odri e.

Nama se živi.
Drugo je patnja.
Patnje ima i bez toga.
Patnja dolazi sama.
Mi je ne zovemo.
Nismo više tako mladi, zeleni.
Patnja vapi do boga
- i do vraga
kao krv Kainove žrtve.
Dajte nam malo zadovoljstva
jedanput sasvim obilnoga,
toliko koliko drugima,
ništa više,
ništa manje.
Nemojte nas pedepsati za poeziju.
Jer se iza te kazne kriju
pervezne pomisli na reakciju
kojom emo sami priznati svoje greške
i izdati nesposobnost za život.
A slabi je kriv što je slab.
Poezija je takva magla fna
i nije samo od vina...

(Radije od krvi I a fona.)
Možda je neko pjesnik, ali i neko preko toga,
i za stih ne ubija dušu svega svoga.
Nismo vezani za kamen mrtvih uzora starih,
poezija diše iz srca stvari,
puši se,
ona se isparava iz zemlje k nebu
i kaplje odozgo kao mana.
Nema pjesnik kalupa i veriga.
I on je danas Amerika.
Nema predodređenih.
Nema prokletstva.
Ima slobodna cesta.
Vi ste uveli borbu za mjesta
i u jagmi hoćete centurije podređenih
da uživajte s vašim ženama
u gladijatorskim arenama.
Mi smo drugi narod i svijet.
Mi hoćemo svoje.
Da nismo gori od drugoga,
nego svoji,
drugi,
isti: ne zapostavljeni ni pogruženi.
Ne hoćemo antologija
ni manifesta,
nego crne svakidašnjice,
kruha.
Da ne budemo ankolizi,
prosjaci,
dvorske budale,
vjedogonje i udaci,
nego svjesni radnici,
ne više jadnici,
vrsto osovljeni na svoje noge,

krepko sami svoje,
po sebi opravdani,
brutalni realiste sa dvostrukim štitom;
jer bez toga hoćemo biti drski i pokvarenjaci,
baš onako kako umijemo biti gadni,
i virtuozi pelivani,
i hvatati maglu,
zmijski kraljevi od vještica cjelivani,
i moliti se u paklu
Belzebubu da priđe, da bude s nama,
da nam pomogne
protiv ljudi,
i protiv neovjeka ovjeka
i ovjekova srama
i udi
do vijeka
tako budi,
amen.

Gorela je duša,
izgorio plamen

Zeta, V, br. 37, str. 3, Podgorica, 16.9.1934.

DRAGOVOLJNI MRTVACI RAZGOVARAJU ME USOBNO U KATUNIMA

Ima mrtvaca što su ukinuli šablone raja i pakla.
Oni istraju u skrovištu udesnije zemlje
s vjerom kao Kaligula i Horacije Kokles.
Njihove su oči vodenijske, usne blještave, koža eterična nija,
glas je tajinstven i riječan kao šapat iz trave.
Mrtvi žive u ugodnim brdima tihim,
slike se nižu u slikanom redu,
no koji im je vampir popio i posljednju kap krvi
te sliče na kedu?
Žive mrtvaci pod okriljem vlažnih šuma,
gdje padaju mutne kiše i udara grom u jele.
Ne čujemo Meari ni Dante
u planine mrtvaca,
u krš,
me u hridine.
Mrtvi dišu u istom uzduhu,
a taj uzduh biva voda.
Ko će reći ovdje: sjećanje, prošlost, budućnost i nada?
Mrtvi su oduvijek Sada,
bez nadnevnika Sada.
I što bi drugi rekli da se opet pojave u životu?
Traže mrtvi svoje žrtve, nekrofile i nekromante.
Kada zadavi živoga mrtvom prihvodi rastu:
toliko po glavi.
Neki nas mrtvaci propisno ucjenjuju,
na dan kada pogibaju uvijek su u inostranstvu.
Imajte samilosti prema mrtvima, jer nisu imali da
prodaju nego svoju smrt!
Ovi pokojnici nisu vidjeli barikade ni rata,
ali im je dotle bilo malo slasti

i pitali su se: koga ćemo žrtvovati za koga?
Moloh traži žrtava!
Ljute se mrtvi na žive, zavide im i mrze ih što imaju
crveniju krv,
krvaviju krv i žilaviju mišicu,
i što su živi, vrlo živi, a slabo ih ispomažu pitomim
akonijama;
dragovoljni mrtvaci međusobno razgovaraju
i oni se dogovaraju
i u katunima zavjere stvaraju:
kako da živima naopčinjavaju život težak i smrt prijeku,
kako da noktima vukodlaka u bono meso zariju.
Pred smrt su rekli dragovoljni mrtvaci:
i kada ne vrijede ništa ni moji gnjati ni moje krpe,
dat ću svoju životnu supstanciju za jedan uzvišen
neurolog!

Zeta, V, br. 39, str. 4, Podgorica, 30.9.1934.

ODALISKE ISTOKA U ŠEHER-SARAJEVU

U Sarajevu gradu na Miljacki
vi aju se mnoge tužne odaliske.
Milosni su svi brežuljci gradski,
a sve bašte raskošne od piske.
Svi pjesnici piju herostratski,
a na keju korzo guši se od stiske

Pa te divne žene ognjevite rase
njegovana lica pokrivaju velom.
I kao robinje promi u sred mase
s eznutljivim nespokojnim tijelom
Tek na maloj djeci oko slasti pase
po slobodnom vratu i po licu cijelom.

Okna su rešeta za ašikovanja.
Andalhrijo! tu sam mislio na te,
i na tvoje bašte milovanja,
i na tvoje gra evine zlate.
No ovdje su svježi trazi silovanja
i jala u duši spremnoj na inate.

Našao sam nauke u enih Arapa
i arabesku s kama ispod minareta.
Našao sam muku gnjata bez arapa
i golotu djela bez kista i dlijeta.
I šumove rijeke vjetrovih harafa
nad znojem umora gladnog polusvijeta.

o eci. I plesa sa trbuhom
kao i u Istanbulu ili u Solunu.
I Gandhija gola, prose i za kruhom,

flozofa mira na isto nom trunu.
I kad sam patio i nosom i uhom,
i godio sam, no nisam našo bunu.

Azijo, prašnjava i u gubi crvi,
jesam li na tvome apati nom pragu?
Azijo, od smrada i ne iste krvi,
jesam li na tvome okuženom tragu ?
Nisam li Evropin bio sanjar prvi
što je prohodao po šahovom sagu ?

Zeta, V, br. 40, str. 3, Podgorica, 07.10.1934.

NASLJEDNA ZARAZA LJUBAVI TJERA OVJE ANSTVO U LUDNICU

Tanana spiroheta
je kobno edo velike ljubavi svijeta;
ljubav je rodila
da bi se smrt baruštinska dogodila.
I kako ona hara i pustoši po mesu,
šrapnel, granata i bomba šala jesu
kad nebo zatresu.
ankiri su tražen oblik raka.
O ljubavi o ajna! Zar nismo svi ro eni po mesu?
Ja sam vidio izjedene nosove
i ude izmu ene pod nožem i lapis lazuli;
Vidio sam živu što kosti glo e,
injekcije neosalvarzana, šprice i ampule,
bizmut i akva burovita ;
beskona nu ludnicu i prostana groblja
(strast je zaklala svoje opore roditelja),
Idiotizam i sve vrsti ifazija i simulacije
i maroderstva.
O ljubavi ! sve je to tvoje veliko Djelo,
kad smo za Dantea uzeli Baudelairea,
znali smo da je poza i naša hemisfera
i da je zaražena od mikroba u krvi,
u tijelu od crvi.

No! htjeli smo orgija,
slave Cezara i raskoši Borgija,
pa smo stigli u Pakao
što Dante ni Baudelaire nije takao,
jer što je strašnije nego ljubav,
istinskije nego praiskonski blud?

I sada svaki drugi ovjek je gubav,
a svaki prvi je grub i lud!
O ljubavi, je li to tvoje nebesko djelo:
ovo op e raspelo, zemaljsko opijelo,
Da je gnusna duša i opoganjeno tijelo?
O ljubavi! ho e li nas sada
mržnja u grozoti i slavlju
vratiti vedrom djevi anskom zdravlju ?
No ovjek malo nade ima, samo par preparata:
Wagner-Jauregg i Ehrlich-Hata,
injekcija 606 i 914, i malarija za paralizuju
(itajte oglase u mokricima u Parizu !)
Stara Judeja, Istok i kolonije danas imaju gubu.
Za Turcima je dolazila kuga na ove žale.
još haraju tifus i kolera.
No sve je to jedna bitka. Malo šale.
Si flis je neprestani rat.
Anemija i tuberkuloza rodili
su se u sjeni bez sunca, gladi ;
no si flis i s bogatima radi,
sa sre nicima na suncu,
u punoj i divnoj ljubavi,
u slavi puti i zjena, u uživanju.

Si flis, to su vojske mrtvacu.
Si flis, to je vašar lu aka.
On je zakopao kulture
gore nego gradove vulkani;
on prijeti da e svima oduzeti
radost, živce, mozak i o i, isprazne mjehure.
On je najmo niji despot na svijetu,
jer kroza nj govori Blud.
I svi emo biti uzeti,
izgubiti ruke, rije i i sud.

Iz bluda te e uništenje.
Žuta mršava Smrt
s panikom Kostura.

Rimski vojskovo a Sula
u satu tjelesnoga rasula
proklinjao je srce i ula
kada se vidio, trula
osvaja a carstva i kula ;
Sulu su rasto ili crvi,
a on je bio prvi.
Što su tu Neron i Petronije!
Srednji vijek je po eo u molitvi, praznovjeruju i
strahu,

a svršio u gadu, šugi, svrabu i ljagi.
Javili su se irovi, prištevi, kraste.
bubuljice sa sukrvicom na ne istom mesu
nesavladanom askezom:
Belzebub bio je knezom:
a užas raste.
Voda kupališta bila je kužna,
Kurtizana je bila ružna
i sakrivala kožu
pogledima i kirurškom nožu.
Bježalo se u samostane.
Samo a je vidjela rasulo gradova
i raspad gadova.
Dezerteri su bježali od sumnjivih rana
u nesigurni zaklon samostana.
fratri i opatice sakrili su lica
pod kukuljice, u pre u tmina.
Izvor ljubavi, tijelo, bilo je ružno:
i sramotno, i kužno.
Nije se cijenio vidljivi bog.

Henrik je u bijesu smaknuo osam žena,
a bijes je na ustima bijela i zelena pjena.
I krvožedni htjeli su u rat,
no rat se vodio u krvi, u svojoj krvi.
Mornari su zarazili Tihi Okean,
a zarazili su se pjevaju i pean
širokoj slobodi i slavi mora.
no klica smrti
smrti ne znade.

Koliko je genija stradalo od si flisa
i koliko su u njem za eli grešno remek-djelo!
Schumannu se pomra io um,
kad je s mosta skakao u rijeku.
A Nil je bio nat ovjeku drum,
bez smisla pjevao ljubav na Daleku.
Lenau je bio sjen stabla nad vodom,
Maupassant je bio ispražnjenom sodom.
Alphonse Daudet savit žu i venerije
ljubljenje uspjehe ne može da skrije,
i Venus se grozno sveti Don Juanu.
Baudelaire nije žrtva jedino hašiša,
pošto nije duša ednoga derviša.
Heine se na krevetu svija
u gr u od patnje i truležu kosti.
Edourard Manet dosjetljivo dosti
znade: u Brazilu ugrizla ga zmija.
A Sergej Jesenjin posljednji u kolu
bolest od ljubavi vra a alkoholu
i ceri se drolji Isidori.

I kada bi bilo Sira Sabaota
sklopljene bi ruke upitale njega:
što nam vrijedi ljubav i sveta ljepota,

ako od ljubavi propada i njega,
i ako se genij i umna toplota
kote u bacilu gnusa nutarnjega
što je neka ljudska rabijatna žega?
Je li naš um u bolesti i o aju ?
Je li naš duh u stradanju puta ?
Je li naš genij sama ludnica, a naša Muza bludnica?
Je li dakle sve naopako, ovako i onako, i još inako?
Je li psiha patologija? I da su bolji gori, a viši niži ?

Ne, nema nade, nema lijeka,
osim: Wagner-Jauregg i Ehrlich-Hata.
A ludnica je kob nam prijeka
i uskoro e biti i bez vrata, -
jer nije da nas novo krilo eka,
ni da se rade još dva-tri sprata-:
cijelo ovje anstvo, otkup za ljubav vru u,
za ljubav i za ideale,
sada se sprema listom u Ludu Ku u,
u Ludu Ku u, ime zemlje, zvijezde vrlo male.

Zeta, V, br. 47, str. 3, Podgorica, 28.10.1934.

ŽRTVA DJEVI ANSTVA

Hotel garni. Krevet, umivaonik i peškir.
Kako su se našli u sobi nisu znali.
Ona je imala zajapureno lice
na kojem cvatu žarke ruži ice.
Pili su viski, popunivši prijavu u hotelu
krivim imenom.

„Od sada u nositi uvijek krivo ime,
i bolje da me ne znadu pod asnim imenom moje
majke i sestre.
Išla sam k rođjacima, na dugom putu pogubila adrese
i papire,
a sada sam gladna.
Ja sam hodala i hodala. Moja arapa ve je smradna.
Poda mnogom krevet škripi.
Tri dana nisam jela ni hljeba s malo putra.
A što e moji zubi sutra i prekosutra?
O da operem noge! Što više pijem, sve se više znoje.
Lopove, znaš da ti žrtvujem poštenje i djevi anstvo
svoje!
Noge me bole. Odgojena sam u samostanu.
Gadni huljo, ne guraj me nogom:
dosad sam živjela u prisnim vezama sa svecima i
Bogom!
Kako da platiš moje blijedo lice, zlatne kose i o i
zelene?
Da me i dirneš, stidim se tebe ovlastiti.
Znaš li što to zna i: obeš astiti?
Sutra u imati ro išta po kafanama
gdje e me astiti;
do godinu-dvije preminuti u bolnici, u ranama.

Smiluj se meni! Ti ubre, ti gnusu!

Što? ho eš krepost i ast i zdravlje za banku?

Smatraš me tako tanku?“

– „Umiri se. Ja u biti prijatelj. Imat eš prijatelja.“

– „O da i i od ruke do ruke, od požude požudi.“

Njoj su se razvalile kose na uzglavlju,

a elo od groznice plamsa i gori.

A kad je po eo da slatko, bratski i ljubavni ki zbori,

ona se naplakala i zaspala,

a on je ugledao tamnu krv hipermangana

i miris jodoforma je zamirisao u plijesni garnija.

„Granit“, I, br. 1., str. 11.;

Podgorica, novembar 1934.

BOLESNA RIJEKA

Bolesna rijeka tromo se kulja

na rubu trave i koritu mulja.

Gore se nad njom grana ljulja,

bolesna rijeka nije od ulja,

nije od ledenoga kristala,

ne tjera vodenice mlina,

i nema sjaja ogledala,

ona je mutni glib i glina.

Na njoj je uprija i most

samo ures i uvar zdravlja

važnijega nego samilost.

Bolesna mlaka bolesti spravlja:

ona dijeli vru ice

u sirotinjske ku ice.

Nad njom lete komarci,

oko nje grozni ki jarci

i žmarci.

Nju hrane sumnjive kiše,

na njoj plave ma ke crkle.

Oko nje mijazam diše

u dobre se rasline smrkle.

Zemljina rijeka sva je od blata,

ona je od glibave proze svijeta.

edomorka se kejom šeta,

mora nas steže oko vrata.

Po njoj je samo da se gazi

i da se glibi u svom gazu.

Bolesna rijeka sa snima slazi

i s vizijama u ekstazu.

Pa da se ljeti sunce smiluje
i otrovanu rijeku siluje –
da jednom bude isto ruho,
a pod nogama suho
suho.

*„Zeta“, VI., br. 4., str. 3.;
Podgorica, 27. januara 1935.*

NEOBI NA ZVONA

Taj dan su me zvona sa ekala za bu enje.
Bila su osorna, oštra i jetka,
pucala poput metka;
bila su luda, mahnita i žestoka;
zvona su rastvorila kapke mojeg oka
pred strašno su enje.
To nije bilo gu enje,
bio je grom
u sveop i lom;
zvona su u ili da u prostoru ima dubina
i zvukovi su prskali preko uzdušnih praznina.

Spavao sam sa glavom na zvuku zvona.
Nekih mekih nedjelja ona su me budila
u vijencima uskrsa i cvijetu pobožnosti,
dobro ja sam i sâm osjetio pokoj;
No ovo su bila zvona gmljavine
i naviještala su oluje.
Ovaj dan mi se inio petak.

I kuku, kuku, jadikovala su zvona,
teško tebi putni e na majurima;
sutradan e se vijati crne zastave
i for e da se vezuje povrh lakata.
Zato je treštalo i praskalo u prostoriju,
osje alo se u nebu elektriciteta,
a muzike zvona nisu bile jednolike;
u gradu je bilo više zvonika
zarinutih u krajolike:
bile su svirke bliže i dalje,
i me usobno odgovarale,
i derale se.

Ja sam odmarao glavu na talasu zvuka,
a jedan avion pogođen od zvonjave
oborio se na zemlju
i izgorio
u zvuku zvona.

*„Zeta“, VI., br. 6., str. 3.;
Podgorica, 10. februara 1935.*

PROLJETNO JUTRO

I

U jedan krok sam prešao deset granica
što obrubljuju obod kruga;
u jedan mah sam postao deset biča
i jedan ovjek bez druga.
 estitajte! Pobô sam deset zastava
i progovorio raznim jezicima
sa pjesnicima i sa pesnicama,
porastao u pticu i hrastov rast.
Rekoh: trebate me, Azijo i Afriko,
Ameriko, sjeverna i južna, i Evropo!
Skromni ljudi trebaju me ovako skromna i nova
kao vjetrokaz povrh krova.

Jer danas je odmor (stvorili smo odmor na ledini,
u zaklonu kola iza velikih stabala),
jer borba je bila vruća – i dotle
nismo imali vremena reći ope ideje
i najbolje sve oline
postale su violine.

Ko živi u potomstvu
stigao je u strani krajolik;
zvukovi postoje za tratinom,
u savjesti crvku u slavuji.

II

Prolaze sobe preko mene s kretom ventilatora,
dvorane s promajama trulim.
Plafoni me tuku u tjeme motkom zatora,
polielej je ponor kamo ulim.

Nego još teže, neboderi me gnje e.
Moja su le a peta avenija
sa teretom micanja kulija –
crkve i groblja povrh mene kle e.

Za druge nebo. Meni zemlja kosti lomi.
Zemlja, gra e i svi sutereni
jesu udav koban mojoj sjeni:
kleta zemlja, a ne uzduh tromi.

Putuju preko mene gvož a i betoni,
ja sam vrst temelj svijju gra evina.
Ja sam crna ruda, gipka glina;
što vrsto drži na mene se sloni.

O prometejska hridi, ja sam cesta,
po njoj ovjek i vrijeme e pro i;
ja sam samotar osovljen u no i
sa krstom ruke herkulskog Hefesta.

Svirepa Latonije,
paome i pomije...

Zeta, VI, br. 24, str. 3, Podgorica, 30.6.1935.

DU AN FANTOMA

Djeca kupuju lutke,
a zreli ljudi fantome.
Kroz mozgovne zavijutke
krstare, kroz monome.

Od sablasti i sjena
žive ideje i glave.
Krv je bila crvena,
one su crne i plave.

Svi nabavljamo magle
i tlapnje privi enja
što daju žmarke nagle
i tvore ar i mnjenja.

I sablasti nas vode
i vizije iz mlaka.
U njima plam je vode
i udno svjetlo mraka.

Tako grimase i maske
i sli nosti i varke
prodaju svoje maske,
tjeraju maštom barke.

Mi smo plja ka mrtvaca,
kako su veliki mrtvi!
Svaki svoj mrki san baca
kao dar svojoj žrtvi.

Ja ne u sanja! Ne u maka!

Plaši me avet opijuma.
I što je strašan mrak od mraka!
Prirodo, daj mi put do Uma.

Ja danas vapim za jasno om.
isto je svjetlo sasvim di no
da prekine sa slijepom zlo om
i uništi sve samo sli no.

Zeta, VI, br. 25, str. 3, Podgorica, 7.7.1935.

PREKID SA SUZOM

Suze se brišu u rukave,
suze sa slinom i bolom iz nosa,
i sa izdašnim pljuva kama...

Ima li šta gluplje i nekorisnije
nego su suze u pla u,
suze kažnjive kod djece,
a uvredljive kod muškarca?

Suza nije duga
ona je duša slugâ.

Ubijmo suzu,
po imo putem bistra vida.
Perimo o i,
brišimo opti ka stakla.

Suza ne pomaže na putu,
nije iskaznica ni trošak putni.
Daleko od suze,
idem u zemlju gdje se ne pla e,
gdje se nije plakalo i ne e,
jer su srca suha,
i suhe marame i rukavi isti.
I rije i suhe i tvrde.
Nisam plakao za se,
ne u ni za druge.
Neka oko slika pase,
a obuzda sve tuge.

Sramote trahoma, daltonizma i miopije,
mrene i krmelje.

Zeta, VI, br. 26, str. 3, Podgorica, 14.7.1935.

PROSJAK

Ja sam onaj što eka za vratima,
što se vrze pod prozorom ku e.
I ja ekam, i ja ekam satima,
da mi bace bakar, što mogu e.

Od gra evina poznam tek fasade,
od srca ljudi samo milodare,
a moju bijedu šljivovice slade,
na vjeru pijem ostavši bez pare.

Pred kapijama sa strpljenjem vrebam,
na ulici se gubim poput sjene.
Dosta je skromno sve što za se trebam:
dinar od muža, a osmijeh od žene.

Samo sam sablast bezimene hrpe,
prosja enje mi ponizilo ruke.
Mjesto da vole, mene samo trpe,
pa ipak živim i umirem bez bruke.

Moje je elo probrazdila bora,
jad je na meni ostavio ljagu;
ja nisam sjena dugih koridora,
ja gluho ekam, i skapah na pragu.

Zeta, VI, br. 28, str. 3, Podgorica, 28.7.1935.

PROLAZE ROKOVI ŽIVOTA

Mladost je lijepa kao suša av an eo kojem ne znaš
spola;
Ona misli: kao divno prolje e mi emo brzo pro i.
Naš je san kao život od zore do prve no i.
Danas, i nikad više!
I krv je burna, jer kratko vrijeme kola:
i tako se strasno diše...

Prolaze rokovi za slast i za sre u,
prolazi vrijeme za djela nenadoknativa.
Od prošle mladosti ja nemam nadu ve u.
O besposlene ruke! O nijema kladiva!
Bog zna da li nas ekaju bilo kakva sutra.
Kako su glupa žaljenja, ali kako i kobna!
Od o ekivanja steže nas zebnja grobna,
i davi grizodušje od izgubljena jutra.
Ne bismo htjeli biti znameniti starci.
Samo je jedna mladost; ona je jedino doba.
A na nju vrebaju lovke i krvožedni jarci,
i neka troma mudrost što živi od strave groba.
Putovi! našem gležnju jošte se uvijek hoda,
putovi kuda su zaman fjuknuli bolidi.
U zaklopljenoj luci urli e sablast broda!
Idi –
dok se samo vidi!
I kažem svjesno: zbogom, kad kažem jasno: kasno!
Više ni živjeti ni umrijeti nije vrlo asno.

„Zeta“, VI., br. 30., str. 4.;
Podgorica, 11. oktobra 1935.

NEBRIŽNA I NAPETA LEŽANJA

Ja spavam u tezgi: patuljak u ormaru.
Svi smo kao putnici na parobrodu,
naslagano turisti ko ovje anstvo...
Kutija za sardine. Bure. – Plovimo neznano kud.

Jedan leži na tvrdoj dasci, sam,
jer je ovo samica elija;
a u drugom odjeljenju, sram,
buci hrpa gromornih delija;
ovaj osje a kako u njem muško raste,
a oni griješe protiv prirode.
Na krovu golubi, laste,
i tvoja sjena, Hirode.

Jer vole živine, svi samotari;
ma ka je spavala u mom rukavu kaputa;
drugi put, pas je prag uvao stari,
i volio da kretnju svoju na logu saputa.

U parku i šumi uvaju me pti ice.
Te su slazile zemlji gdje sam padoo ni ice.
Jesam li i sam spavao u vratima?
Jesam li uvao koga, mu no, satima?

Kako se drijema, kako se hr e, kako se kunja?
Ja sam spavao, na rijeci i na moru,
kao pluta, kao daska koja lunja,
i s privi enjem patio sam moru.

No nekada sam spavao budnih o iju,
vidio astralna tijela u halucinaciji,

i dok moje misli od truda otpo iju,
u hipnozi divio se Graciji.

Je li to makovo zrno ili prah konoplje,
tek znam: slike su bile guste kao snoplje.
Nisam rekao: idimo u brda, visoko je brdo,
na vrhu spavati u tvrdo.

Ali esto, mnogo puta, njušio sam više,
kako miriše šuma i gaj diše.

Pa kad sam, putnik, prao nogu vrelu
od kurjeg oka i zapaljenja kože,
gledao sam: nema brige na mom elu,
nema brave soba u mom hotelu.
Tek vi enja i napasti se množe.

No blago tima što su ve polegli
me u daskama kamo su ih stegli;
ti su osvježili kalup našeg spavanja.
Ni svod nebeski, niti etri zida,
nego u vlazi što eka travu travanja,
šuplje o i lubanje bez vida;
po prestanku jednolike zvonjave,
u vlazi zemlje snimili su maske:
s njih skidoše ve mrtva ke ponjave,
a mesa strunu prije nego daske.

„Zeta“, VI., br. 32., str. 3.;
Podgorica, 25. oktobra 1935.

TIRANIJA OTACA

Roditelji tuku mališe, jer ovi znadu patiti i osjeaju.
eda su od mesa i od krvi, i to izaziva bijes sadizma.
Biju, i onda se vidi duša.
Ova mala, rumena, bucmasta tjelesa zašto ne bi kao
polja i oranice,
da dadu žita, pšenice i nabreklih voćaka?
Zašto ne rode plodna kao ljetina i bogate oranice.

Oci biju djecu, jer e ih nadživjeti,
jer su djeca bolja od njih, a nezahvalna kao zakon
prirode.

Oci biju djecu, jer mrze njihovu sreću
(niti je savršena na istoku dana)
i jer su kadra da se nasmiju bezazleno,
kad su oni gorki i jetki.

Oci biju djecu, jer osjeaju prijekor: mogao si i i
dalje,
misliti i dalje,
ne: što si me rodio,
nego što sebe nisi preporodio,
prije nego ti je starenje suzilo srce i steglo kosti
– i zamra ilo horizonte.

Oci biju djecu, jeruju: nijedan od vas nije radio
koliko valja,
nijedan od vas nije radio do svisnu a,
nijedan od vas nije radio kako e raditi radne ruke
budu e,
nije teglio vru e,
i volio je da uništava rad najkorisniji,
i stvarao je probleme za dangubu i bespu e.

Roditelji biju djecu, jer su suviše draga,
jer je opasnost da budu an eli ili opaki geniji.
Roditelji biju djecu, jer patnja izaziva samilost
do samoga neba, u nevrasteniji.

Starci biju dje ake, jer onda ih savjest grize,
a to je kao da te neko miluje. Isto tako. Vrlo sli no.

*„Zeta“, VI., br. 36., str. 3.;
Podgorica, 22. septembra 1935.*

KOMAD KRUHA

Za udo, komad kruha, taj je uvijek najviše stvorio,
dao je najviše prilike za misao, san i krv i suze.
Samo se za komad kruha skroman borac borio,
samo radi kruha ukradena išao prosjak u uze...

Kao u enici mi smo ga nosili u torbi i u džepu
da se okrijepimo, i pohlepno gledali pred pekarnama,
a prosjaci su se redali ne ujno da ih ne rastepu
pruženih ruku pred gostionicama i mljekarnama.

I prosjaci misle: dobro je sti i popodne
kada s tanjira uklanjaju ostatke od jela,
kada bacaju s trpeza mrvice, o, tako zgodne,
za vrapce i golube, i peru trag ru ka sa zdjela.

I znao sam da se u pokrajini so nim kruhom hrane
bolje no bananama, i da su od toga meda siti;
i znao sam da je kruh kao vo ka skrušene grane,
i da je divan i kad sili teške vode piti.

I gledao sam ostavljen kruh po plotovima,
skupi kruh odba en na putu, gdje ini tvrdu koru;
o dajte kruha žrvnju i pohlepu zubu, kao kosti
sle ovima,
dajte kruha siromašnima na kopnu i na moru!

I vidio sam da žuti kruh uva stare, dobre vrline,
i da ga krepki mlinci za zdravlje bi a melju;
i tražio sam samo kruha, pasulja i govedine
od kobi i od tebe, prirodno, moj dobri u itelju!

Tako je kruh prvo za kim se ruka strasno pruža,
glavna strana u svakom životu tvrdom i punom;
i ne pita se gladan kako miriše ruža,
on je zdrav i zadovoljan kruhom, zeljem i oštrom
vunom.

Znam da su, primjera radi, jeli tek malo mudraci
– sad kruha s vodom, a sad kruha s vinom – ,
i znam da je svježi zaparen kruh i kad se baci
žudnja mnogom bi u mladom i nevinom.

Znam da nisu prve bune bile radi zlata,
nego radi bijele mrve i cvijeta muka;
da je okruglina kruha službi prva plata,
da tamnice tješi mrki oblik struka.

*„Stvaranje“, IX., br. 9., str. 536. – 537.;
Cetinje, septembar 1954.*

RADOVI CRNOGORSKIH AUTORA O TINU UJEVI U

Risto Ratkovi : MATOŠ, DIS, UJEVI ...

„Matoš, Dis, Ujevi“. – G. Velibor Gligori pokušao je u ovoj svojoj knjizi da prikaže u punoj svetlosti gore pomenute pesnike-boeme. Mora se priznati da je o svojoj trojici kazao po nešto novo, zanimljivo i tačno. G. Gligori ima svoj osobit način pisanja: kratko i sintetično na osnovi precizne analize. Te dve osobine esto su, međutim, jedna drugoj oprečne. G. Gligori ih spaja nasilno. Zbog toga, njegova knjiga vrvi nedostatcima. Predviđeno je mnogo injenica, zanemareno puno stvari, koje bi, osvetljene, izmenile mnogo štošta u njegovim zaključcima. G. Gligori, zatim, kao da ne trpi obrazložavanja; on suviše samouvereno saopštava svoje izveštaje iji se ton katkada približava tonu presuda. To bi možda i bilo još dovoljno ukusno kada bi se time istodobno izražavao i razlog takvog stava, kada bi se u pozadini ocrtavao kakav suprotan moralni princip u ime kojeg se tako misli. U ovoj knjizi, naime, ne osećamo se ikakvo opravdanje prelaženja utke preko izvesnih značajnih i poznatih fakata. Naročito u odeljku o Ujeviću. Prikaz o Matošu je najopširniji, ali manje uspeo nego odeljak o Petkoviću u Disu, koji je, sticajem G. Gligorinih motiva simpatije i antipatije, najreljefnije ocrtana ličnost u ovoj knjizi. Prostor o Ujeviću iznosi nepunih deset stranica. Za obavestene čitaocima to ne bi bilo malo. Ali je trećina od toga upotrebljeno na odricanje Ujeviću u lirici i u njegovoj poeziji, filozofske misaonosti, socialne ideologije, sistematičnosti erudicije i tako dalje, a u preostalom delu se ne dokazuje istinitost navedenih tvrdjenja, već se ocrtava atmosfera koja bi trebala u to da nas uveri! Utisak je neminovno da je takvo srozavanje Ujevića proizvoljno,

i da je ono, u stvari, ispod duhovne vrednosti one osude koju je sam Ujevi izvršio nad sobom, koju je izrazio u gorkim pevanjima o sebi, i koju je ostvario životom.

Srpski književni glasnik, Nova serija, knj. XXVIII, broj 1, str. 70-71, Beograd, 1929.

Dušan Petrović : VEŠTAČENJE „CVIJETE ZUZORI ”

Na početku ove sezone, 15. novembra, Cvijeta Zuzori održala je u prostorijama hotel „Centrala” svoje uspelo umetničko veče. Program je bio iz muzičkog, literarnog i plesnog dela.

To nije prvi put da društvo na takav način istupa pred sarajevsku publiku. Ono je, zasnovano pre nekoliko godina, težilo i uspelo da oko imena ideala naših dubrovačkih trubadura okupi vrlo lepi broj vrednih i agilnih članica, i da razvije dosta živu delatnost na realisanju svoga programa, priređujući i razna predavanja o umetnosti, slikarske izložbe i daju i mnoge literarne večeri. Ono je u nekoliko mahova organizovalo izložbe, na kojima su učestvovali naši umetnici iz Dubrovnika, Ljubljane i Beograda (Lada), a sada radi i na organizovanju izložbe zagrebačkih umetnika, koja će po etički, po svoj prilici, od prvoga decembra. „Cvijeta Zuzori ” je priredila i jedno literarno veče mladih književnika iz Sarajeva, Beograda i Zagreba. Uz to stitavi niz drugih, izmeđ u kojih su imali vrlo lepog uspeha: Tolstojeva proslava, Zmajevovo veče, Jakšićeva i Sv. Petrovića (prilikom desetogodišnjice njegove smrti). A u nizu takvih priredbi spremaju po etkom decembra i veče Ive Vojnovića, na kojemu će, nadaju se, imati takođe dobar uspeh. Ali i van linije ove delatnosti, društvo je radilo i u drugim pravcima, i to uspešno, potpomažući i mnoge naše literate i umetnike na razne načine, a naročito rasturanjem knjiga i slika.

To nesumnjivo svedoči da u društvu ima vrlo agilnih članica, i da je od uprave vođeno pravim putem.

Veče je otvorila predsednica g-đa Petrović. Pred punom salom probranog sarajevskog sveta vrlo kratko, sa nekoliko reči i podvukla je ona značaj sastanka i obeležila

program društva, koje treba da se u toku godine kroz ovakove sastanke reališu. Prema njenim rečima, na tim sastancima uz u estvovanje predstavnika muzike i lepe književnosti imala bi da se širi još i društvenost.

Prva tačka bio je Dvoržak (op. 100 sonatina za violinu i klavir), kojega su izvodili g. g. pukovnik Mozeti (violina) i Mešnik (klavir). Druga tačka bila je itanje pesama g. Tina Ujevića, koji je pre pesama pročitao jednu uvodnu reč sažetu i punu aluzija i osvrtu, koju mi donosimo u ovom broju u celini. Treća je tačka bila Beethoven (op. 18. I stav iz gudala kog kvarteta br. 6). Nju su izvodili članovi sarajevske filharmonije g. g. Kmoh, Dr. Štenberg, J. Šternberg i Beluš Jungić. I prvi i drugi koncertni deo imao je vrlo dobar uspeha i kod publike izazvao oduševljenje.

A Tin?

Kakav je on utisak u Tinu na publiku? Sa svojim više nego skromnim odelom on je Tinu neku proletersku opoziciju crnim odelima i toaletama za bal. Pa ipak u njega su bili uprti svi pogledi. Neki su ga gledali kao pesnika, neki kao boema koji je zasenio pesnika, neki kao junaka svih onih novinarskih senzacija, ali i junaka neke buduće legende naše. Ujević nije tako lično poznat u Sarajevu koliko u Beogradu i Zagrebu i zato je probudio s jedne strane, veliku radoznalost kod onih koji ga ne poznaju, naročito kod dama, a s druge, ne manje interesovanje kod onih koji bi voleli da se Tin ponovo vrati poeziji. Jedni su hteli da vide kako izgleda taj Tin, drugi da čuju njegove nove stvari. Ali on je iznenadio i jedne i druge; prve, naročito dame, što njegova pojava nije odavala onu ličnost koju su oni u svojoj imaginaciji stvorili na osnovu raznih fantastičkih priča i novinarskih senzacija, a druge što je on pročitao već davno štampane i poznate pesme. Posle uvodne reči, koju je pročitao snažnim i nekim

ekspanzivnim glasom, pročitao je „Sanjariju”, „Perivoj” i „Svakidašnju jadikovku” iza koje su ga, a i dokle je on završavao snažnim i izlomljenim glasom:

Jer mi je mučno biti slab,
jer mi je mučno biti sam, –
(kada bih mogao biti jak,

kada bih mogao biti drag) –
no mučno je, najmu nije
biti veći star, a tako mlad! –

pozdravili pljeskanjem tako srdačno kao da su to bili sve „prekaljeni proletari” i da on nije sa svojim odelom me u njenim salonskim, na sred sale, Tinu jednu oazu siromaštva.

Dalje je pročitao iz „Kolajne” fragmente: I, II, XI, XXI i XXII. Ali njegovo veliko ime i lice, koje „liči na Libijsku pustinju”, nešto su se bili zacrvenili, valjda zato što on to prvi put istupa pred publiku, i stihovi koji su mu zvonili u reči i treptali u osjećanjima:

No, as se moje ime žari
no, as se moje veće pote;
i moje misli san ozari,
umre u noćas od lepote.

Duša strasna u dubini,
ona je zublja u dnu noći i
plaćimo, plaćimo u tišini,
umrimo, umrimo u samoći.
(XXI fragment „Kolajne”)

izgleda kao da u to unose neku vrstu sklada, bilo u pravom

ili prenosnom smislu kako je on osjećao u tom momentu: ili kao pesnik, ili kao boem, ili kao neki pe albar, možda to on sâm ne bi sada znao. Jedno je ta no da je on izgledao veoma prijatan i drag publici, ali neobičan, kao što je i ona njemu izgledala neobična.

Odbor „Cvijete Zuzori ” je vrlo dobro uradio što je za ovo svoje veće angažovao sarajevsku filharmoniju da izvodi koncertni deo i što je zamolio g. Ujevića da čita svoje pesme. U tom zgodnom i dobro pogodnom izboru leži nesumnjivo najvećim delom i svestrani uspeh umetničke veštine što ga je „Cvijeta Zuzori ” priredila.

Nova književna revija „Mlada Bosna”, urednik Branko Kebeljić, III godina, Sarajevo 1930, str. 206-208

Radovan Vukovi SA STOLA

(...) Problem žene kod Tina Ujevića a prilično je komplikovan. Ona je, s jedne strane, Marija, milosrdna i milostiva, otkrivena punih ljubavi i milošte, gotova da prašta i teši; s druge strane, Eva, grešnica lakoumna i lakomislena, gotova da u čini mašta samo da bi se njena reč ispunila, koketa, koja izbacuje kukove željna da ih proda, plotska i vrela, meso i ništa više nego meso:

„Žena na mom pragu. Druga je pred kućom,
Svuda, svuda žena. Marija i Eva,
avaj! bivam grešnik. A tom plati vrućom

kao ljuti samum i ledena Neva
struji otkrivena te me stvori palikućom;
doznah da mahnitah, kada ljubav pevah”.
(Sanjarija, III).

U izvesnim slučajevima, Tin se preporekao. Žena, onakva kakva je uvek u čini slučajeva, za njega je bedno i sažaljenja dostojno stvorenje. Nju on može voleti jedino iz saosećanja i samilosti, a nikako iz ljubavi, ili makar iz prolaznog prohteva za njenu obnaženost; za njega više vredi nevina i ista žena, kojoj je sve zemaljsko pojmljivo, možda i privlačno, ali ne i toliko da bi mu se podala i odala; žena, kojoj je ljubav Bog i majka njegovova:

„Ljubav je Bog, ne Dzeus ni Sabaot,
i zato nek je sanak blagoslovljen,
i neka pada dra i trnski plot;

Majka je Bog, ne Dzeus ni Sabaot,
i nek me uje kada vapim slomljen
za rabu Božju Doru Remebot”.
(Molitva Bogomajci za rabu Božju Doru Remebot, III:)

Zapisi, časopis za nauku i književnost, knj. VIII, sv.
2, februar 1931, str. 121.

Dragoljub Maji ,:
TIN UJEVI : NEDJELA MALOLJETNIKA.

*Izdanje male biblioteke moderne,
I sveska. Sarajevo 1930.*

Iz skoro pregorjelog pjesnika „Leleka sebra“ i „Kolajne“ uskrsao je feniks bogate i pune proze. Ujevi se u posljednje vrijeme marljivo bacio na pisanje lanaka i ogleđa iz književnosti i života.

Posmatraju i život unakolo opširnije i socialnije, on se ovom brošuricom osvrnuo na našu omladinu i sasuo na njene nepodobnosti sav žar svoje usplamtjele gor ine.

Pjesniku je nemogu e biti objektivn i miran u izlaganju, zato dobar pjesnik nikad nije i dobar kriti ar. Ovome drugom treba više mirno e i pribranosti, nego što je može imati jedan pjesnik, poglavito pjesnik tipa Ujevi a. Sljedstveno Nedjela maloljetnika više li e na jedan žustar pamfet nego na jednu objektivnu i ubjedljivu ocjenu.

Ali u knjišici ima neobi no ta nih zapažanja i nepobitnih injenica. Navodimo doslovno nekoliko njih.

„...Oni (današnji intelektualci „maloljetnici“) znanje, citate, misli, aforizme pozajmljuju jedan od drugoga; što bi oni išli na predavanja? što bi itali i radili? Kulturu e im automatska kašika gurnuti u usta... Tako vole da budu plagijatori i umni paraziti, a nikoga ne mrze kao svoje originale i u itelje. Ali ne: glavnom u itelju su vjerni, to su novine i flm. Sve je brzopleto i flmsko, jer te lišaje misli i predaje razdražljivim živicima; to je dobro, jer je lako i snobovski površan pli ak.“ - „Oni esto puta znadu svjetsku politiku iz usta kafanskih naklapala i lokalnih politi ara; prou ili su Kelogov pakt; ali ni u što dublje nisu ušli nego kroz novine, i to one najpovršnije, i kroz flm.

Moderni su u toliko u koliko senzacije kalupe iz listova, biblioteka, kafana serviraju kao revolucionarnu, novu, slobodnu poeziju i književnost“ – „Ignorišu profesore, jer su oni sami arke mudrosti. A ta je mudrost: klepetati cijeli božji dan, dolaziti na javna mjesta gdje uvijek ima naroda (samoobožavanje u pogledu trgova naopakoga dandia), epatirati svojom razbarušenoš u za ispade, ružiti sve druge i same sebe me usobno.“

(str. 6-7)

Malo je manje ubjedljiv, ali sa dosta istine, u ovim stavovima.

- „U poeziji su zanemarili jednu bitnu i neoprostivu stvar ritam... a sve ono što oni turnu u svijet nema ni glave ni repa.“

- „Malogra anaska megalomanija ve evoluiru u zreliji oblik „velegra anskog“ hohštaplerstva.“ (str. 7)

U sljede im citatima još je manje ubjedljiv, a žustriji i karakteristi niji:

- „ itava ta poezija („mladih), to je šturo i dosadno gomilanje stihova, koji su ista, odvratna prozaistika; nijedan novi stav; puki trpanjci rije i. Ništa da klikne, da zapjeva; ništa od gordosti i od nade skupa s ljubavi za život. Na ite tu ma i jedan dobar, temeljit stih, koji bi vrijedio nau iiti napamet, prepisati u album, citirati; jednu zvu nu defnitivnu strofu; jedan jedini bljesak duha, jedan frapantan udar koji bi se usjekao u mozgu! Ali: ništa! Ništa!“ (str.9)

itava brošurica napisana je u tonu gornjih citata. Sama nepomirljivost, gor ina, krajnje „nipodaštavanje“. Ipak, pisac se pri kraju ogra uje: „Nije tako možda kod svih, ali ne u nabrajati radnike i izuzetke. Klice se nalaze u zraku i truju atmosferu; zato ne govorim ni o kom posebno“.

I završava jednom svijetlom vrpcom optimizma: „Put iz kaosa mora da ipak vodi samo pravcem Svijetla“.

Ovaj žestoki pamfet na našu omladinu (u koju pisac ubraja i neke tridesetogodišnjake i starije), ipak, trebalo bi da do e do njenih ruka. I to što više. Da joj posluži kao neki ljekoviti ubod žaoke. U njemu e naši mladi i, kao nad basenom lice, ugledati dosta svojih nedopuštenih sklonosti i mana koje treba ispravljati. Oni su, zaista, pamfetom previše i mjestimi no neopravdano napadnuti i „izrusvajeni“; ali možda je ovo najefkasnije sredstvo za suzbijanje njenih zlih navika, neumitnih „grjehova mladosti“.

*Zapisi, V, knj. VIII, br. 3, str. 187-189;
Cetinje, mart 1931.*

Niko Jovi evi :
LITERARNA PLAŽA VIŠE KOZJE UPRIJE
- Zadružbina Tina Ujevića -

Grad starih običaja i modernih shvatanja. Ekonomsko-kulturni centar jednoga kraja. Mesto u kome živi šarenilo momenata. Visoka minareta i topole štr e u nebo, kao oblakoderi, a ispod njih žive i šetaju razni ljudi, od raznih zanata i poziva, profesija i poslova. Me u njima najpopularnija i najudnija li nost jugoslovenske savremene književnosti. Pesnik i boem, ili boem i pesnik g. Tin Ujevi . Najbolje bi bilo re i: pesnik, boem i g. Tin Ujevi . Njih troje su zajedno. A nosilac ih je fizi ka pojava g. Tina, sopstvenika velikih razmera stasa i razvijenosti i posednika grandiozne erudicije, koja silazi u dubine Budine sile i Patandžamijeve jame. Sedi sam pred „Centralom“ u prvom sumraku. I to ne na podaš anom podijumu za astale. S kraja malo. Na betonu i na stolici uz koju ne sleduje astal. Nekada veliki ljubitelj i ljubimac Skadarlije i no nih senki prestonice, vitez boemskih svratišta Pariza, a sada mirni i istrajni istraživa vrednosti po indiskoj litraturi, gost no nih lokala šeher Sarajeva, - sedi sam, zamišljen, s pogledom na guste redove ve ernjih šeta a. Prekrstio noge, pod teškim zimskim kaputom, u pravoj toploj proletnjoj no i. Misli, valjda, na svoj najnoviji „Auto na korzo-u“ koji e iza i skoro iz garaže jedne ovdašnje štamparije.

Idemo zajedno u baštu pred „Korzo“. Na pivo i nekoliko re i. Nekad je g. Ujevi bio vrlo izdašan u intervjuima. Danas je najrezervisaniji opozicionar. Opozicionar u literaturu, kažem, a ne u nekom politi kom parlamentu. Deset ili više godina on nije itao ništa iz naše literature. Prema tome, on, skoro, nije ni zavirio u more redova napisanih, kod nas posle rata, sa posleratnim stremljenjima.

- Intervjue ne dajem nikome... Bez ulaznice.
- Onda nešto ovako, u etiri oka.
- Šta da re em?
- Šta mislite o nekom savremenom piscu našem?
- Kako da vam re em, kad nijednog ne poznajem!?
- Ni Drainca?
- Ni njega.
- Šta itate, g. Ujevi u?
- Što dohvatim.

- Rekli ste ranije jednom novinaru da ete i i na Cetinje?

- To su mi drugi predlagali. Ja nisam mislio, niti sam imao nameru.

- A ho ete li u Beograd?

- Ne, ovde u ostati još.

Odgovori kratki, otse ni kao sabljom ili sekirom na trupu. Možda bi sa „ulaznicom“ bili duži i razgonetniji; opsežniji i interesantniji. G. Ujevi puši mnogo. U stanju bi bio da ceo dan puši bez prekida. Da pali sve cigaru na cigaru. Kao, oprostite Bože, da je pravi Tur in. Jer i oni puše mnogo. Bar kako se pri a. Kad je pristao da po emo zajedno, jedan njegov prijatelj daje mu pet „Vardara“

G. Ujevi je nosilac ekstremnosti uma i ophoenja, tihi prolaznik belom i veseli gazilac nemaštine. Najviše ga razdraga po neki poziv na izlet, gde e se provoditi u mirisu borove smole i pe enih jaganjaca na ražnju.

Sino smo bili kod „Volge“. U bašti. Lepo je tu. Imaju nekakvi amreli, koji se ne sklapaju dok traje gostiju. Ništa ne zna i što su amreli namenjeni samo za odbranu od sunca. Ništa ne zna i što su ti amreli namenjeni samo za odbranu od sunca. G. Tin je sedeo sam uz zid – desno. A posle smo ga pozvali u društvo. Došao je i pitao koji nam je to litar.

U razgovoru, dolazi na red osnivanje literarnog kupatila, malo više Kozje uprije. Organizaciju e sprovesti

jedan mladi pesnik i jedan, tako isto mladi, kritičar. Kupatilo je imati i svoj časopis. Zva se se „Roj“, sa uvodnom riječju „Med“, od g. Ujevića, koji inače ne može sarađivati u „Roju“. „Roj“ mora makar samo jedanput izaći, upravo zazujati, kao što je ovih dana izletelo jato, u kome je bio i jedan reprezentativac jugoslovenskog sporta. Uostalom, „Roj“ je imati, na prvom mestu, zadatak da se revnosno kupuje pri svakoj pomisli na Književni front, koji se obrazuje ove godine. Do sad je postojala plaža za rashlađivanje, uživanje, sunčanje i da se ovek opere od prašine. Kupatilo i redakcija „Roj“ služi se za literarne kupke, koji je, pre no što po ne sezona, iskupati ne jednom mestu pesak, da bude duboko bar do grla g. Tinu. Sa toga mesta, pokrovitelj i utemeljač ovog najnovijeg u državi društva, g. Ujević, deluje svoje opaske na dela i nedela mlade maloletnih.

Posle izvršenih formalnosti oko osnivanja „Roja“, g. Ujević je održao predavanje o mesecu koji je bio „na nebu koje je crno, a nije crno“. Dve telefonske žice, paralelne, zahvatale su ga meću sobom, ali bez simetrije. Situaciju je spasla listra jedne susedne zgrade, na koju se mesec skoro podupirao. S velikim poznavanjem prirodnih nauka svih grana literature, sv. Pisma, Korana, g. Ujević je govorio ubedljivo i vrlo široko. Jedan iz društva naredio je za četvrti litar, a gospodin Tin dovršio gomilu cigareta i molio da se donesu sedam komada evapila i a, sedam glavica luka i sedam kalica.

- Ako imamo da platimo... Ja mogu i na kredit. Veruju meni i znaju me kao urednog platišu.

Jedan od kolega svirao je izvrsno na violini, o čemu Tin jutros ništa nije znao.

Rekao bi ovek da je bio pijan. Međutim, ta nim je vrlo korektnim držanjem pred noćnim redarem, koji mu je zatražio legitimaciju, a ovaj mi je dao, g. Tin je prethodno oborio to verovanje. Izgleda da mu je bilo veoma žao što

se nema više rešpekta prema njemu kad kaže, ljujaju se kao stog na vetru.

- Ja sam Tin Ujević (ovo izgovara bez političkih velikih slova) književnik i osnivač literarnog kupatila i časopisa „Roj“.

Kad smo se razilazili, jedan pramen crnog oblaka peo se nebom iznad Hrida. Petli su pevali, nagoveštavaju i zoru, a s drugog sprata jedne obližnje zgrade, gramofon je razdražljivo intonirao:

„Šalvare skidaj dole“...

Ulice izukrštane kao malo gde i ne znam kojom da skrenem. Firme istaknute skromno, kao advokatske, na malim tabelama. Ipak su upadljive te firme. „Druga beogradska burekđžinica“. To je preterana skromnost. Ili neumešnost sopstvenika. Koliko god da ima u gradu takvih radnji, on nije smeo svoju naznačiti kao drugu. Time se odbija svet, koji hoće samo nešto prvoklasno. Još tamo stoji: „beogradska“. Kolika pogreška u ono „druga“! Kad je „beogradska“, trebalo je biti i „prva“... Jedna je firma ovakva: „Brija“, rezač žuljeva“. A jedna kafanica u Kranjčevićevoj ulici zove se: „Kafana gde me nać“. Onda još puno drugih originalnosti. Kad se ulazi u tramvaj, treba se obazreti na tablicu, koja pokazuje da se ulazi sprema, a izlazi straga... Po svima ulicama automatski aparati za objavljivanje požara. Ko bi inače mogao tako brzo da izvesti vatrogasce, koji stanuju negde čak dole, da dođu i spase nekoliko stotina dućana i a, koji bi inače otišli u pepeo za tren oka. Ni žandarmi to ne bi mogli, sem ako bi se zadesio neki od onih što jašu po ceo dan gradom. Oni bi već mogli na svojim brzim konjima. Inače, oni sa korzoa nemaju vremena ni da o istoj znoj saćela. Služba im je vrlo delikatna. I teška. U njoj moraju biti revnosni i pažljivi. Ne dozvoliti da niko zastane na „pločniku“. Svaki mora biti dole, na asfaltu. I u pokretu.

- Korzo je za šetanje. Kretati se, gospodo.

ovek mora šetati kad mu se to stavi na znanje. Ina e nije baš najprijatnije. Onda, sa onog oška, baš beše lepo posmatrati. Bije svetlost pravo u lice. I svako joj iz o iju možeš da doznaš šta misli. Dobije se, odatle, jasan pogled i pregled stasa. Uputi se po neka re . Apsolutno dosledno velikogradskom sistemu i postupcima sa poznatih korzoa. Istina ima pomalo nedostatka u akademskim osmesima i kulturnim vicevima. Ali ipak – zadovoljava. Kad ne bi bilo takvih stvari, onda ovaj grad ne bi li io na jedan savremeni centar. Ovako – sasvim. Zadovoljene su sve formalnosti najnovijih propisa. Moderni br i i, savremeni hod, najnoviji mideri i povezivanje u struk, širokim pojasima. De ja kolica kroz najve u gužvu i simpati no dozivanje zvezdanjem, u najve em rastojanju. Jedno od najlepših srestava u opho enju modernog društva.

Ja sam vam najviše, danas, pisao o g. Tinu. No, to ima svoje važnosti i vrednosti. Jer, g. Tin, svojim najnovijim pothvatom za otvaranje literarne plaže, ini veliku uslugu našoj književnosti, koju on ina e ne ita.

Literarna plaža više Kozje ćuprije. Zadužbina Tina Ujevića. Pravda, XXVII, br. 157, str. 7; Beograd, 7.6.1931.

Janko onovi :
NAJNOVIJA KNJIGA TINA UJEVI A
„Auto na korzu“, Nikšić 1932.

Tin Ujevi , pjesnik, danas je jedan od najpopularnijih književnika u zemlji. To je li nost koja gotovo legendarno živi u dušama mnogih mladih ljudi koji su bliže literaturi i umjetnosti. Pa i širokim masama, ukoliko do njih dolaze novine, Ujevi je poznat. Samo, karakteristi no za takozvani boemski tip književnika, Ujevi je više, mnogo više poznat svojim životom nego svojim djelima. Dvije knjige pjesama i nekoliko užurbanih, na par e odlomljenih, nervoznih lanaka ne bi mu donijeli, na svaki na in, tu popularnost. Njegov gorak, boemski i suviše strmi život na inio je Ujevi u oreol oko glave. Ko je išao u Beograd sve do u posljednje vrijeme, morao je vi eti Ujevi a, na ulici ili u kavani, i zapitati se: ko je ovaj ovjek pohabana izgleda, ubogo i smiješno odjeven, sa mislenim licem i nervoznim korakom. No nik sa Monmarta, imo anin sa uro enim skitni kim nervom, tragi no protisnut životom i tako re i izba en na trotoar, Ujevi je kroz dugi niz godina bio sovuljaga no nog Beograda. Odjeven gotovo kao prosjak sa krugom mla ih književnika oko sebe, on je u kavanama besjedni ki izlijevao svoju snažnu i uzavrelu li nost. Što zna i individualni dijalekti ar „koji dolazi iz prašuma anarhizma“, to može samo re i onaj ko je slušao ovoga našega pjesnika. Izgleda, za to vrijeme u Beogradu, Ujevi nije ništa pisao i postajala je opravdana bojazan da nije za svagda raskrstio. sa literaturom. Me utim, u poslednje vrijeme, Tin Ujevi se probudio. Nalaze i se u Sarajevu (tu sada stalno živi), on piše svuda, po novinama, asopisima, almanasima. I najbezna ajniji listi i u Sarajevu kipte od njegovih stubaca. Piše pjesme,

razne lanke, kritike, reportaže i t. d. Izgleda, da to piše egzistencije radi, pošto nema nikakve ni pensije ni rente, premda e mu, vjerovatno, poslije smrti dizati spomenike.

Ovih dana, kao rezultat njegove aktivnosti u posljednje vrijeme, izišla je u Nikšiću u izdanju prijatelja njegova knjiga pjesama „Auto na korzu“. Koliko je zavladao knjižarima u Jugoslaviji trgovački duh, koliko su okrenuli leđa književnosti, vidi se po tome da se djela jednoga poznatoga i vrlo talentovanoga pjesnika izdaju u jednom provinciskom gradiću udaljenom od književnih i kulturnih središta!

„Auto na korzu“ je treća knjiga pjesama Ujevićeva. I u njoj kao i u ranijim knjigama, ovaj pjesnik duboko slazi u samoga sebe. Njegov unutrašnji život gotovo bez dna, pušta krik ovjeka koji ima šta da kaže, ali i jača i izrazita individualnost ne daje, ipak tome krik obilježje novih, progresivnih težnji. Ujević je i suviše zauzet samim sobom, svojom bogatom ličnošću, da bi mogao vidjeti druge. On nema neke određene ideologije, utvrđene platforme, sa koje govori. Šteta je samo što Ujević, koji se inače vezuje za novi duh kod nas, nema te ideologije (ili ako je ima ona je prije estetska i konzervativna), pošto njegovo stvaralaštvo počinje na intelektualno-osjećajnoj bazi. Na primjer, najbolja njegova pjesma u „Autu na korzu“ Traženje na Miljokazu, jasno pokazuje šta se poneki put kuva u ovoj ličnosti.

„Gradovi budu i golemih predgrađa
sazdani ritavo po jednome planu
kada će vas biti? Da li će vas biti?
Neću kriti. Osjećam vašu mamu,
znam da se danas veliki kuhar rađa
da se svima zbrine za stan i za hranu!“

Ujević nije akademik iako nije za nova umjetnička nastojanja. Posve veliki broj njegovih pjesama ne interesuje širi krug italaca. Njegova lirika ipak sa korjenjem u katolicizmu, kako je Gligorić dobro vidio, za današnjega ovjeka ne može imati dublji značaj. Ujević je neki moderni klasik koji svježije i snažnije kazuje preživjelo, ali iji su „putokazi okrenuti u nazad“. Pita se se, onda, šta je to što Ujević a izdvaja od njegovih savremenika, što ga približava mladima, predstavnicima novoga duha? Po čemu je on tako omiljen, cijenjen književnik, dok drugi gube pozicije i reputacije naglo i neoklevano? Ujević je danas tragičniji u našoj literaturi. Njegova izrovana, „izgužvana“ pojava, njegov osamljeni i žalosni život, spasio ga je od parnasova koga frakog. Jovana Dučića i kompozicije. Nesumnjivo, nove generacije u takvom životu Ujevićevom vidjele su društveni prkos i apsolutno gnušanje današnje civilizacije kao takve. Njegovo „so vlastitih suza hvatam u zlom hljebu“, vezalo se za životni materijal, motiv, novih tendencija koje su se u posljednje vrijeme ukrstile meću nama. Zatim, Ujević snažnije piše, njegov izraz je krepak, moćan, korjenit, gotovo u stilu novih koji ga po tome, tako isto, naročito cijene.

Tin Ujević „Autom na korzu“ pokazuje punu unutrašnju uskladenost. Daleko sam od toga da tvrdim da u toj isključenosti nema dodira sa savremenim životom, samo je taj dodir više posredan nego neposredan.

Mirko Kujačić, naš daroviti slikar, dao je, na početku knjige, portret Ujevićev. Crtež je veoma uspio i nosi karakterno sve misaone crte pjesnika.

Slobodna misao, Nikšić, 24. 01. 1932.

Niko Jovi evi :
PRVI RAZGOVOR S TINOM – MILIONEROM

Nevjerovatno priklju enije kralja boema

Sarajevo, aprila (1932)

Kakva je mo sudbine g. Tin Ujevi je tek danas jasno uvidio. Ona se odavno igra s njim. Ovih dana mu je donijela veliko iznena enje i, možda, materijalni spas za itav njegov vijek. Istina, to iznena enje nije još realizovano, ali e i to do i. Mnogi misle da je to jedan od onih slu ajeva, koje mi poznajemo iz javnosti, a koji se zasnivaju na basnoslovnim ameri kim nasljedstvima. I ovdje je teško znati istinu. G. Ujevi svoj slu aj smatra kao potpuno ta an, istinit. To svoje tvr enje dokumentuje time što je jedina li nost njegove porodice sa kojom se njegov plemeniti ujak dopisivao. On vjeruje da je sve njegovo imanje zavještao, testamentom, njemu; kao što vjeruje da je naslijedio više nego milion dinara. No, sad svejedno. Sarajevo bruji ako ne i galami. Ko g. Ujevi a nije poznavao, sada ga poznaje. Možda se nikad nije tako zna ajno ukazivalo prstom na njega kao ovih dana na sarajevskim ulicama... Nema ovjeka koji je od njega ta niji bio na sastanku. Tad se naglo promijenio. Zakazali smo bili za podne, a sad je ravno pono . On se neprestano pravda da nije uzbu en, dok mu lice puca od rumenila, a noge mu ne izdržavaju ni po nekoliko trenutaka na jednom mjestu. Zatutnji i ode. Od bifea do bifea. Najzad evo ga za stolom. Uzrujan. Ne pro e ni sekund, a on se trgne da ide. Kuda?

- Šta pijete? – pitam ga.

- Ništa! Ne u kao milioner da pijem.

- Samo jedno crno...

- Crnu kavu – da...

Tin Ujevi pije crnu kavu! Bože gospode, šta sve novac nije u stanju da u ini! Perspektive njegovog budu eg života brišu našeg starog Tina. On ve danas nij e kao što je bio. On e biti za navijek izgubljen, ako ga pogodi tolika suma novca.

- Šta ete raditi s parama?

- S parama šta u raditi?!

- Prije svega, zavještavam se solidnom životu. Ako ne kupim vilu negdje na Primorju, uzetu u stan od etiri-pet soba, koje u namjestiti po najnovijem metodu. Ho u da uživam ono što se zove radosti svoga doma.

Kupit u i auto; odijelo; fotografski aparat; masu parfema i esencija. Postat u abonent najluksuznijeg salona za uljepšavanje. Obogatit u svoju biblioteku najve im djelima svjetske literature. U it u klavir, moderne igre i živjet u još sto ili više godina, ako ne stignem godine modernog Metuzalema, do koga probaju da nas dovedu okušane metode Voronova, Steinacha i Shawa. Program mojih najskorijih godina je ograni en. Putovat u po našoj državi pa, zatim, iz pijeteta, posjetit u ile. Naravno sve prvom klasom. Prekinut u potpuno sa literaturom i novinarstvom. Ne isklju ujem slu ajnost. Ali zašto bih i pisao? Živjet u od rente. Mogao bih da preduzmem i neku trgovinu, ali ni to ne u jer je mirniji život od rente. Preostali novac dat u u banke... Kasnije u pokušati da postanem cirkuski umjetnik koji ide po konopcu. Bit u sre an ako se dovoljno ispavam, okupam, otrijeznim, do em k sebi, što bih svakako, teško uspio. U interesu svoga zdravlja, pre i u na teren sobne gimnastike po ljekarskim uputima. Ustajao bih u 6 do 7 sati izjutra, a lijegao u 10 uve e. Jednom rije ju, imam vrlo opsežne planove, dosta nejasne, ali u trezveno da ih realizujem, da ne bih pao u rasipništvo i time stekao

staratelja. Ja mislim da je jedan preokret u mojoj sudbini bio fatalan, i da se upravo predviđao u formi astrološkog horoskopa. Ovom prilikom je za izvršenje toga preokreta data samo jedna dobra direktiva.

- Šta mislite s pišem?

- Pišem samo u svojoj kuhinji i to isključivo šampanjac. Prijatelje uastiti dvaput obilim vinom. Prema njima u biti kao i do sada, samo povučeniji. U svom stanu imam sobu gdje ih primati.

- Izgleda da se odričete proleterstva?!

- Ja u biti pun proleterske samosvijesti sa punim bujarom i nabijenim džepovima.

- Da li ćete finansirati neki časopis?

- Ne. Ni časopis ni novine. Jedno, neću da konkuriram, a, drugo, ne bih mogao naći kadar saradnika sa kojima bih se složio.

- Vi postajete materijalista i...

- Ja u ostati materijalista samo u smislu historijske dijalektike. Inače sad, kad nemam ni pare, najviše i sam materijalista.

- Hoćete li da se ženite?

- E, vidite, mnoge žene interesuju se za mene. Greta Garbo mi je estimala, a miss Danske poslala mi je fotografiju. Pitanje koje mi postavljate veoma je indiskretno i hoće da prodre u tajne naših najtananijih osjećanja. Ja se tako, napredac, ne mogu oženiti. A prije nego bih se sa jednom ženom intimnije vezao, morao bih da primim sa njome kontakt kroz jednu formu mentalne simpatije. Teško je izbaciti sudbonosnu riječ ili blasfemiju o sakramentu braka. Ta bi žena morala da govori više jezika i da ima visoku kulturu.

- Kakva bi ona bila: crnka...?

- To, dragi prijatelju, neću da vam kažem, jer mi

hvatate riječ i vrhom olovke. Kad bih vam to rekao, žene bi se prema tome uljepšavale putem peroksidacije i volševni kim svjostvima, da bi me omamijale. No sve to zavisi od slušajitelja i avola.

- Kako mislite završiti svoju književnu produkciju?

- Izdao bih sigurno još jednu malu zbirku pjesama, koja bi se zvala: „Do dna srca rasplakano zvono“. I ta ka... Što se tiče mojih kritičara, sada će me više hvaliti. Drainac će me, kad budem prestao da pišem, proglasiti za najvećeg genijalnoanstva.

Završavam razgovor s milionerom Ujevičem, koji mi je htio sto puta da pobjegne od stola. Nisam imao vremena da ga pitam šta bi radio kad bi ovo sve bila laž. Mjesto njega mogu vam reći i ono što on tvrdo drži:

- Mora biti. I to ne samo jedan nego deset miliona.

Prvi razgovor sa Tinom – milionerom. Neverovatno priklučenje kralja boema. Pravda, XXVIII, br. 114, str. 4; Beograd, 23.4.1932.

Dragoljub Maji :
ME U PJESNICIMA U SARAJEVU

*- U društvu sa Tinom Ujevićem, Franom Alfirovićem,
Verom i Mihajlom Delibašićem, Blagojem Živkovićem,
Aleksandrom Martinovićem, Saitom Orahovcem i Mihom
Vukovićem –*

Sarajevo je danas u punom jeku književnog stvaranja. Neobi na žurba i stremljenje ka visinama duha osje a se na svakom koraku. Svuda se uju cvrkuti i zvuci, ponekad ja i i snažniji, obi no treptavi i poletni, esto i poletarski, ali svi sa svojim raison d'être.

Sarajevo ima danas dosta stranaca i pjesnika, možda više nego domorodaca. Oni sad žive, pišu i objavljuju mahom u Sarajevu, te im se može dati epitet Sarajlije.

Usput da pomenem, Sarajevo je danas, u književnom pogledu, potpuno obojeno jugoslovenskom ideologijom. U tom pravcu svakako prednja i svima našim kulturnim centrima.

Poznao sam se s nekolicinom od sarajevskih pjesnika. Svi su oni stranci, nijedan domorodac. Ima ih najviše iz Crne Gore. Mi Crnogorci se tražimo uzajamno i na emo se svud. Ima nas u svakom kraju svijeta, a držim da u našoj domovini nema mjesta gdje se ne bi uo crnogorski naglasak. I volimo se više na strani nego kod ku e. Na strani smo iskreniji i prisniji, nekako bolji, nekako blagorodniji...

Me u pjesnicima s kojima sam se poznao, ima stvarno jakih i velikih, a svi su poznati i afrmirani. To su: Tin Ujevi i Frano Alfrevi , zatim Vera i Mihailo Delibaši , Blagoje Živkovi i Aleksandar Martinovi , naposljetku Sait Orahovac i Miho Vukovi .

Vo a beogradskih boema, veliki pjesnik-ekspresionista, buntovan duh ognjevitog pakla, uskrasnio je iza svoje smrti, koju je vatreno deklarirao svojom „Kolajnom“. Mrtvoga ga iz Beograda na svojim krilima prenijela Ravijojla u njegov topli i za arani kraj, udahnula mu dušu i ponovo oživjela. I Ujevi se trgao i po eo opet da stvara. Neko vrijeme u Splitu, sad u Sarajevu, docnije, kako se pri a, u Nikši u (kuda je valjda, dok se pišu ovi redovi, oputovao), on naglo djela i objavljuje, živje i isklju ivo od pera. Ujevi i Krleža jedini su jugoslovenski pjesnici koji nemaju drugog zanimanja. Mizeran je to život, ali jedino ispravan za pravog stvaraoaca. Posvetiti se sav svom pozivu, biti žrtva svoje tvora ke prirode, to je jedino opravdano za onoga koji to može i ho e. A Ujevi i Krleža i mogu i ho e. Zato su oni veliki tvorci i besmrtnici. Prvi je ekspanzivniji od drugog, ali manje sistemati an, sinteti an i produktivan nego Krleža. Ujevi pjeva na mahove i „kad mu se efne“. Ina e piše u prozi i prevodi. Nedavno je preveo jednu Ibzenovu dramu. Prošle zime je izdao dvije brošure: „Nedjela maloljetnika“ i „Dva bogumila (Tolstoj, Gandi)“. Pjesme sad skoro i ne piše. Ono što objavljuje, to je napisano otprije. Na pitanje, zašto sada ne piše pjesme, žali se na nedostatak inspiracije. On ne e da pjeva bez stvarne duševne potrebe. Mrzi izvješta enost i boji se od nje kao od bauka.

Sav je u drhatnju i dinamici. I kad jede, ini se da to ini po ritmu. Kad sjedi, nikad ne miruju njegove ruke, nego ili upka kosu ili cupka placem redom po ostalim prstim. Malo govori. Obi no uti i misli. esto se u tom utanju sam sobom osmjehne. A kad po ne da govori, teško se da zaustaviti, kao bujica. Onda je sve bujniji i izrazitiji, a varnice duha iska u kao iz badnjaka. Stalno u svoj govor ume e duhovite viceve, koji zasjenjuju i zasmijavaju okolne. On kao da to ne opaža, nego nastavlja

dalje, sve ekspanzivnije i žesto ije. Pri završetku, obi se diže i ide. Kuda? Bog ti mu sveti zna!

O novoj jugoslovenskoj poeziji nema najbolje mišljenje. O tom je pisao u lanku, „Sumrak poezije“, i u dužem napisu „Nedjela maloljetnika“. O nadrealizmu se tako e ne izjašnjava povoljno. Kaže da mu ta francuska škola, koja kod nas ima prili no odjeka, li i na obi ni dogovor, bez stvarne unutrašnje podloge i životnosti. Pravi nadrealizam on voli i cijeni, ali mu pretstavnici današnjeg nadrealizma izgledaju kao nedorasli eksperimentatori. On ponosno isti e neke nadrealisti ke crte u svom „Leleku sebra“ i „Kolajni“ i kaže da je to tek pravi, goru i nadrealizam. – Mrzi Drainca i ogoren je na njega što ga ovaj esto podirkuje preko javnosti. – Voli pri ati o svojim boemskim doživljajima, naro ito o drugovanju sa Lukom Risti em, poznatim beogradskim boemom i svojim poklonikom. Te pri e idu do nevjerovatnosti, ali su uvijek žive i duhovite. – Koga voli, psuje ga, otsje no i na izgled drsko, ali odmah zatim ublaži ton i pokaže simpatije prema doti nom. – Ne priznaje da je boem. „Prestao sam ja to biti, brajko moj, evo ve šest godina!“ To izgovori kao da zažali za tim „sre nim dobom“.

Sad je pristojno obu en i hrani se u jednoj ljepšoj restoraciji. Ostaci njegova boemstva vide se na njegovom starom i masnom šeširu, na nepravilno zakop anom prsluku i na palim na cipele arapama. Ina e, sve je drugo u redu. Dobio je na dar od neke nepoznate sarajevske gospo e, anonimno, preko pošte, lijepo, potpuno novo gra ansko odijelo. Obradovao mu se i odmah ga obukao, ne raspitiju i se detaljno o li nosti darodavke. Samo mu je, po nesre i, tijesno i kratko. Ujevi je u posljednje vrijeme neobi no razdebljao. Onaj blijedi i anemi ni Ujevi iz mladosti, kakvoga ga znamo iz Vilovi evih uspomena i ina e, sad je ugojeni etredesetogišnjak, pun

krvi i snage. Kad ovjek aludira na njegovu debljinu, kaže da je to životinjsko kod njega, i ne voli o tom da govori.

Ima puno viceva na njegov ra un, ma da on to napla uje stotruko. Drainac ga je prozvao klerikom i šalje ga onamo odakle je izišao. U mladosti je Ujevi , naime, bio kao vaspitanik u jednom franjeva kom manastiru u Dalmaciji i nosio mantiju, koja mu je, po kazivanju Vilovi a, veoma ružno stajala. U Sarajevu je poznat, po svojoj staroj beogradskoj tituli, kao car boema. Kad su jednom novine lansirale senzaciju o bjegstvu zmiskog cara iz nekog cirkusa, djeca su, kažu, kroz Sarajevo vrištala: „Ute e zmiski car Tin Ujevi !“ Zagreba ki književni krugovi rezonuju, kako su ga sarajevski lovci uhvatili u Romaniji. Jedan književnik u Zagrebu donio je u društvo udnu vijest: - Pokvario se Ujevi , ljudi! – Kako to? – Puši, pije, opija se, prljav je užasno. Kao da Ujevi nikad prije nije iamo, i u mnogo ve oj mjeri, te osobine, po kojima je najviše i poznat...

Frano Alfrevi , pitomi Dalmatinac, Kotoranin, nastavnik je I-ve sarajevske gimnazije. Mlad, lijep, tih, dobar, neženjen i osje ajan, pravi je sin “nevjeste Jadrana“...

(...)

To su vam pjesnici s kojima sam se upoznao, bave i se neko vrijeme u Sarajevu, i ovo su opaske i utisci od kratkoro nog kretanja u njihovom ambijentu.

(Odlomak)

Zetski glasnik, IV, br. 33, str. 8; Cetinje, 30.4.1932.

Milovan ilas: SLU AJNO O TINU
(*Tin Ujević: Auto na korzu, Nikšić, 1932,*
knjižara Braće Kavaja).

Tin Ujević je popularan i poznat kod širokih malograđanskih slojeva kao skandalizator normalnog građanskog života, kavane i morala. Tako, esto, uje se rije od ljudi koji ga nikad nijesu imali da je on veliki, pa, štaviše, i revolucionarni pjesnik. Mi ćemo odmah reći i šta mislimo o Tinu: on je, kao boem, izvjesna reakcija na današnji društveni sistem. Ali on nije otvorena suprotnost vladajućoj klasi. On je (rije je o Tinu boemu), njen lijevi ar. Da, lijevi ar, ali njen. Kao pjesnik Ujević je njen proizvod, atribut njene kulture i gdje-gdje, kao slušajno, više-manje, njena negacija. Inače, on je više pobožni katolik, nego realan (makar i netendenciozan) posmatra ... Polaze i iz uvjerenja da poezija ne smije biti lišena i da bi bilježenjem izvjesnog stanja ili događaja, vezanog za konkretni društveni život, pokreće ljude na akciju – Tinovo stvaralaštvo je lišeno metafizičke patnje; i za nas je svejedno da li je ona, manje ili više, ubjedljiva i duboka. Zatim to je suština larpurlartizam, ili jedno nejasno suprotstavljanje njemu, koje, u istini, ne zna i njegovo rušenje nego samo suprotstavljanje. A to je veće dovoljan razlog da se zaključiti: da iste pobude koje gone na stvaranje Tina, gonile su, recimo, i Misesa: lišene patnje i radosti, lišene boli, lišene misao, doživljaj, slava...

Mi vjerujemo da je Tinova individualna tragika pokorna, krvava, duboka (Lelek sebra, Kolajna). Ali to ne možemo postaviti kao problem, jer je to samo njegov problem i njegova duhovna tragika. Auto na korzu nas je uvjerio da je Tin daleko podbacio i prema ranijem svome stvaranju (koje smo negovali), daleko emotivnijem,

unutarnijem i duhovnijem (ne možemo, zbilja, da se nasmiemo na njegov užasno zbrkan odgovor u „Politici“ na prijateljski negativnu kritiku Gustava Krkleca). Ova knjiga je došla, neokrivano i nepravdano, suviše na današnjoj književnoj pijaci, gdje se pojmovi već razišavaju i vrednosti revidiraju. Pretjeruje se kad se kaže da je Tin, ipak, za onda kad se javljao i kad je stajao u centru poratnog književnog života, znao i izvjetan progres. Možda, zbilja, izvjestan literaran progres, kad se pod riječju literaran, umjetnost i sl. – podrazumijeva individualističko i „netendenciozno“ ispovijedanje. Međutim, iz vremenske perspektive osvijetljeno: Tin je izvrtao i zaustavljao stvarnost. On je tipični predstavnik mračnog, metafizičkog, religioznog praštanja i mesianstva, koje je i progres i materijalno nivelisanje društva.

O tom mesianstvu su karakteristična 2 Tinova prozna rada, Dva bogumila (Gandi i Tolstoj) i Nedjela maloljetnih. U prvom Tin afirmiše mesijanstvo Tolstoja i Gandija kroz bogumilstvo, interpretiraju ih kao revolucionarne i reformističke pojave. Međutim, bogumilstvo je bilo uslovljeno ondašnjim stanjem u kome su sebi bili prignjeni od crkve i feuda. Sam pokret, koji je proisticao iz isto ekonomskog, odnosno političkog položaja tadašnjeg društva, morao je biti pretstavljen kao vjerska doktrina, inače bi kao politička bio ugušen. Samim tim, bogumilstvo je izvrnilo svoj pravi oblik i smisao koji je bio ekonomski uslovljen. Tolstoj i Gandi su individualisti koji žele preporoditi društvo nekim miroljubivim duhovnim pilulama. Nedjela maloljetnih su nasluđivala preporod Tinov, njegov ulazak u nova shvatanja, svjesnija i realnija. Međutim, inspirator tih „nedjela“ ostao je i dalje u zidovima svoje ličnosti, nejasne i haotične.

Zbunjuje ovaj galimatijas tuđinskih riječi i kovanica! I na silu kazanih izraza i misli zbunjeno-li njih!

Da rezimiramo: Tin Ujević, veliki boem, ostao je i nadalje pjesnik, koji se gdje-gdje suprotstavlja „duhovnim“ strujanjima buržoaske klase, ali koji je ne negira kao stvaralac, makar i kao njen ljevičar. Kao takav, individualan i nejasan, on svojim uticajem, ako ga ima, zaustavlja društveni, odnosno književni progres.

Lik pjesnikova od slikara Kuja i a. Izdanje braće Kavajice je veoma solidno.

*Književni krug, I, br. 2-4. str. 63-65,
Smederevo, mart-april-maj 1932.*

Niko Jovićević :
U CARSTVU MILIONA TINA UJEVIĆA

Sarajevo, septembra.

Određenog datuma, na trideset minuta pre zakazanog sata, zovem broj 13-282:

- Alo, kabinet g. Ujevića?

- Da.

- Ko govori?

- Sekretar pesnikova.

- Ja bih želeo da govorim sa g. Tinom.

Nekoliko trenutaka slušalica je nema na mom levom uvu. Onda, sasvim razgovetno, uju se kroz nju tihi koraci kućnih cipela po parketu.

- Alo, ovde Ujević. Ko je tamo?

- ...

- Izvolite, izvolite, ja vas otkujem.

- Dolazim odmah.

- Ne, ne, nikako peške. Sačekajte moja kola, da ne bi ukaljali cipele s kojima ćete ući u moju vilu, je strogo pazim na isto.

Ovo me ne iznenađuje. Jer kad sam sa g. Ujevićem, odmah po vesti da će mu usud doneti milione, imao razgovor, rekao mi je da će paziti na red u svome domu. Svega nekoliko minuta dok sam zaoštrio olovku sa oba kraja, pred vratima je odjeknula i automobilska sirena. Istrčim. Vrata na kolima otvorena.

- Gospodin novinar? upita uniformisani šofer.

- Da.

- Izvolite.

Usluga kao da su i kola i šofer moji. Sedam u preterano luksuznu limuzinu, uđu marku još ni danas ne znam. Zatim klizimo tihim popodnevom, kad skoro

nikoga nema na ulici. U i u prvi put u vilu g. Ujevi a, negdašnjeg saputnika kroz no ne senke Šehera, i hteo bih da unapred pripremim ponašanje kod novog milionera, ali mi nedostaje vremena. Kola staju i šofer otvara vrata. Velika vila sva u zelenilu. Bela staza vodi izme u svetnih aleja pravo u glavni ulaz. Kao da gledam flm. Ispred vrata šeta se jedan paun i beo lasati ugojeni pas. Pogled je našao i široki bazen sa svim vrstama pitomih plovki po mirnoj vodi. Uz široke svetle stepenice penjem se na tre i sprat, gde me prvo sre e lepa crna ma ka s belom ta kom na elu. To me potseti na crnu ma ku Nikole Tesle. Valjda svi veliki ljudi vole crne ma ke. Zidovi zastrti luksuzno, i skupo i ukusno. Uz stepenice pljusak mora ostavljen većtom ki icom. Na svakom koraku ogledalo. Izme u dva, najve a stoji kip Crnca. Ali, kakvo iznena enje!

- Gospodin je novinar – kaže on potpuno srpski.

- Jesam, - potvrdim s u enjem. Mislio sam da je ovo bronzana fgura crnog oveka. Ali on mi evo i vrata otvara. Iza njih puca ruži asta sala, a na sredini uspravljen, nasmejan, u crvenoj pižami, širi mi ruke g. Tin Ujevi .

Tinov prijatelj gubi ve svaku re kojom bi ga pozdravio. Steže mi ruku, zagleda cipele i nudi mi naslonja u da sednem. Ovo je salon isklju ivo za primanje novinara i laska mi što sam ja prvi. Drugi sigurno ne e ovde dospeti, jer g. Ujevi ne e da daje intervju. Zidovi salona su u ornamentici pretstava i li nosti iz najinteresantnijih i najvažnijih momenata iz istorije svih dosadašnjih vekova i naroda.

Celokupna „posada“ vile g. Ujevi a sastoji se jedino iz muškog osoblja. Paunovi, plovke, pas, ma ka, šofer, baštovan, kuvar, sobar i Crnac, sekretar, sve je to muškog roda.

- Uz Crnca u im indiski, kineski, kaže g. Ujevi .

Ku ni red je preciziran do sitnica. Svaki zna svoju

dužnost. Bivši proleter prima vrlo malo posete. Dan i no je podelio na nekoliko delova od kojih je najduži onaj za spavanje.

- Cilj mi je da se ispavam.

- Da li pijete?

- Nikako. Niti pijem, niti pušim, niti jedem meso.

Hranim se isklju ivo mle nom i biljnom hranom. Ako i to ne uspe da mi produži život, pozva u Voronova. Sav svoj novac odredio sam isklju ivo za fizi ki život. Još nešto! Ovome svetu ne želim da ostavim ništa posle svoje smrti, koja je ipak daleko.

- Šta mislite o smrtnosti g. Tine?

- Ja uopšte ne mislim ni o emu, niti pak ho u da mislim. Najmanje o tome. Ipak mi je nerazumljivo kako ljudi umiru. Ja sam za smrt otporniji u toliko što sam potomak jedne stare dinastije, koja je vladala na granici Persije i Kine.

- Kako gledate na ljude?

- Mrzim sve one koji prave ispade protiv kapitalizma.

- Šta kažete o fnansijskoj krizi?

- I njoj ne u da kažem ništa. O njoj nikad nisam ni govorio. O njoj govori ceo svet. Ja ne u. Kad bih hteo da nešto kažem, postarao bih se da ne kažem kao ceo svet. Ina e radije bih vas poveo da vidite moju vilu.

Pristajem i idemo da razgledamo prostorije. Ta no vam ne mogu re i koliko ih je na broju. Ima ih raznih i mnogo. itav jedan sat trajala je šetnja kroz njih. Iz salona za primanje novinara prelazimo u biblioteku, pa u sobu za rad. Za primanje književnika i svih drugih ljudi od pera, sem novinara, nema sobe u vili g. Ujevi a. Jer je on prekinuo svaku vezu sa literaturom. Soba za rad je samo po izgledu književni ka. Snabdevena je sa svim pri nadležnostima za rad perom i mozgom. Ina e to je soba samo za korespondenciju. Dok biblioteka sadrži

veliki broj kapitalnih dela svetske literature. Iz sobe za rad ulazimo u raskošnu spava u sobu, ukrašenu naj uvenijim slikama bra nog i porodi nog života, od najpoznatijih umetnika sa cele kugle. Soba za korespondenciju i soba za spavanje vezane su neposrednim vratima zato što g. Ujevi ima naviku da, u nastupu no ne inspiracije, ustane i napiše itav odgovor jednoj od mase zainteresovanih žena, devojaka i udovica iz Evrope i obe Amerike. Pre utao je odgovor na pitanje da li se misli ženiti, ali je izvesno da on najozbiljnije radi na sklapanju bra nog angažmana sa nekom lepoticom, ije ime najljubomornije uva. Pri prelasku na tu ta ku dnevnog reda g. Ujevi postane melanholi an i strogo zamišljen. To je izgleda problem koji ga najviše mu i, jer nije se lako rešiti na brak, a još manje biti sre an pri izboru bra nog druga. Prema nekoliko re i koje su mu se potkrale kao najneželjenije greške, g. Ujevi e verovatno otputovati za ile u najskorije vreme, iz poštovanja prema izvoru njegovog bogatstva. Možda e se tamo i oženiti iako sad to ne želi. Njegov ideal je koš ata Balkanka, koja je u stanju da ga u svakom trenutku zaseni svojom lepotom, a, s druge strane, sposobna da ga u utka i uplaši. On ho e da od nekoga ima strah i u svakom slu aju više bi to voleo od svoje žene nego od policajca.

Razgledanje ostalih prostorija uverava da ste zapali u jedan retko bogati dom. Novac ini mnogo. Kralj boema poražava svojim luksuzom, raskošima i neverovatnim smislom za eleganciju i sjaj, u kome se kupa njegovo telo. Dolaze i ponova u salon za primanje novinara i sedaju i na svoje pre ašnje mesto, se am se onog starog Tina Ujevi a i slavljenja etrdesetogodišnjice njegovog literarnog života. Sad mi je on pred o ima u crvenoj pižami sa zlatnim obodima. Nema zadaha od dima i pi a...

- Nema. Odrekao sam se svega onoga što sam kao proleter radio.

- I pisanja?

- Njega još najpre. Ne u da se više vežem za literaturu. Još kao proleter imao sam ideju da napustim literaturu i da osnujem jedan flmski studio. Ova soba gde ste videli masu knjiga iz flmske literature, specijalno mi služi za razmišljanje i razne flmske kombinacije. Danas ve imam mogu nosti da i na Balkanu uspostavim Holivud. Tom mišlju se najviše bavim.

Jedino što u napisati bi e siže prvog flma, u kome bi glavne uloge igrali g. g. R. Drainac, Toša Manojlovi i Hamza Humo, jer verujem u njihove gluma ke sposobnosti.

- Ja mislim, - nastavlja g. Ujevi . – da su glumice najopasniji ljudski stvorovi na svetu, ali dramski pisci dostižu kulminaciju u cinizmu. I, ako me i dalje budu ovako saletali da pišem, bi u prinu en da postanem dramski pisac, samo ne u pisati dramu sve dotle, dok mi se ne sagradi jedno pozorište, gde bi imale etiri pozornice, stolice da budu okretne. Gospodine, nemojte ovo iskoristiti kao kakav umni kapital, nego kao moju najozbiljniju izjavu. Dodajte još i ovo da u u slu aju moje transformacije u dramskog pisca, sigurno imati metresu, što je sasvim ostvarljivo s obzirom što je vltro jevtin svileni veš.

Sekretar-Crnac dao je signal da je proteklo odre eno vreme za moj razgovor i ja sam se pozdravio sa g. Ujevi em, za koga nije isklju eno da e i dalje produžiti da piše. Silaze i niz stepenice probudio me je mlaz kiše, uba en od vetra kroz prozor.

U carstvu milona Tina Ujevića. Pravda, XXVIII, br. 249, str. 3; Beograd, 5.9.1932.

Niko Jovi evi :
G. TIN UJEVI OBOLEO

- „Ovo vam je moja poslednja izjava na ovom svetu“ . -

Sarajevo, 18. februar

U istinitost ove krilatice: Gde je sreća tu je i nesreća, najbolje bi nas danas mogao uveriti g. Tin Ujevi, rođen u Dalmaciji s pesmom na usnama, a omiljen u Americi bez dinara u džepu. Pre nekoliko meseci zapodela se svetom i Tinovom dušom priča o njegovom nasleđstvu. Taj novi položaj zadavao je g. Ujevi u mnogo brige, nemira i teških misli. Ali sve to nije moglo porasti dotle da g. Tin omrzne život. Ne. On ga sve više voli. Svega na nekoliko dana pre nego što će doći vest, radosna vest, o smrti njegovog plemenitog ujaka, g. Ujevi mi je rekao:

- „Im vidim groblje, podigne mi se kosa. Sav se stresem kad pomislim na smrt. Što sam stariji, sve je se više plašim. Dok sam bio mlad, najradije sam koketovao s tom damom, koju malo ko iskreno voli. A danas, danas ne želim da mi se o njoj govori.“

Tako mi je govorio g. Ujevi s naglaskom jedne nepokolebljive iskrenosti. No, to je prošlo. Onda je došla sezona njegova nasleđstva. Saletali su ga ljudi, žene, deca:

- Šta je to s vama, g. Ujevi u?!

- Ništa. Ja sam kolosalno. Dajte mi „Savu“.

- Može li se verovati u vaše nasleđstvo?

- Verujte u sve što je istina. A u moje nasleđstvo ne mora da veruje niko sem mene.

Ova pesma se razvijala iz dana u dan, po onome zakonu „i t. d.“ A to je g. Ujevi koštalo živaca. S druge strane, on je postao popularniji. Ako neko nije ranije znao o Tinu Ujevi u, doznao je kad su se pojavili njegovi milioni. No, sa svakim drugim lakše je mogao da raskrsti nego sa

novinarima. Njegova naklonost prema nama poljuljana je odavno. Ni reći ne može da nam reče. Poslednjih dana uopšte govori vrlo malo i to je svakom drugom prijatnije nego njemu. Oboleo je. Pobledeo i jako omršao.

Celo Sarajevo zna da je g. Ujevi bolestan. Ne viđa se ni na ulici ni po svojim omiljenim lokalima, u kojima je sedeo redovno i istrajno, kao lekari u svojim ordinacijama. Na njegov stan je apsolutno nemoguće doći. On vam kazuje svoju adresu:

- Drugi sokak broj četiri; tvrdi je orahovo ka uđnovata.

Ostalo mi je da kažem, njegov izlazak ili, ne daj Gospode, smrt. I do eke ono prvo. Sasvim iznenada, evo, sedi u „Centralu“. Zaista je oboleo. Bled. Zabradatio. Snužden. Glas omekšao, a oči postale skoro eterične. Nestalo je veštog smeška sa njegovog lica, a na usnama mu umrlo obligatno prezrenje života i stvarnosti. Sedi u loži, sam, i tresu desnu ruku, s nekom cevicom u njoj.

- Gospodine Ujevi u, kako ste?

- Sjavno. Baš sam na umoru.

- Šta vam se to desilo?

- Nazeb. Jedna mala neprijatnost unutrašnjeg karaktera.

- Šta vam je to u ruci?

- Toplomer.

- Merite temperaturu?

- Moram, da znam kad ću se pretvoriti u usijanu tešnu masu. Jer mi to pripada po onom popovskom učenju da smo od zemlje, a ja je utroba usijana masa. A ja moram biti usijana tešna masa, jer, kao što znate, ipak sam nešto malo popio do danas.

- Držite li dijete?

- Ne. Ni najmanje. Neobično tamanim oči.

- Plašite li se smrti?

- Smrti se ne plašim, ali se bojim da ne umrem.
- Jednom ste pevali: „Zdravstvuj, o smrti, moja verenice!“

- Ta no. Zato i ne želim da umrem pre smrti, jer bih u tom slu aju umro neoženjen.

- Šta ete raditi ako umrete?

- Verovatno: piti i pevati. I moliti se Bogu da nikad ne umru: Drainac, Bora Jevti , Bogdan Popovi i još neki moji obožavaoci, kako bih bar na tom svetu bio lišen njihovih naklonosti.

- Šta se zbilo sa vašim nasledstvom?

- Pardon! Vi ho ete intervju! Ja za to nemam ni volje ni glasa.

- Ne, ne. Ovo je razgovor bez zadnjih namera.

- Znae, milioni su moji i dobi u ih. Ali ako ih ne dobijem još za života, moji e protivnici – kad umrem – prneti glasove da se uopšte nisam nikad ni rodio. Zbog toga pišite.

I g. Ujevi mi diktira svoju krštenicu, tronut do suza. Kad je završio diktando, naredio mi da stavim beležnicu u džep. Ja sam mu je zaista sklonio ispred o iju.

- Dakle, nastavlja on, ja mislim da je ovo materijalni dokaz da sam se ja zaista nekad rodio.

- Da li ete raditi ako ostanete živi?

- Dvanaest sati spavanja dnevno, to je sve što radim. Nažalost. Ali to e mi verovatno produžiti život, iako mi vrlo teško pada, jer mi ranije nije esto pasiralo da spavam po celu no . Milo mi je što u izgubiti malo od svoje težine.

- A smrt?

- Smrt! Ona e za mene izgledati nova kao nastup ideološke groznice, kao propoved o stihu mrtvacima, jednoga veseljaka na savršeno praznom groblju. Prometnu u se u jedan veliki dijalekti ki proces. Delovi tela pretvori e mi se, ironi nom voljom Gospoda, u

elemente iskrene paronije svega onoga u duhu što ne vodi protiv grudobrana, što se ne baca u ponor. Kada bih imao traženja telesnosti, zatrpavao bih svakovrsnim dosetkama i bleštavoš u izraza nekoliko biograf ja: peva ica, igra ica i ina e kurtizana. Jer tu mogu biti glavne prigode za stilske virtuoznosti i lirske mezeluke.

List beležnice, koji sam nespretno okrenuo ispod stola, zašuštao je dovoljno da mi g. Ujevi podvikne:

- Izvinite! Vi iskoriš avate moje kapitale. Vi nešto beležite. Ne u više da govorim. Upamtite da vam je ovo moja poslednja izjava na ovome svetu.

Mogao sam samo da za utim i promislím. Ako ovo bude neistina, bi e drago i nama i g. Tinu, koji mi je, svakako, hteo re i nešto i o svom testamentu i o podeli nasledstva koje još nije nasledio, ali je zavedeno pod izvesnim brojem u nadležnom odeljenju sarajevskoga suda.

- Pardon, g. Ujevi u, u kojem slu aju da upotrebim vašu krštenicu?

- Javi u vam naknadno. Možda bi najbolje bilo da je objavite još za mog života, kako bih neutralisao eventualne prigovore o svojoj egzistenciji. S druge strane, ne bih se morao legitimisati nebeskim klju arima. Ja danas ne pripadam ni jednoj veri. Zbog toga me, možda, gore ne e hteti da prime.

- Šta mislite o...?

- Ni re i više. To je sve što sam imao nameru da vam re em. Sve se to zove: kakve prirode mogu da budu moje brige.

G. Ujevi je za utao, a ja sam mu rekao:

- Dovi enja.

On je ostao da još jednom izmeri temperaturu i da pije aj. A spava e celu idu u no . Jednu, dve i ko zna koliko još.

Pravda, XXIX, br. 10160, str. 3; Beograd, 20.2.1933.

Milan Vuki evi
PJESME AVGUSTINA UJEVI A
(Odlomak)

Mjerilo vrlo sre no za trajnost književnog djela imamo u pjesništvu Avgustina Ujevi a. To je pjesništvo impresionisti kog porijekla, ali je pojesnik u taj i takav okvir znao unijeti svoja nadahnu a. Po svome stavu prema životu to pjesništvo je potvrdio u odnosu na vrijednosti života, i o tome ne treba diskutovati. Pjesnik je nadahnut stvarnoš u života, ružnom njegovom stranom. Ako je to želio dovesti do odlu nog izraza u pjesmi „Svakidašnja jadikovka”, dobro je u inio i znao šta treba u initi. Mi znamo: pjesma „Svakidašnja jadikovka” ispevana je pod svakidašnjim raspoloženjem, a pjesnik ima i drugih raspoloženja, koja nijesu svakidašnja.

Iako ovaj napis ima drugi cilj, teško se oteti da se ne za e u analiti ko posmatranje Ujevi eve poezije. Zbirka „Rukovet” ima pet odjeljaka. Cio drugi odjeljak od šesnaest pjesama ine pjesme bez naslova, te se u sadržaju i pri navo enju mora mjesto naslova uzimati prvi stih. To može biti tako kad je jedno pjesništvo lirsko po prevashodstvu, kad je važnija emocija, sam za sebe osje ajni život, nego neki stav koji bi iz te osje ajnosti mogao proizlaziti. I Ujevi eva poezija je po prevashodstvu lirska i kao cjelina, a ovaj odjeljak je to kao baš neko otjelovljenje lirizma. No takav karakter Ujevi evog pjesništva lomi se kroz jednu protivrje nost koja nije jedina protivrje nost njegova. Svaki stih, naime, izuzev jednog najmanjeg broja pjesama, za ve i broj italaca misaonog je karaktera, a pjesma kao cjelina – osje ajnost. Jedan najmanji broj pjesama nije misaonog karaktera, nije u onom smislu kako to kod Ujevi a biva, i one ine punu protivrje nost ostalima i

po svojoj izradi i obradi: dok je ve ina pjesama teža, i za mnogog neposredno teška lektira, jedan mali broj je pjesama u nekom najreprezentativnijem smislu rije i: prost, jednostavan izliv, kao psalm ili narodna pjesma. Naravno da i ove pjesme nose žig Ujevi eve pojave u svom vremenu, žig modernosti pjesnikove i njegove pjesni ke osobenosti. Ve i broj pjesama Ujevi evih – da ra un svedemo na najokruglije cifre – pjesme su od snage, gdje polet ne mora odigrati neku ulogu: jedan manji broj – pjesme su od poleta, gdje snaga ne mora odigrati ulogu. Taj manji broj daje poleta cjelini, kao što kod Ujevi a biva da se i u jednoj istoj pjesmi ogleda ovo dvojstvo koje pokazuje analiza, a koje samo zna i da je ovo poezija od snage i poleta. U pjesmi „Molitva za rabu božju Doru Remebot”, pod 1, prva strofa glasi:

Blažena Gospo moje sijede majke,
Marijo, zvijezdo bijelih naraštaja,
s usnice tvoje, s ruku punih sjaja
ja popih prve neborajske bajke.

Iza te tako te ne strofe dolazi odmah jedna sadržina koja ne dozvoljava te nost:

Srce je majke srce Bogomajke:
ja znam da mnogi ljudski grijeh utaja,
i znam da srodne duše sre om spaja; - i tako dalje.

Jedan stih iz Ujevi eve poezije dovoljno ukazuje kako je Ujevi dolazio do svojih umjetni kih osvojenja: „Kad budem motrio Goje na žaru ponovnih buna”. Umjetnost se, dakle, zagrijava na vatri onih zahtjeva, koje postavlja jedno vrijeme. To obezbje uje trajnost jednoj umjetnosti nastaloj u jednom društvu kome je trebalo postaviti

antitezu. Ovdje još nije rije o mjerama trajnosti za današnjicu. Radi se o mjerilu za preuzimanje kulturne prošlosti, ali – makar i sasvim posredno – to može biti od kakve pou nosti i za sadašnjost. Pokazuje se da se u razvitku umjetni kog stvaranja prvenstveno radi o prevazilaženju prošlosti, a ne o sukobu sa njom. Ujevi je htio to egzemplarno pokazati opraštaju i se od Maruli a pjesmom ispjevanom Maruli evim jezikom i napisanom Maruli evim pravopisom, jezikom koji pjesnik zna isto tako kao i svoj, ali koji nije nikako izlišno prevesti na današnji jezik. Uza sve po asti Maruli u, pjesnik Ujevi po e svojim putem sa svojim drugovima „puntarima” (buntarima, buntovnicima), jer oni imaju „veliku že sun anog neba”. Pitanje književne borbe, neposrednog sukoba, rušenja, može se, a u praksi valjda i mora, odnositi samo na vremenski najbliže prilike, one koje neposredno vladaju, što bi kod nas bilo doba stare Jugoslavije.

Karakteristike Ujevi eve lirike koje sadrži ovaj napis prevazilazi Ujevi eva umjetnost time, što nosi obilježje udnog, suviše osobenog, bizarnog. To je jedna pojava, u vremenu u kome je nastala, književno do kraja zanimljiva.

Stvaranje, godina VI, Cetinje, februar-mart 1951, broj 2-3, str. 168-169.

Risto Ratkovi : O JEDNOM ME UVREMENU

(Skica za jednu književnu panoramu) - odlomak

(...) Upadljiv izuzetak u tom pogledu ini Tin Ujevi . Evo jedne re nice iz njegovog Ispita savjesti, objavljenog u zagreba kom Savremeniku 1923. godine.

„Bio sam u tamnici, u izgnanstvu, vidio sam kasarne, seminare, institute za trovanje mozga, sagriješio sam, imao sam slabe cipele, bio sam pomalo i bolestan, mislio sam da u poluditi; što god sam poduzimao sve je propalo; pisao sam mnogo, nijesam publikovao ništa; ljubio sam nesre no, pa i raskinuo se od ljubavi; nikakvih škola nijesam u redu svršio; došao sam (esto zbog svoje netakti nosti) u sukob sa ve inom vlada u Evropi; ostao sam na koncu na drumu, sa drugovima, s pogubljenim rukopisima, s op enitim potcjenjivanjem mojega rada, živu i od zajma ili tu e pomo i.”

Najpoznatiji pesnik u Beogradu bio je Tin Ujevi . Poznavala ga je, u nekim ulicama, ak i de urlija, a u Skadarliji su ga razlikovali od drugih posetilaca valjda i vrapci. Uvek je bio odeven nekako nenormalno: u društvu gospode, priznatih književnika ili trgovaca li io je na adrapovca; u prisustvu nosa a, u pr varnicama, izgledao bi kao neki udan i tajanstven gospodin. Pod trulom košuljom zaklju ano srce – klju evi ba eni u more!

Ujevi je, kao društvena jedinka, slaba li nost. Uvre en nesre nom ljubavlju i prvim neuspesima, on je odmah digao ruke od sebe i pred društvom svog vremena kapitulirao. Iš upao se iz društva i vremena, otu io se:

za zemlju nije, za pokoj nije
cvijet što nema korjena.
Sve je izgubio, negde u nepovrat ostavio.

Gorko je, me utim, živeti od tu e pomo i. Bilo je i emera u vinu kojim su ga aš avali, on je ponekad „so vlastitih suza” žvakao u „zlom hlebu”. Pekla su ga, barem trenutno, njegova tvrdoglava samouniženja, osobito u društvu potsmešljivih ifta. Tešio se alkoholom, i otupljivao u njemu. (Otud valjda u njegovom stihotvorstvu, naro ito posle Leleka sebra i Kolajne, ima ponekad pravog lupetanja.)

Ujevi je tražio utehe i u flozofskom sanjarenju, pa je iskombinovao i neki kosmi ki kolektivizam:

Ne boj se! nisi sam! ima i drugih nego ti
koji nepoznati od tebe žive tvojim životom.

I ono sve što ti bje, u i što sni

Gori u njim istim žarom, ljepotom i istotom.

On je tamo u nekom nepoznatom, na dalekoj zvezdi, raspreden, a ovde, na zemlji, on je samo jedna nit. Ne gordi se! uzvikuje on. „Tvoje misli nisu samo tvoje, one u drugima žive.”

Strašno je ovo re i u uho oholosti,
no vrlo sre no za o ajni ku sre u.

Ujevi je pred Lepotom pun strahopoštovanja. „Moje je naj vrš e uvjerenje, kaže on, da je prava, visoka ljepota skupa, da ni krv nije za nju dostojna cijena, te da je treba ili pravilno pojmiti ili se okanuti svake rabote.” Uslov za postizanje ljepote nije, naravno, njegov na in života, bar ne obavezno, (on ga i ne preporu uje), ali je njegova poezija u estvovala u „svetkovini ruža” i kazivala „pravdu vodi i drve u”.

*Letopis Matice srpske, God. 128, sv. 2,
februar 1952, knj. 369, str. 112-113.*

Marko Kavaja
IZ ŽIVOTA TINA UJEVI A
Kako se pojavio „Auto na korzu”

Izme u dva svetska rata najviše dana svoga života pesnik Ujevi proveo je kao ne ije napušteno dete, osmehuju i se na svet oko sebe, na okolinu koja ga je posmatrala kao ludaka ili kao bednika. Držim da je interesantno saopštiti, u vezi sa životom ovog našeg velikog pesnika, jedan doga aj iz koga bi se možda dalo zaklju iti da je pokojni Ujevi u jedno vreme patio i od nekih kompleksa skromnosti, ose anja niže vrednosti ili tako ne eg. Radi se o slu aju objavljivanja njegove zbirke pesama „Auto na korzou”. Nije nezanimljivo re i kako je došlo do toga da jednom od naših najve ih pesnika izme u dva rata, pored toliko velikih izdava kih centara, knjigu objavi Nikši , skoro nepoznata naša kasaba u ondašnjoj „banovini” bez intenzivnijeg književno-umetni kog života.

Upoznao sam se s Ujevi em prvi put 1914. u Beogradu posle jednog mitinga protiv Austrije na kome je govorio. Kada se posle Prvog svetskog rata vratio u Beograd postali smo bliski. Godine 1931., kada je boravio u Sarajevu gde je obi no preko dana „zasedavao” u kavani hotela „Central” proveo sam nekoliko meseci u Nikši u. Idu i eš e u Beograd, navra ao sam u „Central” i nalazio se s Ujevi em. Jednom prilikom upoznao sam ga sa Stojanom Cerovi em,* urednikom nikši ke „Slobodne misli”, ina e starim novinarom koji je zbog zdravlja, a po savetu lekara, bio prinu en da kao profesor živi u Nikši u. Ujevi u se Cerovi mnogo dopao i postali su dobri prijatelji verovatno i zbog toga što je Cerovi raspolagao sa štamparijom u Nikši u. A znao je – ja sam to Ujevi u govorio – da je Cerovi urednik svih

izdanja knjižare moje braće. Baš te godine u izdanju ove knjižare objavljena je o Bogdanu Popoviću u knjiga Sime Pandurovića a koji tako je u Beogradu nije mogao da za svoju knjigu nađe izdavača.

Pošto sam se sporazumeo s Cerovićem, mojim bratom i još nekim prijateljima iz Nikšića, jednom prilikom rekao sam Ujeviću da ga pozivamo u Nikšić da bude naš gost nekoliko meseci. Bili smo mu osigurali miran i udoban život da se ne bi morao paštiti za svakidašnjicu. O tome su znali i neki naši zemljaci koji su živeli u Sarajevu i svakodnevno dolazili u dodir s Ujevićem. Ideju o odlasku Ujevića u Nikšić potpomogao je i „Centralov” konobar Nikša Kokolj, naš Nikšićanin, s kojim se Ujević bio toliko prijateljičio radi Kokoljeve neposrednosti, druželjubija i smisla za humor, da se njime skoro hvalio i meni isticao u jednom pismu da ga je on „otkrio”.

Ujević mi je i usmeno, a kasnije i pismeno, tražio Pandurovićevu knjigu, jer je, svakako pomišljajući i veći na svoju zbirku, hteo da vidi kako izgleda to crnogorsko izdanje. U pismu mi kaže „ja vam je ne mogu platiti niti se na što obavezujem”, ali ipak obećava da će o knjizi „u dogledno vrijeme” pisati, želeći tako da mi se na neki način revanšira za sitnu ljubaznost. Međutim, najviše ga je interesiralo „biste li mi mogli izdati tridesetak strana pjesama (sve već štampane da ne bude petljanja i cenzure) latinicom”, navodeći da su u Sarajevu štamparije „skupe i sebične (traže pare unaprijed a kad će doštampati bogzna, kao bajagi imaju mnogo posla)”.

„Ako su vaše prilike povoljne – nastavlja je – mogao bih dodati i više ili poslije i drugu malu zbirku. Odnosno honorara, dogovorili bismo se prijateljski. Zbirka bi imala povoljnu kritiku, a izvjestan sam da bi se rasprodala. Mogao bih i lino tome doprinijeti”. Zatim u pismu dodaje: „Kušan* kaže da bi je rado izdao, ali nema novaca”.

U tom pismu Ujević me prijateljski izveštava – kako to danas skromno zvuče njegove riječi – da „pomalo” sarađuje u „Književnoj Krajini” (Banja Luka), „Savremeniku” (Zagreb), „Pregledu” (Sarajevo).

„Imao sam – hvali se u pismu kao kakav po etnik – jednu pjesmicu u „Književniku” (Zagreb), jedna stranica u „Riječi” (isto). Javiću se i u Vidovićevom „Refektoru” (!), koji bi imao iza i sutra. U Beogradu je već praksa da me ne štampaju”.

U pismu se na kraju Ujević najviše interesira za mogućnost objavljivanja zbirke njegovih pjesama makar i „u 1000 primjeraka”. Za dolazak u Nikšić izgledalo je po svemu da se rezerviše. „Da dođem dolje trebalo bi mi barem 300 dinara za put. Ne znam hoću li smoći?”, ali odmah u zagradi kaže: „vi mi ne trebate slati ništa, ako se unaprijed ne dogovorimo”.

Negde krajem oktobra predao je u Sarajevu Ceroviću rukopis pjesama i tada je ideja o dolasku Ujevića u Nikšić – kako sam onda osjetio – pala u vodu. Bilo mi je jasno da je on samo želeo da mu se objave stihovi, što se vidi i iz neubedljivog obrazloženja zašto ne može da dođe u Nikšić.

„Tišti me nekoliko hitnih poslova – uveravao me – a tako i dugovi koje ne mogu ostaviti nepodmirene. S druge strane, ako bih dolje ostao više od 15 do 30 dana, u kojem bih slučaju morao i ovdje platiti stan, riskirao bih da izgubim i ono malo knjiga i stvari bez kojih ne mogu a koje ne mogu vrlo sigurno nigdje pohraniti”.

Kad su već Ujevićevi stihovi pošli u Nikšić da se slažu, on još nije bio siguran. Nije mogao da veruje. Kroz Nikšić je prošao tih dana sarajevski dopisnik beogradske „Pravde” Niko Jović i nešto mu je o tome rekao. Ujević mi piše: „Jović kaže da se moji stihovi štampaju i da će uskoro biti gotovi. Ako je to istina, molim da me

obavijestite i kada iza u da mi pošaljete bilo jednu svotu novaca bilo jedan broj primjeraka, eventualno i jedno i drugo“.

Tada mi je poslao i nekoliko pesama za „Slobodnu misao“, ali je molio da se ne puštaju u zbirku. Obe ao je da e poslati za asopis „Razvršje“, ije je izdavanje Cerovi još pripremao, „prijevod Peer Gynta“, pa ga možete davati kroz 5-6 brojeva“. U pismu je tražio i „malo predujma“, jer smo ga ve bili navikli da mu svakog meseca pošaljemo izvesnu sumu, obrazložavaju i to – da ga ne uvredimo – da novac ide „na ime honorara“, iako se davanje honorara nije praktikovalo, iz sasvim razumljivih razloga jer se sa listovima i asopisima kuburilo.

Književne novine, br. 23, 2. IX 1956, str. 2.

Branko Banjevi : VISOKI JABLANI

*(Tin Ujević: „Odabrane pesme“, Prosveta, Beograd;
„Mamurluci i pobješnjela krava“, Lykos)*

Silovit ritam kao zamajac koji ga izvukuje i iz šupljine, podzemno orguljane bogato tamom i svijetlom, mrkim nejasno ama i lucidnim fosforescijama, jedna visoka temperatura, stub leleka kao „plamen rzaj ata“ iznad svega, mnogostruka vika uperena ponekad protivu sebe, sve skupa stremi u Vis, u daleku metu sinteze i munjevine odgonetke. Jedno divovsko snalaženje me u stvarima i udarci u njihove slabe ta ke, stalno izbacanje tjeskobe do koje niko ne može da se sapne, na kamenu gole jeze i na nožu pitanja: emu?, u nevi enom ratu sa veli anstvenim prostorima u sebi koji traže oduška. Usu ujem se da kažem to je najve a poetska gužva svetlosti i tmuše od Njegoša do danas i makako to izgledalo udno i nevjerovatno direktan i jedini izdanak prostora kojeg je otvorio Vladika. Ako je Rade ikad pomislio:

Zemljana snago moj budu i sine
u te da bacim sve što ne smjeh re i.
Od svoga oca ti eš biti ve i
za itav polet uskiptale tmine.

mislio je na ro enje u Vrgorcu 5. jula 1891. godine. On je pravi nasljednik njegovog veli ajnog plamena, njegovog gorskog ognja, njegove visoke vokacije. Zbog tog blistavog požara nije mogao da stane u ku u, bio je prisiljen da se ljulja otvorenim drumovima pod zvonom visine, da sam i gord drš e u visini, da lele e glasom od koga puca kamen i podilazi strava. Koliko je raspet, koliko je na stazi varke toliko je i jedna silna ljubav na stazi

vedrine, ljubav sveukupna gdje se po etak i kraj dodiruju. „Zovu me ljubav ja se zovem smrt” ili bolje „Zovu me smrt ja se zovem ljubav”. Ne ostaju i na sitnici, na detalju on je izbacio samo velike planove, disao prostorno, volumentarno, dizao most na titanskom slomu u sebi, kleo suncem koje je uhvatio u šake i koje mu je usko ilo u grlo i nedoživio objelodanjenje mnogih svojih svjetlosnih mrava. Ovo zdanje nam ne služi na ast, zbog ovog zadnjeg trebalo bi ponekad da pocrvenimo bar sami pred sobom. Ovaj heroj na drumovima koji ve „po iva kruto s mukom livade povrh tromer glave” traži razjašnjenje od nas, mi smo dužni da ga ocjelovimo ve jednom, mi moramo bar danas da mu pružimo ljubav za koju se za života hvata, kao utopljenik za slamku, a ni slamke nije bilo. Trebalo bi da ga objedinimo, da sastavimo la e te još nevi ene katedrale.

Za mene Ujevi ev život ili bar antologija tih godina ima visok moralni smisao koji je dugo osporavan ili pre utkivan. Mu en od više raskola, i to raskola najviše formata, etih i umjetnih, taj grozd jama bezdanica prošao je „me u istinskoga bi a” i zna i prometejstvo u ovom vijeku. Njega je održao stalni sukob njegovog mnogostrukog Ja i gonio ga da muški vrisne onu šupljinu pod suncem, održao ga je taj ponor koji je nicao nad njim i pod njim komadaju i vedrinu njegovog koraka i mamurluka, to nemanje noža za Gordijev vor svog postojanja. On se kretao sa om om najvišeg pitanja o vratu i imao je snage da je nosi do groba.

Tin ima mitsku mo otvaranja prostora. Za njega je malo da se kaže: on je pjesnik. Što je bio pjesnik on nije kriv to je morao da bude, a ne zato što je htio. Zabluda je da je Tin pasivno prošao kroz ovo vrijeme. Ta no je da nije mogao, jer je bio od druge gra e da jednim genijalnim gestom sebi pot ini vrijeme kao Krleža i da

izvrši njegovu selekciju ali je gorostasna raskrš a njegovih drumova, njihov vje iti boj u sebi genijalno nosio i disao ga i vikao. Priznanje Rastka Petrovi a posle anatemisanja „Otkrovenja” da se boji da ne postane drugi Ujevi , najve i je kompliment koji je mogla da doživi Tinova patnja. Gledan sa ta ke ovog priznanja Ujevi može da se sagleda u društvu Visokih Jablana.

... Oni imaju visoka ela vijorne kose široke grudi od gromora njina glasa šuma i more se budi. A kada rukom mahnu obzori svijeta se šire i bune i prodiru u vis u etire. Ali za svoju snagu oni su zahvalni patnji bijedi sužanjstvu, gladi i njinoj crnoj pratnji. Oni imaju snagu vjere što živi u smaku i vrelo svjetlosti što tinja u mraku i sunce u oblaku.

Oni imaju polet orlova sr anih zra nih ptica oni poznaju pjesmu naših najdubljih žica. Uzdušni piloti nebeski piloti za svijet u slobodi za svijet u ljepoti ljudi svojih djela djeca svojih ruku ro ena da pla u sazrela u muku. Njina muška desna neprestano zida dvore ovje anstva. Dom prometeida! A gdje tinja savjest kao iskra sveta oko njih se kupi orijaška eta za slobodu prava.

Ali u samo i njihova je glava uspravna i ista povrh mra ne rulje gdje ih ne razumiju glupani i hulje kao vršak divnih zelenih jablana režu i do munje vedri obzor dana.

Nešto prije od Prosvetinog izbora Likos je objavio posmrtnu knjigu „Mamurluci i pobješnjela krava”. Ova

knjiga ne otvara nove horizonte, jer je Tin iz prve i druge ruke probio sve horizonte koji su mu bili na domaku, ali produbljuje i zaokrugljuje stare, još ih jednom potvrđuje i mnogim pjesmama i strofama i stihovima, dograđuje. Tu ima dosta otpadaka od ranijih knjiga ali i nekolicina značajna otpadnika. I tu struje zamršeni prostori Tinovog duha i slažu se u tešku slojevitost, i tu ima izlivenih strahotnih šupljina iz poznatog „Gazi stazom varke mrtvi Ujevi u”. Ima tu i konanih tišina, izbrisane i očišćene mirne koje „kopa jaz u duši traži temelj dna”. Ova zbirka nije važna kao neko ostvarenje, važno je u toliko što potvrđuje da se Tin nije mogao lako ispisati, da je bio neprekidna svježina, neprekidan sjaj u svojoj mrklini, da je muka koju je nosio i s kojom se borio bila beskrajna i korenita, da njegov krst poprima svesremenske okvire.

Prosvetina knjiga u izboru G. Krkleca i Tadijanovića donosi novi uvid u Tinovo djelo iako je najobimniji izbor do sada i veliko oduženje pjesniku. Zbor izvjesnih stavova sastavlja knjiga trpi na mnogim mjestima. Zato se čini da je Kaštelanov izbor ponajbolji i pored zapostavljanja izvjesnih kvaliteta jer u njemu pjesnik cjelovito odolijeva vremenu jednom kohezionom silinom, jednim nemanjem zamuckivanja i ranvih mjesta kada se, možda, ne postoji. U „Leleku sebra” ostavljene su potpuno anonimne i nepotrebne pjesme „estitka za rođendan”, „Žene me u kraljicama” i „Vivijani”, a nema „Rotonde” koja je bar samo zbog stiha „da li sahat kucnu da se bude uvijek” trebalo prije da uđe od pomenutih. Nevjerovatno je, ali su urednici iz „Kolajne” izostavili možda jedno od vrhunskih mjesta. Izostavljeno je devet pjesama od kojih bar sedam mogu da uđu u svaki izbor: Pod gluvim batom noćna tažda, kakva udna svijetla iskre se i gasnu, Golubije perje ili krila laste, Uzalud muka mišice i uma, Očajna naše bolovanje, Ljubi i poznaj kroz tu vatru

krotku, Grčev srca za pijanstvom duha, Veliki duše ako u tom slomu, Duše što vidiš kroz prozirno srce, - a tu su „Jer ti si došla s druge strane svijeta”, „Lijepa ženska imena”, „U kiti svijetla slavna Izabela”. – Stihovima koje su urednici izostavili Milan Bogdanović je svojevremeno potkrepljivao svoje mišljenje o Kolajni kao jednom od najvećih dometa naše poezije.

Iz „Očajnog zvona” nema pjesme „Pozdravi majske grane” a tu je „ari žene”.

Iz „Žednog kamena na studencu” izostavljeno je trinaestak pjesama (a sigurno i više) koje objektivno više znače, od recimo, „Improvizacije u katakombi” i „Odmazde cvijeta”. To bi bile: Vesela luka, Fluidi sutrašnjosti, Svirala modre uvale, Ilustracija, Stihovi meduzini, Glad, Kružna cesta sreće, Majstori dlijeta, Ri okosi mesije, Preobražaj oblaka i seona mjesecina, Žuta stabla na mjesecini, San uskršava sablasti, Šumovi u kutiji za mišljenje i Vrištanje u polutami P. Na kraju knjige se može naći pjesmica „Pti i” koja nije čak ni ozbiljnija Tinova šala, a nema pjesama „Munje”, „Kozmogonije”, „Crkva”. No, možda do njih urednici nijesu mogli doći. I pored primjedbi ovo je najobimnatiji izbor do sada, iako nije donio neke nove nepoznate kvalitete koji bi opovrgli stare kao što je to Krklec negde rekao ili obećavao da će se dogoditi. Tin pokazuje jedan „ogroman krajolik nesreće i plamena”, jedno poprište gorostasne borbe duha, jedno stotruko raznosmjerno strujanje smislova i krikova tamnina i vedrina. Uvod Velibora Gligorića dobro otvara vrata u zgradu Tinovog duha, a bilješke na kraju sa izvodima iz pisama osvetljavaju Ujevićev odnos prema sebi ostvarenom i svome vremenu.

Vidici, br. 28-29, str.7, Beograd, maj-juni 1957.

**Ivan Cekovi : JEDAN KLASIK I JEDAN MLADI
PJESNIK**

„Mamurluci i pobješnjela krava” Tina Ujevića

Posljednja knjiga koju je Tin Ujević spremio za štampu jeste zbirka pjesama „Mamurluci i pobješnjela krava”. Ta knjiga je izašla tek nedavno, poslije smrti ovog velikog pjesnika našeg jezika, posljednjeg velikog boema koji je uprkos takvom vijenju i shvatanju života uspio da ostvari takvo i toliko poetsko i esejističko djelo koje ga svrstava u red naših najvećih kulturnih vrijednosti, u red literarnih veličina našeg vremena.

Ova posljednja Tinova knjiga pjesama, koja dolazi prosto kao njegova posmrtna poruka o neminovnom trajanju životne poetske misli u beskrajno vrijeme, afirmiše još jednom sve one najveće kvalitete Tinove poezije: njenu životnu podlogu i humanost kojom je izatkana, njen vizionarski duh i mitski dubok i prodoran glas i onaj tinovski smisao za simbol, rođen u grlima života. I mnoge pjesme ove po naslovu dosta udne i zagonetne knjige Tinove poezije kao da su i nastale u onom neobjašnjivom a tako otom kretanju emocije i racija do jednog poetskog simbola trajanja, mog da upije i zbijе u svoja kristalna tkiva sve boje rođene u pjesnikovoj viziji od zaleđa a misli do finalnog zvuka pjesme.

Ova knjiga Tinove poezije obuhvata 30 pjesama, od kojih se pet-šest prvi put pojavljuju tek sa ovom zbirkom. Inače, vremenski raspon u kome su nastajale te pjesme vrlo je veliki, tako da neke datiraju još iz 1935. g., pa su se prema tome u ovoj knjizi našli stihovi sasvim različitih raspoloženja i faktura. Autor „Leleka Sebra” i „Kolajne”, „Auta na korzu” i „Ojačenog zvona”, „Rukoveti” i knjige „Žedan kamen na studencu”, Tin Ujević, taj klasik našeg modernizma, prošao je kroz razne pjesničke stilove – što se

odnose na naročito sa ovom knjigom – od parnasovske lirike, preko simbolizma, impresionizma i ekspresionizma do nadrealizma, pa je u tom preplitanju i nadrastanju izbijala uvijek njegova sugestivna pjesnička riječ „o masama, o budućnosti i sreći ljudskoj, o životu i trajanju na ovoj planeti, uvijek u aspektu nepobjedivog ja, stvaraju i tako mit o sebi i svojoj zagonetnosti u zagonetnosti kretanja”.

Neće nas postidjeti rulja za plemenite podvige časti,
neće nas postidjeti bekrije radi zasluga što su dika!
Došli smo darivati svijetu, a ne prosjati ni krasti,
pretvarati u zrelo mladost krvavi skorup krika –

uzvikuje Tin u pjesmi „Krotki kruh i blago duhovnosti”. Tu, u tim stihovima kao da je oživio smisao njegovog poetskog trajanja.

Kod Tina, koji je bio još od svojih pjesničkih poetičkih naklonjen kontemplaciji, i u ovoj knjizi nailazimo na prividne nejasnoće, koje ni u kom slučaju ne treba uzimati kao slabosti ili mane. Evo šta o tome sam Tin u jednoj polemici (1940) kaže: „Ne stoji da je nejasan pjesnik nemoćan pjesnik, da nejasnoća ne može biti značajan uspjeh nekog uzimanja distance prema svijetu; dakle, ne stoji da je nejasnoća za poeziju mana i gubitak, jer je ona upravo vrlo poetična sama po sebi, uzorita pjesnička vrлина”. Ovu Tinovu misao najbolje potvrđuje svako ponovno čitanje njegove poezije, to potvrđuje i čitanje njegove posljednje knjige „Mamurluci i pobješnjela krava”, kroz koju se provlači i ista ona životno prisutna i misaono bremenita poetska nit, uvijek nova i uvijek tinovska, nit neodoljiva od života, nit neuhvatljiva od nepregledne svježine.

Stvaranje, godina XII, Cetinje, jun 1957, broj 6, str. 515-516.

**Jovan Raoni : „IZABRANE PJESME“
TINA UJEVI A**

Kad je bio mlad i slab, pjevao je poraz i bol, ljubav i smrt; kad je bio star i jak, pjevao je život i trijumf misli, snagu njenu da se vine i odoli i slabost njenu i njenog tvorca pred prirodom, pred svemo i vijekova i bogova kojih nema. U mladosti je pjevao svoju patnju, u starosti patio svoju pjesmu. Zato je ostao i patnik i pjesnik. Ranije je bio nezadovoljan svojom poezijom, postavljao joj zahtjeve da se popne do božanske. Docnije je bio prezadovoljan njom i takvom kakva je. Možda je u oba sluaja griješio. Njegova poezija nije poezija starog pjesnika ije misli kao magistrale presijecaju život. Ni poezija pjesnika ije rije i blješte kao meteori kroz tamu. Ni zveket ma eva, ni lelujanje vazduha, ni vino života, bi gluva prazno a automatstva, ni groteska potsvijesti, ni arabeska nježnosti, ova je poezija odblijesak sunca kroz tamu pobije enog bola.

Tu kraj mora njegovog, koje ga je stvorilo puntarem, u njegovom pritisle su ga dvije civilizacije svojim nemirom, jedna dvijehiljadugodišnja koja je izgubila dušu da bi trajala dvadeset vijekova, druga tek ro ena, etrdesetogodišnja, koja e ste i dušu da bi postala civilizacija budu nosti. Nakon prve plovidbe svio je svoja jedra i nije otplovio nikuda, jer za njega plovidba nije bila važnija od pjevanja i patnje.

Svejedno iji je zato enik bio. On je bio instrument na kome „sve mir svira“. On je osje ao kako preko njega „bahato boštvo diše“.

Ta širina duha pretstavlja itavu visoravan, zato nije udo što je bio zagledan samo u nju, što nije imao ni volje ni želje da pogleda „s brda“ ili da digne o i gore, na

gvozdeni koštac dva duhovna carstva. Možda za to nije imao ni snage. Ipak je kraji kom oka gledao na „krvavu Rusiju“, „Veliku Budu u“, i na Majku božju ijeg sina nije upoznao.

I tako je minuo kroz život oduživši svoj dug, zadovoljan sobom, i nažalost, zadovoljan životom. Nažalost, jer književnost, ako nije bar prijekor životu što nije bolji – nepotpuna je, necjelovita i neistinita, onda je ona samo igra „umri u ljepoti“. Mora mu se priznati da je imao velik, širok brod sa mnogo instrumenata koji je tako dobro mogao da posluži za plovidbu, brod koji je plovio samo nošen strujom godina, ali spuštenih jedara.

Staro je pravilo da ne biva buntar onaj koji to želi ili ne želi, ve onaj ko mora. A njemu je bilo dosta da bude veliki vlastelin poezije, grof u službi njenog veli anstva Ljepote.

„Izabrane pjesme“ Tina Ujevića, Pobjeda, XIV, br. 43, str. 11; Titograd, 20.10.1957.

Mirko Banjevi
TIN UJEVI : „ODABRANE PJESME”
(Prosveta, Beograd 1956)

Ako bih pravio izbor iz poezije Tina Ujevi a, ne bih dirao u „Lelek sebra” i „Kolajnu” – te dvije kolajne ne samo njegove nego i itave jugoslovenske lirike. Uz ova dva najbolja poetska dostignu a Tina Ujevi a, s pravom na istu visinu pjesni kog nadahnu a, a šireg i humanijeg vidokruga, došle bi u izbor, u prvi red, pjesme: „Visoki jablani” i „ in sputanih ruku”, „Uzvišenje I” i još neke iz „Auta na korzu”; „ arobni pelivan”, „Zadržane sile bi a”, „Kiklop na vodi”, „Vo ke blagoslova - I” iz „Oja enog zvona”; „O kapi vode”, „Pet stabala”, „Ovjen anja” i još koja sli na: i možda dvije-tri pjesme iz posmrtnje, posljednje zbirke „Mamurluci i pobješnjela krava”. Sve ostalo u poeziji Tina Ujevi a ve nije ona snaga i zanos, onaj revolt i širina, onaj zamah i ežnja neostvarenih snova, ona silna poplava od simbola pod kojima se krije tuga i pasivnost; sve ostalo nije onaj uraganski kovitlac kojim se oglasio Tin Ujevi u Leleku i Kolajni, i sa par pjesama iste snage u pomenutim zbirkama.

Svaki drugi izbor van ovoga zamu uje poneseni snažni utisak o Tinu Ujevi u kao velikom pjesniku, zamagljuje misao o njegovoj buni, otežava osje anje koje bude Lelek sebra, Kolajna, in sputanih ruku, Visoki jablani, Uzvišenje i druge. Sve ostalo za im se traga po njegovim zbirkama, da bi se dao neki srazmjer prema Kolajni i Leleku, nije ništa drugo nego pregled koji može biti koristan za saznanje o obimnosti i izvjesnoj plodnosti pjesni koj, hronološkom postanku i razvoju, ali nikako i jednodušnoj cijeni o umjetni koj cjelini i utisku, o onom dometu koji je Tin Ujevi postigao u nazna enim poemama i pjesmama. Sve ostalo, kako je išao dalje ka

završetku života, slabije je; samo je racionalno hladna metodacija, konstrukcija, traženje rije i i rime. Tin Ujevi je takore i sagorio u prvim dvjema poemama (Leleku i Kolajni) i dogorio poetski u nekoliko naprijed pomenutih pjesama ostalih zbirki, i to samo kad je u dužim razmacima planuo snagom prvih dviju zbirki. Hladan i sumoran u ostalim pjesmama, Ujevi je samo rutiner, vješt verbalist i versifikator, ali ne onaj buktavi plamen zalazaka koji su raspaljeni u pomenutim djelima. A to nije malo, to je po obimu daleko ve e od Raki eve poezije, a ravno Raki u i negda snažnije i dublje. Ne moramo se bojati za dojam od takvog izbora, ako sve drugo ostavimo istori arima, iako je to po broju možebiti ve e, samo nije ni nalik na ovo prvo. Ako bih tako uradio, tako izabrao pjesme Ujevi a, ne bih na duši imao niti ledno osje anje da sam izostavio nešto što bi još doprinijelo njegovoj veli ini, niti prazninu koju bih osjetio da sam propustio nešto zbog ega se italac vje ito potsje a na pjesnika.

Izbor G. Krkleca i D. Tadijanovi a, u izdanju „Prosvete”, nije izvršen na ovaj na in, koji bi bio koncizniji, jasniji, umjetni ki stegnutiji. Oni su išli drugim putem, i ini mi se da je to više pregled pjesama T. Ujevi a, više interesantan za škole, za prou avanje, a takav je i pogovor kojim je izbor propr a en. Istina, i takvom dobrom pregledu nedostaje bar nekoliko pjesama iz posmrtnje zbirke, koja je, mislim, mogla do i u obzir, jer je izašla nešto prije nego izbor u „Prosveti”. Unesene su neke pod nazivom „Postuma”, od kojih su u zbirci dvije-tri mnogo bolje ostale. Iz Leleka sebra nije trebalo izostavljati ni onu jednu pjesmu (Rotonda) niti iz Kolajne ono nekoliko pjesama, nego ih dati u cjelini, a pogotovu kad su to dva najbolja djela Tina Ujevi a, na ije slabosti ne mislimo, ako su kao cjelina tako zna ajni.

Urednici su s pravom težili da gotovo ravnomjerno

budu zastupljene Ujevi eve zbirke, i u tom pogledu je ovakav izbor – pregled – uspio. Samo mi nije jasno što je izostala pjesma „Uzvišenje I”, koja je zaista (iako samo sonet) jedna od najboljih što ih je Tin Ujevi napisao, a i jedan od velikih i prodornih krikova ukupne naše poezije. Taj sonet obojen je više nego ijedna Tinova pjesma tugom, lirskom meko om, ironijom na svoju sudbinu, a završen nekom ljudskom naivnoš u i ljupkoš u, što za u ava pored onog dubinskog krika da „svi mi svijeta ljudi u iniše krivo”. No i pored ovih propusta, a u onakvoj zamisli Krkleci i Tadijanovi a, izbor poezije Tina Ujevi a je neophodan bio za itaoce irilicom, jer je Ujevi dugo godina živio u Beogradu, pod njegovim su poetskim uplivom mnogi i danas. Takav izbor je pregledan, obuhvatan, ima sve vidove, ak i uzdignu a i padove Tina Ujevi a. Prpratni dodatak na kraju je dobrodošao uz ovako pre enu sliku kroz Tinovu poeziju, iako o igledno; kako se bližimo kraju izbora, poslije odjeljka „Oja enog zvona” naglo opada i kre e se u pravcu racionalnog i cerebralnog.

Ima jedna stvar koju treba napomenuti. O izboru Tina Ujevi a ili o njegovim posljednjim zbirkama, ili uopšte o njegovoj poeziji, ne piše se kriti ki. Vra a se u neki zanos, patos – sve je dobro. ak se ne objašnjava Ujevi ev životni stav iz koga je nikla ova poezija krika i bunta. ak neki mla i fetišizuju taj stav i sve što je radio i pisao Tin Ujevi . Što Tin vrši svojom snažnom poezijom na njih uticaj, to je dobro, ali se oni nekriti ki odnose prema jednom dijelu njegovih pjesama, koje još, i tek, treba da izdrže probu vremena. Oni Ujevi a ak utiskuju u istoriska slova, kao jedinog poetskog nasljednika Njegoša (što je za još jednog živog književnika u neku ruku re eno). Ovo je zaista nepotrebno, jer ni približno ne stoji tako. Ne emo umanjiti veli inu i uticaj poezije Tina

Ujevi a ako o njemu sa kriti kim pijetotom govorimo, ako ga ispravno objašnjavamo. Možda emo umanjiti uticaj njegovog boemskog deplasiranog držanja, koje je nešto i zna ilo kao pasivan protest protiv ondašnjeg vladaju eg društva, ali je u tome bilo i poze, i ta se izvješta enost odrazila u onoj slabijoj a obimnijoj strani njegove poezije. „Lelek sebra” i „Kolajna” nastali su u ono vrijeme kad je Tin Ujevi imao jedan odlu niji, buntovniji, svjesniji stav, kad spoljašnjoš u nije izražavao društveno nezadovoljstvo i sve unutarne patnje, nego ih izliviao u buntove, u jadicovke, u leleke, ili je svoja plamsava sagorijevanja nizao u kolajne i liriku kakve se kod nas do sada rijetko ulo.

*Stvaranje, godina XII, broj 12, str. 967.
Cetinje, decembar 1957.*

Branko Banjevi : TRIDESET PET GODINA TINOVOG „LELEKA SEBRA”*

Tu skoro smrt je potvrdila i životno a firmisala pjesnika Tina Ujevi a. Išao je, išao tvrdoglavo pod žegom dana i svježinom no i i ni starima ni mladima nije rane kazao, da na kraju svisne, prepukne od suše taj žedan kamen na studencu. Ustvari, on e tek sada po eti da živi i da dobija svoje pravo zna enje. Slobodan, nepovrediv, nedosežan, o iš en od dana, kad se poistovje uje sa zemljom koja ga je rodila, on može sada da ponovi:

O napokon evo u svojem krevetu
daleko od o i sunca i mjeseca!
O napokon evo na laž i klevetu
tihu psovku re i na boga i sveca!

Prvi put je kompletan izašao Tin na poprište života i vremena svojim krikom „Lelek sebra” 1920. godine (izdanje S. B. Cvijanovi a). To svijetlo ljudsko žezlo, taj zov pravdi da bljesne sli na britkoj ordi, te gole, nebu pružene ruke, ti Davidovi psalmi Bogomajci, te svaki-dašnje tjelesne i duševne jadikovke, ti vje iti prstenovi pokreta nemo i i tuge, te zvijezde u visini, te molitve iz tamnice, te no i maštovite i jezovite i jezgrovite, te vedrine i mrkline na povratku, ta svemo i slabo a, taj iskonski majdan u bi u na dvije noge nastojao je i rastao u korijenu, u korijenu života gdje se zlo i dobro za inje, gdje se bog i blato miješaju, tu je uzeo životvorne sokove i digao se.

Tinu je poricana socijalna baza i društveni u inak njegove poezije. Prebacivano mu je da je katoli ki mistik, pa ak i pozer. Tin se na to nije obazirao, mudro je pre utkivao sve te glasi e i ponekad se možda sažaljivo

nasmiješio. Koga negira ova siva knjižica stihova, koja sadrži tako mnogo, danas poslije trideset i pet godina života – pjesnika, ili one koji su mu pribacivali?

Da bi se moglo što kazati o ovoj vrlo ljudskoj, a samim tim i vrlo socijalnoj knjizi, moramo se sporazumjeti o tome šta zna i u poeziji biti socijalan. Zna i li to urimovati i uritmovati parole za trenutne potrebe jedne idejne struje ili strujice u njoj, ili može da zna i i nešto drugo? Re i ete da zna i ovo prvo. Ja se slažem unekoliko. Može da bude, mada to nije zakon, nego e prije biti izuzetak (ako ova rije nije preoštra), prema kojemu se ne može i ne smije svoditi i sužavati pojam socijalnosti. Ako je istina i suština ovog termina u prvom, onda je Tin stvarno nesocijalan pjesnik. Ali, Tin je duboko socijalan, i u jednom višem smislu društven umjetnik. To je injenica koja se apsolutno otkriva pri poznavanju ili upoznavanju njegovog djela. Otkuda sad to!

Tin je najbolji primjer, da tako kažem, velike ribe koja nikako ne može i ne umije da pliva u bazenima ove ili one politi ke struje. On se samo kre e, i jedino se i može kretati, u velikim jezerima i morima koja se zovu: ovje nost, Bratstvo, Biti djeca itd.

Tin reaguje sa široke platforme humanosti, a to zna i kompletno ovje ki, najbliže onoj matici koja je izvršila preporod i na svojim le ima iznijela ovaj naš današnji dan. Tin sve silovito prelama kroz duboku prizmu svog EGO; a taj EGO nije uzak ni egoisti an. On je prostran kao dobrotu, on nema recepta ni za sebe ni za druge, a ukoliko ga ima, onda je to sigurno:

I kad nema našeg duha
me u nama, jednog sveca,
treba i bez bijela ruha
biti djeca, biti djeca.

Tin je osjetio, Tina je udaralo po glavi i zubima i gnjatovima tragi no zna enje jednog vremena, ili bolje – jednog krvožednog momenta u ovom vremenu. Ova zbirka, kao i sve njegove druge knjige, boj je, u jovovskom smislu, sa jednom nevidljivom hidrom koja se osje a na svakom koraku, na svakom dijelu tijela, na svakoj moždanoj vijuzi, na svakoj stabljici daha i uzdaha, na svakoj kruni danja i uzdanja.

„Lelek sebra” je nastao u doba Prvog svjetskog rata i odmah po okon anju vojne. Žive i u Parizu od 1913-19. godine, Tin je iskusio svu tegobu besku nika i siromaha, gladnog a tako bogatog, koji nikad ili skoro nikad „nema liru na zvu nom tanjiru”. Okusio je mreže klanja, laži, podlaštva i licemjerstva, dim glava kroz šture kafanske ure i propasti domovina, okusio je na povratku tjeskobu, zgnje ila ga je veli ina neba i razapeo i prikovao na krst mo ni poetski instinkt i poliglotski i eruditski um, u atinskoj i policijskoj sredini niskih i tupih elaja:

Iskat je tašto raskoš perivoja
i prijateljska dobro znana lica.
Mrtva je grana, osušena hvoja
kud dirnu java kobna udovica.

Poleti krila brojni i bez broja
salomi e se o željezu žica.
Tkanina duše vrijedna prvog kroja.
paš e u pono beskona nih tmica.

Tin je vidio i prezreo tu sredinu, po eo da ban i i provodi do kraja boemski i pustolovan život, valjda, sa još dvatri slu aja, najboemskiji u svjetskoj poeziji. To je na svoja in (na malogra anski, iako je na ivici dodira s njim, jer ih razdvaja nepremostiva daljina) šamar društvenom ukusu.

Iako u životu raspusan, u poeziji je svijetao i o iš en, lišen sentimentalno-biografskih crtica. Tu je brižljivo ostavio da se uva zaista suvo zlato duha njegova. Tin se nije, kao što mnogi misle (strašno neshvatanje), zatvorio u mišju rupu svoje ljuske, nego je kao organski pjesnik osjetio okolinu kao iko od njegovih savremenika, i na prometejski na in reagovao na nju i pljuvao joj u lice silnije no iko kod nas, u ime sunca, u ime ovje nosti.

Ne znamo, ne znamo, ni srebra ni zlata,
doživotna tama u tamnici vijeka.
Mladu sva je sre a u hrpi dukata
a nas zla trpeza, hladan krevet eka.

Nije vrijedna java da se na nju gleda!
Nije vrijedan danak da se na njegov pljune!
Preko ravne tuge lisnih drvoreda
promi u visoko oblaci od vune.

itav „Lelek sebra”, koji sa „Kolajnom” pretstavlja najve i domet ovog duha velikog kalibra, kre e se u relacijama ga enja na savremenike mu i savremenost jednog krika dignutih ruku uime boljeg „gdje rosna dužnost ne e biti jaram no bijeli kamen u ponosnu zdanju”. On je silna molitva nekoj višoj sili, ma kako se ona zvala: avo, bog, revolucija, da do e i slisti to „škuro vrijeme gdje pružamo šije za budu a iga”. On je sav buntovna konstatacija i humana drskost:

Blagoslovljeni, dakle, zdravi, glupi!
I proslavljeni bez ki me, bez mozga!
Gra ani! Dripci! Bolni ari tupi,
jer, gle, ja slušam kako svira rozga.
Tinova strofa je nabijena smislom, eksplozivom;

krcata je, traži oduška. Lelek je sav strogo klasi no rimovan, a opet se to ni kod jedne pjesme ne osje a kao napor, naprotiv – kao potpuna prirodnost. On apsolutno vlada jezikom i svim jasno ama i nejasno ama u njemu. Tin je prvi u potpunosti uspio da izbjegne onu arhai nu narativnost i da pjesmi dâ svu kompleksnost jednog odlu uju eg trenutka ili ina. Stih puca od puno e i neke podzemne, unutarne ritmike koja nosi i obuzdava. On se ne može šapatom izgovarati. Tu su rije i dovedene u nove veze i u toj zajednici one dobijaju sasvim drugu boju i ar nevi enog i ne uvenog. Tu su sukobljeni po prirodi antagonisti ki smislovi i simboli, ali ne u kalambur, nego u jedan nov kvalitet. Svaka je rije pluralitetna, lišena one šemati ne jednosmislenosti, one šuplje ari „razumljive poezije”.

Kao što se ovjek i mnoga pojava ne saznaje lako, kao što su potrebne situacije i vrijeme sun ano i tjeskobno da bi se bar donekle ušlo u bit nekog mikrokozma, tako je potrebno i stalno prisustvo ovog Leleka, stalno drugovanje s njim da bi se dobio klju i otvorila vrata.

Kao takav, ovaj Lelek ve trideset i pet godina nadmo no odolijeva vremenu, vrlo brzom i vrlo promjenljivom, i nesalomljivim karikama ovje nosti veže generacije i nosi onu staru poruku: Gdje ja stadoh ti produži, još smo dužni ti oduži! Po širini poteza, po dinarskoj kamenitoj ja ini, po mo i da sve kaže u jednoj pjesmi, Tin je najrodniji Njegošu i svom zemljaku Ivanu Meštrovi u, bratu po vrelu iz koga su obojica crpli.

Susreti, IV, broj 3, str. 192-195., Cetinje, mart 1956.

Velimir Milošević : SVE ANOST BOLA

(Uz Lelek sebra Tina Ujevića)

Kao nijedan naš pjesnik, Ujevi je trpe i i nose i sobom i u sebi jednu veliku opštu ili pak sveopštu ljudsku bol, trpio i nosio život kao neizmjerni nespokoj, da bi u svom hodu u poeziji, ostao dosljedan hodu kroz život i bio neiznevjerena istina svoga pjesni kog zanosa i mita kome se istinski predavao. Me u našim pjesnicima – modernim i pjesnicima našeg vremena – nema mu ravna. Udario je užareni pe at na elo svoje poezije, onako kako je na svoj život udario suhi i hladni. Da bi bio, da bi ostao ravan sebi i svim ternucima pjesni kog sna i ozvjezdanja, pjesni ke mo i i sveobuhvatnosti kao i pjesni kog pada i nesigurnosti.

Onaj koji je postao da bi opstao. Bi svoj i vapaj. Onaj koji se drznuo o ajno sam protiv sebe o ajno samog. Protiv svega na svijetu što je lažno i nesigurno u svom postojanju. Onaj koji je bio, trajao i ostao istina svoja, ljepota svoja, pošteno poštovanje gr a, o aja i bola – da se sav preto io u rije i, u misli, u stihove koji vra aju životu vjeru u život, u ljubav, u ljepotu. To je cijena života za cijenu vje nosti. Za sigurniju budu nsot ljubavi. Za slobodniju ideju ovje nosti. A pjesnik je taj koji traže i i ne nalaze i sve to u životu zamjenjuje sve to poezijom. On je taj koji je gorio i „sagoreo“ u poeziji, u haosu – „bez sjajne zvijezde na nebu / bez sjajne zvijezde udesa“. Svježa i vje ita že koja puca i kristalno se lomi na kamenim usnama studenaca.

„Eto takav sam, bog zora i mlijeka, i vrlo griješan,
ovjek koji od sanja kuje zbiljske izvorne slasti;
svih pogleda i opipa i osje aja ješan,

sa živom trajnom ežnjom; u svijet strasti rasti
i biti ravan svemu, da bih, kad do e hora,
prešao u ono Sve koje se u me slilo i zbililo,
i da bi tada, od lješa bez kretnje i zboru,
od mene ništa, a ipak nešto di no bilo“.
(Himnodia so mou somnati)

BITI RAVAN U SVEMU u ime DI NOG i uzvišenog.
U traženju smisla za nadrađanja prosje nog, prolaznog
i svakodnevnog, da bi se osmislilo i ispunilo sadržajem
natprosje no i uzvišeno. Živjeti svojim budu im životom,
onim koji e tek biti ili ne biti, tek do i ili ne do i, makar
taj život bio samo puka nadoknada ovog stvarnog, koji
je prividan i možda nepostoje . To je bilo pjesnikovo
vjerovanje i osnovna ideja-vodilja na po etku njegovog
književnog rada, da se produži i ja e razvije u kasnijem
njegovom stvaralaštvu i postane pjesnikovo vjerovanje
– trajna crta pjesnikovog života i jasno obilježje njegove
poezije.

Sa svakidašnjom jadikovkom, molitvenom jadikov-
kom, ali ne beznadno re enom, svojom istinom više nego
zabludom i golemim željama koje ga prate na putevima
života da traže spas za njega i za druge, sa prevarenim
snovima, osu en da živi i da taj život ispunjava sadržajem
i smislom koji boli i vrije a, koji potcjenjuje i ucjenjuje,
postankom svojim gr u okrenut, pred praznim, prozirnim
licem prolaznosti i umiranja – ta „gromada pjesnika“ lije
stihove, kuje pjesme u „zbiljske izvorne slasti“. Upravo
takva je i Ujevi eva poezija. Ma koliko nas vremena
dijelilo od nje, ak i od njegovih prvih pjesama, ona i sada
kao i onda kad je postajala ima moderan izraz i sadržaj, kao
da se ra a i doga a upravo sada, upravo u ovom trenutku i
ovdje u ovom našem vremenu. Ona se samo s vremenom
osvjedo ava, u svoju istinitost i vrijednost, produžava i

dobiva nove oblike u svojoj trajnosti i neponovljivosti
– oblike koji joj donosi i daje vrijeme potvr uju i je i
cijene i je boljom i potpunijom cijenom nego što je to
inilo vrijeme u kome je nastala.

Kao da tek sada dobivamo sluh da je ujemo i ula da je
osjetimo, Ujevi eva poezija je sva u obnavljanju i ponovnom
nastajanju. U ovoj poeziji treba duže živjeti kako bi se
potpunije primala i prihvatala, jer je upravo takva (bogata,
krcata kompleksnim osje anjima, pa zahtijeva strpljiv napor
saživljavanja, pa traži stvarala ki potencijal oživotvorenja
da bi bila u potpunosti doživljena), neponovljiva je, ne
plijeni odmah i prividno ne zasljepljuje, nego traži trajnije
osvjedo avanje i potvr ivanje. To je poezija koja zahtijeva
da se u njoj duže ostane, duže živi, da se duboko uroni
u njene dubine i tajne, da se u nejnem bolu traži i nalazi
ljepota ljepša nego je život može pružiti:

„S ranom u tom srcu, tamnu i duboku,
s tajnom u tom trudnu i prokletu bi u,
sa zvijezdom na elu, sa iskrom u oku
gazi stazom varke mrtvi Ujevi u“.
(Kolajna XXXI)

Poslije bure došao je u našu poeziju Tin Ujevi . Došao
sa srušenim idealizmom. Upio dah užasa, rata, pustoši i
zagušio i posljednju zdravu poru duše. O iju okorjelih
od slika ništavila, praha i pepela, emernog susreta sa
životom, sa žestokom boljkom u grudima, sa neprebolnom
ranom „srebra pobe enog“, sa velikom žaloš u za svim
što je izgubljeno i nepovratno potonulo u mutnim danima
i vrtlozima. Sam u svijetu nevjernih i pokolebanih,
ankoliza, oportunistu i propalih intelektualaca i prodanih
duša. Sa strahom od izgovorene rije i, strahom od kazane

misli, strahom od pjesme i njene prisutnosti, strahom od života i svoje vlastite sjenke, strahom od smjenjivanja dana i noći. Sa silnom željom da se pobjegne od neizvjesnosti i nesigurnosti se otkrije „Luka Mira“. A to bi bio jedini izlaz u sveopštem bezizlazu koji se otvaraše pred pjesnikovim oči. I to bi bio jedini svijet i jedino sigurno i mirno mjesto gdje bi se moglo živjeti.

„Zbogom, stara uro! zbogom, moja sjeni!
za dan prošli evo nemam niti suze,
a moj plamen prvi, a žar zaljubljeni
tu inska pučina utopi i uze...“
(Pokrajina)

„Treba oti. Meni se ne živi
u ovom krugu svelih kalopera.
Zagušio me ovaj obzor sivi
kroz kakav hori bruka živodera...“
(Nešto kao zaglavak)

„Velik sam bio dok sam bio dijete,
al sad me lome vidici i mašte;
želje su bile očajne i tašte,
a slabe snage amuju, uklete...“
(Tajanstva)

„Jer meni treba moć na riječi,
jer meni treba odgovor,
i ljubav, ili sveta smrt...“
(Svakidašnja jadikovka)

Pred tim stravi nim licem ukletosti življenja i osuđenosti na borbu, zatekao je Ujevi svoje za ušeno, neodlučno, poraženo lice. Tako je Ujevi brzo našao svoj

put kroz očaj: od izgaranja, preko borbi, preko bola, do ljepote, do istine. Tako se Ujevi eva poezija odredila. Tako se pošlo na onaj dugi put traganja i otkrivanja suštine i gole istine života. Tako se u budnim noćima ima oživljavalo ono što se za vidjela dana nije vidjelo a što je postojalo kao stvarna suštastvena istina: Noć je donosila pjesmi ne uvena blaga i otkrivala joj nevjerovatne predjele ljepote. U tim asovima u pjesmama mladog Ujevi a raznavalo se i dijelilo svjetlo od mraka i pjesnik je postajao onaj moćni vrać koji uspjeva da u asovima osamljenosti i duboke tišine nađe bogatstvo i donese ga u svojim pjesmama:

„Teci, o Noć! Sveta, budi gluha!
I struji mračno, i stremi duboko
u ponor moga izgubljenog uha,
i svladaj moje zapaljeno oko;

otkrij mi nove vedre pokrajine
na onu stranu jućerašnjih mećava;
i ljubav stvari od kojih se gine,
što neću uho i ne vidje vjećava.

Plamsaj crveno, a na mome mesu
izgori sitne dnevne nećistoće,
i daj mi vrati, u tom urnebesu,
oganj zanosa i zvijezdu samoće“.
(Maštovita noć)

Iznad Ujevi evih pjesama struji topli i prijatni zrak. Ispod njih je težina doživljavanja, mućnina, mistićni talog izgaranja. A u pjesmama je otvoreno ognjište, isto nebo nad njim kome idu dim i sjaj molitava koje streme „ko pružene ruke“.

Ujevi e va poezija je tkana iz nekoliko slojeva vlakana koji se objedinjuju i ine vrstu potku sa koje se pjesme itaju kao sa platna istog i brižnog veza. No, istovremeno ovo je poezija vrste konstrukcije, gradnje visokog stila, sa injena od komada cigle pe ene u vru icama pjesnikove budne svijesti, da bude vrsta i trajna, da odoli vremenu i njegovim stihijama i zlim mo ima, da se suprotstavi potresima i rušenjima, da sama stoji sigurno na onom mjestu koje joj je pjesnik odredio. Kada se gleda malo izdalje, ini se da je ova gra evina Ujevi eve poezije jednobojna, ak da je monotono ista i samo od jednog materijala, a to je privid. No, kada joj se bliže pri e, onda se otkriva i ukazuje obilje boja, nijansi, skladno i fno komponovanih tonova u jednu cjelinu koja djeluje prijatno i originalno. U emo li u nju, kao da smo ušli u hram, do eka nas sve ani mir pun tajanstvenog zvuka i muzike, do eka nas svjetlost koja zra i iz njenih unutarnjih predjela i pred nama se u jendom brunom i himni nom sazvu ju otkrivaju pjesnikovi snovi i oživljava jedan udesni svijet, koji je samo prividno ovdje zatvoren, koji je samo trenutno usamljen i koji se u svom nespokojstvu diže do pune pubune, do revolta i pokli a, koji polazi na pohod. Dobije se ovdje neka udna snaga i želja, neka nepregoriva že za životom.

Ta sve anost Ujevi eve poezije jeste ono što je najljepše u njoj, ono što je diže iznad opšte prosje nosti našeg modernog pjesništva, ono što joj daje poseban ar i obezbje uje joj trajnu vrijednost. Sve anost ove poezije jeste njeno najve e blago. Ona nas nenametljivo uvjerava u istinitost i iskrenost onoga što pjesnik ispovijeda i traži da sau estvujemo u njegovim bolima i da živimo u njegovim snovima privla e i nas magnetnom nekom silom sebi u svoj prisni krug ovje nosti. Zato Ujevi evoj poeziji prilazimo najradije onda kada smo umoreni sitnim

svakodnevnostima, nezadovoljstvima i obmanama kojima nas život bogato obdaruje, kada u boli želimo da tražimo svjetlost spasa, kada u sebi nosimo neku nejasnu i tešku boljku za koju ne možemo da na emo lijek, kao i onda kada smo najintimniji i najprisniji sa sobom i svojom savješ u, kada smo opsjednuti sobom i drugima oko nas kao neminovnom tegobom.

„Jedna pesni ka gromada luta drumovima Jugoslavije, kao otkinuta, odlomljena od svoga doba, od vremena, a senka tragi ne katastrofe prvog Svetskog rata prati je u stopu, oduzima joj svetlost sunca i života, opseada je halucinantnim privi enjima, mistikom zle kobi i smrti”. (Velibor Gligori : Ogledi i studije, str. 161).

Tim stanjem, upravo, tim osje anjem prožeta je, opsjednuta je Ujevi e va prva samostalna knjiga pjesama „Lelek sebra”. Ona je morala da primi pe at rata jer je tako silno i neizbrisivo udaren u dušu pjesniku. Ona je morala da ima ona sva obilježja pustoši, propadanja, o aja upravo onih i onakvih osje anja kakva su bila u prvim poslijeratnim godinama. Rat je za sobom ostavio pustoš, prazninu duše, jezive slike propasti. Razorio je vjeru u ideale, u život. U svom surovom naletu rušio je sve, ostavljao za sobom samo ono što bode o i i dušu: gole stršave slike, ranjene predjele, rasturena ognjišta i uto išta za mirne ljudske egzistencije. Ta opšta osje anja svoga vremena bila su za Ujevi a od presudnog zna aja. Pjesnik je brzo pronikao u živo lice stvarnosti i doživio ga na jedan potpuno svoj na in. Od tog doživljaja i lomovitih sudara u sebi napravio je svojevrstu poeziju. „Lelek sebra” je upravo prva ve a gromada te poezije.

„Lelek sebra” jeste teški i umorni pokli stradalnika, iz gr a isplamsao urlik, zapomažu i glas li an i nepresušiv,

buna pjesnikova, buna protiv sebe i protiv svijeta okrenuta, „Mora mu na,... o No ! o No !...”, „Strahota beskrajne loma e”, i dugo bolno tonjenje u „lom samoga sebe, sa divovskom težinom misli što zve e kao suho zlato”:

„Strahoto moje beskrajne loma e!
izmakoste mi prirodna kraljevstva,
ve nema zjene da me bratski pla e,
u ruci štap je, u snu sveta ljestva...”
(Maštovita no)

„Pe ali vremena! Jade novih ljudi!
što je, dakle, te smo tako žigosani
u crti svog lica, dahu burnih grudi,
i pred stolje ima brukom okaljani...”
(Bdenje III)

„Tako je u ovoj poeziji, kao no u u želiji isposnika” (Isidora Sekuli), isposnika koji se odredio da bude onaj koji se iskupljuje ne zato da se iskupi nego da bude zato eniji, koji ispovijeda svoje grijehove da bi ostao istoga daha, da bi postao svet, ali ni tada da ne ostane bez ispovijedi, koji se odredio da bude sebar, tegobi svojoj ostavljen. To je poezija koja u svome bolu nalazi prokletstvo ali i spas, pad ali i rast. Sva je u vje itom naponu snage i sna stvarana, okovana žeženim lancima pjesnikove vjere, blagodarna i uzvišena. To je poezija koš atosti i upornosti, postojanosti, zakleta svojim budim mo ima.

Poslije o ajni kog i okrutnog obra una ovih stihova nešto blaže i skrušenije ulazimo u druge predjele bola i mira Ujevi evih pjesama. Jer, ispod stihova koji prkose i ruše se u sebi, pjesnik je tih, brižan, usamljen, povjerava se sebi i svijetu, svojim patnjama upozorava na iluzije

o životu, ali nije pesimista, nego je patnja samo toliko prisutna koliko je potrebno da pokaže novi vid i kvalitet tog života za kojim pjesnik i njegova pjesma izgaraju. Tu se javlja prividni pesimizam, ak afirmativni pesimizam (ako tako može da se kaže), onaj koji je krcat stvarala kim žarom i potencijalom, onaj koji izbija iz mraka kao ista sun eva nit, kao nova boja dana, to je gusti pomalo religiozni Ujevi ev pesimizam koji je postao njegovo prisno osje anje, njegov korijen. „Korijen energije iz koje se hrani g. Ujevi eva poezija, to je pesimizam. Težak i bolan pesimizam, i onda kada se radi o velikoj sumnji duha...” (Isidora Sekuli), kao i onda kada je na pomolu velika snaga i kada se objavljuje dolazak „budu eg patnika strašne veli ine”:

„I kad god uzdah grudima se vine,
žeže me plodno sjeme što e te i;
i trpim što e preko mene prije i
budu i patnik strašne veli ine...”
(Hektor za Astijanakta)

Nije pesimizam, taj ujevi evski, taj slovenski pesimizam – slobodnije re eno (širok, topao, prostran, pesimizam koji ima svoju vjeru i religiju, pjesni ku, svoju molitvu i nadu) jedini kvalitet ove poezije. Tama tog pesimizma je ovdje samo zato da bi se jasnije izrazila že za svjetloš u. Kao da je naišao oblak preko neba, sakrio sunce, samo zato da bi poslije toga sunce jasnije sjalo, a nebo bilo istije i ljepše. Svu tu tamu pesimizma upi e zemlja onog trenutka kada se pojavi svjetlost na horizontu Ujevi eve pjesme. ini nam se esto da e taj unutrašnji suton koji ispunjava pjesme, taj magleni misti ni veo koji ih obavija, odjednom spasti sa njih i osloboditi ih za svijetli let ka „Svetom Nepoznatom“, „Mlije noj Luci

Mira“, „Novom ovjeku“, „vjeri i ljepoti o isto i grudi“, „cjelovu zore što ve negdje rudi“ i to onog trenutka kada u pjesmi zavlada blagi suton, kada se u misli pjesnikovoj nešto slomi i okrene svjetlosti, oslobodi se pjesma, i poleti. ekamo to osloba anje pjesnika u pjesmi, ekamo da se vine u nove predjele, u nove visine koje nagovještava itava atmosfera i sklop pjesme zbog kojih pjesnik pati i zbog kojih tu pjesmu piše:

„Za pir i raskoš ljubavi budu ih,
za zelen trave i za zlato žita,
za slavnu vatru poljubaca vru ih,
za vino pjesme, za zvuk što mahnita

- i za sve žetve ponosne i lijepe,
i za sve berbe blažene i iste...“
(Molitva iz tamnice)

Za sve to nam pjesnik daje nade u svojoj poruci i „Molitvi iz tamnice“, s naporom izgovorenoj u jednom iskrenom trenutku osloba anja govora, izgovaraju i te rije i teško, osloba aju i ih tame i žele i da pred sobom i pred svijetom skine veo tamnine koja pjesmu prekriva i oslobodi je, osloba aju i istovremeno ne uveno blago i sjaj koje uva za neko budu e vrijeme spasa, za neko vrijeme potpunog mira i spokoja, za neko novo vrijeme pjesme.

Pjesme u „Leleku sebra“ ine svaka za sebe jednu kompaktnu cjelinu a, opet, sve zajedno jednu složenu kompoziciju iz koje izrasta simboli no jak i tragi no uklet pjesnikov lik, molitveno svet i predan bolu i ljepoti. U svakom stihu sabijen je po jedan život, po jedna tvrdo a pjesnikovog trpljenja, po jedan predio sna, a pjesma panoramu unutarnjih pjesnikovih doživljavanja.

Samozvanstvo Ujevi evo, Ujevi evska neponovljivost autenti nog osje anja nespokojstva i nemira života, nigdje nije došlo do jasnijeg izražaja kao u ovoj knjizi pjesama. To je samozvanstvo samopregora. To je pjesnikova intimna svjesna java, istinitost doživljaja stvarnosti koja je bogata suprotnostima kojih pjesnik želi da se pjesmom osloba a, daju i tom osloba anju uzvišen smisao, sve anost uma, da se nespokojstvo ni u jednom trenutku iz pjesme ne gubi, što predstavlja posebnu dragocjenost u ovoj poeziji, da na mjesto te sve anosti i nespokojstva ne bi došlo nešto drugo manje vrijedno pjesme i pjesnikove pažnje.

Ujevi ev individualizam i kada je zatvoren u pjesniku kao u kulu od slonova e, i kada pati od samog sebe i radi sebe, nije to samo zato da bi se krug koji on sa injava ispunio samo jednim smislom i bio zatvoren, nego više radi toga da se iz tog kruga, iz tog središta prošire i razgranaju horizonti u neke daleke svjetove. To je individualizam srdžbe, jetkog, prkosnog i pomalo gnjevnog ina enja sa svijetom, individualizam Ujevi evog – ujevi evskog stoicizma. To je nužno zatvaranje u svoje Ja iz koga e zra iti sve one svjetlosti svijeta koje su se tu bolom i patnjom pjesnikovom sazivale i sabirale. To je pjesnikov Lelek, sebrov lelek, lelek patnika i pjesnika bolne senzibilitnosti i ukletosti. No, Ujevi ev Lelek nije samo njegov. Izraz je jednog vremena, jednog stanja, onog poslijeratnog osje anja generacije iju je mladost rat presjekao.

Lelek je jasan do te mjere da se himni no u nama produžava. Nije to li ni bol koji ho e da postane opšti bol ili nekakav umišljeni „svjetski bol“, nego bol koji ima li ni ton i boju i sve karakteristike opšteg bola kojim je prožeta Ujevi eva generacija, to je bol koji se preko njegove pjesme prenosi na nas tako da ga i mi doživljavamo kao svoj. Zato Lelek sebra i može da zna i više od li ne pjesnikove ispovijesti. To je ispovijednica jednog ovjeka i

jednog pjesnika koji je kroz katastrofe rata, ambisa i užasa nosio otvoreno srce žedno života i ljubavi, kao žedan krug izvorima kojih nema koji su zatrpani i zamućeni i u koji su padala i taložila se ona silna zla koja je rat nanosio u svome naletu. Stoga u ovim pjesmama ima dosta prigušenosti i grana, zatvorenosti i bezizlaza, osjećanja života kao patnje i svijeta kao vječitog mučilišta. Umjesto vjere u jedan vedriji i prostraniji, zračniji svijet (a vjera je onaj materijalni koji od života zna da nam daje poeziju), umjesto širih prostornosti i slobodnijeg leta u život – Ujevičeve pjesme padaju teške kao olovo, Ujevičeva bol ima nekog od zemljine crnine i tame, ima u njoj težine koju svaki ovozemaljski stvor nosi u sebi od rođenja. Stihovi su bremeniti i natopljeni suzom i molitvom pjesnikovom, teškom mišlju i prisutnosti propadanja, pustoši i smrti.

Izvjesta dvojnost u pjesniku je stalna: na jednoj strani su njegovi porušeni snovi i ideali, a sa njima i pjesnikove vjere, molitve i jadikovke, dok je na drugoj velika želja i napor da se ostane tamo gdje se doživio život istinski, gdje se poricala smrt i gdje se čekala ljubav, kao jedina i posljednja nada koja treba da pruži spas. U toj dvojnosti Ujevič je sagradio svoj pjesnički svijet koji je okrenut na dvije strane – izvorima svjetlosti i izvorima tame. Ovdje je pjesnik uzdignut na uzvisine svojih vrhunskih pjesničkih dostignuća i čini se, u prvi mah, dok ga gledamo kako se bolno i mučno opredjeljuje, da ne zna kuda će dalje i da traži svoju pjesničku i životnu pripadnost: da li će ostati sam, okružen svojim vizijama i slikama (magijskim i stravičnim), snu svome privrženiji nego životu, pjesmi predan do isposničke patnje i potpunog sagorijevanja u njoj, ili će se privoljeti onoj drugoj strani gdje se život otvara kao mogućnost za egzistenciju i pruža bezbroj „blistavih obećanja“. Opredjelio se za patnju: da bude njen pjesnik i tumač.

Ujevičeva opredjeljenje za patnju bilo je svjesno.

Pribrano se povukao u svoj svijet i posvetio mu se potpuno, dao mu svatko svoju ličnost. Vidio je daleko pred sobom, a jasno iz svoje patnje, svjetlost kojoj treba i u susret. Poslije prvih sukoba koji nisu bili na onoj dostojnoj visini poštenja i savjesnosti, poslije prvih sudara u životu, Ujevič je uvidio izlišnost i bezvrijednost bilo kakve borbe i bio je duboko svjestan da je nemoćna zdrava snaga ma koliko ona imala duha i vrstine, poštenja i istinskih pobuda, nemoćna je pred ogromnom većinom, pakoš u okovanom snagom zla, razornom i bezobzirnom, rušila kom i zatrovanom snagom propalih i umišljenih dubova, snobova, poltrona i kukavica, i pjesnikova svijest o tome postajala je sve bolnija i uvredljivija. Stupiti u borbu s tim mračnim silama koje vladaju svijetom značilo je izjednačiti se s njima, pomiješati se s njima, a to je već samo po sebi poraz.

Ujevič je imao dostojanstven stav prema sebi i onoj veličini koju je u sebi osjećao i nosio kao svoje veliko teško blago i još težu bol i zato se opredjelio za samoću, za patnju i stvaralaštvo koje će biti okrenuto od svijeta, van njegovih poročnih i prljavih namjera, da bi jedino tako stvorio nešto vrijedno, dostojno života. Jer, trebalo je sačuvati um i zdravo srce za pjesmu i posetiti se rudarenju i kopanju onih zlatnih predjela u sebi do kojih još nije stiglo svjetsko zlo da ih uništi i zatrpa. Trebalo je u tim rudarenjima po sebi naći ljepotu koja se smije iznijeti na vidjelo dana pred kojom se neće zastidjeti, a koja će, za pjesnika, biti zamjena za sve one ljepote svijeta kojih je kao uvijek u ime svoje poezije morao da bude lišen. Ujevič je išao tim izvorima, tim bistrim studencima, a ostajao žedan pred mnogim drugim koji su lako dostupni i koji su na domaku usne.

U Leleku sebra suočeni su pjesnik i uvijek kako se suprotstavljaju svijetu. Uvjereni da tako mogu da

provedu svoj vijek, u svojim zabludama i obmanama kao i u svojim vrlinama i vrijednostima, oni nose u sebi svu tragičnost sudbine velikog neimara, gorkost življenja i ukletost samosvijesti. U svakom slučaju čekamo da se jedan od njih uzbuni, da pokida tajne žice koje ga vežu za svoje kobno Ja, čekamo da se razbije taj mistični oklop oko njih i oslobodi ih Sebe, da im otvori oči i pokaže puteve koji vode sunanoj strani života. Ali ni pjesnik Ujević ni uvijek Ujević ne mogu da se odvoje od narcisoidnog zagledanja u sebe, od zaljubljenosti u riječ, u slike, u metafore i simbole, u stihove koji se krune kao da su od suhog zlata, pa je život, ma koliko on bio bogat, ma koliko se činio prostran i lijep, ma koliko ljubavi prema njemu osjećaš ali, za njih bio i ostao malenkost prema onome što im je nudila, obećavala i donosila poezija. Ostali su, dakle, tamo gdje ih je vlastita pjesma zatekla i oparala, vjerni onome što doživljavaju kao jedinu svoju istinu, vjeruju i da je to i jedina istina svijeta, okrenuti onome što ih ne može izdati, obmanuti, ubiti. Ostali su tamo gdje se izgara u vlastitim vatrama stvaralačkih nesanica, da budu neiznevjerena svoja istina, neprerušena ljepota, bol koji je vrijedan života:

„Gorak je vijenac pelina,
mračan je kalež otrova...“
(Svakidašnja jadicovka)

„O Bože, žeže tvoja riječ
i tijesno joj je u grlu,
i željna je da zavapi.

Ta besjeda je lomača
i dužan sam je viknuti,
ili u glavnjoj planuti“.
(Svakidašnja jadicovka)

„Sve te ove stvari jošte jednom dođi
kao što su bile i kako su prošle,
i ti crni dani, i te plave noći,
i ljubavi, jedne, strasne, dobrodošle...“
(Vječni prsten)

Sve je u ovim pjesmama stalo odjednom, sve ono što je tražilo mir i utočište, sve što je čekalo ljubav i radovalo se životu. Sav Ujević pjesnik i Ujević uvijek. Ujević ev život u poeziji, i promašaj u životu. „Mučen stvarnošću u Ujević je smućen od nje“ (Vlatko Pavlečić). Zatvarao se u bedeme svojih stihova da bi trajno ostao u njima, ali nije mogao da izdrži njihov mramorni mir i bunio se kamene i u sebi silnu žeđu za životom, i tako bio i sebar i zatočnik, i žedan i željnik svjetlosti, i jasna sunčeva sjeta i nejasna svijest o sebi. I morala je u tim pjesmama leleka da se sruši i sva životna bol: ispovjednički iskreno rečena, zrela patnička bol pomirena i skrušena:

„Kako je teško biti slab,
kako je teško biti sam,
i biti star, a biti mlad“.
(Svakidašnja jadicovka)

Tako se gube i zauvijek nestaju i tonu i nepovratno sva ona obećanja koja je život nudio mladosti, a mladost snovima, a snovi pjesmama, a pjesme vraćale životu dug u bolu i dug u zlatu, a život sa svim tim pod noge, u prah i pepeo, u prašinu:

„Suvišan postah kao cvijet i zelja
nad kojim zvijezde prašine se steru,
i zrelo čekam, bez zla i veselja,
da dokone me Ruke tromo beru“.
(Nešto kao zaglavak)

Tako je nastalo zrelo doba života i zrelo doba poezije, kada sve treba gledati razumno, realno, bez varljivih iluzija. To je na pjesnikov život ostavilo težak pečat. Život je postao opora opretnost svemu onome čemu je srce željelo da poleti kao ptica nerazumna. I teško je bilo naći se. I teško je bilo naći se. Trebalo je stvoriti naknadu za ono što se sa životom bacalo za leđa, a ta naknada nalazila se u okviru poezije. Tamo treba tražiti Ujevića i otuda tumačiti i gledati njegovu pjesničku ukletost.

„Kad veče dođe s mišlju, ja sam tavan
ko zvuče grane u mrku boriku;
odzvanjam: nisam jednak, nisam ravan,

i ja se davim u vrisku i kriku,
i sladogorko kušam gdje me drobi
teška crnina i nestalnost kobi“.

(Tajanstva IV)

U tim trenucima zatvorenosti u sebe, a pjesnik je tada jedino istinski prisutan u svijetu, u tim suočanjima sa sobom bilo je i kriza i padova, i nejasnoća u njenja, ali su iz tih „tavnovanja“ izvirale najbolje iskre njegove poezije, pjesme crnog bola koji sija, crnog kao zemlja, zemlja koja rađa, bol koji ne miruje – bol koji se bori i brani, nemir koji prkositi, inadžijski kivan na sebe i svoj udes, kivan i neosvećen, kivan i pun sumraka kroz koji očajnik traži put spasenja, kivan a nemoćan i slab i pun dobrote:

„No ja nemam suza. No ja nemam riječi.
Zdesna me nalijevo ljudi vjetri kreću
kao bolesnika, kad se ognja liječi,
na ludu krevetu, u maštinu cvijeća“.
(Na povratku)

itava Ujevićeva poezija jeste jedno otvaranje, unutrašnja zrelost gustina zraka, zadihanost, toplota i tjeskoba od vlastitih vrućica i grčeva, poezija suhog bola. Pritiješnjen uz tamni plafon svijesti i opsjedan vizijama koje ga ubijaju i vizijama koje ga vaskrsavaju, a i jedne i druge nose njegov lik i to je ono što je u ovoj poeziji najupečatljivije. Ona je sva od nje sazdana, puna straha pred zlom koje zatiče u svijetu, puna nejasnih zastravljenih zagledanja u sebe, u vlastite virove i vrtloge, u mračno dno, a istovremeno okrenuta bistrini i jasnoći neba i uzdignuta ka suncu:

„Ko sam i što sam, šta ću, koga volim,
što tražim, kuda idem, za koga lutam? –
uzalud nebo za odgovor molim,

uplašen sobom svoje suze gutam;
tajanstvo stvari i života zebe,
ne poznajem ništa, a najmanje sebe“.
(Tajanstva I)

„Ko će meni reći ime moga cilja?“
(Vedrina I)

„Ko li sam ja? O mlijeko na Luko Mira,
svaka je kletva od mene daleko
od vriska mojega, i mojega vampira...“
(Vedrina III)

Ali to nije bezizlazna niti izgubljenost, ni tumanjanje po mračnim predjelima snova – to je traženje puta u poeziji kada se pjesnik samo za trenutak zamisli nad sobom i nadnese svoju misao nad svijetom:

„Ko će meni vratiti sne neiskazane,
i plamen cjelova, i dašak nebesa?“

.....
„Plavu, vranu ko će meni vratit mladost?
ure strasnih zora sjetom isplakane?
moju svijetlu srdžbu na današnju gadost
i u neizmjerje duge ežnje sane?“
(Na povratku)

Pjesnik guta svoju nemo i guši se u njoj. Skuplja se u njemu srdžba ali ne da prekupi i da se iskali u pjesmama, nego da omekša i uljepša pjesnikovo bolno srce i da se u pjesmama javi u obliku ljekovite vedrine koja se suprotstavlja tami.

Spoznaje ništavilo i dovodi svoju misao do ubita nih formula o gadostima u životu i iz tih spoznaja iznosi pjesmu kao mu enicu i traži za nju spas. Nazdravlja smrti i eka ledeno vjen anje („Zdravstvuj, o smrti, moja Vjerenice“). inisi se kao da je na izmaku snage, kao da je na rubu svijesti, s onu stranu vjere i molitve. Ima bunila nekog u jednom dijelu pjesama, ima mutnog i nejasnog, i mnoge od njih u svom misti nom i otrovnom opijumu jesu zaista misti ne i opojne, tamom, otrovom:

„Ure od smole cure besmisleno,
sumorni ovjek snatri bestjelesno,
sutonska strast se boji bezimeno,
a ljubav jeca, jeca bespredmetno;

i sve je tako prazno beskona no,
a vjetar duva, duva bezutješno,
na gole duše koje neprestano
ištu i grle beznadno, beskrajno“.
(Meni bez mene)

Ovakvih pjesama nema mnogo u Leleku sebra i to je dobro. Nema mnogo ovakvog pesimizma, crnih stihova, ina e to bi bila poezija neprobojnog mraka i o njoj kao takvoj ne bi trebalo mnogo govoriti. Ujevi i jeste pjesnik bola, jeste pesimista i ukleti pjesnik koji je za sebe skovao ropstvo iz koga ne e da se osloba a, Ujevi je i mistik sveta koglika isposni kog, Ujevi je i molitva koja ništa ne moli, koju bi sažaljenje i samilost ubili, - ali nikako to nije pjesnik pesimisti ke izgubljenosti, niti pjesnik ništavila i propadanja, ni nihilista. U jednom svom trenutku, svojoj zvjezdanoj magli Ujevi je sveobuhvatno Sve ovjeka. Gotovo nema ni jedne pjesme u kojoj preovladava jedno i samo jedno osje anje ili jedno jedino stanje pjesnikovo. Ujevi nema pjesama samo jedne atmosfere, njegove pjesme su složene, kompletne, ispunjene i zlom i dobrom, kakav je sam život. Isprepletani su u njima svi životi pjesnikovi, sve ežnje i boli, zablude i iluzije, vjere i molitve, prkosi i kletve i pravo je udo kako uspijeva da održi ravnotežu u pjesmama i spoji krajnosti koje se teško mogu doku iti a kamoli spojiti i da ostvari pjesmu u kojoj ono Sve postaje Jedno. Možda zato gotovo sve Ujevi eve pjesme li e jedna na drugu, možemo ih prepoznati me u stotinama drugih.

U poeziji Tina Ujevi a naro ito se može zapaziti pjesnikov udan odnos prema ženi. Gotovo u svim pjesmama žena je misti fcirana, nestvarna, vi ena samo u pjesnkovim snovima. Ujevi eva ljubav je vrlo nejasna: ni plotska, ni ulna, ni idealisti ka.

U „kazni mesa“ i „dugom hodo aš u“, dok „snatri bijelu vje nost slavna zida“, smrti koje se plaši kao osvete i pakosti, žene koje se plaši kao obmane, pjesnik pati odri u i se svega, zagledan narcisoidno u sebe i bezdane

nad kojima se osjeća težak i gust dah dubina, bolesni dah vremena koja su zagušena i zgusnuta i zatrovana.

eka se i moli i zove žena.

Nestvarna. Nevidljiva. Žena iz sje anja. Žena iz vizija. Žena u bunilu osama crtana po zidovima svijesti kao freska, sveta i nadzemaljske ljepote, istoga tijela i duše. Žena – duh. Žena – ideja. Žena – svetinja. Žena – religija stvarao eva, spasiteljica, njegovateljica, žena – lijek od zla:

„Ja te tako motrim kraj smeđih portala
kao neko bi e iz Višega Svijeta...“
(Sanjarija III)

„Možda te vidjeh na dalekoj slici
u kolutima tamjana i slavlja
ili na kakvoj taštoj razglednici...“
(Vivijani)

„Njoj, kojoj ne znam Imena, sva hvala
za moju luku u prostranom Hristu“.
(Romar II)

„- Ljubljena ženo, ko si ti da jesi,
luda ku ljubav suvišno je kriti...“
(Tajanstva)

To je žena viših sfera koja ne silazi na zemlju. Živi u istim predjelima pjesni kog sna. Kada je vizije dozovu u samostan pjesnikove duše, ona je ovdje da osvjetli, da ozra i misti nu sve anost patnje, da bude udesna kap svjetlosti u oku, tužni refren molitve, uvar duše od grijehova zemaljskih, svijetla bol osu ena na vje nost, neizlije ena ljepota i patnja koja ra a, uva i brani jedan

novi svijet. Ona je u ovim pjesmama misti na snaga koja pokre e i uznosi pjesme do ne uvenih pjesni kih visina i domašaja. Ona je sve. Nepoznato Sve. „Ljubav ljubavi“, san sna. I više od toga:

„Božanske žene, sva ljepota svijeta
i lavska gordost i plahota srne,
kroz vaše ari uzvišene cvjeta
u plave dane, i u no i crne.

I, kada stopom punom svetog mira
budite zemlji ritam svih otkri a,
slutim vas srcem plamenim svemira,
slutim i ištem tajnu vaših bi a“.

.....
„Božanske žene, što u snu i slavi
ekate zoru pravednih oltara,
pred vašim likom koljeno se savi,
a srce, zvu ni plamen, ve izgara“.
(Žene me u kraljicama)

„ ulni i osje ajni svet pesnika Ujevi a uzima u njegovim stihovima posve enim ljubavi i ženi vid unutrašnjeg asketizma. U svojoj poznatoj pesmi „Molitva bogomajci za rabu Božju Doru Remebot“ Ujevi spaja lik žene majke sa svojom vizijom Madone sa iji je usana popio prve bajke. I u ljubavnim i u sinovskim ose anjima Ujevi je težio da senzibilnost prenese u sfere idealisti ke spiritualnosti, da u temema o ženi ispoveda produhovljene svoje, u samo i elije proživljavane snove o veli ini – ednosti i nevinosti ljudske prirode, koje nemilosrdno prlja ružna java“ (Velibor Gligori : Predgovor pjesama Tina Ujevi a). I zato je žena u Ujevi evim pjesmama „oganj duševnih emocija“. Pred njom je pjesnik i malen i

nemo an i slab, i velik i snažan, pred njom i moli i pla e
i žali i otu uje se, pred njom pada i vaskrsava, brižnog,
sveta kog izgleda, ali ona je snaga i bura u pjesmi: snaga
koja ruši samo sebe, koja lomi i satire tijelo:

„U kazni mesa, dugom hodo aš u,
dok snatrim bijelu vje nost slavna zida,
- s krivom il s pravom – ridam: paš u, paš u,
od jedne hijene što mi grudi kida,

od jedne žene s dušom i sa straš u.
Ona je ponos i gubitak vida,
a ja je žudim slaš u ili aš u,
i ljubav nema koprene ni stida“.
(Romar II)

„Pred njenim likom da se skromno klekne
u slavu bola i u slavu snova
kao pred neki živi Jeruzalem.

I da se pla e, i da se vjera rekne.
I svaki uzdah bude Vita Nuova,
a svaka suza dragi sjajni alem“.
(Molitva bogomajci za rabu božju Doru Remebot)

Tako teku stihovi i traje sve anost ove poezije. Sve
je u njoj nešto svoje mjesto odakle se tiho ali zna ajno
oglašava. Svaka pjesma ima svoj ton i svoju boju, a
pogdjekoji akcenti ja e izraženi otmu se, okrenu se protiv
nje, da joj se opet vrate i u nekom udnom blagom prelazu
postanu boja opšteg stanja pjesme. Sve su ove pjesme
jedna poema himni no uzvišena, zvu na i sve ana. Jedna
misao dominira, ponavlja se i provla i kroz sve njih stalno

prisutna, nit koja se ne gubi, koja se ne kida. Ta je nit
utkana u po etku ove knjige i dovedena do kraja.

Ako je bol, onda je bol u izobilju. Ako je gr , onda je
gr koji se steže i veže u vor iz koga se iza i ne može
van pjesme. Ako je ispovijest, onda je iskrena i bitna i
za pjesmu i za pjesnika, kao da je sva od tijela i daha
pjesnikovog. Ako je vapaj, onda je to vapaj koji kli e, a
ne vapaj koji moli i pada, a ne vapaj koji priziva u pomo ,
nego sabiranje snage za novi let. Ako je izgubljenost,
onda se našla u pjesmi da je spase, da je obodri i odbrani
od uništenja. Ako je pomirenje, onda je stalo vrsto na tlo
pjesnikovih vjerovanja.

I dok itamo ove pjesme, ne možemod a se otmemo
utisku o njihovoj izvišenosti i imamo stalno u svijesti
skupu cijenu kojom ih je pjesnik plašao. Jer, Ujevi je
živio onako kako je pjevao, pjevao onako kako je živio, i u
toj objedinjenosti pjesme pjesnikove i života pjesnikovog
treba tražiti smisao svega što u ovoj poeziji predstavlja
vrijednost i nesvakidašnji kvalitet. Njegov život treba
da potpomogne istraživanju pravih izvora i korijena iz
kijih su potekle ove pjesme. Jer, upravo njegov život
tuma i njegovu poeziju, i obratno. Ni jedan naš pjesnik
nije našao u sebi takav sklad izme u sebe ovjeka i sebe
pjesnika kao što je bio slu aj sa Ujevi em. Kao da je bio
duboko svjestan onoga što je nosio u sebi, one veli ine
i svetosti kojima se predavao i to je uslovalo da napravi
poeziju visokog stila.

„Ujevi eve pesme u zbirci Lelek sebra šiknule su iz
tmine“. U drugim ciklusima kao što su „Kolajna“, „Auto
na korzu“, „Oja eno zvono“, „Žedan kamen na studencu“,
nema više vrenja nemira, ognja duševnih emocija. Rat je
za le ima, no rana je uvek živa. U ciklusu „Lelek sebra“
brizga krv, u ciklusu „Kolajna“ kaplje krv...“ – „Loma a
koja je buktala prkosnim plamenom u ciklusu „Lelek

sebra“ ostavila je žar u „Kolajni“ (Velibor Gligori).

Kolajna je u umjetni kom smislu daleko boji ciklus od „Leleka sebra“, ra ena sa ve om brigom za fakturu stiha i sa jednim modernijim izrazom, zrelija je i istija, to je zrenje pjesni kog i estetskog, poetskog artizma – ali Lelek sebra je daleko bogatija i punija knjiga pjesnikovih doživljavanja i za Ujevi a daleko važnija, jer ona zna i pjesnikov credo. U njoj se Ujevi odre ivao, usmjeravao, nalazio puteve kojima e po i, isprobavao snagu i pjesni ke mo i, kalio se za budu e vatre i okršaje, spremao se da stvori poeziju trajne vrijednosti, i zato je to najbolja njegova knjiga pjesama.

Ujevi je kroz etiri decenije gradio svoje pjesni ko životno djelo i bio dosljedan „i u prologu i u epilogu svoje poezije“. „Gradio je Ujevi svoju kulu sna i života strpljivo, bolno, iskreno otkidaju i od svoga života ono najdragocjenije i ulažu i ga u njeno rastenje“. Grade i tu veliku zgradu znao je gdje e šta postaviti, u šta e šta uzidati i ugraditi, i zašto to ini. Htio je da bude onakva kakvu je do posljednjeg momenta želio – vrsta, jaka, postojana, da može da odoli vremenu, zlom vremenu i stihiji, da može da stoji i opstoji usamljena i sigurna u sebe. I u tome je uspio. A to je najviše što se od jednog pjesnika može tražiti i dobiti.

Život, br.12, str. 70-80., Sarajevo,12. decembar 1965.

Niko Jovi evi : TINOVA IGRA RIJE IMA

Iz novinarskih blokova koji su mi se nalazili pri ruci, svojevremeno, u Tinovom društvu uspio sam da pro itam nekoliko njegovih prigodnih „izjava“. Bilo je toga dosta, ali je vrijeme u inilo svoje. Prije nekoliko godina sam objavio nešto opširnije sje anje na neke od nezaboravnih trenutaka provedenih sa pjesnikom u gradu na Miljacki. A ovo je, izgleda, posljednje što o njemu mogu da pružim onima koji prou avaju život i djelo Tina Ujevi a. Daju i im ove „iskrice“, moram da im skrenem pažnju na neofcijelnost štimunga u kojemu su bljeskale. Prije svega Tin nikada sebi nije dozvolio da se „profaniše“ o fcijelnim istupanjem, ili gotovo nikada, kao predava ili govornik. On je to strašno mrzio. I ne samo to. Ni danas ne mogu da izmijenim utisak da je Tin prosto osje ao neki strah, malo je re i tremu, od javnog istupanja. ini mi se da je na njega porazno djelovao sam auditorijum mirnih, pore anih po redovima sjedišta uperenih u njega o iju i usta. Druga je stvar kafanski ambijent, tu je on bio kod ku e, makar i hiljadu gostiju bilo oko njega, u „Volgi“ recimo. Upe atljiv primjer Tinove treme pred publikom jeste njegova zbunjenost kada je otvarao izložbu Mirka Kuja i a 1932. godine u Sarajevu.

Zanešen uvijek svojom muzom, Tin je svakoga trenutka bio gotov da njeno nadahnu e iskoristi za reakciju na spoljni izazov. To su kratki rafali rije i, usmjereni ta no u cilj koji on ga a, makar ga prisutni i ne vidjeli jasno, i u istom trenutku:

- Proletarijat je jedna kolektivna injenica, a ne zbirka proletera! – ispali zajedljivo kroz zatvoreni prozor kafane „Central“ izme u nas jednoga prolje neg dana 1933. godine.

Okrenusmo se da pogledamo koga je ga ao. Ulicom zamakoše ka hotelu „Evropa“ dvojica „radni kih vo a“. Pogledasmo Tina. Na njegovim usnama se, kao svaki put kada istroši šaržer, razmetao laki smiješak kao jedva primjetan dim iz usta cijevi puškomitraljeza. Šta je trebalo da zna i taj smiješak, svakako niko sem Tina samoga ne može sebi polaskati da zna.

Ne pro e ni nekoliko minuti, ona dvojica se vratiše. Tin ispali još jedan šaržer:

- Sre na zemlja koja ima toliko velikana koji su svi proleter i imaju dobro garnirane portfelje.

O evidno, pucao je na radni ke „tribune“ koje nije gušila nikakva nemaština u policijskoj državi.

Tin je napadan i s lijeva i s desna, i u literaturi i u životu. On se hvatao za glavu:

- Ako se u ovoj zemlji pojavi jedan dobar pjesnik ima e dvije glavne zamjerke. Za proleter je proleterski izdajnik a za policiju komunista. To je dvojna taktika jugoslovenskih vlasti protivu dobre literature. Zna i da sam ja u ovoj zemlji ovjek pedesetoga ranga, to zna i da ja mogu biti šikaniran i zatvaran.

- Nemojte, Tine, vi ste neura unljivi! – našali se jednom Jovan Palavestra, uju i ga da govori nešto sli no gornjim rije ima.

- Fon Papan, to je jugoslovenski Palavestra! – do eka ga Tin istim tonom. – Imajte, gospodine, u vidu da je Tin ura unljiv u jednoj neura unljivoj politici, koja ima neura unljivu kulturnu politiku.

Sjede i jedne ve eri u „Pozorišnoj kafani“, rije bješe baš o kulturi, do ekasmo glumce koji su obi no poslije predstave ovdje navra ali na kafu, ina e najbolju u Sarajevu onoga vremena. Razumije se, to je uvijek bio zgodan povod da se kaže nešto više o krugovima bliskim pozorištu.

- Zamislite, molim vas, - pri ala je jedna od glumica, - šta mi se desilo sada, na izlazu. Nai e upravnik i pita me: jesam li ono zaista plakala na pozornici. Ja kažem, jesam. „Nemojte, nemojte. uvajte se toga. To nije odlika dobroga glumca“, potapša me po ramenima o inski.

Tin pršte u smijeh do ludila:

- I tako ste opet morali istinski da pla ete od upravnikovog o inskog poznavanja pozorišne umjetnosti i glume. Ovoj zemlji fali jedna inteligencija, a još više intelektualci.

Poznati glumac Duje Biluš esto je Tina podjarivao skre u i razgovor na Raku Drainca, kojega je Tin izvanredno volio a tobože se nijesu trpjeli. Jednom prilikom izmiješaše Drainca i Mici a, zentistu. A Tin e:

- Slušajte, Duje. Kad vi date ovjeku 25 para ili „dravu“ (cigareta) onda se napravite važnim, u neku ruku, kao Staviski. Mici je moj ak, kao što je i Drainac moj ak, zato što me grde.

- A Brana osi ? – pokuša Duje da ga iznenadi.

- osi a su ubili fragmenti nacionalisti ke buržoazije. Jugoslovenska buržoazija, neofcijelno, kao klasa mnogo je reakcionarnija nego Hitler ofcijelno.

- A kojoj grupi vi pripadate? – nije ga Duje toga puta puštao da odahne, tjeraju i ga da se literarno svrsta.

- Meni kao dobrom pjesniku ne treba grupa. Ja se upravljam po svim higijenskim propisima, a ne kao vi u Sarajevu.

Ova i sli ne replike Tinove mogle su za trenutak da zazvu e besmisleno, ali nikada nijesu bile bez ta no odre enoga smisla, i žaoke.

Boemstvo je sastavni dio pojma Tin Ujevi , ali vulgarno pijanstvo nikada ne treba povezati sa Tinovim boemstvom. Tin nije bio alkoholi ar, pijandura, neura unljiva ispi utura, u vrijeme iz koga su ova

sje anja. On je bivao „pod gasom“ uvijek kada je bilo vina dosta na njegovom stolu. Ali nikada nije bio pijan toliko da ne zna šta hoće da kaže i kako da iskaže ono što misli. Možda je vino katkada bilo samo dobar potpaljiva Tinovih unutrašnjih raspoloženja ili neraspoloženja. Ako je kada zaista bio pijan, onda su ga to bile napile njegove materijalne i druge nedaće beskućnika, a vino je bilo njegov lijek protivu beznadice i oćanja.

Da završim baš sa Tinovim riječima koje je izrekao jednom prilikom kada bi svako rekao da je bio mrtav pijan. Posmatrali smo neki ilustrovani list sa reprodukcijama slika nekog starog majstora. Tin je pokazao na neko „raspeće“ i rekao:

- Ovo su fragmenti jednoga božanstvenoga ribljega tijela o kojemu vi nemate pojma kada govorite o grčkoj estetici, slikarstvu i skulpturi. Bog je sišao u ribu i zato se zove Jezus Hristos.

Pjesnik je prije svega i iznad svega bio pjesnik. Ovako to kažem zbog toga što su pojmovi Tin i pjesnik zapravo jedno te isto.

*Književne novine, br. 301, str. 8 i 11.,
Beograd 13. maj 1967.*

Vujadin Joki
GENEZA STVARALAŠTVA TINA UJEVIĆA
Stvaralački aspekt sna kod Tina Ujevića

Značajno mesto u pesnikovom stvaranju imaju i snovi – san i sanjarenje u širem smislu i pojedinim varijantama. Sa ovog aspekta ćemo i pri nekim manifestacijama sna kod Tina. Ovde nije svrsishodno da govorimo o teorijama sna, uopšte, niti Tinovim, iako se one delimično mogu aplicirati. Ipak, podsetimo se na osnovne stvari u vezi sa snom i njegovom ulogom. Nije ta noć da su snovi samo, kako neki teoretičari sna tvrde, fizičko, hemijske promene koje odražavaju odnos i stanje našeg organizma prema spoljnjem svetu. Dobar deo snova je bitno povezan sa ljudskim životom, teškoćama, stremljenjima, konfliktima itd. Preko njih se daju uočiti mnoge želje i izbegavanje raznih činova kod čoveka. I iz njih se može prići upoznavanju ličnosti, upoznavanju njegovog dela i slika.

Od Laocea, Homera, pa do danas pitanje sna kao fenomena za sebe, sna kao fenomena fiziologije i psihologije i posebno kao pesničkog fenomena bilo je prisutno. Svakako negdje je ovaj fenomen bio manje ispitivan i priznavan, ali ne i potpuno negiran. Čak je i Hegel, veliki logičar i racionalista, priznavao snu ostvarenje ideala u totalitetu.

San kao pesnički fenomen i posebno san kao izvor poezije naročito je bio cenjen kod romantičara, nadrealista i psihoanalitičara. O tome su napisane velike rasprave koje na neki način priznaju ulogu sna i poeziji, ali se razilaze u kvalitetima i količinama uloge. Jedno je, izgleda ta noć da je odnos sna i pesnika sveprisutan i da se pesnik odnosi prema snu ambivalentno. Mit i san s jedne strane i vrsta realnosti s druge put je kojim se pesnik kreće, i put

su jedne pesme, to njegove paralele. Pesnik koj iume da san „laž“ i „onozemaljski“ san pretvori u duboko životni dijalog, ili monolog, jeste i veliki majstor u koriš enju sna. San nije, svakako, pesma. Na osnovu sna se i ne stvara pesma, ali san u stvaranju kod velikog pesnika, omogu ava da se produži sanjanje na javi. in i nam se da san, pored ostalog, u i, omogu ava, pesniku da mašta, i obrnuto maštanje u i, omogu ava pesniku da sanja. San ne treba shvatiti kao nešto odvojeno od istorije pesnika i života pesnika. San nije neki odvojeni drugi život, ve nastavljjanje života, boljeg, kruženja života, deli spirale u razvoju života pesnika. Tin koji je mnogim izjavama odbijao ulogu sna i u stvaranju, govori da ima „... tri stvari koje još nitko nije izradio: me u njima ... Stenografski zapisnik svih snova, li nih i skupnih iz dana u dan, iz no i u no ;“ Malo kasnije emo videti šta je naš pesnik sanjao. Poznavaju i njega, njegovu poeziju i njegove snove, koje nam je, donekle, kazao, mi emo lako uspostaviti vezu.

I naš pesnik se dvostruko odnosio prema snu. Tin je san kao potpuno pesni ko opredeljenje odbacivao. Prava poezija ne sme da bude irealisti ko buncanje i poezija se mora bazirati na stvarni svet. Posebno je Tin bio protiv sna kao nekog onozemaljskog sveta kojega treba sad da pesnik prevodi na ovaj svet. San ne može biti ni predmet poezije. „San je vrlo daleko od toga da bude iscrpan predmet moderne umjetnosti; ne zahvaljujmo bogovima što su nam dali san nego što su nam dali o i i ruke.“ Teorijski, Tin odbija san u dva pravca: i kao ovozemaljsko sanjarenje i kao misti ki fenomen. Poezija, po Tinu, nije ni jedno ni drugo, ona je ose aj pesnika koji je proizveden diranjem vidljivog sveta uzdignut na nivo intuicije pesnika. San može, tako shva en, biti predmet religije i delimi no flozofije, a ne poezije.

Me utim, san kao fiziološku pojavu i san kao viši, dalji, nivo nastavljanja života, Tin nije odbacivao. Ovo je za nas važno iako se sa Tinom ne bismo složili. Tin kaže: „Povod sna nije psihološki nego fiziološki; o zna enju koje za san imaju bolesti, probava, jelo, pi e imat e postepeno da mjerodavnije progovori medicina. Sne stvara stanje organizma i ishrana; na san upliviše alkohol, kofein, nikotin, a onda svi ekscitanti, narkoti na sredstva.“ Ovaj stav je dvostruko važan: prvo, jer Tin sam kazuje šta je delovalno najviše na njegove sne i gde je uzrok, i drugo, jer, kad ovo saznamo od samog pesnika, koji je rekao da: „Pjesnik treba da zna da stvarni svijet postoji, onda posredno dolazimo do uloge sna u njegovom stvaranju. Bolovanje i bolesni život, gladni organizam i tegobe od gladi, alkohol i drugo, skoro je celokupni Tinov život, to je i motiv dela njegove poezije, a to su i njegovi snovi: „Nikada nisam sanjao da sam dobio veliku sumu novaca; nikada nisam sanjao o novcu; nikada da sam kupio ku u, oženio se, dobio namješteje. Nikada nisam sanjao da sam potpuno bez brige (mžda me san in i bezbrižnim). Nikada nisam sanjao da ležim od odre ene bolesti. Nikada nisam sanjao da sam izdao knjigu, dobio nagradu, bio uhapšen, držao predavanje. Nikada nisam sanjao da govorim ili pišem o politici. Bilježaka sam u snu imao itave arhive, a jedanput sam sanjao uniformisanog policajca. Glavni je motiv moga sna: strah, strava, nespokoјstvo, netrpeljivost, o ekivanje, žurba, gusta mistika. Samo u trenucima kad sam bio vrlo gladan sanjao sam o sjajnim objedima: to me mu ilo. Sanjao sam opasnost na železni koj pruzi, u ratu od mitraljeza i aviona. Ali glavna strava koja me je stezala bila ej misti ka, demonska, vampirska, za logiku neobjašnjiva. U Vrgorcu kao dijete od tri godine vidio sam sebe u snu u dva primjerka i poplašio se“

„Sanjam bježe svoje mra ne, pla ne boli:

ili:

„Dosada sam snivao sablasti blijede,
i ko će da ih pamti? ...

...

A moj san – zar to sam ja?“

ili:

„Ono što iskah u snu vidi se na javi,“

Ovde nam Tin kazuje: šta nije sanjao, šta je obi no sanjao i motive snova. Me utim, vidi se, da Tin ne prime uje i u ovome ambivalentnost svoje li nosti. Nije sanjao ono što je urazumio snagom svoje racionalne li nosti, a sanjao je ono što se nije moglo dovesti do toga. Sanjao je tajne strane svoje li nosti, preko kojih su se, zapravo, ispoljavale i one prave bitnosti li nosti, iako ne jasno, ve skriveno. Privi anja sebe, delova svojega tela, i drugih li nosti u duplicitetu bilo je i javna, stvarna, i sanjanja tajna, strana njegove li nosti.

„Buda sa nelumbom s vrha Everesta
javlja mi se u snu snopom brzjava.“

Sve se ovo pretvara u višestruko zna enje. Ovim je sam sanjar predstavljen, dao je deo svoje li nosti ili deo li nosti koje su mu blizu. Prisetimo se samo i to da su Tinove žene iz sna sli ne ili iste kao one u poeziji. Tu su fantazme vezane, samoih treba stvarno komponovati u sth.

Kompleks straha je deo, tako e, i budnog i nebudnog Tinovog sanjanja itd. To je i motiv, osnov i bit njegove poezije. Strah, strava, nespokojstvo, nestrpljivost,

o ekivanje, žurba, gusta mistika, zar nisu to i elementi i bitnosti skro itave Tinove poezije. Zar nam onda san i kod njega nije sastavni deo života i peozije. Mnogi snovi su se, ipak, pretvarali u pesmu, a mnoge pesme bile su presanjane i posle i pre pisanja. Ovo je specijalno mogu e kod pisaca kakav je bio i Tin, pisaca izrazito senzibilnih „Me utim, akko poezije nema bez sna, ni umjetnosti bez neke izvjesne iluzije o stvarima,“ snu se tako može pri i, ve smo rekli, višestruko. Frojd je, znamo, tražio u njemu nesvesno. Mi ne želimo preterivati, ali i na to ukazujemo, Jung, Hank, i sli ni, su smatrali spava a kao prislušakiva a svojeg nesvesnog, što, tako e, ima istine.

Tinova odbrana da u snu nije tražio nadahnu e, ve u radu, može biti i ta na i prestroga, ali ako on u snu nije tražio pesmu, san nam je ipak delimi no pomagao da otkrijemo Tina, da ga dublje, sigurnije upoznamo. Pesnikov delimi no negativan odnos prema snu mora se razumeti i s obzirom na njegovu suprotstavljanje vulgarizovanju ovog odnosa kod nekih neobrazovanih pesnika kod nas, i precenjivanjima nadrealista, koju su poeziju svodili na poeziju sna. Tin ni jedno ni drugo nije dopuštao. San u poeziji mora biti povezan. San ijava se uzajamno crpe.

Konkretna nesre a je u tome što se ne znaju datumi tih njegovih snova i širi sadržaj, jer bismo ipak više rekli nego što se može re i, ovako, donekle, uopštenim konstatacijama, zaklju cima i premisama. Kad Tin pri a o katakombama koje je sanjao pa to uporedimo sa katakombama njegovih pesama nije to samo prosta uporedba ve duboka veza sadržaja svesti, sna i podsvesti ovog pesnika. Pesnik je u svojoj poeziji veoma esto upotrebljavao re san, crpio inspiracije iz njega.

„Me u stvarima i snom sve je podeljeno;

Stvari su komadi, no život je itav i ništa nije odijeljeno“,

Posebno treba ukazati na onaj drugi vid sna, kao daljeg, produženog života jave u nenormalnom životu, u delimi no poreme enom vidu života pesnika. Ovi snovi mogu biti snovi izme u jave i spavanja, a i snovi za vreme samog spavanja. Oni igraju zna ajnu ulogu u pesnikovom stvaranju naro ito oni izme u budnog i nebudnog stanja pesnika. Kod Tina je život u ovom stanju bio dosta bogat. Ovi su vezani i sa nekim halucinantnim pjavama kod Tina. Oni se jasno na njih nastavljaju i obratno. Njihovo prenošenje je esto i teško uo iti. Me utim, taj odnos postoji. Napis „Kau uk djevojaka“, u mnoge druge, veoma je ilustrativan za ovaj vid Tinovog stvaranja. Pesnik sjedinjuje sasvim realne komponente svog života sa sasvim nerealnim. Ovi elementi se smenjuju i ujedinjuju. Oni izražavaju stvarno Tina i na javi i u snu. Evo na preskok nekih detalja:

„Netom se ugasila električka i ja turnuo glavu pod pokriva , san je bio sladak, i nedogledan kao razjapljeni ponor.

Letio sam kroz svemir. Nisam imao polazišta na odredišta, bio sam bez težine, i izvan dosega polja gravitacije.

Pod titravim svjetlom od etiri kandelabra vidjeh pet blijedih poprsja od mramora i pod njima pro itah imena: Po, Hofman, Andersen, Ewers, Swedenborg. Vragolija uštapa je bila puna maštovitosti. Upao sam u centar vu ice, u formaciji opakoga sna.

Odjedared, ne ujno kao sjena, kroz neka vratašća sakrivena baršunom kamo su izlazile tajne i zagušene stepenice, zakora i u prostor etersko i sablasno stvorenje, možebitno privi enje u obliku protegljive, elasti ne Djevice. Nosila je u ruci putiri i neke pergamene s grimiznim obrubom. Haljine na njoj, od žu kaste boje ublaženoga

joda, odnosile su se prema svijetu sa šumom opsjena.“ Sli no iu napisu „Senorita Alisner“ i mnogim drugim. On je to potencirao, izražavao preko svoje poezije.

„Mnogo se zvrkova kotrlja po sobi,
spratovi se esto ruše, esto dižu,
a ja letim, padam, ska em, kroz trjiemove,
niz spratove
uz spratove,
u ponore, do nebesa.
Buncam o njedru duvana i plahosti vihora,
o kormoranima u kafani Moskvi“.

ili:

„Ja sanjam da padam u neke duboke jazove,
ali ja padam i padam, jer jaz nema dna.“

itd. jer, ... „ono, što mi se otimalo (podvukao VJ) bio je san na javi, buncanje s perom u ruci, otpadanje od unutrašnjega otoka (otoka od oticati)“.

Ovakvi snovi su mu se naro ito dogaa ali u onim najosetljivijim delovima njegove li nosti i interesovanja. Tin opisuje jedan dogaa aj ove vrste sna koji smo jednom naveli: „A kada sam jedne ve eri, zavalivši se kao kostur razdrmanog auta, uz kut stola u nekoj osvijetljenoj, strašno zadimljenoj i zagušljivoj kavani vidio kao cvjetove kukurijeka neshvatljive ženske glave, uo cilikanje balalajka, spavao sam o iju otvorenih ko zec, kupao u ritmu gotovo glasnih prstiju, ali sam u prijelazima izme u sna i jave imao najuogodnije senzacije...“ Snovi Tinovi se veoma dobro mogu psihoanaliti ki objasniti, oni i bez toga, ve smo rekli, daju dosta materijala za ulaženje u sferu njegove poezije. Mi nismo išli linijom, koja je bila i skoro nemogu a sabiranjem svih snova Tinovih i simbola

s tim snovima. To nam ne bi mnogo više pomoglo i da smo mogli, jer je i sam Tin odli no rekao: „Tko sve sabire, svoju tezu ne dokazuje“. Nama je bila namera da pokažemo kako, stvarno, postoji ogromna duhovna veza izme u Tinovih snova i poezije i da uputimo na ulogu tih snova u stvaralaštvu Tinovom i obratno. Dakle, da i kroz ovaj bipolaritet ulazimo dublje u Tinov pesni ki i drugi život. Dakako, to je, rekli smo, kod Tina potencirano mešavina sna, jave, mašte; ovozemaljskog i božanskog; mistike i realnosti; halucijacije i realnog, doživljaja i želja. Snaga želja, snaga ljubavi i želja ljubavi, snaga odricanja i želja odricanja. Sve je to, ovde sudar ova dva, i ne samo ova dva ljudska, nadljudska elementa koja se esto, naj eš e pretvaraju u košmar. Tin je u snu više padao, jer je „rešavao“ svoje li ne, intimne, pesni ke, i u krajnjoj liniji, metafzi ke teskobe.

ISKONSKA PRIRODA PESNIKA

Moramo, jednu izuzetnost Tinovu, koja je jako uo ljava, iako smo je na neki na in dodirivali, posebno naglasili i dati joj jedno odre eno ime, koje nam se ini najprikladnije za ovakvog pesnika. To je Tinov ISKON. To je ono neodoljivo unutrašnje kao jedina mogu nost koja se davala ovom pesniku. To je njegov SAM unutrašnji život – NUS – svojstven samo njemu. To je ona duboko ukopana bit koju su otkrivali veliki sukobi kojih je ovaj pesnik imao dosta, ili su se, pak, i tiho probijali u stvarnost netvarnosti žudnje pesnika. To je ono njegovo DNO bi a koje je uvek propucavalo u trenutku kada je moralo i trebalo. Iskon nam kazuje ono najizvornije kod pesnika, ono što je samo njegovo, što se ne može na i, što nije van pesnika to je ono u njemu, i samo u njemu, što

po iva u njegovoj po etnoj skrivenosti, u po etnoj tihoj skrivenosti.

„Trebalo je da se rodim s drugim tijelom.
Ali ne: s drugim tijelom služio bih tijelu,
ne bih stigao duhu, geniju, svom djelu,“

Iskon je od i iz samog po etka. Drugo se na tome kalemilo, usa ivalo. Ovako gledano može se jedino i objasniti. Tinov prirodni misticizam koji su neki tražili pogrešno u kalemljenju. Ne, on je i u iskonu pesnikovom. Ovaj Tinov iskon je mnoge pojave ve unapred porušio, osudio na smrt, možda je i sebi doneo osudu na smrt, ail doneo je osudu i na pev, na pesmu koja je bila pesma skrivenog, dubokog, negde u tišini nevi enog iskona. Ovaj je sve nadokna ivaio. Tamo gdje je bilo spoljnje siromaštvo, pojavljivao se jek dubine i tiho a se pretvarala u krater, nije iskon dao da nestane poj i zov pesme. Stvarnost njegova se konfrontirala sa spoljnom stvarnoš u. Borio se Tin snagom svog iskona da se ne manifestuje preko profano prolaznih stvari. Nije se dao da se postvari, da postane predmet. Hteo je samo da bude i postane i ostane samo pesma.

Šta je bilo iskon kod Tina i kako mi saznajemo za njega? Iskon kod Tina je bio puni i pravi PRAOSNOV, BACIL, BOLEST I NIRVANA!

Napadanje Crnog njegovog života spolja moglo je da do kraja likvidira Tinovu li nost. esta je bila hora za idealno samoubistvo. Trenutaka takvih je bilo na pretek, ali da li bi se onda bilo pesnik, da li bi pesnik ostao za svoj veruu – ne. Od ovoga je pesnika spasao iskon. Naš pesnik nije izgubio iskon. Njegova iskonska snaga nije bila rasturena od kobi vremena, tog tužnog napretka. Njegov istinski-iskonski supstancijalitet je ostao itav i

kroz njegovu umetnost i kroz njegov život, tako je bilo omogu eno da njegovo delo – njegova pesma – pravi smisao života duh ai tela njegova. To je bio najviši mogu i na in postojanja, i jedini mogu i na in pesnika. Tin je tako pevao istinu- ideju. On je samo tako mogao i pokazao postojanje istine na pesni ki na in, dao je i pokazao ne samo svoj iskon nego i iskon i ljudski kao istoriju oveka. „Nakon elementarnih eksplozija svojega praonovnog dinamizma on je došao (govori o sebi VJ) do zaklju ka, da sve treba primati sa fegmom, skepsom i ironijom, ali takva polutanska stanovišta ipak na dnu nijesu ni malo zadovoljavala njegovu staru dušu“. Iskonska Tinova priroda je dovela u dva osnovna pravca u životu. Pre svega: neke pojave prolaznosti i tragike, svakodnevne životne dinamike treba gledati fegmatno, s ironijom, treba se uvati postvarenja u smislu postati ista stvar i dalje u svemu se treba obra unati sa svim da bi se došlo do punog izražaja, tog prirodnog, ljudskog u oveku, pokušat spasenje duše preko unošenja onoga sa dna – iskonsko humanog u pojave i odnose. To je jedina relacija opstanka i smisla opstanka. Treba svest i svet doneti do pesme.

A kako je to bilo mogu e Tinu, oveku? Mogu e je bilo jer je u njemu bila iskonski usa ena pesma. „, ovjek ima u sebi bacile poezije, kao što u prolje e organizam osje a bacile prolje a i vjete razvigorce.“ Bez tog prole a, bez tog jutra poezije, nije mogu a velika pesma, nije mogu e pesni ki dovoditi svet. Bogatstvo sveta pesnika je baš u tom bacilu koji provrti baš kad treba i stalno vrti da bi tada u prole e, u jutro, iz prole a i jutra izašao i dao pesmu sveta i svet pesme. To je samo, pre svega, pesnikovo jutro, pesnikovo prole e, bez kojeg on ne može, to je i njegova bit i žudnja, njegova iskonska, primarna, volja, volja da se dodaje do toga. „Žudnja za Nirvanom i paralelna žudnja za

beskona nim kosmosom nalaze se na prapo etku mojega duhovnog bi a, potšo su jedna vrsta negacije individualnosti na višoj lirskoj i metafzi koj ljestvici, no ipak ono što me vra a u individuaciju bi a, to je poziv života koji tvrdi da sam ja taj i takav, da imam time i broj godina i lice stva-ri koje katkada kod mene u samo i izazivaju najdublje u enje.“ Iskon je i nirvana i u enje i žudnja. Ne e zato biti ništa zagonetno da e pesnik, vide emo kasnije, na i jedno uto ište svojeg duha a i duše u budizmu. Tako je ovaj iskon uvao na neki na in produkciju Tinovu. On je uvao da pesma ostane i da se stvori, jer prestati se diviti i uđiti, prestati žudeti, prestati da se poistovje uješ sa tajnama, skoro da je i prestati pevati. Prosti fakticitet ne daje pesmu iako pomaže i on delimi no. Da nije bilo u iskonu Tinovu da otkriva pa i budisti ke nirvane, pitamo se da li bi i on sam mogao nešto iz svog iskona i stvarnog života otkriti. Dubine se otkrivaju iz dubina sveta pesnika, iz onoga što je Neprizvano samo s polja. Jasno je, onda, što je pitanje nerava Tinovih bilo uvek aktuelno i što je pisanje stihova bilo kao neka bolest. Tin sam kaže ... „pisanje stihova je moja nervna bolest“. Bez ovakvog golicanja nerava koje je dovelo i do njihove bolesti i izrodilo se iz njihove bolesti nema pisanja pesme. Treba, zato, shvatiti da je Tinova nervna bolest bila samo izuzetna podobnost za njegovo pisanje stihova. Nervi su fzi ki dokraj ivali pesnika, ali su mu pomogli da stvara. Oni su bili i lek i bolest. To je bila i Tinova katarza. Ali to je ono što pesnika odre uje na: „Htjeti, duboko, daleko, visoko, prostrano, veliko.“ Ovde je iskonsko kao nužno. Nužno u više pravaca: uopšte, za pisanje pesme same i trajnost i stalnost pisanja. Uopšte jer je poezija i hir, nastranost posebne vrste preko koje je ovek izdvaja i prkosi, ali ta hirovitost, to izdvajanje i to prkošenje je neponovljivo za druge. Mnogi zavide za sve te ekscese pesniku i želeli bi da i oni budu kao i on, ali to

im je nemogu e. Život ih odmah napravi smešnima. I sam pesnik ukoliko pokuša da se ponovi po ne emu i on spada u komi ne situacije, izlazi iz domena pesni kog, svog odre enja. Tin kaže ovo: „... no ranije me je više opajala ista ljepota kazanoga u sadržini i u obliku, a ne možda ak ni to, ni ništa drugo nego mra na i nesvjesna želja da lirski stvorim: da buncam“. Jasno ovde se manifestuje istinska predispozicija pesni kog govorenja, koja je žrtvovala pesnika na svim prolaznostima. Za poeziju je iskon nužan i nezamenljiv. Tin ga je imao i to pokazno i prikazno na nekoliko odsutnih trenutaka. Pre svega iskon se ispoljio kod Tina u po etku pisanja. Mi smo na nekim mestima videli, ali dodajmo i ove njegove re i koje objašnjavaju njega, pesnik te pita: „Zašto ovjek propjeva?“ i odgovara: „To se doga a sljepa ki, u mraku, potpuno besvijesno: imitacija nije nego parenje ne eg u sebi, možda i ira, ili izlu ivanje, sekrecija nagomilanoga bola...“

Tako je to; po ne se u po etku bez jasnosti, zašto? To nijedan pesnik ta no, pa ni Tin, ne zna. Oni nagaaju, ima tu dosta elemenata spolja. Ali tih spoljnih elemenata ima dosta i za nas sve pa nismo postali pesnici, ne što nismo hteli, ve i što nismo mogli. Nismo mogli da doživimo to „Parenje“. Nismo imali dovoljno pesni ke sekrecije za izlu ivanje. Zato što je tako po elo on je morao ostati i do kraja pesnik. Tin je skoro redak izuzetak pesnika i pesni kog života do smrti, iako je bilo prekida. Kolebljivca koji bi, i koji je po eo iz spoljnog Nusa da peva mnogi spoljni životni momenti bi ga nagovorili i da prestane da peva. Pesa je takva. Ali Tin nije nikad bio u opasnosti iako su ga spoljni momenti više puta na to terali. Iako je doživljavao najstrašnije golgote zbog pesme i pesni kog života. „Htjedoh gotovo da prestanem intelektualno raditi, ali badava, duh se javlja kad on sam ho e, te vas sili da radite: baš u toj neodoljivosti je razlika

izme u profesije poziva. Htio-ne htio moram ostati što jesam, literat“. (podvukao VJ). Da. Iskon je ja i od svega. Nije to prosta fatalnost, niti naša prijem ivost teorijska za fatalizam, ali je to istina kao i sve druge istine izvedene iz stvarnih injenica. Pesni ko je ono samo u tom pesniku, a koje mu je kao osnova, kao proizvod, kao skrivenost za druge samo njemu. To ga odvaja od drugih, to mu omogu ava da ostane pesnik. A to je Tin i bio i imao. Imao evidentno. Ovo se višestruko manifestovalo na Tina i na njegovo stvaralaštvo, na njegovu poeziju, pesmu, poj. Pre svega preko nekoliko elemenata:

- brz i bujan razvoj pesnika kao pesnika,
- mnogostrukost, svojevrsne polivalentnosti pesnika, samo Tinu svojstvena i data,
- samosvojstvenosti stiha i života i
- u izrazito velikoj volji, žudnji za pesmom.

Rani pesni ki po eci i brz i bujan razvoj Tinov kao pesnika su njegove bitne karakteristike. Kad govorimo o brzom i bunom razvoju Tinovom ovde pre svega mislimo na to da su njegove pesme, i prve, odmah, odale da je Tin veliki pesnik, da su one u sebi sadržavale i kazivale Tina kao velikog pesnika i to odre enog pesni kog kvaliteta i boje. Njegove prve zbirke pesama i njegove prve pesme govore da je ovaj um prevashodno bujna li nost i prevashodno bujna pesni ka li nost. Pesme: Ogledalo, Što šap e vodoskok, Mrtva domovina, Naše vile, Slovo prolaznosti i mnoge druge ispevane i pevane u po etku svog pesni kog života nisu ništa siromašnije po duhu od drugih koje su tinjale u Tinovom životu i iskonu, odnosno kojima je bogatstvo i bujnost davao njegov iskon, koji je imao liniju razvoja. Kratak ref eks života se od „Ogledala“ proteže do poslednje pesme.

„Bježe u kraj laži o raj u i paklu,
Te je život samo, za ljude i žene,

Kratak refleks svijetla u besutnom staklu.

A evo nešto sli ni doživljaj o brzom prolazu, u pesmi koja je napisana 1955. godine.

„Jedan kratki život koji brzo stane
kli e: Slava suncu! Sunce prije svega!“

Vrlo jedinstveno i u stavu a i u bujnosti koja je bila tako re i ro ena i koja je umrla iz istog izvora i u isti izvor, onako kako je došla tako je umrla, ima velike razlike, u prvoj pesmi je Ogledalo simbol kratkog refleksa života, u drugoj Sunce treba da spre i taj kratki refleks koji se konstatuje, ali se traži sunce kao ogledalo. Sunce je trajnije, sunce je radosnije, ono je simbol velikog, ve nog, nepreglednog, radosnog, topline, zato ga sad pesnik uzima dvostruko: i kao ono u što se ogledamo i kao ono što to ogledanje treba da nas produži. Iskon je i u jednoj i u drugoj pesmi govorio i o ne emu drugom, o tome da se traži ve no. Bujanje je po elo odmah i brzo se razvijalo. Mi smo uzeli dve pesme uskoro po kvalitetu slu ajno, a po vremenu nastanka namerno da bi prikazali kako je ta bujnost održana do kraja na jednom višem nivou, odnosno bogatijoj bujnosti raskošnijoj i suptilnijoj, ali koja poti e iz istog izvora i iz iste pretpostavke sveta i svesti.

Ovo bogato cvetanje Tinove li nosti se naro ito manifestovalo preko samo njemu svojstvene polivalentnosti, mnogostrukosti. Ove suprotnosti (jer su valencije bile u suprotnosti kod Tina eš e) u jedinstvu Tinovom stvarale su velike zabune u njegovoj poeziji i velike probleme pesniku. Nekad je bio pravi racionalista, i govorio je da je dekartovski racionalan, nekad strasni emocionalista, nekad fegmati ni posmatra sveta oko sebe, nekad sangvinik do odvratnosti, nekad maštovito vizionar, nekad prakti ar do cepidla enja. Ali najviše

je bio sve. Ta mnogostrukost se ispoljavala u njegovoj poeziji evidentno. Tin je ovako za sebe govorio: ... „zatim podobnost svoju da se razvijam vrlo bujno, i, možda nesuvislo, i da pored toga nosim u sebi više od jednog ovjeka“. Ali to je sve bilo i iskonski samosvjesno, samosvjesno u stihu i samosvjesno u životu. nema mu para za upore enje za njegov stih uopšte, za njegov život uopšte. Neki uzori su pridodadba osnovu koji je Tinov. Uticaji su delovali samo do jedne granice i njih ima, mi emo ih kasnije re i, ne Tin je imao jedan prag preko koga niko nije mogao presko iti. S te strane praga se nalazio njegov iskon koji se manifestovao i u izrazito velikoj volji da se on kaže. Svesno pounutrašnjenje se mešalo sa ovim samo na granici tog praga Tinovog iskona i tu su se dešavale naj udnije mešavine spoljnog i iskonski unutrašnjeg. Ne strpanog u podsvest, ve iskonski bitno Tinovog i samo njegovog onoga po emu je Tin praizvorski dizao svet i svest do jedne posebne vrste nadsvesti, do pesme kao simbola njegovog JA. Tin je svaku pojavu, prvo, reducirao do svog iskona, pa je onda pretvarao u pesmu, tako da mu je pesma jedan, pre svega iskonski razlog koji je našao i naišao na neki sli an spoljni žar. Po etak Tinov je bio od sebe i iz sebe da je nalazio izvesno identifikovanje, zahvaljuju i sebi a onda i svetu. Mi smo tako, zbog, iz tog, njegovog iskona opazili na najoriginalniji na in i Tina i svet, onda kada je pesni ko i istorijski-kulturno vreme to tražilo. Tako nam je Tinov iskon uslovio i dopunio sve ono što e se u njegovom bogatom životu doga ali sa Tinom kao ovekom i Tinom kao pesnikom. U tim konfrontiranjima e nam i Tinov iskon biti jasniji i evidentniji, naro ito ako provodimo metod redukcije sa obe strane.

*Književna kritika (izvadak), br.2, str 95 - 99,
Beograd, 1971.*

Sreten Perovi

O TINU UJEVI U INIKŠI U NJEGOVOG DOBA

Izme u dva svjetska rata Nikšić je, kao rijetko koji grad u tadašnjoj Zetskoj Banovini (koja je obuhvatala znatno širi prostor od današnje Crne Gore), bio stjecište intelektualaca, umjetnika i književnika, bez obzira da li su oni bili «izvanjci», došljaci, ili rođeni Nikšićani. Nikšić je u to doba smatran nekom vrstom regionalnog centra intelektualnog otpora represivnom režimu Kraljevine Jugoslavije, naročito u odnosu na nezavidno društveno-ekonomsko stanje u ponižavanoj i poništavanoj Crnoj Gori. Razumije se, ondašnja unitaristička vlast imala je i ovdje svoje eksponirane političke aktiviste, i više od toga – jaki policijski aparat koji nije praštao ni navodne stare grijehe iz Božićne ustanka, kojim se crnogorski narod suprotsavio nelegalnim i nelegitimnim odlukama tzv. Podgori ke skupštine.

Me u ondašnjim nikšićkim umjetnicima bio je jedno vrijeme i bard hrvatske poezije, proslavljeni boem Avgustin Tin Ujevi (Vrgorac, 5. VII 1891 – Zagreb, 12. XI 1955). Taj vještiti selidbenik, stvaralac širokog žanrovskog opsega (žurnalista, kritičar, esejista, polemičar, publicista, prevodilac) nije se mirio s pokušajima da mu bilo ko imenuje geografski ili duhovni zavijaj. Ma na koju stranu otputovao, bilo je da je bivao i bio, zaštićenim se osjećao samo u vlastitoj koži; to je bio jedini njegov zavijaj i beskrajna arena na kojoj kao da je uspijevala da ozrači i samo «kružna cesta duše».

Ni u doba najintenzivnijeg stvaralaštva Tina Ujevića, tridesetih godina prošloga vijeka, prilike za pisce nijesu bile povoljne, kao što uglavnom nijesu ni danas. U seriji eseja «Evropa danas» Miroslav Krleža to vrijeme slika

izrazito tamnim bojama. On konstatuje: «Od najmlađih ljudožderskih dana o zvijezdama, o bolestima, o životnim tajnama i pitanjima, Evropa (po svoj prilici) nikada nije znala više nego što znade danas, i, znaju i danas više no što je ikada znala, a sumnjaju i u sve što zna, Evropa danas ne zna što znade i pojma nema što hoće.» U istom tekstu on (1935!) proročki dodaje: «Evropa putuje u gvozdenu oklopljenom tenku, službeno uvjerena o svom božanskom podrijetlu, svake minute spremna da ponovno zakolje dvadeset milijuna svojih stanovnika.» U Drugom svjetskom ratu samo hitlerizam je odnio u smrt 22 miliona ljudi, ali je isto toliko miliona nedužnih odnio i boljševizam – i to najviše «ideološki nepodobnih» građana vlastite države. Ta opaka epidemija ubijanja i samoiskorjenjivanja obilato je zahvatila i balkanske zemlje, s tragičnim posljedicama i u ratnim zbivanjima na prostorima Druge Jugoslavije. To nije ostalo bez odraza u meuratsnoj i poratnoj literaturi, pa i u lirskoj poeziji. Za opomenu – treba podsjetiti da je u danima antifašističke borbe smrt kao žrtva za slobodu izdašno propagirana i od pjesnika i od poezije, i to se smatralo patriotizmom, upravo onako kako se to danas događa u mnogim djelovima svijeta – sa dobrovoljnim samoubicama koji «svjesno» postaju i masovne ubice. U ime Boga, u ime Pravde, u ime Osvete – pogibije nevinih građana potvrđuju, na žalost, one kataklizmatične vizije Miroslava Krleže. Današnji «kamikaze» predstavljaju univerzalnu, istina nemjerljivim tragedijama začinjenu opomenu da je neophodno stalno usklađivati miroljubive odnose između ljudi i naroda i kloniti se svake uvrede drugih – po nekomu drukčijem, po mnogočemu vjerski ili ideološki različitih.

Pjesnici kakav je bio Tin, iako s teškim negativnim iskustvom iz dva svjetska rata, nijesu u svojem pjesništvu posebno akcentovali to svestrano opterećenje savre-

menoga svijeta, ali njihove slutnje, prožete mistikom nastajanja i nestajanja života, metafori no obuhvataju i ta psihi ki metastati na, a u neposrednoj stvarnosti katastrof na, pa i kataklizmati na stanja.

Rije selidbenik, neologizam koji sam za ovaj slu aj uprili io, uveliko odgovara Tinovoj biografiji: živio je po jedno desetlje e u Splitu i Beogradu, tri godine manje u Srajevu i isto toliko u Parizu, ali najduže u Zagrebu, e je i zauvijek po inuo sa svoje šezdeset etiri godine. Njegova biograf ja nesumnjivo predstavlja najzanimljiviji hodaju i polusan, onaj specif ni, tinovski boemski poluživot, ali kod ovog boema postojao je i onaj drugi, strpljivi, marljivi dio života, koji širi krugovi ljubitelja Tinove poezije nikada nijesu dovoljno upoznali, pa ni naro ito cijenili. Treba, me utim, podsjetiti da ovaj istaknuti reprezent hrvatske i južnoslovenske poezije (»izme u dva rata«) nije uvijek ni od književne kritike pozitivno ocjenjivan. Jedan od najstrožih me uratnih kriti ara, nakon II svj. rata profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, Velibor Gligori je u svojoj plaketi o tri »boema« (Matoš, Dis, Ujevi) izuzetno nepovoljno govorio o Tinu. Naš Risto Ratkovi je, u Srpskom književnom glasniku (1. sept. 1929.) replicirao Gligori u, oštro mu zamjeraju i što je etvrtinu svojega teksta o Tinu upotrijebio »na odricanje Ujevi u liri nosti njegove poezije, flozovske misaonosti, socijalne ideologije, sistemati nosti erudicije i tako dalje«. Zaista, ako se nešto i može zamjeriti Tinovoj poeziji, a može, kao što se zamjeralo i Šekspiru, i Geteu, i Njegošu - moj profesor Gligori nije bio u pravu kad je Tinovoj poeziji zamjerao upravo nedostatak liri nosti! No, i dio kritike u prvim decenijama poslije II svjetskog rata, naro ito ona u kojoj su još prisutni recidivi »estetike« socijalisti kog realizma - ne propušta da napomene kako su prve Tinove knjige (»Lelek sebra«, 1920, i »Kolajna«,

1926) prožete katoli kim misticizmom, ali se istodobno konstatuje da te zbirke »sadrže neobi no mnogo o ajanja i beznadežnosti« (P.Zori , »Kriti ki eseji«, Titograd 1962). Te dvije konstatacije se me usobno uveliko isklju iju, pa ih ne e izmiriti ni tvrdnja kriti ara da u sljede im Tinovim zbirka ma – »Auto na korzu« (1932), »Ojano zvono« (1933) i »Žedan kamen na studentu« (1954) - prvobitnu »tragi nu viziju« smjenjuje razu ena, i po mnogo emu vedrija pjesnikova emotivna skala. A malo je razumnih bi a koje ne podliježu promjeni raspoloženja, naro ito u odnosu na temeljne zagonetke postojanja – po etka i kraja života, na su eljavanje Erosa i Tanatosa, a upravo pjesnici su izloženi estim, naj eš e jakim, još eš e tamnim emocijama u shvatanju i prihvatanju javnih oblika života, odnosa prema okolini i fluidnih odnosa sa vlastitim vizijama, snovima i snovi enjima. U svim segmentima to potvr uje i Tinov životopis, ma koliko se i on (nalik na tuma e svoje poezije) trudio da racionalizuje svoju stvarala ku i životnu sudbinu, odnosno da pomiri svoje »idealne« želje i banalnu svakodnevicu. Pa ipak, nad svim fazama Tinovog stvaralaštva, pa i nad ukupnim njegovim boemskim životom, odjekivala je i još odjekuje njegov rekvijemski stih: »Gazi stazom varke mrtvi Ujevi u«.

Obi no se smatra da boemi žive neodgovornim, samovoljnim, naj eš e zapuštenim i gotovo uvijek sirotinjskim životom, ali Tin je samo djelimi no pripadao tom »neodgovornom« plemenu boema. Ina e, on je, za razliku od mnogih, umio da sebe obogati erudicijom, višesmjernim znanjem, poznavanjem i koriš enjem stranih jezika, upoznavanjem i prevo enjem drugih literatura, rije ju – znao je i za stvarala ku disciplinu, za strpljiv rad, za pronicanje u sudbinu i flozofju drugih, najviše onih koji su bili duboko nezadovoljni kontaminacijom

i razaranjem duhovnih oblika života na ovom krajnje destruktivnom svijetu. Tu Tinovu osobinu najbolje potvrđuju njegove studije i eseji o Geteu, Boderu, Rembou, njegovi prijevodi Prusta, Žida, Vitmena i drugih, njegove polemike, putopisni i kritički tekstovi o značajnim procesima i književnim djelima XX vijeka. A upravo taj vijek, uprkos tehnici i tehnološkom napretku, donio je najveće anarhije i katastrofe u historiji. Ne jednu, nego više njih. Ne jednom narodu ili jednom kontinentu, nego mnogim narodima i gotovo svim kontinentima.

Maršalski književnik Bela Hamvaš (1897-1968) je još 1933. godine zapisao da »religija moderne Evrope nije hrišćanstvo, nego malograđanstvo«! Hamvaš je podsjeća da ništa nije tako pouzdano kao činjenica da ćemo umrijeti, ali je istovremeno ustvrdio: »Apokalipsična vizija historije nije negacija, nego pobuna«! Potrebu za pobunom osjeća i Tina u to isto vrijeme, u približno istim uslovima. I to je vidljivo u stvaralaštvu njenom stvaralaštvu, a latentno je prisutno i u onim nirvanskim segmentima njegove lirike.

Kako je Tina dospio u Nikšić i kako je ondašnji Nikšić shvatio i prihvatio Tina? Na ovo naoko jednostavno pitanje precizno bi mogli odgovoriti samo oni koji su mu neposredno pravili društvo kad je u Nikšiću štampana njegova knjiga »Auto na korzu«, a to se dogodilo prije ravno sedamdeset i četiri godine. Mi, na žalost, ne možemo da precizno osvjetlimo te trenutke, mada se može tvrditi da je Tina privukla upravo živa, ili bar od mnogih drugih sredina življa kulturna atmosfera, koja je meću Nikšićem izdajala po intelektualnoj poletnosti, najviše po pozorišnim i izdavačkim aktivnostima.

Crnogorska vlada, i u tim nenormalnim okolnostima, dodijelila mu je stipendiju. Valjda ga je i taj gest vezao za Crnu Goru i Crnogorce, pa je izmeću dva rata,

naročito dok je živio u Sarajevu (1930-1937), intenzivno sarađivao sa crnogorskom opozicionom i nezavisnom štampom i periodičnim publikacijama. U to doba bio je veoma blizak sa mnogim građanima Nikšića. Svi su oni bili opozicionari prokomunističke orijentacije.

O Tinovom prisustvu u crnogorskim javnim glasilima iscrpno je pisao prof. dr Slobodan Vujačić. Ovaj takođe je svojevrsni boem autor je predgovora za reprint izdanje »Auto na korzu«, koje je najviše njegovom zaslugom objavljeno u Nikšiću u 1978. godine.

Prošlo je dakle, pola vijeka od Tinove smrti. Poezija je glavni segment knjiga njegovih Sabranih djela. Može nekome danas ta poezija izgledati i demodé, jer su i književni pravci koji su uticali na Tina (iako nijedanom nije sasvim pripadao) postali anahroni. Ali Tinova poezija trajna je vrijednost hrvatske i ukupne južnoslavenske literature.

Vijesti, Podgorica, 27. IX 2006.

Napomena: Tekstovi su dati u prvobitno objavljenim jezičkim oblicima

**RADOVI TINA UJEVI A
OBJAVLJENI U CRNOJ GORI**

BIBLIOGRAFIJA

„Iji je Trst“, =, Dnevni list, I, br. 13, str 1-2; Cetinje, 11. septembra 1914.

„Slavska Austrija“, U., Dnevni list, I, br. 16, str 2; br. 17, str. 1-2; Cetinje, 15. i 16. septembra 1914.

„Italija i Dalmacija“, Dnevni list, I, br. 20, str 1; Cetinje, 19. septembra 1914.

„Me u jazzom i ciganima“. Varijacije o temi boeme. Mirko Kuja i . Jadranska pošta, VI, br. 90, str. 6-7; Split, 17.4.1930.

„Diktatura kritike“, Slobodna misao , X, br. 43, str. 3; Nikši , 25.10.1931.

„Tu gdje sve zapinje“. Omladinska književna arkanja. Sudija g. Milenkovi . Tošin modernizam i Drain ev Zapad. Rehabilitacija bez habilitacije. Slobodna misao, X, br.47, str. 3; Nikši , 27.11.1931.

„Dušin šipak“, Slobodna misao, X, br.48, str.3; Nikši , 29.11.1931.

„Brdo života“ (Najnoviji intervju), Slobodna misao , X, br.49, str. 3, Nikši , 6.12.1931.

„Tumaranja bezazlenog srca“, Slobodna misao, X, br.51, str. 3, Nikši , 20.12.1931. (Ovdje naslov: O ajanje tragova“)

„Kavanska sofa“, Slobodna misao, XI, br.1, str. 5; Nikši , 6.1.1932.

„Zimski utisak“, Slobodna misao, XI, br.2, str. 3; Nikši , 17.1.1932.

„Me u pjesnicima u Sarajevu. Jedna ispravka.“, Zetski glasnik, IV, br.36, str. 2; Cetinje, 14.5.1932.

„Tri pogleda na vrijeme i duhovne krize“, Valjci, I, br.1, str. 30-36; Nikši , juni 1933.

„Povodom Kongresa P.E.N.-a na kojem nisam bio“, Slobodna misao, XII, br.21, str.3; Nikši , 1.6.1933.

„Treptave pre e jeseni“, Valjci, I, br.2, str. 67; Nikši , juli 1933.

„Protiv poezije i flozofje hipnoti ara“, Slobodna misao, XII, br.28, str. 3; Nikši , 30.7.1933.

„Ulice fantoma“, Valjci, I, br. 3-4, str.148; Nikši , august-septembar 1933.

„Savremene gospo ice. Madrigal drugi“, Valjci, I, br. 3-4, str. 164-165,; Nikši , august-septembar 1933.

„Dvostruki ubojica pred robijom“, Slobodna misao, XII, br. 38, str. 3-4, Nikši , 8.10.1933.

„Vasiona mijena“, Valjci, I, br. 5-6, str. 226; Nikši , oktobar-decembar, 1933.

„Vjetru razvigorcu“, Valjci, II, br. 1-2, str. 296; Nikši , januar-februar 1934.

„Iskustvo doktora Faustusa“, Slobodna misao, XIV, br. 1, str. 3, Nikši , 6.1.1934.

„Bezazlene zasluge“, Slobodna misao, XIV, br. 13, str. 4, Nikši , 6.4.1934.

„Grane pune bogatog smisla“, Zeta, V, br. 27, str. 3, Podgorica, 8.7.1934.

„Spomeni ki paragraf. (Kletve jedne boemske duše.)“, Zeta, V, br. 28, str. 3, Podgorica, 15.7.1934.

„Starovremenski likovi pjesnika“, Zeta, V, br. 30, str. 3, Podgorica, 29.7.1934.

„Žu od poniženja i dobro instava“, Zeta, V, br. 31, str. 3, Podgorica, 5.8.1934.

„Pismonoša ide po ku ama“, Zeta, V, br. 32, str. 3, Podgorica, 12.8.1934.

„Rasulo poezije bez ljubavi“, Zeta, V, br. 33, str. 3, Podgorica, 19.8.1934.

„Lik no nika u pelerini“, Zeta, V, br. 34, str. 3, Podgorica, 26.8.1934.

„Uspavanka iz Krivodola“, Zeta, V, br. 35, str. 3, Podgorica, 2.9.1934.

„Hoja, Lero dolerija“, Zeta, V, br. 36, str. 3, Podgorica, 9.9.1934.

„Otpad od romantike“, Zeta, V, br. 37, str. 3, Podgorica, 16.9.1934.

„Dragovoljni mrtvaci razgovaraju me usobno u katunima“, Zeta, V, br. 39, str. 4, Podgorica, 30.9.1934.

„Odaliske istoka u Šeher- Sarajevu“, Zeta, V, br. 40, str. 3, Podgorica, 07.10.1934.

„Nasljedna zaraza ljubavi tjera ovje anstvo u ludnicu“, Zeta, V, br. 47, str. 3, Podgorica, 28.10.1934.

„Žrtva djevi anstva“, Granit, br. 1, str. 11, Podgorica, novembar 1934.

„Bolesna rijeka“, Zeta, VI, br. 4, str. 3, Podgorica, 27.1.1935.

„Neobi na zvona“, Zeta, VI, br. 6, str. 3, Podgorica, 10.2.1935.

„Prolječno jutro“, Zeta, VI, br. 24, str. 3, Podgorica, 30.6.1935.

„Du an fantoma“, Zeta, VI, br. 25, str. 3, Podgorica, 7.7.1935.

„Prekid sa suzom“, Zeta, VI, br. 26, str. 3, Podgorica, 14.7.1935.

„Prosjak“, Zeta, VI, br. 28, str. 3, Podgorica, 28.7.1935.

„Prolaze rokovi života“, Zeta, VI, br. 30, str. 4, Podgorica, 11.8.1935.

„Nebrižna i napeta ležanja“, Zeta, VI, br. 32, str. 3, Podgorica, 25.8.1935.

„Tiranija otaca“, Zeta, VI, br. 36, str. 3, Podgorica, 22.9.1935.

„Komad kruha“, Stvaranje, IX, br. 9, str. 536-537; Cetinje, septembar 1954.

Literatura o Tinu Ujevi u (tekstovi crnogorskih autora, u crnogorskim asopisima i drugdje)

M.Andrija Strat.: Umiranje Tina Ujevi a u Skadarliji. (Nadgrobnica njegovog tela. Mlada Zeta, I, br.2, str. 47-48; Podgorica, april 1929.

Ratkovi , R[isto]: Velibor Gligori : Matoš, Dis, Ujevi , Zapisi, III, knj. V, broj 1-2, str. 112-114, Cetinje, jul-avgust 1929.

R[atkovi], [R]isto: Matoš, Dis, Ujevi , Srpski književni glasnik, Nova serija, knj. XXVIII, broj 1, str. 70-71, Beograd, 1929.

Markovi , Savi Štedimlja: Umiranje Tina Ujevi a u Skadarliji. 1930. Na Jugu, str. 19-20.

[urovi], [D]ušan: Ve e Cvijete Zuzori , Mlada Bosna, III, br.11-12, str. 206-208, Sarajevo, novembar-decembar 1930.

Orahovac, Sait: Povodom brošure Avgustina Ujevi a, (Tin Ujevi : „Nedjela maloljetnih“. Izdanje „Mlade Bosne“, 1931.) Snaga, broj 2, str. 29, Sarajevo, februar 1931.

Maji , [D]ragoljub: Tin Ujevi : Nedjela maloljetnika, [!]. Zapisi, V, knj. VIII, br. 3, str. 187-189; Cetinje, mart 1931.

L.: Dva glavna bogumila (Tolstoj i Gandhi). Edicija „Ve ernje pošte“. Sarajevo 1931. str- 31, 16°, cijena 3 din.) Zapisi, V, knjiga VIII, sv.5, str. 315; Cetinje, maj 1931.

J[ovi evi], N[iko]: Literarna plaža više Kozje uprije. Zadužbina Tina Ujevi a. Pravda, XXVII, br. 157, str. 7; Beograd, 7.6.1931.

Vukovi , Radovan R.: Sa stola, Zapisi, V, knj. IX, broj 2, str. 120-121, Cetinje, avgust 1931.

Jovi evi , N[iko]: Tin otvara izložbu M.Kuja i a, Pravda, XXVII, br.290, str. 4; Beograd, 18.10.1931.

onovi , Janko: Najnovija knjiga Tina Ujevi a. „Auto na korzu“, Nikši , 1932. Slobodna misao, XI, br. 3, str. 3; Nikši , 24.1.1932.

J.: Auto na korzu. Izdanje „Slobodne misli“, Nikši , 1932. Razvršje, I, knj. I, br. 1, str 37; Nikši , januar-februar 1932.

ilas, Milovan: Slu ajno o Tinu (Tin Ujevi : Auto na korzu, Nikši 1932, knjižara bra e Kavaja; Književni krug, I, br. 2-4. str. 63-65, Smederevo, mart-april-maj 1932.

J[ovi evi], N[iko]: Prvi razgovor sa Tinom – milionerom. Neverovatno priklju enje kralja boema. Pravda, XXVIII, br. 114, str. 4; Beograd, 23.4.1932.

Maji , Dragoljub: Me u pjesnicima u Sarajevu. U društvu sa Tinom Ujevi em, Franom Alfrovi em, Verom i Mihajlom Delibaši em, Blagojem Živkovi em, Aleksandrom Martinovi em, Saitom Orahovcem i Mihom Vukovi em. Zetski glasnik, IV, br. 33, str. 8; Cetinje, 30.4.1932.

J[ovi evi], N[iko]: U carstvu milona Tina Ujevi a. Pravda, XXVIII, br. 249, str. 3; Beograd, 5.9.1932.

J[ovi evi], N[iko]: Tin Ujevi oboleo. „Ovo vam je moja poslednja izjava na ovom svetu“. Pravda, XXIX, br. 10160, str. 3; Beograd, 20.2.1933.

Zogovi , Radovan: Primjer kako ne treba praviti „Primjere književnosti“, Borba,, Beograd, 08.05.1947.

Vuki evi , Milan: Pjesme Avgustina Ujevi a, Stvaranje, VI, broj 2-3, str. 168-169, Cetinje, februar-mart 1951.

Ratkovi , Risto: O jednom me uvremenu, Letopis Matice Srpske, broj 2, str. 108-124, Novi Sad, 1952.

Banjevi , Branko: Trideset pet godina Tinovog „Leleka sebra“, Susreti, IV, broj 3, str- 192-195; Cetinje, mart 1956.

Kavaja Marko: Iz života Tina Ujevi a. Kako se pojavio „Auto na korzu“, Književne novine, VII, Nova serija, Beograd, 02.09.1956.

Banjevi , Branko: Visoki jablan. (Tin Ujevi : „Odabrane pjesme“, Prosveta, Beograd; „Mamurluci i pobješnjela krava“, Lykos, Vidici, V, Beograd, broj 28-29, str. 7. maj-juni, 1957.

Cekovi , Ivan: Jedan klasik i jedan mladi pjesnik, Stvaranje, XII, br. 6, str. 515-516, Cetinje, juni 1957.

J.R. [Jovan Raoni ?]: „Izabrane pjesme“ Tina Ujevi a, Pobjeda, XIV, br. 43, str. 11; Titograd, 20.10.1957.

Banjevi , Mirko: Tin Ujevi : „Odabrane pjesme“. (Prosveta, Beograd 1956) Stvaranje, XII, br. 12, str. 967, Cetinje, decembar 1957.

Milošević , Velimir: Sve anost bola, Život, broj 12, str. 70-80, Sarajevo, 1965.

Joki , Vujadin: Aktuelnosti Tinovih kritičkih tekstova, Život, br. 2, str.90-93, Sarajevo, 1965.

Vujović , dr Dimitrije: Tin Ujevi - stipendista crnogorske vlade u emigraciji, Stvaranje, XXI, br. 6, str. 668-670; Titograd, jun, 1966.

Jovi evi , Niko: „Tinova igra rije ima“, Književne novine, br. 301, str.8 i 11, Beograd, 13.05. 1968.

Joki , Vujadin: Ujevi ev iskon, Književna kritika, br. 2, str.95-99, Beograd, 1971.

Joki , Vujadin: Filozofski izvori Ujevi eva djela, Filozofska kritika, br. 1, str. 50-63, Beograd, 1971.

Joki , Vujadin: Ujevi evi kompleksi straha, Stremljenja, br. 1, str.79-91, Priština, 1971.

Joki , Vujadin: Tin Ujevi : Budizam, Savremenik, br. 8-9, str. 205-212, Književna kritika, br. 2, str.95-99, Beograd, 1975.

Perović , Sreten: O Tinu Ujevi u i Nikšiću u njegovog doba, Vijesti, Podgorica, 27.IX 2006.

ODABRANA LITERATURA:

- Tin Ujevi : “Auto na korzu”, Štamparija Slobodne misli, Nikši , 1932..
- Tin Ujevi : “Sabrana djela” (I-XVII), Znanje, Zagreb, 1963-1967.
- Vujadin Joki : “Geneza stvaralaštva Tina Ujevi a”, Obelisk, Beograd, 1971.
- Mirko Žeželj: “Veliki Tin”, Znanje, Zagreb, 1976.
- Vlatko Pavleti : “Ujevi u raju svoga pakla”, Sveu ilišna nalada Liber, Zagreb, 1978.
- Tin Ujevi : “Auto na korzu”, Centar za kulturu Nikši , Nikši , 1978.
- Odabrana djela Tina Ujevi a, priredio Šime Vu eti , August Cesarec, Slovo ljubve; Zagreb-Beograd, 1979.
- Slobodan Vuja i : “Crnogorski književni tokovi izme u dva rata” (Književno-istorijska studija o cetinjskim “Zapisima” i drugim pojavama u crnogorskoj kulturi”), Obod, Cetinje, 1981.
- Vladimir Rem: “Tin bez vina”, dnevni ki zapisi, feljtoni, lanci o “kralju boema” (i oko njega), Vinkovci, 1981.
- Dragutin Gajevi : “Tin Ujevi u jugoslovenskoj književnoj kritici”, Graf ki zavod Hrvatske, Zagreb, 1988.
- Rajko Cerovi : “Crnogorsko književno iskustvo”, DANU, Podgorica, 2003.
- Jasen Boko: “Tin – trideset godina putovanja” (biografja), Vukovi & Runji , Zagreb, 2005.
- Tin Ujevi : ”Most na Miljacki”, izbor pjesama i pogovor Željko Ivankovi , Sarajevo: Rabic, 2005.
- Vatroslav Kuljiš: “Nepoznati Ujevi ”, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Tin Ujevi : Izbor pjesama I, Izbor pjesama II, Izabrani prozni sastavci, Priredio: Ante Stama , Matica hrvatska, Zagreb, 2006.

PRILOZI:

Prepis pisma Vladi Kraljevine Crne Gore

Kraljevskom Ministarstvu unutrašnjih djela Kraljevine Crne Gore Neji

Obra am se tom kraljevskom Ministarstvu unutrašnjih djela Kraljevine Crne Gore za primljenje u crnogorsko podanstvo.

Ja sam ro en 5. jula 1891. godine u Vrgorcu u Dalmaciji, a zavi ajan sam u Spljetu, gdje živi moja porodica. Maturu sam položio u Spljetu, a zatim sam studirao u Zagrebu i od 1913. u Parizu na Književnom fakultetu. Bio sam u Crnoj Gori za vrijeme rata, kao francuski interpret s podo fcirskim inom.

Naju tivije molim to kr. Ministarstvo da mi izda doti ni dokument.

Pariz, 24. Februar 1917.

Odani Vam

Avgustin Ujevi , student i književnik

Dolazak g. Ujevića u C. Goru

G. Tin Ujević naš poznati književnik posjeti će uskoro C.Goru. Nekoliko njegovih prijatelja iz Nikšića uinili su predlog g. Ujevića da obiđe naša brda. G. Ujević se pozivu odazvao.

G. Ujević preko 20 godina najaktivnije u estvuje u našem književnom i uopšte javnom životu. Njegov snažni talenat dao je izraza u raznovrsnoj aktivnosti, a koja će ga pratiti vječno nezavisno od svih prilika pa i od njega samog.

U Nikšiću će se štampati zbirka g. Ujevića: *Auto na korzu*.

(*“Slobodna misao”*, br. 44, nedjelja, 01.11.1931., str.5)

Tin Ujević : Iz govora na otvaranju izložbe Mirka Kuja i a, Sarajevo, 1931.

Čast mi je predstaviti gospođina Mirka Kuja i a specimena boemskog naraštaja i slikarskog podmlatka. On je u Parizu, na Monparnasu, pored kavanskog života, studirao i slikarstvo, a lutao je sa sanjarskom i pomalo pustolovnom dušom čak i do druge hemisfere. Prijatelj divljih elemenata, mora i hridina, do danas je ostao u suštini, gotovo i neprijatelj civilizacije, pa ipak je svojim kistom ilustrirao takve duhovne krize i rascjep, koji graniče sa razularenošću u vizija Van Goga, ili da uzmem bliži termin s bolemivom osjećajnošću u Ignjata Joba... Samo što ga nikad nije napuštala želja za promjenom, pustolovinama, a isto tako ni za našom vina, ugodnim razgovorom, lakom pjesmom i obrokom ribe koju je obično sam lovio. U skromnosti svojega života znao je da se nalazi najjednostavnije, skoro kao kakav indijski fakir.

IZLOŽBA G. KUJA I A

Govor g. Tina Ujevića., Mornarska pjesma.

Jučer prije podne, od 11-12 sati, izvršena je u salonu Desimira Skočajića, u ulici Kralja Petra, mala, ali simpatična svečanost otvaranja izložbe slikarskih radova mladog i talentovanog slikara g. Mirka Kuja i a. Pod protektoratom naših uglednih gospođa iz „Cvijete Zuzori“ otvorenje izložbe bilo je zaista posećeno u simpatičnom broju. Na čelnika prosvjetnog odjeljenja k. banske uprave zastupao je g. Bijelić, profesor. Pored većeg broja novinara i intelektualaca, otvorenju je prisustvovao gotovo kompletan odbor „Cvijete Zuzori“, kao i nekoliko članica raznih sarajevskih ženskih društava. Bez velike buke i frakova, ukočenosti i smokinške veleučestnosti, ova izložba je otvorena u jednoj srdačnoj intimnosti i vedrini, zahvaljujući riječima i govorniku g. T. Ujeviću, koji je ovu izložbu otvorio sa kratkim ali sočnim i jedrim govorom, koji je, u nekoliko pregnantnih rečenica traženja okarakterisao talenat i djelo, ličnost i rad g. Mirka Kuja i a. Kao i g. Kuja i a. i sve boje, smjele i ustreptale od divljine, tako je i govor g. Ujevića bio sav od verve-a Tinovih poznatih kozerskih treperenja duha, finih kao i pjenušavi, uskuvani mošt u konobama Tinove Dalmacije, posestrime i susjetke Boke iz koje je i slikar Kuja i a.

Poslije govora g. Ujevića publika je duže vrijeme poklonila pažnju radovima mladoga slikara, komentarišući i živo na njegovu komponovanju boja i originalnost zamisli. Za to vrijeme g. Ujević je živom gestom i praskavom riječju, u jednom krugu novinara, opravdao svoje opservacije, uzavrele poput mošta u – Vrgorcu, recimo...

Es.

Mirko Kuja i

Nas ne ostavlja hladne ni kada Splitski anin Balet, već u svojim lijepim godinama, trčite pred našim Zemunom ili Zagrebom, kako je to sada ukinuto u Maksimiru, oko restorana. Ako je gospodin Mirko Kuja i Bokelj, ništa nas neće zaprijeti da svoju ljubav protegnemo na velebne krajeve pod zaštitom svetoga Trifuna. U salonu arhitekta Lazića otvorio je sada gospodin Pera Pallavicini izložbu slikarstva gospodina Kuja i, ali sa manje šablone nego kakav piknik ili konjske trke. Ne smeta ako nije bilo koktela, jer se nije našao podoban mikser. Ova je izložba trajala dva dana i dvije noći. Dobio sam o njoj naročiti telefonski izvještaj.

Mirko Kuja i se najprije pošteno provezao fudbalerom posred korza. Vožnja je bila polagana i dostojanstvena, da bi publika primijetila ko se vozi. Kao vješt prestidigitator, Mirko je mnogim djevojkama oteo za tren oka - srce.

U Aleksandrovoj ulici jedan veliki broj. Na vratima prodavaonica cvijeća od 13 godina pokazuje na male stepenice: ovamo, gore u dvorište. Mirko viče: - Ajme meni, gdje me uvališe! Položare, barabe, trista im gromova!

Na okupu su: Pera Pallavicini (Korčula), Jovan Bijeli, slikar Petrov, kipar Tomić, brat poznatoga pjevača, šepavi Žika Lazić kojemu se obično u znak narokovnog povjerenja povjerava umjetnička garderoba, pokrovitelj umjetnosti berzijanac Gustav Krklec, kritičar Veljko Gligorić, amater Oskar Borčić, novinar Velja Spasić, profesor Pfefer, doktor Konjević, više američkih dopisnika, nekoliko Pallavicinijevih učenika raznih narodnosti. Sve to garnirano damama, dotično mamama.

Pallavicini kaže:

- Gospođice i gospodo! Vrgorac je na istoj širini kao Korčula i Recanati, i pripadao je malo vremena

dubrova koji županiji. Mi istina imamo u grbu tri leoparda, a ne jednoga, ali ovoga ćete vragometnoga uvijek razumjeti samo kada čujete njegove kompozicije. Otkrivam sliku besmrtnoga Tina, i otvaram izložbu.

Tin je, kaže, naša cijev, pozdravljen burnim «Živio!» i nekom sumnjom. Dvije su mlade Marice smatrale da je to regent Horthy, jer mu oko vrata visi zlatan lanac. Ukrštena pitanja: «A gdje je Tin? Pacovi su mu pojeli sobu. Telegrafski smo bili obaviješteni da će doći. Lopov. Turisti-boemi otkazat će posjet Dalmaciji i Splitu!»

Mirko Kuja i priča da sam mu, u znak zahvalnosti, neke lude veeri, u nekom živahnom umezu koji je iskoristio iz svoje osi, namazao lice kobaltom i karminom. Pozvani su bili kao umjetnički kritičari, prijatelji porodice i članovi jury-a Sava Rajković, bivši šampion rvanja, i Petar Dožić, također gostioničar sa licem Le Bargya. Nisu došli pod šupljim izgovorom (koji uostalom ne stoji) da moraju da zadrže neke slike za neplakane kafanske rane

Očekivao se dolazak španskoga poslanika Ortijosy Torrijosa, koji je izišao bio u susret i Joséphini Baker. Pera Pallavicini je spremio za nj naročit govor na mletačkom narječju sa francuskom natruhom, a jedan ministarski sin prevodio je naslove tangoa sa blistavih crnih ploha i otkrio da riječ «arrabal» (predgrađe) zna i zapravo - rabin! Jedan parvenu sa licem snoba, kroz rumen usana na koje je palo zrnce pudera, tvrdio je da su «Samaritaine» i «Printemps» najluksuzniji magazini Pariza u kojem je on sjajno živio. Dugo godina . . .

Simpatični Gustav Krklec je živo požalio smrt gospodina Koertnera. On bi sigurno kupio portret Tina Ujevića. Poanta: Umjetnik bi mogao da putuje u Pariz, a kupljenik bi najzad stigao u Njemačku.

Mirko Kuja i je opisivao ogromna bijela dugmeta

na kaputu ameri kih legionera, kroz marševe fanfara i prosvjede pariske crvene periferije. Ali, uzalud, g. Vlajni uglavio je da ni u jednom džepu nema pune lisnice.

Mirko je recitovao Preradovi evog Putnika (Bože mili, kud sam zašo). Svima su potekle suze, samo je jedan bludni sin izjavio da «više» voli Branu Cvetkovi a i kuplete Jima Trima.

Mirko se onda preobukao u žensko odijelo, i ko je mogao da ga razlikuje od gospo e Pallavacini? Mora da se i sam slikar prevario, jer ga je toplo supružanski poljubio. Nahrupiše eški, skandinavski, ma arski i turski novinari, i svi pitahu: Slike??

- Vise na zidu, glasi odgovor, ali osvjetljenje nije dobro. Umjetnik sprema metre visoku statuu slavnoga Iksa, ve u od Perinih Cerera i Merkura, ali nju e montirati u avliji, jer je kat i po viša od svih ku a u okolici. A ta glava ionako krši zidove i krovove.

I, dok Marino Tartaglia svira harmoniku, što svakako poboljšava probavu, Mirko se pretvorio u clowna, onda u apaša s nožem u zubima. No kada je zaigrao kružni ples sa golom oštricom, dvije su gospo ice pale u nesvijest, te im serviraše kolonjsku vodu i fašu šampanj limunade. Na dugoj klupi zapo e ve era s rollmopsima i guš jom masti, a svrši se bananama. Viški dinga na elu dalmatinskih vina pobijedi negotinska, vrša ka, žilavku i blatinu. Jedan ameri ki dopisnik osjeti od vina takvu užasnu nezgodu da su ga, iz obzira prema damama, umolili da ode ku i. On se pokorio, a kada je stigao u svoj stan, prostro je debeli broj New York Heralda u krevet.

Izložba je i dalje trajala. Jedna je gospo ica kupila od druge malo elegantno psetance, a g. Lazi darova jednom aku umjetni ke škole Ple nikov album i fotografiju Corbusiera.

Mirko dokaza svoju muzikalnost time što je navio gramofon. Kažu da to pomaže kod brijanja. Ovdje, ludo se zaplesalo. Onda zasvira na gitari neke melodije ute na Kanarijama (konzervatorijum kanarinaca!) i objasni tjelesne razlike izme u bijelih i crnih žena, po južnim pristaništima. Pred jutro su gospo ice izišle pra ene majkama, a udate, me u njima jedna vita Ruskinja, u strasnoj svili, s mužem. Na podu ležahu kupovi ikova cigara i cigareta i prevaljene faše. Moralo se otvoriti prozore.

Ali izložba se nastavila. Došla su dva telegrama. Jedan s dalmatinsko-crnogorske granice, da se na Mirkovoj ku i razvalio krov. – E pa vidiš, kažu, izlaži. – Drugi da je umro glumac Devi , ro eni Spli anin.

Ministarski sin, ina e fotograf, tražio je da mu se zasvira neki tango saccadé sa prizvukom sex-appeala. Mirko to u ini u slavi slikara, kipara, plesa a, glumca, recitatora i navija a gramofona. udo za muške soprane savremene lirike!

Mirko nastavi izložbu, koja se i sama nastavljala, do drugoga jutra u smijehu i zabavi. Žena nije bilo, i pri ale su se dosjetke iz vojske. Fijakerista se pojavi za ra un. I da vozi natrag. Mirko telegrafra g. Ruffu da ne piše ništa u Kulisi o izložbi koja je sjajno uspjela. Slike su prenesene u atelijer g. Pallavicinija (Teodosijeva 7) gdje sada vise, neke gore, neke dolje, a neke k zidu. Povodom materijalnog uspjeha izložbe priredilo je poznato društvo prijateljica umjetnosti ajanku na kojoj su se vidjele najljepše toalete i najmodernije ru ne torbice Beograda sa ukaricom.

PODACI O AUTORIMA TEKSTOVA

Marko Kavaja, novinar i književnik, rođen je u Nikšiću 1892. godine. Završio trgovačku akademiju. Potječe iz porodice nikšićkih trgovaca, koji su imali knjižaru i štampariju. Bio dobrovoljac u I i II Balkanskom ratu. Radio u mnogim listovima. Pisao je drame i pripovijetke. Objavio je: „Nišići 1877 – 1938“ (Nikšić, 1938.), „Gospodska krv“, komedija. Autor je osamdesetak humoreski i satiričnih priča, kao i dvadesetak pripovijedaka, za koje je uzimao motive iz crnogorske prošlosti. Crnogorsko narodno pozorište objavilo njegove „Tri komedije“. Neke od drama su i postavljene na scenu. Umro je 1975. godine.

Milan Vukićević, književnik, rođen u Pješivcima kod Nikšića 1895. godine. Gimnaziju završio na Cetinju, a Filozofski fakultet u Beogradu. Radio kao profesor u Osijeku, Beranama, Cetinju i Beogradu. Sarađivao u mnogim listovima i časopisima. Bio je, sa Vidom Latkovićem, urednik cetinjskog almanaha „Južnjak“, kao i urednik književne rubrike „Zapisa“. Napisao brojne recenzije i književne rasprave. Umro na Cetinju, 1964. godine.

Dušan Petrović, književnik, rođen je u Grlju, Danilovgrad, 1901. godine. Gimnaziju ušio u Beranama, Nikšiću i Podgorici, a Filozofski fakultet završio u Beogradu. Bio je profesor u Danilovgradu i Sarajevu, gdje se upoznao sa Tinom Ujevićem. Učestvovao u Trinaestojulskom ustanku. Pisao je pjesme, pripovijetke,

drame, putopise, romane, prikaze. Sarađivao sa mnogim listovima i časopisima. Romani: „Dukljanska zemlja“, „Prije oluje“, „Pod vedrim nebom“, „Zvijezde nad planinom“, „Pitoma loza“, „Miris oskoruša“. Zbirke pripovijedaka: „Među bratima“, „Ljudi sa kamena“, „Iveri života“, „Ždrijelo“, „Prije oženiti“ i dr. Napisao i dramu „Njekoš“, mnoštvo prikaza, eseja i članaka. Djela su mu prevedena na više jezika. Dobitnik brojnih nagrada. Umro je 1993. godine.

Dragoljub Majić, književnik, rođen u mjestu Vranj, Zeta, 1902. godine. Gimnaziju završio u Podgorici, Filozofski fakultet u Beogradu. Bio je profesor u podgoričkoj gimnaziji. Pisao prikaze, eseje i putopise, koje je objavljivao u mnogim časopisima. Umro u Podgorici 1933. godine.

Risto Ratković, književnik, rođen u Bijelom Polju 1903. godine. Gimnaziju ušio u Novom Pazaru, Filološki fakultet završio u Beogradu. Radio u diplomatskoj službi (Francuska, Sovjetski savez, Egipat). Pisao pjesme, poeme, pjesme u prozi, romane, eseje, drame, putopise. Smatra se prvim modernim crnogorskim pjesnikom i autorom prvog romana u Crnogoraca. Djela: „Mrtve rukavice“, pjesme, „Leviatan“, poema, „Dodir“, pjesme, „Sa orijenta“, pjesme, „Nevidbog“, roman, „Utanka o književnosti“, „Zoraj“, tragedija, „Ponomena“ – izbor iz djela. U spomen na njegovo djelo u Bijelom Polju se svake godine održava manifestacija „Ratkovićeve ere poezije“. Umro je 1954. godine.

Mirko Banjevi, književnik, rođen je u Papratima, Nikšić, 1905. godine. Gimnaziju učio u Nikšiću i Trebinju, Filozofski fakultet završio u Beogradu. Kao student pripadao naprednoj omladini, učestvovao u demonstracijama protiv režima, u NOB-u učestvovao od 13. jula 1941. godine. Poslije rata živio i radio na Cetinju, bio urednik „Pobjede“, „Službenog lista“ i „Stvaranja“, urednik kojeg je sa Mihailom Lalićem i Jankom Onovićem osnovao. Pored poezije, pisao je književnu kritiku i novinske članke. Knjige: „Pobuna uma“, „Šume“, „Ognjena jutro“ (pod pseudonimom), „Sutjeska“, „Njegošev spomenik“, „Zemlja na kamenu“, „Zvezdani voz“, „Bezdan“, „Do iskapi“, „Zavjet“ – izbor iz poezije, „Roždanici“, „Strašno pleme“ – izabrane pjesme. Pjesme su mu prevedene na više jezika. Dobitnik Trinaestojulske i drugih značajnih nagrada. Umro je 1968. godine.

Niko Jovičević, novinar, publicista i književnik, rođen je u selu Šinon kod Rijeke Crnojevića 1908. godine. Radio kao novinar, književne radove objavljivao po mnogim listovima i revijama. Učestvovao u NOB-u od 1941. godine, bio je general-potpukovnik. Objavio romane: „Šuplje kolo“, „Slijepe sile“, „Dukinški zapisi“, „Modra oka“, „Slijepe sile I – II“. Dobitnik Trinaestojulske nagrade, 6. aprilske nagrade Sarajeva i drugih važnih priznanja. Umro je u Herceg Novom 1988. godine.

Radovan Vuković, književni kritičar, rođen je u Lijevoj rijeci 1909. godine. Kao revolucionar, učestvovao bio u otporu i progonjan. Saradivao sa mnogim listovima i časopisima. Poginuo kod Krupnja 1942. u partizanima.

Janko Onović, književnik, rođen je u Tomi ima, Crmnica, 1909. godine. Gimnaziju završio na Cetinju, a Pravni fakultet u Beogradu. Učestvovao u NOB-u od 1941. godine. Za vrijeme rata, interniran u Italiju. Prije rata urednik časopisa „Stožer“ i „Razvršje“, a poslije rata „Stvaranje“. Pisao poeziju, pripovijetke, eseje, književne reportaže i putopise. Prvu knjigu „Živi portreti“ objavio 1927. u Nikšiću. Knjige: „Gorski tokovi“, „Kamena površina“, „Željezni drumovi“, „Izabrane pjesme i poeme“, „Kamenice“ – izbor iz poezije, i dr. Bio je redovni član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, direktor Centralne biblioteke na Cetinju. Dobitnik Trinaestojulske nagrade. Njegova najpoznatija pjesma je „Crnci i Crnogorci“. Umro je 1992. godine.

Milovan Đilas, književnik, publicista, politički teoretik, revolucionar, disident, rođen je 1911. godine u Podbišću kod Kolašina. Još u gimnaziji u Beranama bavio se pisanjem. No, za vrijeme studija, opredjeljuje se za komunistički pokret, kome pripada od 1933. Više puta je zatvaran, a u zatvoru piše, prevodi Gorkog, Milтона... Pokrenuo je mnoge listove i časopise. Sa Titom se sastaje 1938. u Zagrebu i tada dobija važne zadatke. Jedna od najvažnijih ličnosti socijalističke Jugoslavije. Zbog reformističkih ideja i kritike društva sklonjen je iz politike, više puta zatvaran, uvijek pod prisilom. Objavljuje više knjiga i osti veliki ugled na Zapadu, gdje živi neko vrijeme. Knjige: „Besudna zemlja“, „Nova klasa“ (od New York Timesa uvrštena među 100 najznačajnijih knjiga XX vijeka, u tiražu od 3 miliona primjeraka), „Razgovori sa Staljinom“, „Nesavršeno društvo“, „Ispod boja“, „Sjećanja na jednog revolucionara“, „Druženje sa Titom“, „Tamnica ideja“,

„Pad nove klase“... Autor je i 4 knjige pripovijedaka i dva romana („Crna Gora“ i „Izgubljene bitke“) a posebno je važna njegova studija „Njegoš – pjesnik, vladar, vladika“. Dugo je bio zabranjivan autor u Jugoslaviji i socijalisti kim zemljama. Umro je 1995. godine.

Vujadin Joki, univerzitetski profesor, filozof, književni kritičar, rođen je u mjestu Velika kod Plava 1928. godine. Diplomirao studije filozofije u Skopju, magistrirao u Beogradu. Doktorirao kod Velibora Gligorića, iz estetike, sa temom „Geneza stvaralaštva Tina Ujevića“. Uređivao je beogradske časopise „Kultura“ i „Književna kritika“, kao i nikšićku „Ludu“. Predavao je estetiku. Knjige: „Simbolizam“, „Ljubav i poezija Tina Ujevića“ - izbor i predgovor, „Geneza stvaralaštva Tina Ujevića“, „Filozofske i književno-kritičke rasprave“, „Filozofija i poezija“, „Razmišljanje savremene filozofije“, „Uvod u filozofiju“ i dr. Umro je 1986. godine.

Jovan Raonić, književnik, rođen u Podgorici 1929. godine. Književnim priložima javljao se u više listova i časopisa. Objavio knjigu „Male priče“.

Ivan Cekovi, književnik, rođen u Golubovcima, Podgorica, 1930. godine. Bavi se novinarstvom i književnošću. Bio je urednik u Radio Titogradu. Knjige: „Oko što ne umiru utke“, „Šeta i, laganije“, „Hod i ruža“, „Pozna zora“, „Oti i dalje“. Dobitnik više nagrada među kojima je i najviše crnogorsko priznanje – Trinaestojulska nagrada.

Slobodan Vujačić, univerzitetski profesor, književnik, rođen je u Rastovcu, Nikšiću, 1931. godine. Gimnaziju završio u Nikšiću, a Filozofski fakultet u Beogradu. Magistrirao i doktorirao iz oblasti književnih nauka. Bio je redovni profesor na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Bio je član Predsjedništva Republike Crne Gore. Objavio knjige pripovijedaka: „Krilata kula“, „O i“, kao i „Antidnevnik“. Studije: „Crnogorska socijalna literatura“, „Crnogorski književni tokovi između dva rata“ itd. Umro je u Nikšiću 1998. godine.

Sreten Perović, pjesnik, kritičar, teatrolog, prevodilac, antologičar, publicista rođen je u Gornjoj Gorici, Podgorica, 15. februara 1932. godine. Gimnaziju završio u Titogradu, a Jugoslovensku i svjetsku književnost na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bio je glavni urednik časopisa «Susreti» i jedan od urednika edicije «LU A», antologijske biblioteke crnogorske literature, direktor Leksikografskog zavoda Crne Gore. Bio je predsjednik Crnogorskog PEN Centra. Dobitnik više nagrada za poeziju, kao i prevodilaštvo (Trinaestojulska nagrada, Ratkovićeva i dr.) Prevođen je na više jezika. Objavio desetine knjiga («Zvuci i daljine», «Mramorno pleme», «Seanse», «Lesendro», «Gladno oko», izbor, «Put u daleke duše» i dr.

Branko Banjević, književnik, rođen je u Papratima 1933. godine. Gimnaziju ušao na Cetinju i Nikšiću, a Filozofski fakultet završio u Beogradu. Radio kao profesor, urednik, glavni i odgovorni urednik u izdavačkoj djelatnosti. Knjige poezije: „Napuklo sunce“, „Gavran hrani Crnu Goru“, „Tica ili jama“, „Glasovi“. Autor antologija: „Pleme za oblakom“, crnogorska poezija

XIX vijeka, „Polje jadikovo“, crnogorske narodne tužbalice“, „Rat crnogorski“, izbor iz djela Nikole I Petrovića, „Plam u plamu“, izbor Njegoševih pjesama i dr. Koncipirao i uređivao biblioteku „Luča“ – antologiju crnogorske književnosti (sa Miloradom Stojovićem i Sretenom Perovićem). Bio je predsjednik Crnogorskog društva nezavisnih književnika. Aktuelni je predsjednik Matice Crnogorske.

Velimir Milošević, književnik, rođen u mjestu Verići, kod Peći 1937. godine, a porijeklom je sa Njeguša. Živio u Sarajevu. Diplomirao je književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Najveći dio radnog vijeka proveo u RTV Sarajevo. Bio urednik u izdavačkoj preduzeću „Veselin Masleša“. Pisao pjesme, pjesme za djecu, književne kritike. Zastupljen u Antologiji crnogorske poezije Milorada Stojovića. Objavio više od 20 knjiga („Svetkovine“, „Izlazak sunca“, „Nebeski vinogradi“, „Doba lirike“, „Vodi u te na Cetinje“, „Pasternak na Mojmilu“, „Lirika“ – izbor iz opusa“, „Izabrane pjesme“ i dr.) Zastupljen u brojnim antologijama, preveden na strane jezike. Umro je 2003. godine.

REGISTAR CRNOGORSKIH ASOPISA U KOJIMA JE TIN UJEVI OBJAVLJIVAO:

DNEVNI LIST, izlazio na Cetinju, 1914-1915. odgovorni urednik je bio Milo M. Vujović. Osim političkih vijesti i članaka, objavljivao i književne priloge.

GRANIT, asopis za književnost i društvena pitanja. Izlazio u Podgorici 1934. godine. Pokrenut od strane nekoliko mladih književnika i kulturnih radnika (V. Leković, R. Drljević, M. Vešović, M. Matović). Izašlo samo četiri broja.

RAZVRŠJE, asopis za književnost i društvena pitanja. Izlazio (svega tri broja) u Nikšiću 1932. godine. Urednici su bili Muzica Radović, za književni dio, a za socijalni pregled i politiku Stojan Cerović i Radovan Pulević. U asopisu su objavljivali pisci napredne orijentacije. Zabranila ga je tadašnja policija.

SLOBODNA MISAO, nezavisni nedjeljni list. Izlazio je u Nikšiću od 1922. do 1941. godine. U asopisu objavljivali poznati crnogorski i južnoslovenski autori. Urednik je bio Stojan Cerović.

VALJCI, asopis za savremeni umjetnički i socijalni život. Izlazio u Nikšiću 1933.-1934. odgovorni urednik je bio Stojan Cerović.

ZETA, narodni list, izlazio je pod uredništvom Jovana P. Vukčevića u Podgorici od 1930. do 1941. godine.

STVARANJE, asopis za književnost i kulturu. Počeo izlaziti na Cetinju 1946. godine, a kasnije u Titogradu. Pokrenuli su ga Mihailo Lalić, Janko Čukonovi i Mirko Banjević.

TIN UJEVI I CRNA GORA - KRATKA HRONOLOGIJA

Tin Ujević

1914.

- Prvi susret Tina Ujevića sa Crnom Gorom: „...ni na Cetinju nisam bio nov. Bio sam tamo u augustu ili septembru 1914, dolaze i iz Afrike (Sidi Abdallah, Ferryville, Tunis) preko Malte i putine na širini Krfa.“

Cetinje, 1914.

- „Bio sam u Crnoj Gori za vrijeme rata kao francuski interpret s podoficirskim činom.“, dodaje veliki pjesnik.

- Tin aktivno surađuje u cetinjskom „Dnevnom listu“ u kojem objavljuje političke tekstove. Kaže da je za vrijeme primio po „20 perpera“. Zanimljivo je da iste te 1914. godine njegova poezija izlazi u uvojenj knjizi „Hrvatska mlada lirika“, uz Andrića, Kovačića, Galovića i druge kasnije znamenite hrvatske književnike.

- Kao legionar, Ujević je u brodu usidren pred Bokom kotorskom, nakratko se iskrcava u Budvi. Zatim, neko vrijeme boravi na Cetinju. Vjerovatno sredinom oktobra napušta Crnu Goru, „kad je torpiljarka isplovila natrag prema Toulonu“.

Budva, 1914.

- „Za uspomenu na 'teferi' na Cetinju, Tin je ponio limenu kutiju za cigarete crnogorske režije duhana. Držao je do smrti u njoj dugmad, igle i slično“, piše Mirko Žeželj, Tinov biograf.

- Piše da je od 08. 11. 1913. neprekidno živio u Parizu, „Osim jednog teferića na Cetinju u potoku rata, i osim jednog kratkog boravka u Londonu u maju 1915...“

- Do 1919. u Parizu se upoznaje sa brojnim

crnogorskim intelektualcima. Srijeće se prije svega sa Stojanom Cerovićem, njegovim velikim poštovaocem a upoznaje sa jednim od najuvenijih crnogorskih vajara Ristom Stijevićem, koji stvara u Parizu, potom i tako i jednim od najznamenitijih crnogorskih umjetnika Milom Milunovićem. Zajedničko im je stranstvo i sudbina Monparnasa i boemske Rotonde.

Stojan Cerović *

Risto Stijević *

Milo Milunović *

1917.

- Po etkom februara, Augustin Ujević se obraća crnogorskoj Vladi za stipendiju.

- 15.02. Kraljevski ministarski savjet Kraljevine Crne Gore odbio je „radi budžetske nemoguće nositi“ Ujevićevu molbu za stipendiju.

- 24.02. Augustin Ujević, „student i književnik“ zatražio je crnogorsko državljanstvo („primljenje u crnogorsko podanstvo“).

- 04.07. Tin piše - „Vratio sam danas srpski pasport g. Vesniću iz odluke promišljenih i apsolutno uvjerljivih razloga.“ (Ivi de Giulijiju)

- 26.09. odobrena mu je pomoć, pa od 01.10. Tin prima crnogorsku stipendiju, u iznosu od 200 franaka, kao i pomoć za odijelo. Pomoć je primao otprilike godinu dana („Augustin Ujević, književnik. Na osnovu riješenja Min. Savjeta od sept. 1917 br. 2698 odobrena mu je pomoć od 200 fr. mjesečno počevši od 1 oktobra 1917.“)

1918. – 1919.

Tin Ujević održava vezu sa crnogorskom Vladom u izbjeglištvu (Neji, Francuska)

1920. – 1929.

– Za boravka u Beogradu, Tin njeguje prijateljstvo sa mnogim Crnogorcima. Poznati crnogorski književnik, autor prvog crnogorskog romana i prvi moderni pjesnik Crne Gore, Risto Ratković, i sam dosljedan boem, često osviđava se sa Tinom u beogradskim kafanama.

Risto Ratković

1926.

- Mirko Kujać, poznati crnogorski slikar, portretira Tina Ujevića.

Mirko Kujać *

1930.-1937.

- Za vrijeme takozvanog „sarajevskog razdoblja“ u Tinovom životu, pjesnik se susrijeće i rado druguje sa mnogim Crnogorcima, kako umjetnicima, tako i običnim ljudima - boemima. Književnik i novinar Niko Jović je u stalnom društvu sa Tinom, kao i slikar Mirko Kujać. Sa njim se nalaze i književnici Janko Čuković, Dušan Urović, intelektualci Petar Komneni, Miljko Bulajić i drugi.

Janko Čuković

1931.

- U Sarajevu Tin Ujević nadahnut otvara izložbu slikara Mirka Kujaća.

- Sa Tinom se Stojan Cerović i Marko Kavaja najčešće nalaze u „Centralu“.

Tin s prijateljima Mirkom i Zlatom Kujać i Niko Jovićem u Sarajevu tridesetih godina

- U pismu Svetu Maksimoviću od 17.04. kaže da mu se nudi mjesto dramaturga na Cetinju u Kraljevskom pozorištu Zetski dom.

- Stojan Cerović nudi Tinu posao, stan i pristojan život ako bi došao u Crnu Goru.

- Tin predaje Stojanu Ceroviću rukopis knjige „Auto na korzu“ krajem oktobra. Raspituje se kada će se knjiga pojaviti.

- 01.XI Pompezna najava dolaska Tina Ujevića u Crnu Goru, do koga, na žalost ne može doći.

Petar Komneni *

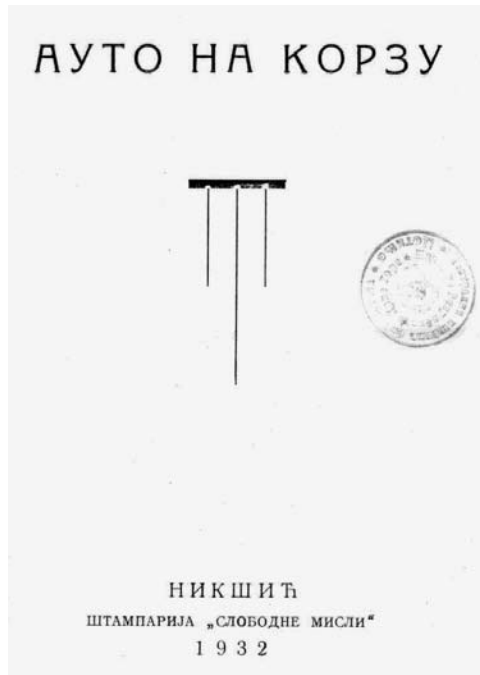
1932.

- Već u januaru, u Nikšiću iz štampe izlazi Tinova treća knjiga poezije – „Auto na korzu“. Ranije je sam Ujević objavio ranije objavljene pjesme. Uglavnom,

ovo je njegova prva knjiga štampana na ijekavskom. U štampi se pojavljuju i pohvale i pokude. Pregovara se i o publikovanju druge knjige u Nikšiu, kod istog izdavača, ali do toga nije došlo. Prvi prikaz knjige „Auto na korzu“ objavljuje Janko Novaković i Tina naziva „najtalentovanijim jugoslovenskim pjesnikom“. Kritika je ipak i dalje najvećim dijelom skeptična prema njegovom stvaralaštvu.

Nikšić, 1932.

Knjižara braće Kavaje u Nikšiću

- Redovno objavljuje u „Slobodnoj misli“, redovni su i honorari, pa i akontacije, iako se prilozi obično nijesu honorisali. Tin uživa veliki ugled u krugu intelektualaca okupljenih oko „Slobodne misli“. Publikuje i u „Zetskom Glasniku“.

Stojan Cerović sa bratima

Nikšić, 1932.

1933.

- Tin objavljuje tekst „Tri pogleda na vrijeme i duhovne krize“ u prvom broju časopisa Valjci, koji osniva Stojan Cerović.

- Za vrijeme boravka u Sarajevu, Tin njeguje prijateljstva sa mnogim Crnogorcima, poput Petra Komnenića, Miljka Bulajića i Nika Jovičića. Posebne Tinove simpatije uživa konobar u „Centralu“ Nikšićanin Nikša Kokolj, za koga kaže da ga je „otkrio“.

Sarajevo

1933

Split, 16 februara 1930

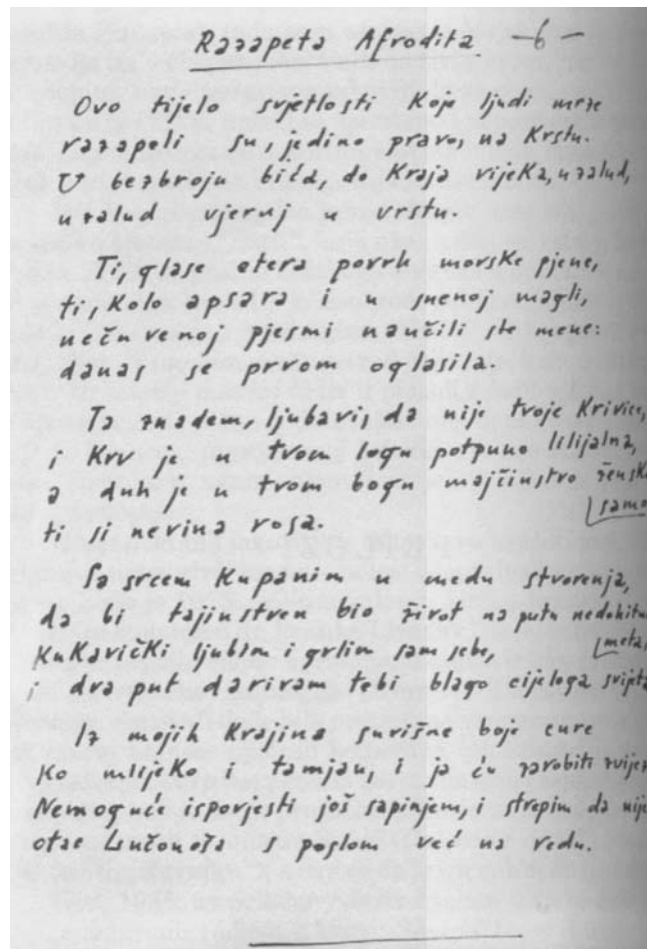
Koji li je taj?

1933. – 1935.

- Tim veoma esto objavljuje, prvenstveno poeziju, u vanpartijskoj publikaciji „Zeta“, koji uređuje Jovan Vuk evi .

Podgorica, 1933.

Rukopis pjesme *Razapeta Afrodita* koja se nalazi u knjizi "Auto na korzu"

1954.

– Posljednji Tinov susret sa Crnom Gorom. Objavljivanje pjesme „Komad kruha“ u cetinjskom „Stvaranju“.

1955.

- 12.11. Tin Ujevi umire. U odboru za sahranu je i Dušan Petrović, crnogorski pisac, autor uvodne „Dukljanske zemlje“. Povjereništvo književnika Crne Gore upućuje telegram sahrani.

Dušan Petrović

1978.

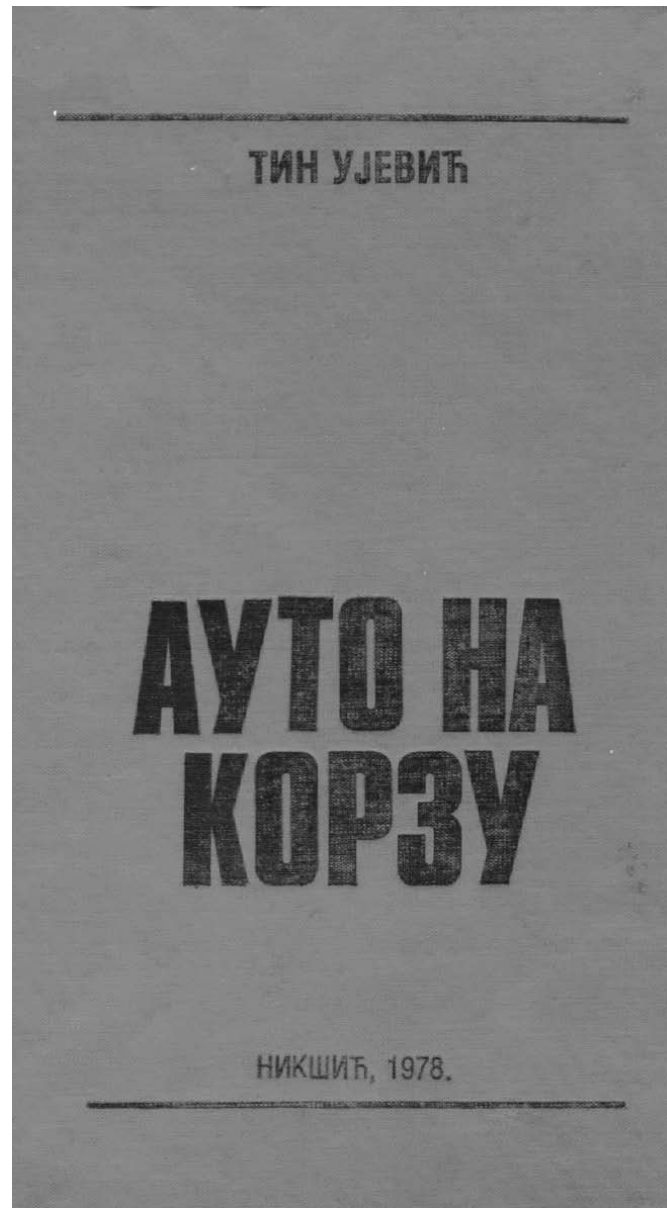
- Univerzitetski profesor i vrstan tumač Ujevićeve literature - Slobodan Vujačić priprema reprint izdanje „Auta na korzu“. Djelo se pojavljuje na desetogodišnjicu Nikšićkih književnih susreta. Riječ je o prvom ponovljenom i samostalnom izdanju nakon onog iz 1932. godine.

Slobodan Vujačić

Nikšić, 1978.

***Stojan Cerovi**, novinar i publicista, rođen je u Tušini, Drobniak, 1888. godine. Gimnaziju završio u Beogradu, gdje je diplomirao na Filozofskom fakultetu (odsjek za književnost i francuski jezik). Još kao student aktivno se bavio novinarstvom, uređivao političku rubriku u „Pijemontu“. Tokom Prvog svjetskog rata odstupio u Pariz. Poslije rata u Beogradu pokrenuo je „Jugoslavenski pijemont“. Bio je profesor u nikšićkoj gimnaziji, koja i danas nosi ime po njemu. Pokrenuo je i urednik nedjeljnog političkog lista „Slobodna misao“ koji je od 1922. do 1941. izlazio u Nikšiću. Pripadao je Zemljoradnici koji stranci. U estvovao u osnivanju i radu velikog broja kulturnih i prosvjetnih ustanova. Pokrenuo je i uređivao časopise „Razvršje“ (1932) i „Valjci“ (1933-1934). U esnik NOB-e. Bio je član AVNOJ-a i u esnik Prvog zasjedanja u Bihaću. Objavio knjigu „Primjeri iz života Crnogoraca, njihovog oštva, viteštva i karaktera – Crnogorci o sebi i životu“, anegdote (Nikšić, I 1929, II 1932, III 1936.). Pisac je i turističkih publikacija o Durmitoru. Poginuo u četvrtoj ofanzivi 1943. u Odžacima.

***Mirko Kuja**, slikar i grafar, rođen u Kolašinu, 1901. godine. –slikarske studije započeo u Beogradu, nastavio u Parizu. U estvovao u Trinaestojulskom ustanku u Crnoj Gori. Važio je za inicijatora socijalnog pravca u umjetnoj umjetnosti. Radio kao profesor u Hercegovini, a zatim u Mostaru. Njegov otac Jovan Kuja preveo je Homera na crnogorski jezik. Dobitnik Dvadesetdmojulske nagrade Bosne i Hercegovine, Trinaestojulske nagrade Crne Gore i drugih važnih priznanja. Umro je u Mostaru, 1987. godine.

***Milo Milunovi**, bard crnogorskog slikarstva, rođen je na Cetinju 1897. godine. Školovao se na Cetinju, Skadru, Monci, Firenci u Italiji i Parizu. Po izbijanju Prvog svjetskog rata stupio je u crnogorsku vojsku, a nakon okončanja rata do 1922. godine živi u Parizu. Tokom 1923. godine boravi u Boki Kotorskoj gdje u Pranju za parohijsku crkvu slika freske. Od 1924. do 1926. godine živi u Zagrebu, gdje izlaže u „Proljetnom salonu“, zatim je ponovo u Parizu u kome nastaje nekoliko reprezentativnih Milunovićevih djela. Izlaže u pariskim salonima do 1933. kada se vraća u zemlju i u Beogradu sa dvojicom kolega osniva Umjetničku akademiju. Tada započinje njegov impresionistički period iz koga potječe i njegova najbolja ostvarenja. Nakon Drugog svjetskog rata sa Petrom Lubardom osniva Umjetničku školu na Cetinju, da bi se 1949. godine vratio u Beograd gdje je imenovan za majstora-slikara i povjerena mu je majstorska radionica kao profesoru na Likovnoj akademiji u Beogradu. Izlagao je u zemlji i inostranstvu i nosilac je značajnog broja međunarodnih i domaćih nagrada i priznanja. Odlikovan je ordenom Legije časti. Umro je 1967. godine.

***Risto Stijovi**, vajar, rođen u Podgorici 1894. godine. Radio u bronzi, gipsu, kamenu i drvetu. Prvi put je izlagao u Parizu. Neka njegova djela se nalaze u uvenim svjetskim galerijama. Radio spomenike, portrete, ženske likove, figure ptica i dr. a vajao je portrete likova iz Njegoševog „Gorskog vijenca“. U Titogradu je 1970. osnovana Memorijalna galerija Risto Stijovi. Dobitnik više značajnih priznanja i nagrada (zlatna medalja na Internacionalnoj izložbi u Parizu, Nagrada sedam akademija, Sedmojulska nagrada, Trinaestojulska nagrada, nagrada AVNOJ-a...) Umro je u Budvi 1974. godine.

***Petar Komneni**, profesor istorije, komunist, bivši ministar u Vladi NR Crne Gore, rođen je u Pilatovcima kod Nikšića 1895. godine. Gimnaziju i Filozofski fakultet (smjer istorija) završio u Beogradu. Kao profesor radio u više gradova, a najviše u Sarajevu, gdje se upoznaje sa Tinom Ujevićem. Borac u Balkanskim ratovima, u Prvom i Drugom svjetskom ratu u kome se isti e komandovanjem i velikim junaštvom. Upoznaje se sa Ivanom Goranom Kovačićem, koji mu posvećuje pjesmu „Naša sloboda“. U poslijeratnoj Crnoj Gori bio je na važnim funkcijama (potpredsjednik Vlade Crne Gore, ministar socijalne politike, predsjednik Ustavotvorne Skupštine Crne Gore, Narodne skupštine Crne Gore). Uhapšen je poslije Rezolucije Informbiroa i zatočen na Golom otoku, a najteži logor „Petrova rupa“ je nazvan po njemu. Objavio je više stručnih radova. Umro je u Brezoviku kod Nikšića 1957. godine.

PODACI O AUTORU:

Pavle GORANOVI, rođen je 05.04.1973. godine u Nikšiću. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu, odsjek za filozofiju. Sekretar Crnogorskog društva nezavisnih književnika – Podgorica i član Crnogorskog P.E.N. Centra. Bio je urednik književnog programa festivala »Barski ljetopis« i umjetnički direktor »Ratkovićevih večeri poezije« Urednik je u časopisu za književnost, kulturu i društvena pitanja ARS. Bavi se poezijom, prozom i književnom kritikom. Objavio knjige: Ornamentika noć (Cetinje, 1994), Čitanje tišine (Vrbas, 1997), Knjiga privida (Podgorica, 2002), What books smell like« (izdanje na crnogorskom i engleskom jeziku, Blesok, Skopje, 2005), Što vidiš? Izbor novijeg crnogorskog pjesništva (Zagreb, 2005.) kao i Knjiga prividov (izdanje na slovenačkom, Ljubljana 2006.). Posebno se bavio problemima savremenih književnih teorija (studija Autor - Tekst – italac – Problem recepcije u savremenim književnim teorijama). Zastupljen u više antologija crnogorske i ex-jugoslovenske poezije i kratke priče te u knjizi „New european poets“. Književni radovi su mu prevedeni na više jezika (engleski, italijanski, francuski, slovenački, slovački, makedonski, poljski, švedski, albanski, hebrejski...)

SADRŽAJ:

Pavle Goranovi : TIN UJEVI I CRNA GORA -„Do dna srca rasplakano zvono“ –	str.3
Tin Ujevi AUTO NA KORZU -	str.29
Slobodan VUJA I : TIN UJEVI U CRNOJ GORI –	str.87
RADOVI TINA UJEVI A OBJAVLJENI U CRNOGORSKIM ASOPISIMA -	str.97
RADOVI CRNOGORSKIH AUTORA O TINU UJEVI U –	str.218
BIBLIOGRAFIJA	str.334
ODABRANA LITERATURA	str.344
PRILOZI	str.345
PODACI O AUTORIMA TEKSTOVA Registar crnogorskih asopisa u kojima je Tin Ujevi objavljivao	str.352 str.359
TIN UJEVI I CRNA GORA - KRATKA HRONOLOGIJA	str.361
PODACI O AUTORU	str.373

BIBLIOTEKA "PLODOVI VEZA"

Pavle GORANOVI
TIN UJEVI I CRNA GORA

Izdavači

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske
Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Za Izdavača

Radimir Pavić
Ivan Ilić

Glavni urednik

Radimir Pavić

Korektura teksta

Danilo Ivezić
Lukrecija Pavić

Prelom, grafička priprema i tisak

Skanner studio Zagreb
Dragi Savić

Tiraž

1000

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 672335

Knjigu sufinancira

Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske